

JSDP

Journal of Spatial Development and Policy

ISSN: 2985-220X (Online)

Vol. 1, No. 1 (January-February 2023)

Asst. Prof. Dr. Prayoon Saengsai (Editor)

Published by PANYAPAT
3/1273 Mueang Kao Subdistrict
Mueang Khon Kaen District
Khon Kaen Province

Journal of Spatial Development and Policy ปีที่ 1 ฉบับที่ 1

JSDP

ISSN: 2985-220X (Online)

Journal of Spatial Development and Policy Vol.1 No.1

Journal of Spatial Development and Policy

3/1273 ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40000

โทร. 080-224-1454, 081-601-5934 อีเมล: ajsdp9900@gmail.com

เจ้าของ: ปัญญาพัฒนา 3/1273 ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40000

บรรณาธิการ:

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยูร แสงใส

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ:

ศาสตราจารย์ สุวิทย์ อธิศาสตร์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระภัทร เอกผาชัยสวัสดิ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มานะ ลักษณะมีฤทธิ์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรรณพ ศรีโสมพันธ์

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วินิจ ผาเจริญ

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภินิษฐา นาเลาห์

มหาวิทยาลัยนครพนม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์สิทธิ์ ฆารเลิศ

มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทัศนีย์ ปัทมสนธิ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ แยมเย็น

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

ผู้จัดการวารสาร:

นางสาวศิริรัตน์ ประศรี

กำหนดออกเผยแพร่วารสาร:

Journal of Spatial Development and Policy มีกำหนดวงรอบการเผยแพร่ปีละ 6 ฉบับ ดังนี้

ฉบับที่ 1 มกราคม – กุมภาพันธ์

ฉบับที่ 2 มีนาคม – เมษายน

ฉบับที่ 3 พฤษภาคม – มิถุนายน

ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม

ฉบับที่ 5 กันยายน – ตุลาคม

ฉบับที่ 6 พฤศจิกายน – ธันวาคม

การส่งบทความพิจารณาตีพิมพ์:

ผู้เขียนเตรียมต้นฉบับบทความตามเกณฑ์เงื่อนไขของวารสารและส่งในระบบที่เว็บไซต์วารสาร <https://so16.tci-thaijo.org/index.php/JSDP/index> เปิดรับพิจารณาบทความเพื่อตีพิมพ์ตลอดทั้งปี

จุดมุ่งหมายและขอบเขต (Aim and Scope)

Journal of Spatial Development and Policy ได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแพร่บทความวิจัย บทความวิชาการ และบทความปริทัศน์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่ตั้งแต่ระดับองค์กร กลุ่มหมู่บ้าน ตำบล จังหวัด ภูมิภาค ระดับประเทศ และระหว่างประเทศ วารสารมุ่งเน้นส่งเสริมงานวิชาการที่มีลักษณะเป็นการสร้างองค์ความรู้ด้านการพัฒนาพื้นที่ในมิติต่างๆ แบบบูรณาการข้ามศาสตร์ที่ผลักดันไปสู่การสร้างนโยบายของพื้นที่ โดยเปิดรับบทความทางด้านการพัฒนาพื้นที่ที่บูรณาการกับศาสตร์ต่างๆ ได้แก่ สังคมศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เกษตรศาสตร์ และงานทางด้านสหวิทยาการที่มุ่งเน้นการพัฒนาพื้นที่และผลักดันสู่การสร้างกรอบนโยบายการพัฒนาเชิงพื้นที่ ปีละ 6 ฉบับ โดยทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ทั้งนี้จะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อผู้นิพนธ์บทความและผู้นิพนธ์บทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ เช่นเดียวกัน (Double-Blind Peer Review) เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสาร

- 1) บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่นำเสนอการค้นคว้าวิจัย เกี่ยวกับด้านสังคมศาสตร์ และรวมถึงสหวิทยาการเชิงประยุกต์ด้านสังคมศาสตร์
- 2) บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นบทความวิเคราะห์ วิจัยหรือเสนอแนวคิดใหม่
- 3) บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) เป็นบทความในลักษณะวิจารณ์หรืออธิบายเหตุผลสนับสนุนในประเด็นที่เห็นด้วย และ มีความเห็นแตกต่างในมุมมองวิชาการ

Journal of Spatial Development and Policy ฉบับนี้เป็นปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม - กุมภาพันธ์ 2566) มุ่งเน้นการเผยแพร่ บทความทางด้านการพัฒนาพื้นที่ที่บูรณาการกับศาสตร์ต่างๆ ได้แก่ สังคมศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เกษตรศาสตร์ และงานทางด้านสหวิทยาการที่มุ่งเน้นการพัฒนาพื้นที่และผลักดันสู่การสร้างกรอบนโยบายการพัฒนาเชิงพื้นที่ จากหลากหลายหน่วยงานและสถาบันการศึกษาต่างๆ ทั้งนี้ทางกองบรรณาธิการยินดีเป็นสื่อกลาง สำหรับนักวิจัย นักวิชาการ นิสิต นักศึกษาทุกท่าน ที่ประสงค์จะตีพิมพ์เผยแพร่บทความของท่าน ซึ่งจะต้องผ่านการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิในแต่ละสาขาวิชาทางด้านสังคมศาสตร์อย่างเข้มข้น จำนวน 3 ท่าน จึงกล่าวได้ว่า บทความที่ทางวารสารได้เผยแพร่ไปนั้น มีมาตรฐานทางวิชาการ

กระผมในฐานะบรรณาธิการวารสาร จึงขอขอบคุณท่านผู้มีส่วนในการสร้างงานวิชาการเหล่านี้ นับตั้งแต่เจ้าของผลงาน ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้จัดการวารสาร และคณะกรรมการ บรรณาธิการ วารสารนี้ยังคงเป็นแหล่งรองรับผลงานดีๆ ที่สร้างสรรค์เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาในประเด็นที่เกี่ยวข้องทางวิชาการแก่นักวิชาการ และวิญญูชนผู้สนใจโดยทั่วไป เพื่อเป็นประโยชน์แก่แวดวงวิชาการต่อไป ด้วยจิตคารวะและขอบคุณทุกท่าน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยูร แสงใส

บรรณาธิการ Journal of Spatial Development and Policy

สารบัญ

บทความวิจัย

วิเคราะห์การสังคมสงเคราะห์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาในเชิงกรณีตัวอย่าง พระมหาเมธีชัย กิจจุสสาร (แสงคำภา)	1-12
--	------

บทความวิชาการ

อิทธิพลความเชื่อเรื่องกรรมที่มีต่อบุคคลในสังคมไทย ปภัสน์ กิมสุวรรณวงศ์	13-34
พุทธธรรมแนวคิด หลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนา: เพื่อพัฒนาให้เป็นกลไกในการพัฒนาสุขภาวะแบบองค์รวมในผู้สูงอายุ พระปลัดระพีณ พุทธิสารโร	35-56
การเข้าปริวาสกรรมในสังคมไทยอีสานจากอดีตสู่ปัจจุบัน ทิพย์ภวิษณ์ ไสชาติ	57-82
ขนมจู้จุ่น ขนมดอกบัว : ความเชื่อต่ออาหารในพิธีกรรมอายุวัฒนมงคลที่จังหวัดชุมพร ดิเรก ด้วงลอย, พระปลัดระพีณ พุทธิสารโร, มัลลิกา ภูมะธน	83-92

An Analysis of the Buddhist Social Work in a Case Study

Phramaha Meechai Kiccasaro (Saengkhampha)^{1*}

¹ Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand

* Corresponding author. E-mail: sanya2515_15@hotmail.com

ABSTRACT

The objectives of this research article were (1) to study the social work according to Buddhism; and (2) to analyze the social work with a case study according to Buddhism. This was qualitative research to collect all data from paper and related researches in accordance with the social work with the descriptive analysis. A result of this study was found that Sangha made the social work about giving people materials and giving them Dhamma. To give materials was useful to make people happy because they gave the Sangha four elements of life and to give Dhamma was useful to make people understand Buddha's teachings and resolve the daily problems. The characteristics of the monks' social work stressed Blikamma 5. The principle of social work depended upon the public benefits and a way of social work dealt with giving materials, forgiving, and giving knowledge. The social work in Buddhism according to the sample was concluded that Phrakhrusutasasanakan helped all people who were a drunkard and a drug addict by asking them to follow Threefold Training: observance of morality, the concentration training, and the use of wisdom to resolve the daily problems including to take Thai herb. Phrakhrusilavarakon helped people who had no chance of education and occupation such as allowing people to live in the temple, establishment of the nursery school to the secondary school, and supporting students to learn the bachelor's degree. Phrapaphophat Ciradhammo helped the patients who had got cancer in the final time span by asking them to follow six principles: contemplation on general manner, emotions, food, and Four Noble Truths without attraction to all related things.

Keywords: Social Work, Buddhism, Case Study

วิเคราะห์การสังคมสงเคราะห์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาในเชิงกรณีตัวอย่าง

พระมหามัชัย กิจจสารโร (แสงคำภา)^{1*}

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: sanya2515_15@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาการสังคมสงเคราะห์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา และ (2) เพื่อวิเคราะห์การสังคมสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนาในเชิงกรณีตัวอย่าง การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสังคมสงเคราะห์ด้วยวิธีวิเคราะห์เชิงพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า พระสงฆ์ได้ให้การสงเคราะห์แก่ประชาชนทั้งด้านวัตถุทานและธรรมทาน การสงเคราะห์ด้านวัตถุทานเพื่อเป็นประโยชน์สุขแก่ประชาชนผู้ให้ความอุปถัมภ์ด้วยปัจจัย 4 และให้ธรรมเป็นทานเพื่อให้ประชาชนเข้าใจหลักพุทธธรรมซึ่งสามารถนำไปแก้ปัญหาชีวิตประจำวันได้ลักษณะของการสงเคราะห์เน้นพิธีกรรม 5 หลักการสงเคราะห์ถือหลักประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้งและวิธีการสงเคราะห์ประกอบด้วยการให้สิ่งของการให้อภัยทานและให้วิทยาทาน ส่วนการสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนาในเชิงกรณีตัวอย่าง สามารถสรุปได้ว่า พระครูสุตศาสนการให้การสงเคราะห์ประชาชนผู้ติดสุราและสิ่งเสพติดทุกประเภท ที่ผ่านกระบวนการบำบัดด้วยหลักไตรสิกขาคือให้ผู้ป่วยถือศีล ฝึกสมาธิและรู้จักใช้ปัญญาแก้ปัญหาชีวิต อีกทั้งยังใช้สมุนไพรบำบัดจิตบำบัด พระครูศีลวราภรณ์ให้การสงเคราะห์แก่ประชาชนผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาและอาชีพ เช่น ให้เข้าอาศัยในวัด จัดการศึกษาตั้งแต่อนุบาลจนถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย ส่งเสริมให้เรียนจนจบปริญญาตรีมีอาชีพเลี้ยงตัวเองได้ และพระปพนพัชร จิรธมโม ให้การสงเคราะห์ผู้ป่วยโรคมะเร็งระยะสุดท้ายและให้ผู้ป่วยได้ปฏิบัติตาม 6 อ คือ กำหนดรู้อิริยาบถพื้นฐานทั่วไป กำหนดอารมณ์ กำหนดรู้อาหาร กำหนดรู้อาการ กำหนดรู้ริยสัจ 4 และกำหนดรู้อาทรจนถึงปล่อยวางสิ่งต่างๆ ที่มาข้องเกี่ยวกับชีวิตตน

คำสำคัญ: สังคมสงเคราะห์, พระพุทธศาสนา, กรณีตัวอย่าง

© 2023 JS DP: Journal of Spatial Development and Policy

บทนำ

ท่ามกลางกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โลกเข้าสู่ยุคข้อมูลข่าวสารเป็นโลกยุคไร้พรมแดน ซึ่งจะเรียกว่า ยุคโลกาภิวัตน์เป็นโลกยุคใหม่ที่หลอมมนุษย์เข้าไว้ด้วยกัน ใช้ระบบเทคโนโลยี ระบบดาวเทียม ระบบคอมพิวเตอร์ เพื่อก้าวไปสู่วัฒนธรรมเดียวกันของมนุษยชาติในอนาคตอันใกล้ สังคมไทยได้ถูกผนวกเข้าสู่ระบบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เช่นกัน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมภายในประเทศ จากสังคมที่เป็นชนบทอาศัยเกษตรกรรม มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ไม่มีความซับซ้อนค่อยขยายไปสู่สังคมเมือง กึ่งเมืองกึ่งชนบท เป็นสังคมอุตสาหกรรมที่ทันสมัยไปด้วยวัตถุ มีความซับซ้อน (ณรงค์ เส็งประชา, 2538) มีการรวมศูนย์อำนาจ มีการใช้สอยทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาครอบครัวแตกแยก ปัญหายาเสพติด ปัญหาโสเภณี ปัญหาชุมชนแออัด ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นวิกฤตการณ์แห่งการพัฒนา ที่มีผลกระทบต่อนิเวศ ชุมชน สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม แม้จะมีการพัฒนายังทำให้ความยากจน ยิ่งพัฒนาเท่าใดทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็ถูกทำลายมากขึ้นเท่านั้น

เกิดความไม่เท่าเทียมกันของประชาชนด้านอำนาจและโอกาส เป็นความพยายามที่จะเข้าสู่ระบบทุนนิยมแต่เพียงแนวเดียว ส่งผลให้วิถีชาวบ้านโดยเฉพาะด้านการศึกษา ความเป็นอยู่ การผลิต การแลกเปลี่ยน การรักษาพยาบาล ค่านิยม (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2542) เป็นต้น เกิดการเปลี่ยนแปลง การศึกษาก็เป็นการเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เป็นความรู้แบบอาณานิคมทางปัญญา วัดสถาบันสงฆ์ที่เคยเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมของสังคมเป็นเสมือนโรงพยาบาล โรงเรียน ศาลที่ปรึกษารับรู้ทุกข์สุขของประชาชนได้ถูกแย่งชิงบทบาทไปเรื่อยๆ จนปัจจุบัน ชาวชนคนหนุ่มสาวไม่นิยมเข้าวัดเพื่อศึกษาพุทธธรรม แต่กลับได้ทำตัวเหินห่างจากพุทธธรรม และมองไม่เห็นประโยชน์ของวัด พระสงฆ์ นอกจากประโยชน์ด้านพิธีกรรมทางศาสนา อีกทั้งมีการประพาศิทธิคุณพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ชื่อดังบางรูปที่ปรากฏในสื่อมวลชนหลายแขนง ยิ่งเป็นภาพลบส่งผลกระทบกระเทือนต่อภาพลักษณ์พระสงฆ์เป็นอย่างยิ่ง ขณะเดียวกัน แม้จะมีปรากฏการณ์ต่างๆ ในแง่ลบของพระสงฆ์อยู่มาก แต่พระสงฆ์อีกจำนวนมากก็ยังทำหน้าที่ในการสังคมสงเคราะห์ต่อประชาชนอย่างไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยเช่นกัน เพื่อเป็นการรักษาไว้ซึ่งหน้าที่ตามธรรมวินัยและหน้าที่อันพระสงฆ์พึงปฏิบัติประชาชนผู้ให้ความอุปถัมภ์ค้ำจุนพระพุทธศาสนามาเป็นเวลาช้านาน (จรินทร์ ยังสังข์, 2541)

ประเทศไทย มีชุมชนส่วนใหญ่ที่มีหมู่บ้านเป็นหน่วยหลัก และมักจะมียอดตั้งอยู่ในใจกลาง ราษฎรในหมู่บ้าน จึงมีวัดเป็นแหล่งศูนย์กลางสำหรับการสมาคม หรือการดำรงชีวิตทางสังคมและศูนย์กลางของวัฒนธรรม ชีวิตในชนบทจะอยู่รอบ ๆ วัด เพราะประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง วัดจึงเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาที่อยู่เหนือจิตใจของชาวไทยอยู่มาก และนับได้ว่าเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดในหมู่บ้านที่รองไปจากครอบครัว ความนับถือของประชาชนที่มีต่อสถาบันนี้จะเห็นได้จากการที่คนไทยได้อุทิศตนให้กับวัด ทั้งในด้านจิตใจ เวลา แรงงาน และทรัพย์สิน จำนวนเงิน ที่พุทธศาสนิกชนใช้ไปในการทำบุญประมาณร้อยละ 7 ถึงร้อยละ 8 ของรายจ่ายภายในครอบครัว วัดเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญเป็นที่ประกอบพิธีกรรม เช่น เป็นแหล่งหรือศูนย์กลางของชุมชน เป็นโรงเรียน เป็นสถานสงเคราะห์และที่พักพิงสำหรับผู้ยากจน เป็นสถานที่พักผ่อนและศูนย์กลางการกีฬา เป็นที่เก็บศพ เป็นต้น วัดในพระพุทธศาสนาจึงเป็นที่แบ่งเบาภาระให้กับรัฐบาลทั้งยังก่อให้เกิดรากฐานอันมั่นคง และเสริมสร้างต่อบริการในด้านสวัสดิการของรัฐ วัดจึงมีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิตประจำวันของคนไทยอยู่มาก (พระครูสุวรรณวรการ, 2553)

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า การสังคมสงเคราะห์ในสังคมปัจจุบันยังมีโจทย์ให้ศึกษาอยู่หลายประเด็น การศึกษาครั้งนี้คาดว่าจะสามารถตอบโจทย์ได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาการสังคมสงเคราะห์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา และวิเคราะห์การสังคมสงเคราะห์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา อันจะเป็นประโยชน์ต่อวงการคณะสงฆ์สืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการสังคมสงเคราะห์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา
2. เพื่อวิเคราะห์การสังคมสงเคราะห์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาในเชิงกรณีตัวอย่าง

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาทางเอกสาร (Documentary Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (First Sources) ได้แก่พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539

1.2 ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ วรรณคดี ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส อัตโนมัตติ ตำรา งานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ และเอกสารจากหนังสือต่างๆ รวมไปถึงเว็บไซต์ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้

1.3 จัดกระทำข้อมูลที่ศึกษาและรวบรวมจากเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลจากแหล่งทั้งชั้นปฐมภูมิและชั้นทุติยภูมิข้างต้นมาวิเคราะห์ แล้วนำเสนอในรูปการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ประกอบกับทฤษฎีแนวความคิดเห็นของผู้วิจัย แล้วสรุปผลของการศึกษาวิจัยและนำเสนอข้อมูลที่ได้มาแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาค้นคว้า พบว่า

1. การสังคมนาการสงเคราะห์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา

ผลการศึกษาค้นคว้าการสังคมนาการสงเคราะห์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา พบว่า แนวคิดการสงเคราะห์มาจากหลายเหตุผล คือ มีแรงจูงใจในการสงเคราะห์เพื่อมุ่งหวังพัฒนาจิตใจให้ผ่องใสงดงามในกุศล บางข้อก็แสดงแรงกระตุ้นจากภายนอก จากสังคม เช่น ประสบเหตุจึงให้ หรือเห็นผู้ที่ทุกข์ยากกว่าตนจึงสงเคราะห์ เป็นต้น ความหมายของการสังคมนาการสงเคราะห์ คือ การที่พระสงฆ์ได้ให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนด้วยอามิสทานบ้าง ธรรมทานบ้าง เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนที่ให้ความอุปถัมภ์ด้วยปัจจัย 4 มีอาหารบิณฑบาต ผ้าไตรจีวร ยารักษาโรค และที่พักอาศัย เป็นต้น และให้ธรรมเป็นวิทยาทานเพื่อให้เข้าใจหลักพุทธธรรมนำชีวิตให้เกิดปัญญาสามารถที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ ในชีวิตประจำวันได้ เช่น รู้จักหลักประโยชน์ในปัจจุบัน 4 มีขันนหาทรัพย์ รู้จักรักษาและใช้สอยทรัพย์ให้เกิดประโยชน์ตนและคนอื่น เป็นต้น ลักษณะของการสงเคราะห์เน้นปลักรรรม 5 มีการสงเคราะห์ญาติ สงเคราะห์พระสงฆ์ เป็นต้น หลักการและวิธีการสังคมนาการสงเคราะห์ ถือหลักประโยชน์ส่วนรวมหรือสังคมนาการก่อนประโยชน์ตน มีวิธีการสงเคราะห์หลายวิธี เช่น ให้สิ่งของ ให้วิทยาทาน ให้วิทยาทาน เป็นต้น รูปแบบการสังคมนาการสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในปัจจุบัน คือ รูปแบบการสังคมนาการสงเคราะห์ของพระสงฆ์ทั่วไป รูปแบบมาตรฐานในการสังคมนาการสงเคราะห์ รูปแบบในการสังคมนาการสงเคราะห์แบบบูรณาการรูปแบบการสังคมนาการสงเคราะห์ด้วยโครงการต่างๆ รูปแบบการสังคมนาการสงเคราะห์ด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน และรูปแบบยุทธศาสตร์ของพระสงฆ์ในการสังคมนาการสงเคราะห์

นอกจากนั้น พระสงฆ์ยังได้ให้การสงเคราะห์ด้านต่างๆ เช่น ทำหน้าที่สั่งสอนธรรมและส่งเสริมให้ชาวบ้านทำบุญกุศลต่างๆ เป็นที่ปรึกษาผู้ประนีประนอมและบางครั้งทำหน้าที่เยียวยารักษาผู้เจ็บป่วย เป็นผู้ช่วยส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้าน โดยช่วยจัดความขัดแย้งของประชาชนในหมู่บ้านได้ เพราะคนโดยส่วนมากเชื่อฟังพระผู้ทรงศีลอยู่แล้ว ให้การอบรมสั่งสอนเด็กดื้อที่พ่อแม่หมดความสามารถจะอบรมได้ด้วยตัวเอง รวมทั้งอนุเคราะห์เด็กกำพร้า เป็นผู้ช่วยสั่งสอนเทคนิคขั้นพื้นฐาน ซึ่งสามารถเรียนรู้ได้จากวัด เช่น สถาปัตยกรรม ช่างไม้ ช่างก่ออิฐปูน ช่วยปรับปรุงการเกษตรและการรักษาโรคภัยยาแผนใหม่ เป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการของหมู่บ้านทำหน้าที่ช่วยวางแผนแนะนำสนับสนุนงานของประชาชนโครงการพัฒนาต่างๆ ในเมืองไทยที่สำเร็จไปได้นั้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะเจ้าหน้าที่รัฐบาลขอความร่วมมือจากประชาชน โดยผ่านพระสงฆ์ซึ่งตนเคารพนับถือ เป็นผู้นำประชาชนในทางวิญญาณ เป็นที่พึ่งทางจิตใจ พระสงฆ์สามารถแก้ปัญหาส่วนตัวของผู้เดือนร้อนใจเป็นธรรมทูตและพระธรรมจาริกซึ่งไปเผยแผ่หลักพุทธธรรมแก่ประชาชน ทำให้เกิดความรู้สึกรักชาติ รักสามัคคี ไม่แตกแยกกัน และหันมาเคารพนับถือพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นแล้ว พระสงฆ์ยังให้การสงเคราะห์ด้าน

โครงการต่างๆ ที่จำเป็นอีกหลายโครงการ ได้แก่ โครงการอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) โครงการพระธรรมทูต โครงการพระธรรมจาริก โครงการพระจริยานิเทศโครงการอบรมสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดและโครงการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

2. ผลการวิเคราะห์การสังคมสงเคราะห์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาในเชิงกรณีตัวอย่าง

วัดและพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน มีบทบาทตามภารกิจ 6 ประการของคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 กล่าวคือ บทบาทด้านงานปกครองคณะสงฆ์ งานศาสนศึกษา งานศึกษาสงเคราะห์ งานเผยแผ่ศาสนาธรรม งานสาธารณูปการ และงานสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งจากการเสวนาเรื่อง บทบาทที่พึงประสงค์ของวัดและพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย จัดโดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เมื่อปี 2542 พบว่า บทบาทที่พึงประสงค์ของวัดและพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย ตามภารกิจดังกล่าวของคณะสงฆ์มีอย่างหลากหลายมิติ โดยเฉพาะในมิติงานสาธารณประโยชน์ และงานสาธารณสงเคราะห์ กล่าวคือ ด้านการสาธารณูปการ เช่น วัดควรเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งทางด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจที่ปลอดภัย และในมิติสาธารณสงเคราะห์ วัดควรเป็นศูนย์กลางสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เป็นศูนย์รวมที่สร้างคุณธรรม จริยธรรมและสามัคคีธรรมในท้องถิ่น เป็นศูนย์รวมที่สามารถชี้นำทิศทางการพัฒนาชุมชนในทางที่ชอบที่ควร รวมทั้งปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนเข้าใจศาสนาธรรมและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งมีพระสงฆ์หลายรูปที่เป็นนักสังคมสงเคราะห์ ดังต่อไปนี้

พระครูสุตศาสนการ (ไพฑูรย์ เขมธโร) ได้ศึกษาสภาพปัญหาและผลกระทบจากการดื่มสุราและสิ่งเสพติด ซึ่งเกิดขึ้นในชุมชนอำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ส่งผลกระทบในหลายๆ ด้าน เช่น ปัญหาการกระทำรุนแรงต่อเด็กและสตรี การกระทำรุนแรงในครอบครัว ปัญหาอุบัติเหตุบนท้องถนน กลุ่มศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน จึงได้ก่อตั้งขึ้นมาโดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ ต้องการให้ลดละเลิกสุราและสิ่งเสพติดในชุมชน โดยมีองค์กรของพระสงฆ์ในพื้นที่เป็นผู้นำขับเคลื่อน และมีคณะกรรมการคอยกำกับดูแลให้เป็นไปตามโครงการที่ตั้งไว้ ซึ่งเริ่มแนวคิดจากวัดเป็นจุดเริ่มต้นแล้วขยายไปสู่หมู่บ้าน ชุมชนในวงกว้าง ซึ่งมีกลุ่มเป้าหมาย สำหรับการดำเนินโครงการ หมู่บ้าน/วัดปลอดสุรานำร่อง จำนวน 20 หมู่บ้าน/วัด ซึ่งผลการดำเนินโครงการเป็นที่น่าพอใจ เพราะได้สงเคราะห์ช่วยเหลือเยาวชนประชาชนทั้งในพื้นที่จังหวัดขอนแก่นและจังหวัดใกล้เคียงที่เข้าร่วมโครงการ ทั้งนี้พระสงฆ์และผู้เกี่ยวข้องในโครงการ ได้ทำการสงเคราะห์แก่ผู้ดื่มสุราและสิ่งเสพติดด้วยกลวิธีต่างๆ ประกอบกันหลายด้าน คือ ใช้หลักไตรสิกขา การใช้สมุนไพรมะขาม บำบัด จิตบำบัดและอาชีบบำบัด จนกระทั่งผู้ดื่มสุราและผู้เสพติดได้หายได้ขาดแล้วไม่หวนไปดื่มหรือเสพอีกต่อไป การสังคมสงเคราะห์ของพระสงฆ์ดังกล่าวมานี้ จึงเป็นประโยชน์ในมิติทางสังคมได้อย่างแท้จริง ส่วนประโยชน์ที่เห็นเชิงประจักษ์ชัดในกรณีศึกษาวิเคราะห์นี้ เช่น ช่วยลดค่าใช้จ่ายลงได้ ลดปัญหาสุขภาพร่างกายที่ทรุดโทรม เพราะดื่มหรือเสพจัด ลดปัญหาอาชญากรรม ลดปัญหาการทะเลาะวิวาท เป็นต้น ขณะเดียวกัน ก็จะได้สมาชิกที่มีคุณภาพเป็นกำลังเข้มแข็งของหมู่บ้านและชุมชน เป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุคคลอื่นได้

พระครูศีลวราภรณ์ (เฉลิม ฐิตีสีโล) ได้ศึกษาสภาพปัญหาของชุมชนบ้านโนนเมืองแล้ว จึงได้ตั้งเป้าหมายการทำงานด้านการสังคมสงเคราะห์โดยเน้นที่เยาวชนเป็นพื้นฐานด้านธรรมทาน คือ ให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมะแก่ประชาชน ให้ความรู้แก่พระสงฆ์และชาวบ้านในการตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตน ให้ความรู้การจัดงานภายในวัด จัดการศึกษาอบรมแก่เด็กนักเรียนจากโรงเรียนบ้านโนนเมือง ในช่วงหลังเลิกเรียน จัดตั้งกลุ่มธรรมศึกษา จัดโครงการรณรงค์ลด ละ เลิกอบายมุข และจัดโครงการเผยแผ่ธรรมะตามสถานศึกษา นอกจากนั้นแล้ว ยังได้ให้การสังคมสงเคราะห์ด้านโครงการต่างๆ กว่า 10 โครงการ เช่น โครงการส่งเสริมการศึกษาเด็กยากจน โครงการคุณพระช่วย โดยใช้ยุทธศาสตร์บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) เป็นเครื่องมือในการจัดโครงการและประสานความร่วมมือในการทำงานการสงเคราะห์แก่ประชาชน ส่วนโครงการด้าน

เศรษฐกิจก็ให้ความสำคัญเช่นกัน อย่างเช่น โครงการสัจจะออมทรัพย์ โครงการส่งเสริมไร่นาสวนผสม เพื่อให้การสงเคราะห์แก่ประชาชนด้านความรู้และอาชีพที่มั่นคงยิ่งขึ้น ให้การสงเคราะห์ด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม เช่น โครงการส่งเสริมการใช้ส้วม โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการบริโภค ผลการสงเคราะห์ของท่านทำให้เกิดงาน เกิดอาชีพ เกิดรายได้แก่เยาวชนประชาชนที่ได้รับความช่วยเหลือมากกว่า 20 ปี และมีจำนวนหลายโครงการ ทำให้ผู้ได้รับการสงเคราะห์สามารถที่จะช่วยเหลือตนเองในเบื้องต้นได้ ก่อนที่ภาครัฐจะให้การช่วยเหลือในลำดับต่อไป แม้ว่าจะเป็นเพียงแสงสว่างนิดเดียวในสังคมก็ตาม แต่พระสงฆ์รูปนี้ก็ได้ทุ่มเทแรงกายแรงใจเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา บำเพ็ญตนเป็นประโยชน์ด้วยการสงเคราะห์แก่ประชาชนตามหน้าที่ของพระสงฆ์ที่ควรให้ความช่วยเหลือแก่ชาวบ้าน ซึ่งได้ถวายปัจจัย 4 สำหรับเลี้ยงชีวิตของบรรพชิตที่ต้องอาศัยพุทธศาสนิกชนเป็นอยู่เลี้ยงชีพ

พระพนพพัชร จิระธมโม (ภิกษุปัทธนี) จากสภาพปัญหาของการเป็นโรคมะเร็งด้วยตัวท่านเองจึงก่อตั้งมูลนิธิอภิญญาณ อโรคยศาล ได้รับผู้ป่วยโรคมะเร็งระยะสุดท้ายเข้ามาดูแลด้วยการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐาน เชิงประจักษ์ใน “มรณานุสสติ โยนิโสมนสิการให้ถึงอุคคหนิมิต” โดยการให้ผู้ป่วยและญาติ โดยหลักปฏิบัติ 6 อ. กำหนดรู้ในอิริยาบถพื้นฐานทั่วไปพิจารณากำหนดรู้อารมณ์ พิจารณากำหนดรู้อาหาร พิจารณากำหนดรู้อาการ พิจารณากำหนดรู้ริยสัจ 4 และพิจารณากำหนดรู้ธาตุ การรู้จักปล่อยวางอุปาทาน ชั้น 5 แล้วกำหนดรูปรนามได้ เนื่องจากในการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานนี้กระแสประสาทสันหลัง จะไปกระตุ้นต่อมพิทูอิทารีในสมองหลังสารเอ็นโดฟินทำให้ความเครียดเหตุสำคัญของการเสียชีวิตของผู้ป่วยมะเร็งลดลง ส่วนการสงเคราะห์ด้านอื่นๆ ได้แก่ การสงเคราะห์ด้วยการให้ที่พักอาศัย คือ อาคารรักษาผู้ป่วย/เรือนพักญาติ สถานที่ดื่มยาและสถานที่ฌาปนกิจ ที่ประชุม/ที่พักอาศัย ส่วนพักผ่อนหย่อนใจ นอกจากนั้น ยังได้ให้การสงเคราะห์แก่ผู้ป่วยด้วยการรักษาสุขภาพแบบองค์รวม การสวดมนต์และอธิษฐานจิตเป็นอธิษฐานบารมี และกิจกรรมดนตรีบำบัด เพื่อให้ผู้ป่วยรู้สึกมีความหวังมากขึ้นและสามารถที่จะต่อสู้กับโรคร้ายได้ด้วยจิตใจที่มั่นคงของตนเอง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า บทบาทของวัดที่ผ่านมานี้ในอดีตและเหตุที่คนไปวัดได้สะท้อนถึงบทบาทของวัดที่มีต่อสังคมได้ระดับหนึ่ง วัดในสังคมพระพุทธศาสนากับชุมชนจึงมีความใกล้ชิดกันอย่างไม่แยกไม่ออก จนในปัจจุบันมีการพูดกันว่า การบริหารและการจัดการที่ดีในทางสังคมนั้นจะต้องใช้วัดเป็นศูนย์กลาง เนื่องจากพุทธศาสนิกชนยึดมั่นและถือว่าวัดเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่ชุมชนจะเกี่ยวพันอยู่กับวัดตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บ ไปจนถึงตาย ดังนั้น บทบาทของพระสงฆ์สำหรับสังคมพุทธศาสนาที่สำคัญบทบาทหนึ่งที่จะควรจะเป็น นั่นก็คือ บทบาทด้านการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ที่ไปวัด ไม่ว่าจะเป็นคุณภาพชีวิตทางกาย ใจ สังคม เศรษฐกิจ เป็นต้น

อภิปรายผล

ผลการศึกษาการสังคมสงเคราะห์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา พบว่า แนวคิดการสงเคราะห์มาจากหลายเหตุผล คือ มีแรงจูงใจในการสงเคราะห์เพื่อมุ่งหวังพัฒนาจิตใจให้ผ่องใสงดงามในกุศล บางข้อก็แสดงแรงกระตุ้นจากภายนอก จากสังคม เช่น ประสบเหตุจึงให้ หรือเห็นผู้ที่ทุกข์ยากกว่าตนจึงสงเคราะห์ เป็นต้น ความหมายของการสังคมสงเคราะห์ คือ การที่พระสงฆ์ได้ให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนด้วยอามิสทานบ้าง ธรรมทานบ้าง เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนที่ให้ความอุปถัมภ์ด้วยปัจจัย 4 มีอาหารบิณฑบาต ผ้าไตรจีวร ยารักษาโรค และที่พักอาศัย เป็นต้น และให้ธรรมเป็นวิทยาทานเพื่อให้เข้าใจหลักพุทธธรรมนำชีวิตให้เกิดปัญญาสามารถที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ ในชีวิตประจำวันได้ เช่น รู้จักหลักประโยชน์ในปัจจุบัน 4 มีขันนหาทรัพย์ รู้จักรักษาและใช้สอยทรัพย์ให้เกิดประโยชน์ตนและคนอื่น เป็นต้น ลักษณะของการสงเคราะห์เน้นพลีกรรม 5 มีการสงเคราะห์ญาติ สงเคราะห์พระสงฆ์ เป็นต้น หลักการและวิธีการสังคมสงเคราะห์ ถือหลักประโยชน์ส่วนรวมหรือ

สังคมมาก่อนประโยชน์ตน มีวิธีการสงเคราะห์หลายวิธี เช่น ให้สิ่งของ ให้อภัยทาน ให้วิทยาทาน เป็นต้น รูปแบบการสังคมสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในปัจจุบัน คือ รูปแบบการสังคมสงเคราะห์ของพระสงฆ์ทั่วไป รูปแบบมาตรฐานในการสังคมสงเคราะห์ รูปแบบในการสังคมสงเคราะห์แบบบูรณาการรูปแบบการสังคมสงเคราะห์ด้วยโครงการต่างๆ รูปแบบการสังคมสงเคราะห์ด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน และรูปแบบยุทธศาสตร์ของพระสงฆ์ในการสังคมสงเคราะห์ ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาไพฑูรย์ อุทัยคาม (2546) ได้ศึกษาเรื่องสังฆทานในทัศนะของชาวพุทธไทย” ผลการศึกษาสรุปได้ว่า การสังคมสงเคราะห์หรือการให้ทาน ก็คือ การสละให้ปันสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น โดยที่การให้นั้น ต้องเป็นการให้ที่ไม่หวังผลตอบแทนซึ่งแลกเปลี่ยนทำนองค้าขาย ต้องรู้จักเลือกให้ เลือกผู้รับ เลือกวัตถุทานให้เหมาะสมแก่ผู้รับ และตั้งเจตนาในการให้ว่า เพื่อบูชาความดีของผู้ประพฤติดี หรือช่วยคนยากจนให้พ้นทุกข์ หรือเป็นการกระทำเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่สังคมทั่วไป

ผลการวิเคราะห์การสังคมสงเคราะห์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาในเชิงกรณีตัวอย่าง ซึ่งมีพระสงฆ์หลายรูปที่เป็นนักสังคมสงเคราะห์ ดังต่อไปนี้

พระครูสุตศาสนการ (ไพฑูรย์ เขมธโร) ได้ศึกษาสภาพปัญหาและผลกระทบจากการดื่มสุราและสิ่งเสพติด ซึ่งเกิดขึ้นในชุมชนอำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ผลการดำเนินโครงการเป็นที่น่าพอใจ เพราะได้สงเคราะห์ช่วยเหลือเยาวชนประชาชนทั้งในพื้นที่จังหวัดขอนแก่นและจังหวัดใกล้เคียงที่เข้าร่วมโครงการ ทั้งนี้พระสงฆ์และผู้เกี่ยวข้องในโครงการ ได้ทำการสงเคราะห์แก่ผู้ดื่มสุราและสิ่งเสพติดด้วยกลวิธีต่างๆ ประกอบกันหลายด้าน คือ ใช้หลักไตรสิกขา การใช้สมุนไพรบำบัดจิตบำบัดและอาชีบบำบัด จนกระทั่งผู้ดื่มสุราและผู้เสพสิ่งเสพติดหายได้ขาดแล้วไม่หวนไปดื่มหรือเสพอีกต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย สมัย บุษราคัม (2551) ศึกษาเชิงวิเคราะห์การแก้ปัญหาการดื่มสุราของกลุ่มเครือข่ายพัฒนาชุมชน : ศึกษากรณีโครงการหมู่บ้านปลอดสุราของอำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น พบว่า สภาพปัญหาและผลกระทบจากการดื่มสุราและสิ่งเสพติดซึ่งเกิดขึ้นในชุมชนอำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ส่งผลกระทบหลายด้าน คือ ปัญหาการกระทำรุนแรงต่อเด็กและสตรี การกระทำรุนแรงในครอบครัว ปัญหาอุบัติเหตุจราจร จึงทำให้คณะกรรมการศูนย์พัฒนาชีวิตชุมชนได้มีการอภิปรายปัญหากันเกือบทุกครั้งที่มีการประชุม และเกิดการตักเตือนทางความคิดจะแก้ไขปัญหามสุราในชุมชน ดังนั้น ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน จึงได้ผลักดันการแก้ไขปัญหา เรื่องการดื่มสุราและสิ่งเสพติดในหมู่บ้านและชุมชน ด้วยการกำหนดเขตปลอดการดื่มสุราและสิ่งเสพติดที่ชัดเจนขึ้นในหมู่บ้านและชุมชน โดยการทำโครงการวัดปลอดสุราขึ้น และใช้กลวิธีมีส่วนร่วมของชุมชน ในการแก้ไขปัญหามาให้เกิดการบูรณาการแก้ไขปัญหการดื่มสุราและสิ่งเสพติดในหมู่บ้านและชุมชนอย่างยั่งยืนด้วยตนเอง ทำให้ประชาชนมีความตระหนักถึงพิษภัยผลกระทบที่เกิดจากการดื่มสุราและสิ่งเสพติด และเข้าร่วมแก้ไขปัญหการดื่มสุราและสิ่งเสพติดในชุมชน ส่งผลให้ประชาชนมีความตระหนักถึงพิษภัยและผลกระทบที่เกิดจากการดื่มสุราและสิ่งเสพติด ตลอดจนการเข้าร่วมแก้ไขปัญหการดื่มสุราและสิ่งเสพติด อันจะส่งผลให้ประชาชน ลดพฤติกรรมกรดื่มสุราและสิ่งเสพติดทำให้สามารถลดและป้องกันปัญหาต่างๆ ทางสังคมได้เป็นอย่างดี ซึ่งสาเหตุมาจากการดื่มสุราและสิ่งเสพติด โดยมีวัดเป็นเขตปลอดการดื่มสุราและสิ่งเสพติดและขยายไปสู่หมู่บ้านชุมชนได้อย่างแท้จริง และจะทำให้หมู่บ้านชุมชนเข้มแข็งมั่นคง

พระครูศีลวราภรณ์ (เฉลิม จิตฺติโส) ตั้งเป้าหมายการทำงานด้านการสังคมสงเคราะห์โดยเน้นที่เยาวชนเป็นพื้นฐานธรรมทาน คือ ให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมะแก่ประชาชน ให้ความรู้แก่พระสงฆ์และชาวบ้านในการตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตน ให้ความรู้การจัดงานภายในวัด จัดการศึกษาอบรมแก่เด็กนักเรียนจากโรงเรียนบ้านโนนเมือง ในช่วงหลังเลิกเรียน จัดตั้งกลุ่มธรรมศึกษา จัดโครงการธรรมะลด ละ เลิกอบายมุข และจัดโครงการเผยแผ่ธรรมะตามสถานศึกษา นอกจากนั้นแล้ว ยังได้ให้การสังคมสงเคราะห์ด้านโครงการต่างๆ กว่า 10 โครงการ เช่น โครงการส่งเสริมการศึกษาเด็กยากจน โครงการคุณพระช่วย โดยใช้ยุทธศาสตร์บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) เป็นเครื่องมือในการจัดโครงการและประสานความร่วมมือในการทำงานการ

สงเคราะห์แก่ประชาชน ผลการสงเคราะห์ของท่านทำให้เกิดงาน เกิดอาชีพ เกิดรายได้แก่เยาวชน ประชาชนที่ได้รับความช่วยเหลือมากกว่า 20 ปี และมีจำนวนหลายโครงการ ทำให้ผู้ได้รับการสงเคราะห์สามารถที่จะช่วยเหลือตนเองในเบื้องต้นได้ ก่อนที่ภาครัฐจะให้การช่วยเหลือในลำดับต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับ พระกอบชัย เขมานนโท (แช่ฮั้ง) (2551) ศึกษาบทบาทพระครูศีลวรารามณ์ (เฉลิม ฐิตีสีโล) ในการประยุกต์หลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาเยาวชนไทย พบว่า การสังคมสงเคราะห์แก่เยาวชนของพระครูศีลวรารามณ์ (เฉลิม ฐิตีสีโล) เจ้าอาวาสวัดบ้านโนนเมือง เจ้าคณะตำบลโนนเมือง ผู้รับใบอนุญาตโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรวัดโนนเมือง ซึ่งเป็นพระเถระที่มีบทบาทที่เด่นชัดในด้านการสงเคราะห์ ช่วยเหลือด้านการอบรมคุณธรรมแก่เยาวชนทั้งในเขตใกล้วัดบ้านโนนเมืองเอง และเยาวชนที่มาเข้ารับการอบรม ทั้งในด้านการศึกษาสงเคราะห์ ที่เป็นในรูปแบบนักเรียนของโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรวัดโนนเมืองซึ่งเป็นโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา หรือที่เข้ามาเข้ารับการอบรมแบบพิเศษทั้งระยะสั้นและระยะยาวตามความเหมาะสม ซึ่งรวมไปถึงบุคลากรทางการศึกษา ครู อาจารย์ ที่มาศึกษาแนวทางอบรม เพื่อการนำไปใช้ในการสอนของผู้มาศึกษาดูงานดังกล่าวได้

พระปพนพัชร จิรธมโม (ภิกษุปัทธกนิธิ) ก่อตั้งมูลนิธิอภิญญา อโรคยศาล ได้รับผู้ป่วยโรคมะเร็งระยะสุดท้ายเข้ามาดูแลด้วยการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐาน เชิงประจักษ์ใน “มรณานุสติ โยนิโสมนสิการให้ถึงอุคคหนิมิต” โดยการให้ผู้ป่วยและญาติ โดยหลักปฏิบัติ 6 อ. กำหนดรู้ในอิริยาบถพื้นฐานทั่วไปพิจารณากำหนดรู้อารมณ์ พิจารณากำหนดรู้อาหาร พิจารณากำหนดรู้อาการ พิจารณากำหนดรู้ริยสัจ 4 และพิจารณากำหนดรู้อาทร การรู้จักปล่อยวางอุปาทาน ชั้น 5 แล้วกำหนดรูปนามได้ เนื่องจากในการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานนี้กระแสประสาทสันหลัง จะไปกระตุ้นต่อมพิทูอิทารีในสมองหลังสารเอ็นโดฟินทำให้ความเครียดเหตุสำคัญของการเสียชีวิตของผู้ป่วยมะเร็งลดลง ซึ่งสอดคล้องกับ พระวัชรินทร์ กตธมโม (วงศ์วรณ) (2553) ศึกษาการรักษาโรคมะเร็งด้วยวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวทางของ พระปพนพัชร จิรธมโม (ภิกษุปัทธกนิธิ) วัดคำปะม้ง อำเภอพรหมานิคม จังหวัดสกลนคร พบว่า พระปพนพัชร จิรธมโม (ภิกษุปัทธกนิธิ) ได้ให้การสงเคราะห์แก่ผู้ป่วยโรคมะเร็งด้วยธรรมทานที่จำเป็นต่อการพิจารณาในสภาวะธรรม โดยใช้หลักไตรลักษณ์ หลักโยนิโสมนสิการ หลักมรณานุสติ การเจริญอานาปานสติ และการมีสติสัมปชัญญะกำหนดโลกธรรม 8 ว่าเป็นกฎธรรมดาของโลกโดยเฉพาะหากมีความทุกข์มีความทุกข์ควบคู่กันไป โดยผ่านทางกิจกรรมต่างๆตามสภาพพื้นฐานของผู้ป่วยและญาติซึ่งมีพื้นฐาน ความคิด ความเชื่อ และทัศนคติที่แตกต่างกันการจัดการผู้ดูแลหลัก คือ ใช้วิธีการดูแลผู้ป่วยโดยสอนเริ่มตั้งแต่การปฏิบัติตนที่ถูกต้องของผู้ป่วยและญาติ การปรับสภาพจิตใจที่เศร้าหมอง ให้มีความสุขผ่านกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นมาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของจิตในเชิงบวก เช่น ดนตรีบำบัด การสวดมนต์หมู่ร่วมกัน การสร้างมิตรภาพและกำลังใจร่วมกัน ผ่านความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันอย่างเกื้อกูลภายในวัดคำปะม้ง นอกจากนี้ ท่านยังให้สงเคราะห์ด้วยธรรมทานที่แฝงไปด้วยเทคนิคในการสอนทำให้ผู้ป่วยฟังแล้วผ่อนคลายทุกข์จากความเจ็บป่วยทางกายและใจ พิธีกรรมตมยาสมุนไพรรวมถึงการเรียนรู้ความจริงเชิงประจักษ์ คือ การร่วมสวดมนต์ให้กับผู้ป่วยหนักที่ใกล้เสียชีวิต ทำให้มองเห็นสังขารของชีวิตและเกิดความว่าง โล่ง โปร่ง เย็นและรู้จักปล่อยวางในร่างกายและความทุกข์ที่เกิดแก่ตนเองได้ ทำให้เกิดปัญญาในการดำเนินชีวิตที่เหลือเพียงน้อยนิดของตนอย่างมีความสุข ผลทางกายภาพ ก็คือ ทำให้ผู้ป่วยมีความรับรู้ต่อการเจ็บป่วยทางกายเป็นไปในทางที่ดีขึ้น รับประทานอาหารได้มากขึ้น หน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส ร่าเริง เบิกบานในร่างกายสดชื่น ก้อนเนื้อมะเร็งนิ่มลง ส่วนผลทางจิต คือ ทำให้ความทุกข์ทางใจ ลดน้อยและเบาบางลง จิตใจเกิดปลงและเข้าสู่ภาวะของจิตที่สามารถจะปล่อยวางภาระอันหนักคือชั้น 5 ลงได้ ผู้ป่วยมีความตั้งใจที่จะต่อสู้กับโรคร้ายแต่ในขณะเดียวกันถ้ามีอาการลุกลามมากขึ้น ก็สามารถยอมรับและพร้อมที่จะจากไปอย่างมีความสุข

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการศึกษา สามารถสรุปเป็นรูปแบบการสังคมนาสงเคราะห์แนวพุทธ เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ ดังนี้

1. การสังคมนาสงเคราะห์ด้วยหลัก บ-ว-ร เช่น พระสงฆ์เป็นผู้ให้ด้วยศิลปะในการให้ การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี
2. การสังคมนาสงเคราะห์ด้วยหลักการพัฒนาชุมชน เช่น พระสงฆ์ให้การส่งเสริมศีลธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรม ประเพณี
4. การสังคมนาสงเคราะห์ด้วยหลักสังคนาหัตถุธรรม 4 เช่น การช่วยเหลือสนับสนุนช่วยเหลือคน ช่วยเหลือสังคนา
5. การสังคมนาสงเคราะห์ด้วยหลักการพัฒนาสังคนา เช่น ประยุคตหลักสัปบุริสธรรม 7
6. การสังคมนาสงเคราะห์ด้วยหลักอรรถจริยา 3 เช่น การสงคนาหัตถุทางสายโลหิตทั้งหลาย ผู้ถูกความเลื่อมแห่ง โภคะ
7. การสังคมนาสงเคราะห์ด้วยหลักสาธารณะสงคนาหัตถุ เช่น แจกทุนการศึกษาการจัดตั้งโรงเรียนการกุศล
8. การสังคมนาสงเคราะห์ด้วยหลักสมุณไพโรบาปัต สมานิบาปัตและธรรมโอสถ เช่น พระสงฆ์หลายรูปสามารถที่จะให้ การรักษาโดยใช้สมุณไพโรบาปัต และธรรมโอสถได้
9. การสังคมนาสงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่และส่งเสริมอาชีพทำกิน เช่น พระสงฆ์เป็นทั้งครู สอนหนังสือ สอนศีลธรรม สอน ศิลปะ สอนวิชาชีพ
10. การสังคมนาสงเคราะห์ด้วยการพัฒนาศักยภาพบุคคล เช่น พระสงฆ์ตั้งกองทุนเลี้ยงเด็กกำพร้า และเด็กด้อยโอกาส
11. การสังคมนาสงเคราะห์ด้วยการแบบบูรณาการ เช่น การบูรณาการโดยใช้วัดเป็นโรงพยาบาลเพื่อรักษาผู้ป่วยทั้ง โรคทางกายและทางใจ
12. การสังคมนาสงเคราะห์ด้วยการจัดโครงการอบรมส่งเสริมอาชีพและจริยธรรม เช่น ในด้านการเกษตรการสหกรณ์ การค้าขาย สร้างอาชีพทำกิน
13. การสังคมนาสงเคราะห์ด้วยการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่น การอ่านเอกสารโบราณ ซึ่งเขียนด้วย “ตัวเมือง” หรือ “ตัวธรรม” เป็นต้น

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาการสังคมนาสงเคราะห์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา พบว่า แนวคิดการสงคนาหัตถุมาจากหลายเหตุผล คือ มีแรงจูงใจในการสงคนาหัตถุเพื่อมุ่งหวังพัฒนาจิตใจให้ผ่องใสงดงามในกุศล บางข้อก็แสดงแรงกระตุ้นจากภายนอก จากสังคนา เช่น ประสบเหตุจึงให้ หรือเห็นผู้ที่ทุกข์ยากกว่าตนจึงสงคนาหัตถุ เป็นต้น ความหมายของการสังคมนาสงคนาหัตถุ คือ การที่ พระสงฆ์ได้ให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนด้วยอามิสทานบ้าง ธรรมทานบ้าง เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนที่ให้ความอุปถัมภ์ ด้วยปัจจัย 4 มีอาหารบิณฑบาต ผ้าไตรจีวร ยารักษาโรค และที่พักอาศัย เป็นต้น และให้ธรรมเป็นวิทยาทานเพื่อให้เข้าใจ หลักพุทธธรรมนำชีวิตให้เกิดปัญญาสามารถที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ ในชีวิตประจำวันได้ เช่น รู้จักหลักประโยชน์ในปัจจุบัน 4 มีขันนหาทรัพย์ รู้จักรักษาและใช้สอยทรัพย์ให้เกิดประโยชน์ตนและคนอื่น เป็นต้น ลักษณะของการสงคนาหัตถุเน้นพลีกรรม 5 มีการสงคนาหัตถุญาติ สงคนาหัตถุพระสงฆ์ เป็นต้น หลักการและวิธีการสังคมนาสงคนาหัตถุ ถือหลักประโยชน์ส่วนรวมหรือ สังคนามาก่อนประโยชน์ตน มีวิธีการสงคนาหัตถุหลายวิธี เช่น ให้สิ่งของ ให้อภัยทาน ให้อวิทยาทาน เป็นต้น รูปแบบการสังคนา สงคนาหัตถุของพระสงฆ์ในปัจจุบัน คือ รูปแบบการสังคมนาสงคนาหัตถุของพระสงฆ์ทั่วไป รูปแบบมาตรฐานในการสังคนา

สงเคราะห์ รูปแบบในการสังคมสงเคราะห์แบบบูรณาการรูปแบบการสังคมสงเคราะห์ด้วยโครงการต่างๆ รูปแบบการสังคมสงเคราะห์ด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน และรูปแบบยุทธศาสตร์ของพระสงฆ์ในการสังคมสงเคราะห์

นอกจากนั้น พระสงฆ์ยังได้ให้การสงเคราะห์ด้านต่างๆ เช่น ทำหน้าที่สั่งสอนธรรมและส่งเสริมให้ชาวบ้านทำบุญกุศลต่างๆ เป็นที่ปรึกษาผู้ประนีประนอมและบางครั้งทำหน้าที่เยี่ยมเยียนรักษาผู้เจ็บป่วย เป็นผู้ช่วยส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้าน โดยช่วยขจัดความขัดแย้งของประชาชนในหมู่บ้านได้ เพราะคนโดยส่วนมากเชื่อฟังพระผู้ทรงศีลอยู่แล้ว ให้อบรมสั่งสอนเด็กดื้อที่พ่อแม่หมดความสามารถจะอบรมได้ด้วยตัวเอง รวมทั้งอนุเคราะห์เด็กกำพร้า เป็นผู้ช่วยสั่งสอนเทคนิคขั้นพื้นฐาน ซึ่งสามารถเรียนรู้ได้จากวัด เช่น สถาปัตยกรรม ช่างไม้ ช่างก่ออิฐปูน ช่วยปรับปรุงการเกษตรและการรักษาโรคภัยยาแผนใหม่ เป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการของหมู่บ้านทำหน้าที่ช่วยวางแผนแนะนำสนับสนุนงานของประชาชนโครงการพัฒนาต่างๆ ในเมืองไทยที่สำเร็จไปได้ั้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะเจ้าหน้าที่รัฐบาลขอความร่วมมือจากประชาชน โดยผ่านพระสงฆ์ซึ่งตนเคารพนับถือ เป็นผู้นำประชาชนในทางวิญญาณ เป็นที่พึ่งทางจิตใจ พระสงฆ์สามารถแก้ปัญหาส่วนตัวของผู้เดือนร้อนใจเป็นธรรมทูตและพระธรรมจาริกซึ่งไปเผยแผ่หลักพุทธธรรมแก่ประชาชน ทำให้เกิดความรู้สึกรักชาติ รู้รักสามัคคี ไม่แตกแยกกัน และหันมาเคารพนับถือพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นแล้ว พระสงฆ์ยังให้การสงเคราะห์ด้านโครงการต่างๆ ที่จำเป็นอีกหลายโครงการ ได้แก่ โครงการอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) โครงการพระธรรมทูต โครงการพระธรรมจาริก โครงการพระจริยานิเทศโครงการอบรมสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดและโครงการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ผลการวิเคราะห์การสังคมสงเคราะห์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาในเชิงกรณีตัวอย่าง ซึ่งมีพระสงฆ์หลายรูปที่เป็นนักสังคมสงเคราะห์ ดังต่อไปนี้ พระครูสุตศาสนการ (ไพฑูรย์ เขมธโร) ได้ศึกษาสภาพปัญหาและผลกระทบจากการดื่มสุราและสิ่งเสพติด ซึ่งเกิดขึ้นในชุมชนอำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ผลการดำเนินโครงการเป็นที่น่าพอใจ เพราะได้สงเคราะห์ช่วยเหลือเยาวชนประชาชนทั้งในพื้นที่จังหวัดขอนแก่นและจังหวัดใกล้เคียงที่เข้าร่วมโครงการ ทั้งนี้พระสงฆ์และผู้เกี่ยวข้องในโครงการ ได้ทำการสงเคราะห์แก่ผู้ดื่มสุราและสิ่งเสพติดด้วยกลวิธีต่างๆ ประกอบกันหลายด้าน คือ ใช้หลักไตรสิกขา การใช้สมุนไพรบำบัด จิตบำบัดและอาชีพบำบัด จนกระทั่งผู้ดื่มสุราและผู้เสพสิ่งเสพติดหายได้ขาดแล้วไม่หวนไปดื่มหรือเสพอีกต่อไป พระครูศีลวราภรณ์ (เฉลิม ฐิตีสีโล) ตั้งเป้าหมายการทำงานด้านการสังคมสงเคราะห์โดยเน้นที่เยาวชนเป็นพื้นฐาน ธรรมทาน คือ ให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมะแก่ประชาชน ให้ความรู้แก่พระสงฆ์และชาวบ้านในการตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตน ให้ความรู้การจัดงานภายในวัด จัดการศึกษาอบรมแก่เด็กนักเรียนจากโรงเรียนบ้านโนนเมือง ในช่วงหลังเลิกเรียน จัดตั้งกลุ่มธรรมศึกษา จัดโครงการรณรงค์ลด ละ เลิกอบายมุข และจัดโครงการเผยแผ่ธรรมะตามสถานศึกษา นอกจากนั้นแล้ว ยังได้ให้การสังคมสงเคราะห์ด้านโครงการต่างๆ กว่า 10 โครงการ เช่น โครงการส่งเสริมการศึกษาเด็กยากจน โครงการคุณพระช่วย โดยใช้ยุทธศาสตร์บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) เป็นเครื่องมือในการจัดโครงการและประสานความร่วมมือในการทำงานการสงเคราะห์แก่ประชาชน ผลการสงเคราะห์ของท่านทำให้เกิดงาน เกิดอาชีพ เกิดรายได้แก่เยาวชน ประชาชนที่ได้รับความช่วยเหลือมากกว่า 20 ปี และมีจำนวนหลายโครงการ ทำให้ผู้ได้รับการสงเคราะห์สามารถที่จะช่วยเหลือตนเองในเบื้องต้นได้ ก่อนที่ภาครัฐจะให้การช่วยเหลือในลำดับต่อไป พระเทพพัชร จิระมโม (ภิบาลพัชรนิธิ) ก่อตั้งมูลนิธิอริยญาณ อโรคยศาล ได้รับผู้ป่วยโรคมะเร็งระยะสุดท้ายเข้ามาดูแลด้วยการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐาน เชิงประจักษ์ใน “มรณานุสสติ โยนิโสมนสิการให้ถึงอุคคหนิมิต” โดยการให้ผู้ป่วยและญาติ โดยหลักปฏิบัติ 6 อ. กำหนดรู้ในอริยาบถพื้นฐานทั่วไปพิจารณากำหนดรู้อารมณ์ พิจารณา กำหนดรู้อาหาร พิจารณา กำหนดรู้ธาตุ พิจารณา กำหนดรู้ริยสัจ 4 และพิจารณา กำหนดรู้ธาตุ การ

รู้จักปล่อยวางอุปาทาน ชั้น 5 แล้วกำหนดรูปนามได้ เนื่องจากในการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานนี้กระแสประสาทสันหลัง จะไปกระตุ้นต่อมพิทูอิทารีในสมองหลังสารเอ็นโดฟินทำให้ความเครียดเหตุสำคัญของการเสียชีวิตของผู้ป่วยมะเร็งลดลง

การบริหารและการจัดการที่ดีในทางสังคมนั้นจะต้องใช้วัดเป็นศูนย์กลาง เนื่องจากพุทธศาสนิกชนยึดมั่นและถือว่า วัดเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่ชุมชนจะเกี่ยวพันอยู่กับวัดตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บ ไปจนถึงตาย ดังนั้น บทบาทของพระสงฆ์สำหรับ สังคมพุทธศาสนาที่สำคัญบทบาทหนึ่งที่จะเป็นนั่นก็คือ บทบาทด้านการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ที่ไปวัด ไม่ว่าจะเป็นคุณภาพชีวิตทางกาย ใจ สังคม เศรษฐกิจ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปปรับใช้

1.1 การสังคมสงเคราะห์ด้วยอามิส มีข้อเสนอแนะ คือ ผู้ให้การสงเคราะห์แก่บุคคลอื่นพึงระมัดระวังการ สงเคราะห์ก่อนแล้ว จึงสงเคราะห์ โดยพิจารณาจากสิ่งของที่เราคควรจะสงเคราะห์เป็นรายการณไป กล่าวคือ บุคคลใดควร สงเคราะห์ด้วยปัจจัย 4 มีอาหาร เสื้อผ้าอาภรณ์ เครื่องใช้ที่จำเป็นในครัวเรือน ยานพาหนะ ที่พักพิงอาศัย สถานที่ให้พักค้าง แรม และการรักษาพยาบาลผู้ป่วย เช่น ป่วยโรคมะเร็ง โรคสุราเรื้อรัง เป็นต้น จะต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมในการ บำบัดรักษา และค่าใช้จ่ายจริงในการดูแลผู้ป่วย

1.2 การสงเคราะห์แก่คนทั่วไปที่ประสบภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้ ถูกโจรภัยทำร้ายทรัพย์สิน หรือชีวิต พึงพิจารณาให้ดีก่อนการช่วยเหลือหรือสงเคราะห์ หากเหลือบ่ากว่าแรงก็ต้องอาศัยความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ทาง บ้านเมือง ไม่ควรช่วยเหลือตามลำพัง

1.3 การสงเคราะห์หรือบริจาคทรัพย์ เป็นสาธารณกุศล เช่น สร้างโรงเรียน สร้างโรงพยาบาล เป็นต้น ก็ จะต้องพิจารณาว่าควรให้การสงเคราะห์ในลักษณะใดบ้าง เป็นเงินหรือทุนทรัพย์อื่นๆ

1.4 เมื่อจะสงเคราะห์บุคคลใด หน่วยงานใดหรือองค์ใดก็ตาม พึงพิจารณาถึงการนำเงินไปใช้ว่าเป็นไปตาม วัตถุประสงค์ของการสงเคราะห์หรือไม่ เช่น บริจาคเงินช่วยเหลือคนที่ถูกน้ำท่วมแต่กลับค่าแรงคนงานในวัดหรือในหน่วยงานที่รับ บริจาค เป็นต้น เพราะจะทำให้การสงเคราะห์นั้น ไม่เป็นไปอย่างที่เราต้องการ

1.5 ในกรณีของผู้รับการสงเคราะห์ ก็ควรที่จะรู้ว่า สิ่งใดควรหรือไม่ควรในการรับการสงเคราะห์จากบุคคลอื่น เพราะหากเกินจำเป็นต่อการดำรงชีพแล้ว ก็ไม่ควรรับการสงเคราะห์ การสังคมสงเคราะห์ด้วยธรรมทานมีข้อเสนอแนะ คือ บุคคลผู้แสดงธรรม (ผู้ส่งสาร) หรือผู้ให้ปรึกษาแก่บุคคลอื่น (ผู้รับสาร) ควรนำสารหรือข้อมูลที่จะสื่อไปยังผู้รับด้วยเมตตาจิต การสงเคราะห์ด้วยธรรมทาน จึงจะบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่แท้จริงได้ ขณะเดียวกัน เนื้อหาที่ นำเสนอ ควรเป็น ประโยชน์เฉพาะกรณีหรือนั้นเฉพาะเรื่องได้ เช่น การให้ธรรมะแก่ผู้ป่วยโรคเอดส์ โรคมะเร็ง พึงพิจารณาว่าจะมีเทคนิค ใดๆบ้างในการนำเสนอ ซึ่งในบางครั้งก็อาจจะได้อุปกรณ์หลายอย่างร่วมกันในการนำเสนอ แต่มีธรรมะเป็นแกนกลาง เช่น อาจจะนำสมาธิบำบัดมารักษา สมุนไพรบำบัดมาดูแลผู้ป่วย นอกเหนือจากการบำบัดด้วยธรรมโอสธเพียงอย่างเดียว เพื่อให้ การสงเคราะห์มีประสิทธิภาพสูงสุด และเกิดประโยชน์มากที่สุดแก่ผู้รับการสงเคราะห์

1.6 ผู้รับสารหรือผู้ฟังธรรมะ ก็ควรพิจารณาหัวข้อธรรมที่เหมาะสมแก่ตน เพื่อการปฏิบัติจะได้เกิดปฏิเวธ ธรรมได้ง่าย เช่น ธรรมที่นำมาเจริญสติ อาจจะใช้อาปานาสติ ก็ได้ เป็นต้น นอกเหนือจากหลักธรรมที่นำมาปฏิบัติในการ ดำเนินชีวิตประจำวันแล้ว เช่น ขรवासธรรม จาคะ การเสียสละ

2. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

- 2.1 ควรศึกษารูปแบบการสังคมสงเคราะห์ของพระสงฆ์ด้วยวัดอุทยาน
- 2.2 ควรศึกษารูปแบบการสังคมสงเคราะห์ของพระสงฆ์ด้วยธรรมทาน

เอกสารอ้างอิง

- จรินทร์ ยังสังข์. (2541). *บทบาทพระสงฆ์ในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม*. (ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่).
- ณรงค์ เส็งประชา. (2538). *มนุษย์กับสังคม*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- พระกอบชัย เขมานนโท (แสงอึ้ง). (2551). *การศึกษาบทบาทพระครูศีลวราภรณ์ (เฉลิม ฐิตีสีโล) ในการประยุกต์หลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาเยาวชนไทย*. (พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระครูสุวรรณวรการ. (2553). *การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดปทุมธานี*. (พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2542). *ธรรมกับไทยในสถานการณ์ปัจจุบัน*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: กองทุนวัฒนธรรมเพื่อการศึกษาและปฏิบัติธรรม.
- พระมหาไพฑูรย์ อุทัยคาม. (2546). *การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องทานตามหลักจริยศาสตร์กับความเข้าใจเรื่องทานของชาวไทยพุทธ : ศึกษาเฉพาะกรณีในกรุงเทพมหานคร*. (อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล).
- พระวัชรินทร์ กตธมโม (วงศ์วรรณ). (2553). *การรักษาโรคมะเร็งด้วยวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวทาง ของพระปพนพัชรจิรธมโม (ภิบาลพัทธรณี) วัดคำปะมะง อำเภอยะรัง จันทบุรี*. (พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมัย บุษราคัม. (2551). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์การแก้ปัญหาการดื่มสุราของกลุ่มเครือข่ายพัฒนาชุมชน : ศึกษากรณีโครงการหมู่บ้านปลอดสุราของอำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น*. (พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).

Influence of Beliefs About Karma on Individuals in Thai Society

Papassorn Kimsuwannawong^{1*}

¹ Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand

* Corresponding author. E-mail: sanya2515_15@hotmail.com

ABSTRACT

The purpose of this article is to present “Influence of beliefs about karma on individuals in Thai society”. The influence of the Kamma belief was important to make people change their behavior. This influence of the Kamma belief was consisted of a theory and practice. The first dealt with a person who had Right View. This person could practice in a right way according to the Buddha’s teachings. The second dealt with giving, morality and development, etc. People who believed in Kamma would stress greatly on practice because they believed that one had to get a result of every action made in the past time.

Keywords: Influence, Beliefs, Karma on Individuals, Thai Society

อิทธิพลความเชื่อเรื่องกรรมที่มีต่อบุคคลในสังคมไทย

ปภัสน์ กิมสุวรรณวงศ์^{1*}

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: sanya2515_15@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอ “อิทธิพลความเชื่อเรื่องกรรมที่มีต่อบุคคลในสังคมปัจจุบัน” สำหรับอิทธิพลความเชื่อเรื่องกรรมมีความสำคัญและส่งผลให้บุคคลเปลี่ยนพฤติกรรมได้ โดยความเชื่อเรื่องกรรมนั้นประกอบด้วยแนวคิดและแนวปฏิบัติ ในด้านแนวคิดการที่บุคคลมีแนวคิดที่เป็นสัมมาทิฐิยอมประพฤติถูกต้อง ปฏิบัติตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ส่วนในด้านแนวปฏิบัติ มีการให้ทาน การรักษาศีลและการเจริญภาวนา เป็นต้น บุคคลผู้มีความเชื่อเรื่องกรรมจะให้ความสำคัญในการปฏิบัติมาก เพราะทุกคนเชื่อว่าจะต้องได้รับผลของกรรมที่ตนทำไว้อย่างแน่นอน

คำสำคัญ: อิทธิพล, ความเชื่อ, กรรมที่มีต่อบุคคล, สังคมไทย

© 2023 JSDP: Journal of Spatial Development and Policy

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุและผลถูกต้องตามหลักวิทยาศาสตร์ ถือความจริงและความถูกต้องตามกฎหมาย (วรินทร์ วิชญาณุโรจน์, 2549) โดยกฎธรรมชาตินี้มีความทันสมัยอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะยุคสมัยใดก็ตามก็สามารถนำมาใช้และพิสูจน์ได้เสมอ ซึ่งพระพุทธศาสนานั้นเป็นศาสนาที่มีหลักคำสอนยืนยันและเน้นในเรื่องกฎแห่งกรรม โดยถือว่ากฎแห่งกรรมนั้นเป็นกฎแห่งธรรมชาติ พระพุทธศาสนาได้จำแนกกฎธรรมชาติดออกเป็นนิยาม 5 อย่าง (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2532) ซึ่งกรรมนิยามก็เป็นหนึ่งในนิยาม ทั้ง 5 ดังนั้นกฎแห่งกรรมจึงเป็นกฎที่มีความชัดเจนแน่นอนเป็นไปตามหลักสัจธรรม โดยกฎแห่งกรรมเป็นกฎที่อยู่คู่กับมนุษย์และสัตว์โลกมาช้านานไม่มีใครสามารถหลีกเลี่ยงกฎแห่งกรรมพ้นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงค้นพบกฎนี้แล้วนำมาเผยแผ่ให้ทราบถึงแม้พระองค์ไม่ทรงค้นพบหากแต่กฎแห่งกรรมนี้ก็มาช้านานแล้ว และแม้แต่พระองค์เองก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงกฎแห่งกรรมได้ ดังความที่ปรากฏในจุฬามณีวงศ์สูตร ที่ว่าด้วยกฎแห่งกรรมพระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่สุภมาณพโตทยบุตรว่า “สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้ทราบและประณีต” (ม. อุ. (ไทย) 14/289-297/349-357.)

“กรรม” เป็นคำที่มีในสังคมไทยมานานนับพันปี และเป็นคำที่มีอิทธิพลต่อบุคคลและสังคมมาช้านาน หลายคนเข้าใจเรื่องกรรม แต่จะมีสักกี่คนที่จะมีความเข้าใจเรื่องกรรมที่ถูกต้องอย่างแท้จริง โดยกรรมนั้นเป็นคำที่อยู่คู่กับพุทธศาสนามาโดยตลอด แต่มีน้อยคนนักที่จะเข้าใจคำคำนี้ มีพระพุทธพจน์ที่กล่าวถึงความหมายของกรรม ในนิพเพธิกสูตร ความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เจตนานั้นเองเราเรียกว่ากรรม บุคคลลงใจแล้วจึงกระทำด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ” จากพระพุทธพจน์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การกระทำใดๆ หากมีเจตนาประกอบด้วยแล้ว นั่นถือว่าเป็นกรรม (อง.ฉก. (ไทย) 22/63/571-579.)

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2546) ได้อธิบายว่า กรรม แปลตามศัพท์ว่า การงานหรือการกระทำ แต่ในทางธรรม ต้องจำกัดความจำเพาะลงไปว่า หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือการกระทำที่เป็นไปด้วยความตั้งใจ ถ้าเป็นการกระทำที่ไม่มีเจตนาที่ไม่เรียกว่าเป็นกรรม กรรมเป็นหลักธรรมที่สำคัญ เพราะทุกคนนั้นต้องเกี่ยวข้องกับกรรมตลอดชีวิต นับตั้งแต่เกิดจนตาย วนเวียนอยู่ในสังสารวัฏ โดยปัจจุบันนี้สังคมเริ่มให้ความสนใจในเรื่องกฎแห่งกรรมมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากสถานีโทรทัศน์ได้นำเสนอรายการเกี่ยวกับเรื่องกฎแห่งกรรม เช่น รายการบันทึกกรรม, รายการกรรมลิขิต และรายการ 84,000 พระธรรมขันธ์ เป็นต้น ทั้งนี้ยังไม่รวมถึงรายการวิทยุ โดยเนื้อหาในรายการนั้นได้ถ่ายทอดถึงประสบการณ์จริงของผู้ที่กระทำความกรรมและได้รับผลของกรรมนั้น นอกจากนี้เนื้อหายังได้สอดแทรกหลักธรรมให้ผู้ชมได้เกิดจิตสำนึกและศรัทธาความเชื่อในกฎแห่งกรรม โดยมากชาวพุทธส่วนใหญ่จะมีความเชื่อเรื่องกรรมและมักเป็นความเชื่อถือตามกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งไม่มีความเชื่อที่อยู่บนรากฐานของ “ปัญญา” หรือการพิสูจน์ ตรวจสอบศึกษาอย่างเป็นระบบ ให้รู้ชัดแจ้งว่าในพระพุทธศาสนานั้นได้กล่าวถึงกรรมและมีหลักฐานเรื่องนี้ไว้อย่างไร บนพื้นฐานความเชื่อเรื่องกรรมที่ไม่ชัดเจนดังกล่าว ย่อมส่งผลกระทบในลักษณะของศรัทธาที่ไม่ชัดเจน และเกิดความไม่มั่นใจในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้าทรงสอนให้พุทธศาสนิกชนมีความเชื่อในศรัทธา 4 โดยเป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล คือ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551)

1. กัมมสัทธา คือ เชื่อกรรม, เชื่อการกระทำ, เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความดีความชั่วมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่าแปล่าและเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอำนาจหรืออนาคยโชค

2. วิปากสัทธา เชื่อวิบาก, เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

3. กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของ จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน

4. ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า, มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง 9 ประการ ตรัสรู้ธรรมบัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้หากฝึกตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง

จากหลักคำสอนความเชื่อเรื่องศรัทธาของพระพุทธเจ้านั้นได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของกรรม โดยการกระทำต่างๆ นั้นมีผลเกิดขึ้นจริงและผู้กระทำย่อมได้รับผลกระทบโดยแท้ แต่ทั้งนี้เนื่องจากกรรมนั้น เป็นสิ่งที่เปื้อนนามธรรมจับต้องไม่ได้ จึงเป็นเหตุให้ทำความเข้าใจได้ยาก ประกอบกับเหตุปัจจัยและองค์ประกอบที่หลากหลาย ย่อมส่งผลให้กรรมแสดงผลช้าบ้าง เร็วบ้าง อีกทั้งมูลเหตุของความแตกต่างระหว่างบุคคล เช่น ความแตกต่างด้านบุคลิกลักษณะ, ฐานะ, สติปัญญา ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ ล้วนมาจากผลกรรมในอดีตชาติทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้บางคนที่ไม่เข้าใจและไม่เชื่อเรื่องกรรม

กฎแห่งกรรมนั้นพระพุทธเจ้าได้ทรงหยั่งรู้เรื่องกฎแห่งกรรมอย่างลึกซึ้งหลังจากได้สำเร็จบุพเพนิวาสานุสสติญาณ และจตุปปตญาณ (ที. ปา. (ไทย) 11/304/275.) ตามลำดับ จึงเป็นสิ่งที่ยืนยันความเชื่อได้ว่า กรรมนั้นมีจริง แต่เนื่องจากกรรมนั้นเป็นสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสหรือจับต้องได้ กล่าวคือ เป็นเรื่องของนามธรรม จึงเป็นเหตุให้หลายคนมีความลังเลและสงสัยในเรื่องกรรม พระพุทธองค์ทรงตรัสเรื่องของวิปฏิบัติในเรื่องที่ควรสงสัย หรือหลักของความเชื่อไว้ในพระสูตร เรื่อง กาลามสูตร (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2544) โดยเป็นหลักแห่งความเชื่อที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้ให้แก่พุทธศาสนิกชนว่าไม่ให้เชื่อสิ่งใดๆ อย่างงมงาย โดยไม่ใช่ “ปัญญา” พิจารณาให้เห็นจริงถึงคุณโทษหรือดีไม่ดีกว่าเชื่อ กล่าวคืออย่างเพิ่งเชื่อ

ตามคำเล่าลือหรือตามที่ฟังๆ กันมา เรื่องกรรมก็เป็นอีกเรื่องที่ควรใช้กาลามสูตรมาพิจารณา โดยใช้ศรัทธาประกอบกับปัญญาพิจารณาอย่างถี่ถ้วน

พุทธศาสนิกชนล้วนแล้วแต่มีศรัทธา ซึ่งศรัทธานั้นต่างก็มีในทุกศาสนา หากแต่การที่เรามีศรัทธาอย่างเดียวนั้นยังคงไม่สมบูรณ์นัก เพราะขาดปัญญาคอยส่องทางซึ่งอาจทำให้ศรัทธากลายเป็นมิจฉาทิฐิก็เป็นได้ แต่หากเรามีศรัทธาโดยอาศัยคำแนะนำสั่งสอนจากผู้อื่นจนเกิดความเข้าใจ มองเห็นเหตุผลที่ถูกต้องด้วยตนเองย่อมจะนำเราไปสู่สัมมาทิฐิ ฉะนั้นการที่เรามีศรัทธาที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งปัญญาควบคู่กันไปเพื่อส่องทางนำไปสู่สัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นเหตุให้เราต่อต้านกรรมดีที่เป็นกุศลกรรม โดยบุคคลที่มีความเชื่อและศรัทธาเรื่องกฎแห่งกรรมนั้นมักจะมีพฤติกรรมที่ดี เมื่อใดที่ประสบกับเหตุการณ์ที่ไม่พึงปรารถนา ก็จะใช้ปัญญาพิจารณาและสามารถเข้าใจได้ว่าเป็นผลของกรรม ในขณะเดียวกันเมื่อประสบกับเหตุการณ์ที่พึงปรารถนาก็จะไม่ประมาท โดยกฎแห่งกรรมนั้นเป็นกฎธรรมชาติ มีหลักเหตุผลและความเป็นวิทยาศาสตร์ สามารถลงมือปฏิบัติและพิสูจน์ได้ด้วยตนเอง ซึ่งผลนั้นจะบังเกิดแก่ตนเองทุกสิ่งล้วนเป็นปัจจัยตั้ง รู้ได้ด้วยตนเอง อาจกล่าวได้ว่าปัจจุบันนี้เราเองเป็นผู้รับผลของกรรมจากการกระทำของเราอยู่แล้ว ประเด็นปัญหาที่สำคัญคือ สังคมมีความเชื่อเรื่องกรรมน้อยมาก ถึงแม้กระแสนี้จะกล่าวถึงเรื่องกรรมในแง่มุมต่างๆ ก็ตาม (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2544)

ดังนั้นบทความนี้จึงนำเสนอความเชื่อเรื่องกรรมที่มีอิทธิพลต่อบุคคลในสังคมปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนเกิดศรัทธาคือมีความเชื่อในเรื่องกรรม และเป็นฐานข้อมูลในการสืบค้นสำหรับชนรุ่นหลังเพื่อต่อยอดองค์ความรู้ต่อไป

ความเชื่อเรื่องกรรม

ศาสนาทุกศาสนาล้วนมีความเชื่อเป็นรากฐานสำคัญในการเผยแผ่ และมีผลทางด้านจิตใจของศาสนิกชน เพราะพฤติกรรมของมนุษย์ส่วนหนึ่งเกิดจากความเชื่อในสิ่งที่ตนสัมผัสหรือประสบพบเจอ ความเชื่ออาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าศรัทธา ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อ, ความเชื่อถือ ในทางธรรม หมายถึง เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความเชื่อมั่นสิ่งที่ดีงาม ความเลื่อมใสซาบซึ้งขึ้นใจ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2551) ส่วนการวิเคราะห์ศัพท์คำว่า ศรัทธา หมายถึงความเชื่อมั่น (พระธรรมกิตติวงศ์, 2550) โดยศรัทธาสามารถมีอิทธิพลต่อชีวิตและพฤติกรรมมนุษย์อย่างมาก ดังจะเห็นได้จากสิ่งก่อสร้างทางประวัติศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นนครวัด ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง ปิรามิด ซึ่งสิ่งก่อสร้างเหล่านี้ล้วนมาจากความเชื่อและศรัทธาของคนสมัยนั้น ความเชื่อที่แรงกล้า ย่อมกลายเป็นศรัทธาคือเชื่ออย่างลึกซึ้งโดยไม่มีข้อสงสัย ศรัทธาจึงเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับศาสนาทุกศาสนา และหากศาสนาใดขาดซึ่งศรัทธาแล้วอาจเป็นเหตุให้ไม่สามารถสืบทอดศาสนาต่อไปยังชนรุ่นหลังได้ จึงอาจกล่าวได้ว่าศรัทธานั้นมีพลังทำให้มีความมุ่งมั่น ท่วมเท่กำลังกายและกำลังใจอย่างไม่เหน็ดเหนื่อยแต่อย่างใด ในทางพระพุทธศาสนาก็เช่นกันโดยพุทธศาสนิกชนล้วนแล้วแต่มีศรัทธาต่อคำสอนของพระพุทธเจ้า ในจินตนาลสูตร (อง.ฉก.ก. (ไทย) 22/175/292.) พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงความสำคัญของศรัทธาว่า

“...ภิกษุทั้งหลาย อุบาสกประกอบด้วยธรรม 5 ประการ เป็นอุบาสกจันทาล เป็นอุบาสกเศร้าหมองและ
เป็นอุบาสกนารังเกียจ (1) เป็นผู้ไม่มีศรัทธา (2) เป็นผู้ทีศีล (3) เป็นผู้ถืออมงคลตื่นข่าว เชื่อมงคล ไม่เชื่อกรรม (4)
แสวงหาผู้รับทักษิณานอกศาสนา (5) ทำอุปกัระนอกศาสนา ก่อนภิกษุทั้งหลาย อุบาสกประกอบด้วยธรรม 5
ประการนี้แล เป็นอุบาสกจันทาล เป็นอุบาสกเศร้าหมองและเป็นอุบาสกนารังเกียจ...”

จากหลักพุทธพจน์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ผู้ที่ขาดศรัทธาซึ่งเป็นหนึ่งในธรรม 5 ประการนี้ เป็นผู้ที่น่ารังเกียจ ไม่ควรคบค้าสมาคม โดยธรรมทั้ง 5 ประการที่พระพุทธองค์ทรงดำรัสขี้้นี้ล้วนเป็นธรรมที่ส่งเสริมให้บุคคลนั้นมีความเจริญก้าวหน้า

น่ายกย่องและเคารพหากประพฤติตามธรรมทั้ง 5 ข้อนี้ และหากผู้ใดขาดธรรมข้อใดข้อหนึ่งใน 5 ข้อนี้ย่อมแสดงถึงความเป็นผู้ที่ไม่สมบูรณ์ ศรัทธาซึ่งเป็นหนึ่งในธรรม 5 ข้อจึงเป็นสิ่งสำคัญ ที่พุทธศาสนิกชนควรที่จะมี เพราะศรัทธาจะนำมาซึ่งพฤติกรรมของบุคคล ทุกศาสนาจึงจำเป็นต้องอาศัยศรัทธาเป็นต้นนำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาแห่งปัญญา เป็นศาสนาแห่งหลักเหตุและผล โดยตามหลักของพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นว่า ถ้าบุคคลทำดี เขาจะได้ดี ถ้าบุคคลทำชั่ว เขาจะได้ชั่วเป็นผลตอบแทน ดังคำกล่าวที่ว่า หว่านพืชเช่นไรได้ผลเช่นนั้น พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่า คนทุกคนมีปัญญาหรือมีเหตุผล คนที่มีเหตุผลหรือมีปัญญาจะเลือกทำแต่กรรมดี ที่จะส่งผลให้เขามีความสุข คนที่มีปัญญาก็จะไม่เลือกทำกรรมชั่วที่จะทำให้เขาเป็นทุกข์ (ไพลิน เตชะวิวัฒนาการ, 2538) ดังนั้นศรัทธาที่มีจะต่างจากศาสนาอื่นคือจะมีปัญญาเป็นรากฐานเสมอ เมื่อจะเชื่อหรือศรัทธาสິงใดแล้ว จะต้องปัญญาคอยควบคุมศรัทธาตามหลักกาลามสูตรในเกสปุตติสูตร (อง.ติก. (ไทย) 20/66/257.) ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมแก่ชาวนิคมเกสปุตตะ แคว้นกาละไวัว่า

อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา

อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบๆ กันมา

อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ

อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์

อย่าปลงใจเชื่อด้วยเพราะตรรกะ (การคิดเอาเอง)

อย่าปลงใจเชื่อด้วยเพราะการอนุমান

อย่าปลงใจเชื่อด้วยเพราะคิดตรงตามแนวเหตุผล

อย่าปลงใจเชื่อด้วยเพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว

อย่าปลงใจเชื่อด้วยเพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้

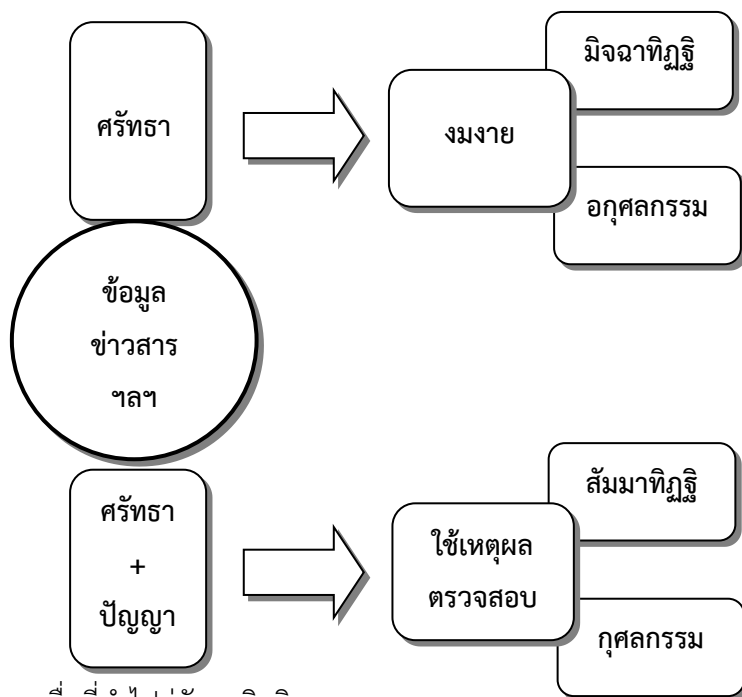
อย่าปลงใจเชื่อด้วยเพราะนับถือว่าท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา

กาลามะทั้งหลาย เมื่อใดท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเองเท่านั้นว่า ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศลธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้ติเตียน ธรรมเหล่านี้ที่บุคคลถือปฏิบัติบริบูรณ์แล้วย่อมเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์ เมื่อนั้นท่านทั้งหลายควรละธรรมเหล่านั้นเสีย

จากหลักพุทธพจน์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าท่านทรงให้ความสำคัญของความเชื่อหรือศรัทธาว่าต้องอยู่บนรากฐานของปัญญา และไม่ควรเชื่อสิ่งใดๆ โดยขาดการตรวจสอบ และเมื่อตรวจสอบด้วยตนเองแล้วเห็นว่าธรรมเหล่านั้นเป็นอกุศล ก่อให้เกิดโทษก็ควรละธรรมนั้นเสีย กล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนานั้นสอนให้คนปรับอินทรีย์คือศรัทธากับปัญญาให้สมดุลกัน (พระธรรมโกศาจารย์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2552) ทั้งนี้เพราะคนที่มีปัญญาแต่ขาดศรัทธาจะเป็นคนช่างสงสัยไร้ทิศทาง ส่วนคนที่มีศรัทธาแต่ขาดปัญญาจะเป็นคนงมงาย ศรัทธาจึงเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาปัญญา ศรัทธาจึงต้องมีปัญญารองรับ หากมีศรัทธาอย่างเดียวถือว่าเป็นความเชื่อที่งมงาย ดังจะเห็นได้จากการที่บุคคลหลงใหลในโหราศาสตร์ เครื่องรางของขลังต่างๆ นับเป็นการงมงายอย่างไร้เหตุผล เพียงเพราะฟังหรือเชื่อตามๆ กันมาจนเกิดศรัทธา

สำหรับคนสามัญทั่วไป ศรัทธาเป็นธรรมขั้นต้นที่สำคัญยิ่ง เป็นอุปการณชักนำให้เดินหน้าต่อไป เมื่อใช้ถูกต้องจึงเป็นการเริ่มต้นที่ดี ทำให้การก้าวหน้าสู่จุดหมายได้ผลรวดเร็วขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงปรากฏว่า บางคราวผู้มีปัญญามากกว่า แต่ขาดความเชื่อมั่น กลับประสบความสำเร็จช้ากว่าผู้ที่มีปัญญาด้อยกว่าแต่มีศรัทธาแรงกล้า เช่น กรณีพระสารีบุตร ซึ่งบรรลุนิพพานช้ากว่าพระสาวกทั้งหลายท่า ทั้งที่เป็นผู้มีปัญญามาก ในกรณีที่ศรัทธาไปตรงกับสิ่งที่ถูกต้องแล้ว จึงเป็นการทุ่นเวลา ตรงกันข้าม ถ้าศรัทธาเกิดในสิ่งที่ผิดก็เป็นการทำให้เขว ยิ่งหลงชักช้าหนักขึ้นไปอีก ดังนั้นศรัทธาในพระพุทธศาสนา จึงมีความ

แตกต่างจากศรัทธาในศาสนาอื่นๆ เพราะศรัทธาในพุทธศาสนา มีเหตุผลรองรับ มีปัญญาคอยควบคุม ศรัทธาในพระพุทธศาสนามาจากหลายปัจจัย ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อม เช่น กัลยาณมิตร และการคิดที่ถูกต้องวิจิตรเหล่านี้ย่อมเป็นเหตุให้บุคคลเกิดสัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นศรัทธาที่อยู่บนรากฐานของปัญญา โดยศรัทธานั้นเป็นเพียงขั้นหนึ่งในกระบวนการพัฒนาปัญญา(สัมมาทิฐิ) (วรินทร์ วิชญาณุโรจน์, 2549) ดังนั้นการขาดศรัทธาจึงเป็นอุปสรรคในการพัฒนาปัญญา และเมื่อขาดปัญญาจะส่งผลให้เกิดความงมงายได้กลายเป็นมิจฉาทิฐิได้ความเชื่อที่นำไปสู่สัมมาทิฐิ สามารถอธิบายดังภาพ ต่อไปนี้

ภาพที่ 1 แสดงความเชื่อที่นำไปสู่สัมมาทิฐิ

จากภาพ อธิบายความได้ว่า ทุกสิ่งที่เราสัมผัสสิ่งเร้าต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลหรือข่าวสารใดๆ ฯลฯ หากเราพิจารณาด้วยศรัทธาอย่างเดียว ปราศจากเหตุผลแล้ว ย่อมเป็นเหตุให้เกิดความงมงาย กลายเป็นมิจฉาทิฐิ เป็นเหตุให้สร้างอกุศลกรรมได้ ในทางตรงกันข้าม หากเราพิจารณาทุกสิ่งที่เราสัมผัส ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลหรือข่าวสารใดๆ โดยใช้ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาแล้ว การใช้เหตุผลตรวจสอบ ให้ปราศจากความงมงาย ย่อมกลายเป็นสัมมาทิฐิ เป็นเหตุให้สร้างกุศลกรรมได้ การมีศรัทธาเป็นเหมือนมีร่องไหลประจำของกระแสความคิด เมื่อได้รับรู้อารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งเกินกำลังของศรัทธาที่มีอยู่ กระแสความคิดก็จะแล่นไปตามร่องหรือแนวความคิดที่ศรัทธาเตรียมไว้ ปัญญาจึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นมากสำหรับช่วยศรัทธาตรวจสอบตามหลักเหตุและหรือคัดกรองความงมงายออกไป ให้สิ่งนั้นเหลือแต่ความจริงที่สามารถพิสูจน์ได้ กลายเป็นศรัทธาที่บริสุทธิ์ปราศจากความเคลือบแคลงใจ หรือข้อสงสัยใดๆ เมื่อพุทธศาสนิกชนเริ่มมีศรัทธาในพุทธศาสนา นับเป็นจุดเริ่มต้นหรือความเชื่อ ในเรื่องกรรม

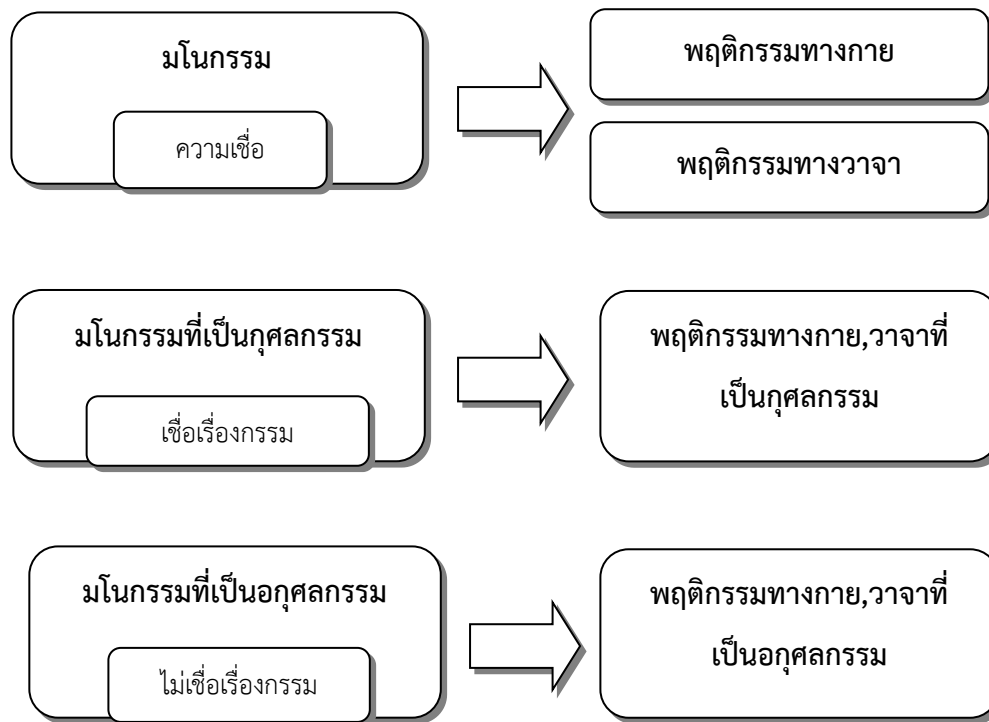
โดยทั่วไปความเชื่อเป็นพื้นฐานสำคัญของศาสนา โดยให้เชื่อก่อนแล้วรู้เอง ดังนั้นต้องบังคับให้เชื่อ แต่ในพุทธศาสนาให้รู้ก่อนแล้วจึงเชื่อ และจะเชื่อหรือไม่ก็ไม่บังคับ (สภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2532) เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุและผล ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นล้วนเกิดจากเหตุปัจจัยต่างๆ พร้อมผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น การเวียนว่ายตายเกิดเป็นผลสืบเนื่องจากอำนาจกรรมที่บุคคลได้กระทำไว้ เพราะเมื่อทำกรรมย่อมได้รับผลของกรรมที่เรียกว่า วิบากกรรม กฎแห่งกรรม จึงเป็นกฎสากลยืนยันความเกี่ยวเนื่องของหลักเหตุและผล และกฎแห่งกรรมจึงเป็นหลักธรรมที่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญมาก พระพุทธเจ้าทรงสอนให้พุทธศาสนิกชนมีความเชื่อในศรัทธา 4 (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2551)

โดยเป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล คือ (1) กัมมสัทธา คือ เชื่อกรรม, เชื่อการกระทำ, เชื่อกฎแห่งกรรม (2) วิปากสัทธา เชื่อวิปาก, เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง (3) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อตามที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน และ (4) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า, มั่นใจในองค์พระศาสดาว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ จากศรัทธาทั้ง 4 สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อในกฎแห่งกรรมได้เป็นอย่างดี และกฎแห่งกรรมเองเป็นหลักธรรมที่ช่วยให้เข้าใจชีวิตของสัตว์โลก ในภพภูมิต่างๆ ได้อย่างชัดเจน โดยพระพุทธเจ้าได้หยั่งรู้เรื่องกฎแห่งกรรมหลังจากสำเร็จ ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ (การระลึกชาติ) และจตุปปากาญาณ (ญาณหยั่งรู้การตายและการเกิดของสัตว์ทั้งหลาย) เมื่อทรงตรัสรู้แล้วจึงทรงสั่งสอนสัตว์โลก เพื่อให้รู้และเข้าใจว่าเพราะเหตุที่สัตว์โลกต้องวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏเป็นเพราะกรรม การเวียนว่ายตายเกิดที่พระองค์ทรงหยั่งรู้นี้เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนต่อการเชื่อในเรื่องกรรม

กฎแห่งกรรมเป็นกฎธรรมชาติและเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการปฏิจลสมุปบาท สัตว์โลกทุกชีวิตล้วนอยู่ในกระแสกรรมที่ตนได้ก่อไว้ กรรมจึงเป็นหลักธรรมที่พุทธศาสนิกชนควรให้ความสนใจ แต่ด้วยผลของกรรมหรือวิปากนั้นไม่ได้ให้ผลทันทีที่กระทำการ ทิ้งขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยหลายอย่าง จึงเป็นเหตุให้พุทธศาสนิกชนเกิดความสงสัย คลางแคลงใจ มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนและสับสนเกี่ยวกับกรรม จนเป็นเหตุให้บุคคลจำนวนไม่น้อยเลิกเชื่อเรื่องกรรม แต่กลับหันไปเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ เครื่องราง ของขลังและโหราศาสตร์ ซึ่งศาสตร์ดังกล่าวอาจช่วยให้สบายใจในระดับหนึ่ง แต่เมื่อพิจารณาอย่างถ่องแท้จะพบว่าเป็นเรื่องงมงายปราศจากหลักเหตุและผลอย่างมาก เพราะฉะนั้นในการทำความเข้าใจเรื่องกรรม นอกจากจะทำความเข้าใจในตัวหลักเองแล้ว ยังมีปัญหาเพิ่มขึ้นคือ จะต้องแก้ความเข้าใจคลาดเคลื่อนในเรื่องกรรมนั้นด้วย (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2538) เพราะความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนนี้ส่งผลถึงความเชื่อที่จะตามมา ดังนั้นหากทุกคนมีความเข้าใจในกฎแห่งกรรมที่ถูกต้องตามหลักพุทธธรรมแล้ว ความเชื่อเรื่องกรรมย่อมตามมา โดยพฤติกรรมของมนุษย์สามารถแสดงออกทางกาย (กายกรรม) และวาจา (วจีกรรม) ให้เห็นเป็นรูปธรรม ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้ล้วนมาจากจิตใจ (มโนกรรม) ในบรรดากรรม 3 อย่าง มโนกรรมมีความสำคัญที่สุดและมีผลกว้างขวางรุนแรงที่สุด ดังพระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า (ม.ม. (ไทย) 13 / 57 / 55.)

“...ดูกรตปัสสี บรรดากรรมทั้ง 3 ประการที่จำแนกแยกเป็นอย่างนี้ เราบัญญัติมโนกรรมว่ามีโทษมากกว่าในการทำกรรมชั่ว ในการประพฤติกกรรมชั่ว มิใช่กายกรรม หรือวจีกรรม...”

จากพุทธพจน์ข้างต้น แสดงให้เห็นว่า มโนกรรมสำคัญที่สุด เพราะเป็นจุดเริ่มต้นของการกระทำทั้งหมด คนคิดก่อนแล้วจึงพูด จึงกระทำคือแสดงออกทางกายและวาจา การกระทำของคนเราอาจเกิดจากพฤติกรรมที่มองเห็นได้ และมองเห็นไม่ได้ ดังนั้นแหล่งกำเนิดของกรรมคือ จิตใจของคนนั่นเอง (เกียรติวรรณ อมาตยกุล, 2530) มโนกรรมจึงมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมมากที่สุด และความเชื่อนับเป็นส่วนหนึ่งของมโนกรรมเพราะเกิดจากจิตใจ ดังนั้นความเชื่อจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและส่งผลต่อพฤติกรรมเช่นกัน เพราะหากมีความเชื่อในสิ่งที่เป็นอกุศลกรรม ย่อมมีโอกาสดำเนินการก่อกรรมชั่วได้ และความเชื่อเรื่องกรรมนั้น สามารถอธิบายดังภาพ ต่อไปนี้

ภาพที่ 2 แสดงความเชื่อเรื่องกรรม

จากภาพ อธิบายความได้ว่า ความเชื่อเป็นส่วนหนึ่งของมโนกรรม และส่งผลต่อกายกรรมและวจีกรรม หากบุคคลไม่มีความเชื่อเรื่องกรรมในมโนกรรมแล้ว ย่อมส่งผลให้กายกรรมและวจีกรรมที่เป็นอกุศลกรรมด้วย ในทางตรงกันข้าม หากบุคคลมีความเชื่อเรื่องกรรมในมโนกรรมแล้ว ย่อมส่งผลให้กายกรรมและวจีกรรมที่เป็นกุศลกรรมเช่นกัน กล่าวได้ว่าเมื่อความเชื่อที่เป็นมโนกรรมนี้เป็นอิทธิพลสำคัญที่สุดที่จะเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตและสังคม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2547) ดังนั้นเมื่อบุคคลมีความเชื่อเรื่องกรรมทำให้เกิดสัมมาทิฐิซึ่งเป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในกฎแห่งกรรมมากยิ่งขึ้น โดยมีความเชื่อเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม สัตว์โลกที่ก่อกรรมย่อมต้องได้รับวิบากไม่ช้าก็เร็ว วิบากกรรมอาจส่งผลในชาตินั้นหรือชาติหน้าล้วนขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย และเมื่อมีบุคคลเชื่อในเรื่องกรรมและผลของกรรมว่ามีจริง ชาติหน้ามีจริง กรรมตามไปให้ผลจริงจนคนทั้งหลายยอมเชื่อเช่นนั้นแล้ว การสอนศีลธรรมจะได้ผล คนจะกลัวบาป ยอมเว้นชั่วและทำดีกันทั่วไป ซึ่งจะส่งผลให้ก่อแต่กุศลกรรม (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2546)

สังคมส่วนใหญ่ในปัจจุบันมักจะวัดความดีของคนที่วัดดูฐานะ ตำแหน่ง หน้าที่ หากผู้ใดมีฐานะดี มีชื่อเสียง ตำแหน่ง การงานที่สูง สิ่งเหล่านี้สังคมให้ความชื่นชม มีอิทธิพลและส่งผลต่อความเชื่อของสังคม โดยเชื่อว่าผู้ที่มีฐานะ ตำแหน่ง หน้าที่ การงานที่สูง แสดงว่าผู้นั้นเป็นคนดี สิ่งเหล่านี้สังคมเกิดความเชื่อว่าเพราะเขาก่อกรรมดี จึงได้รับผลของกรรมดี ซึ่งความเชื่อ ดังกล่าวไม่ถูกต้องเสมอไป การที่บุคคลมีฐานะ ตำแหน่ง หน้าที่การงานที่สูง อาจกำลังก่อกรรมชั่วอยู่ก็เป็นได้ โดยการทำความดีหรือกรรมชั่วอาจไม่มีใครรู้ มีแต่ใจเราเองเท่านั้นที่รู้และสัมผัสถึงกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมนั้นได้ คนส่วนมากมักถือเอาความสุข ความปรารถนาในชีวิตปัจจุบันเป็นมาตรฐานวัดความดี คือ ความดีต้องมีผลออกมาเป็นความสุข ความปรารถนาเป็นลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ความชั่วต้องมีผลตรงข้าม แต่ในความเป็นจริงแล้วไม่แน่นอนเลย (วศิน อินทสระ, 2545) ทั้งนี้ เพราะโลกธรรมด้านดีไม่ได้เป็นตัวชี้วัดความดีของบุคคลนั้นๆ เสมอไป การที่บุคคลได้เสวยวิบากกรรมดี (โลกธรรมด้านดี) นั้นเป็นเพราะในอดีตเขาได้ก่อกรรมดีไว้ และกรรมดีจึงส่งผลมายังปัจจุบัน กรรมชั่วในปัจจุบันยังไม่ส่งผล ทั้งนี้

เพราะผลของการกระทำใดๆ จะเกิดขึ้นในสภาพที่เหมาะสมเท่านั้น โดยไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นทันทีหลังจากการกระทำนั้นๆ และหากไม่เร่งสร้างกรรมดีต่อ ผลของกรรมชั่วที่เป็นวิบากย่อมรอส่งผลอยู่ไม่ช้าก็เร็ว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยของบุคคลนั้น

ความเชื่อเรื่องกรรมที่ไม่ถูก คือ เรามองกรรมไปที่สิ่งของ มีเงินทองของนอกกาย ซึ่งเป็นความเชื่อที่ไม่ถูกต้อง แต่ไม่ได้มองที่ผลของมัน คือ ความดีความชั่ว อันมีอยู่แล้วในกรรมนั้น ซึ่งจิตใจเราสัมผัสได้ทุกครั้งที่เราทำกรรม (พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ), 2539) นั้นแสดงว่าสังคมให้ความสำคัญกับวัตถุนิยมมากเกินไปจนลืมคุณค่าของความดี จนกลายเป็นความเชื่อที่ผิด ความเชื่อที่ผิดหลักกรรม พระพุทธองค์ตรัสไว้ในติตถายตนสูตร (อง.ดิก. (ไทย) 20/62/238.) สรุปได้ว่า

1. บุคคลจะได้รับสุขหรือทุกข์ เป็นเพราะสาเหตุจากกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อนทั้งสิ้นเป็นเหตุ เรียกว่า ปุพเพกตาเหตุวาท
2. บุคคลจะได้รับสุขหรือทุกข์ เป็นเพราะสาเหตุจากการเนรมิตของพระเป็นเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ เรียกว่า อัสสรนิมมานาเหตุวาท
3. บุคคลจะได้รับสุขหรือทุกข์ ไม่ได้มีสาเหตุมาจากปัจจัยใดๆ ทั้งสิ้น เรียกว่า อาเหตุปัจจัยวาท

พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงผลของความเชื่อดังกล่าวทำให้สัตว์เร่ร่อนไปเกิดไม่มีที่สิ้นสุด และเป็นความเชื่อที่จัดอยู่ในหลักอภิปรัชญา อันหมายถึง การกระทำทุกอย่างไม่มีผล ทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว จากพุทธพจน์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การที่เรามีความเชื่อว่าบุคคลจะได้รับสุขหรือทุกข์เป็นผลจากกรรมในอดีตชาติ, จากพระเจ้าหรือไม่ทราบสาเหตุ ความเชื่อเหล่านี้ นับเป็นมิจฉาทิฐิทั้งสิ้น เพราะความเชื่อดังกล่าวล้วนเป็นการปฏิเสธหลักกรรมในพุทธศาสนา และส่งผลให้สร้างอกุศลกรรมได้ กฎแห่งกรรมเป็นกฎที่ลือตามเหตุและผลเป็นสำคัญ และกฎของเหตุและผลนี้เองที่จะนำไปสู่หลักการสำคัญอีกประการหนึ่งของพุทธศาสนา คือ เรื่องของกรรมที่มีอิทธิพลอย่างหนึ่งต่อความทุกข์หรือความสุขของคน โดยไม่มีผู้ใดมีอิทธิพลเหนือกฎแห่งกรรมได้ บุคคลจะสุขหรือทุกข์ขึ้นอยู่กับกรรมในอดีตที่ตนเคยก่อไว้ส่งผลมาในปัจจุบัน ซึ่งตรงตามหลักเหตุและผล สุขหรือทุกข์จึงไม่ใช่เพราะอำนาจของเทพเจ้าแต่ประการใด

สรุปความว่า ความเชื่อเรื่องกรรมมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะส่งผลให้บุคคลมีพฤติกรรม ที่ดีหรือชั่ว ความเชื่อเรื่องกรรมส่งผลให้เกิดสัมมาทิฐิ การเข้าใจในเรื่องกรรม หมั่นสร้างแต่กุศลกรรม หลีกเลียงอกุศลกรรม ไม่ประมาทและมีสติในการใช้ชีวิตประจำวัน ไม่คร่ำครวญอยู่กับการกระทำชั่วในอดีต แต่หมั่นสร้างกุศลกรรมในปัจจุบัน เกิดความมั่นใจว่ากรรมดีที่สั่งสมไปนั้นรอวันตอบสนองอยู่ และผู้ที่ก่อกรรมดีเท่านั้นจะได้รับผลของกรรมดีที่ตนก่อไว้ ความเชื่อเรื่องกรรมสามารถช่วยให้มีกำลังใจในการสร้างความดีต่อไป และไม่ท้อแท้ขณะที่กำลังรับวิบากกรรมชั่วอยู่ เพราะเราสามารถลิขิตกรรมของเราเองได้ ในขณะที่สัตว์โลกก็อยู่ภายใต้กระแสกรรมที่ตนสร้างไว้ สัตว์โลกก่อกรรมจึงเป็นเหตุให้วิบากกรรม กรรมจึงกำหนดชีวิตของสัตว์โลก วนเวียนอยู่ในสังสารวัฏเรื่อยไป ซึ่งหากมีความเชื่อเรื่องกรรม ความเชื่อนี้ย่อมส่งผลให้สามารถกำหนดกรรมของตนได้ นั้นหมายถึง เดิมวิบากกรรมกำหนดชีวิตเรา แต่ปัจจุบันเราเองเป็นผู้กำหนดกรรมและวิบากกรรม ทุกคนสามารถกำหนดกรรมของตนได้ เริ่มที่ความเชื่อเรื่องกรรมเป็นจุดเริ่มต้น เพราะความเชื่อเรื่องกรรมเป็นหลักคำสอนที่พุทธศาสนาให้ความสำคัญตามที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบและสอนเพื่อให้รู้และเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธธรรมต่อไป

อิทธิพลที่มีต่อบุคคล

ความเชื่อย่อมส่งผลต่อพฤติกรรมมนุษย์ เมื่อมนุษย์มีความเชื่อจะเป็นแรงผลักดันให้มนุษย์แสวงหาพฤติกรรมที่ตนเชื่อ และความเชื่อเรื่องกรรมก็เช่นกัน เมื่อบุคคลมีความเชื่อเรื่องกรรม ย่อมมีอิทธิพลส่งผลให้บุคคลสามารถปฏิบัติตามความเชื่อเรื่องกรรมที่มีและนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ส่งผลให้มีพฤติกรรมที่ดีตามมา ซึ่งอิทธิพลความเชื่อเรื่องกรรมที่มีต่อบุคคลในสังคมปัจจุบันมีหลายด้านดังต่อไปนี้

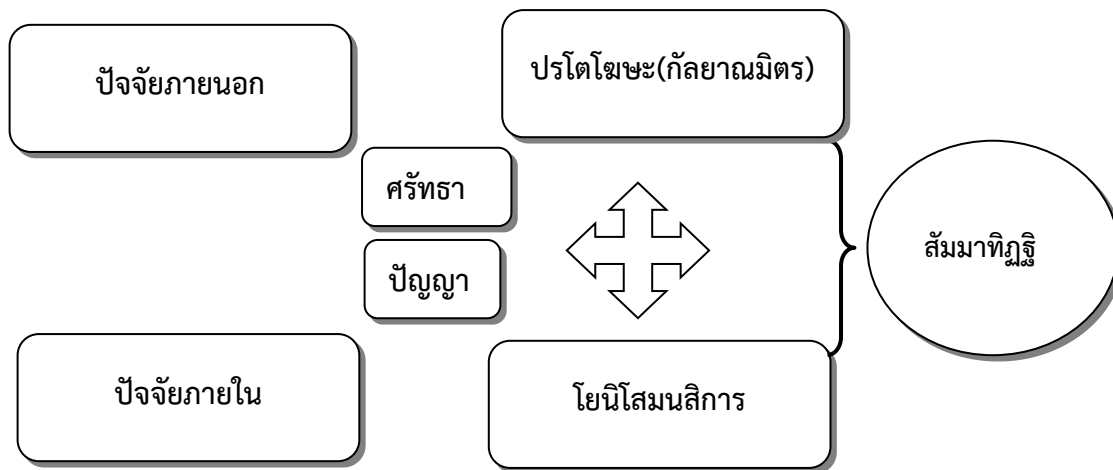
1. ด้านแนวคิด

อิทธิพลของความเชื่อสามารถส่งผลต่อแนวคิดซึ่งเป็นไปโดยธรรมชาติ พฤติกรรมมนุษย์ทั้งหลายไม่ว่าจะอยู่ในสิ่งแวดล้อมใดๆ ในโลกล้วนแต่หล่อหลอมจากความเชื่อและความศรัทธาทั้งสิ้น เมื่อบุคคลเกิดศรัทธาในพุทธศาสนาย่อมส่งผลต่อพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน โดยดำเนินวิถีชีวิตให้สอดคล้องตามหลักคำสอนของพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการฟัง พูด คิด ทำ ที่อยู่ในกรอบศีลธรรมอันดีงาม และศรัทธานี้จะเป็นศรัทธาที่ยั่งยืน กลายเป็นสัมมาทิฐิ เพื่อเป็นรากฐานในการสร้างกุศลกรรมต่อไป ความศรัทธาในกรรมของพุทธศาสนิกชนนำมาซึ่งแนวคิดที่เป็นสัมมาทิฐิ จึงกล่าวได้ว่าความเชื่อเรื่องกรรมที่ประกอบด้วยสัมมาทิฐินับเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะนำพาบุคคลออกุศลกรรม โดยสัมมาทิฐิ มาจากคำว่า สัมมา หมายถึง โดยชอบ, ดี, ถูกต้อง, ถูกถ้วน, สมบูรณ์, จริง, แท้ ส่วน ทิฐิ หมายถึง ความเห็น, ความเข้าใจ, ความเชื่อถือ ดังนั้นสัมมาทิฐิ จึงหมายถึง ปัญญาอันเห็นชอบ คือเห็นอริยสัจ 4, เห็นชอบตามคลองธรรมว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว, มารดาบิดามี(คือมีคุณความดีควรแก่ฐานะหนึ่งที่เราเรียกว่ามารดาบิดา), เห็นถูกต้องตามที่เป็นจริงว่าขันธ 5ไม่เที่ยง เป็นต้น สัมมาทิฐินั้นเป็นองค์ประกอบสำคัญของมรรคในฐานะเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติธรรม โดยปัจจัยเพื่อเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฐิมี 2 ประการ ดังนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2551)

1) **ปรโตโฆชะ** หมายถึงเสียงจากผู้อื่น เป็นการกระทำหรือชักจูงจากภายนอก เช่น การสั่งสอน การแนะนำ การถ่ายทอด การโฆษณา คำบอกเล่า ข่าวสาร ข้อเขียน คำชี้แจงอธิบาย การเรียนรู้จากผู้อื่นในที่นี้หมายถึงเอาเฉพาะส่วนที่ดีงามถูกต้อง เฉพาะอย่างยิ่งการฟังธรรม ความรู้หรือคำแนะนำจากบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร

2) **โยนิโสมนสิการ** หมายถึงการทำให้เข้าใจให้แยบคาย หรือการใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็นหรือคิดอย่างมีระบบ หมายถึง การรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลาย โดยมองตามสิ่งนั้นๆ มันเป็นของมันและโดยวิธีคิดหาเหตุผล สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสาย แยกแยะสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ออกให้เห็นตามสภาวะ และตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย ข้อที่สองนี้เป็นองค์ประกอบภายใน ได้แก่ปัจจัยภายในบุคคล อาจเรียกร่างๆ ว่า วิธีการแห่งปัญญา

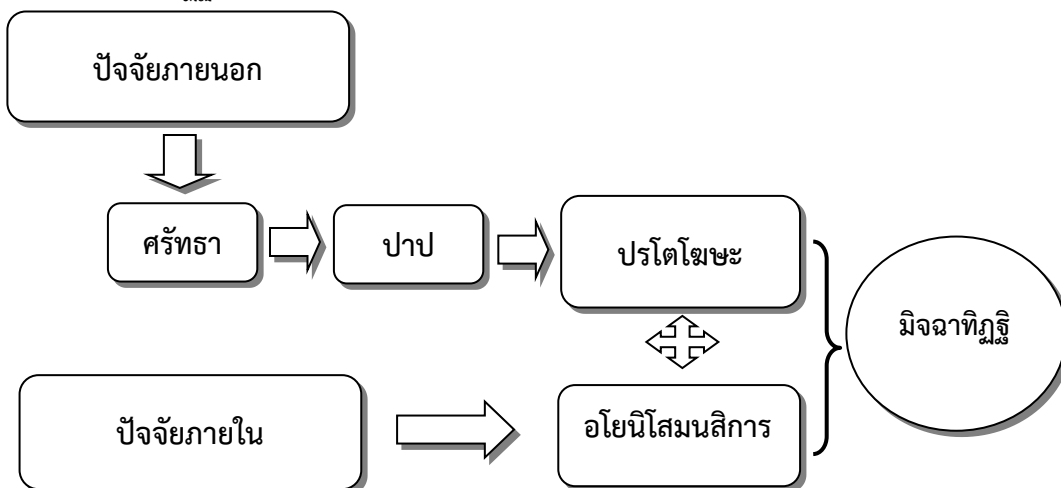
จะเห็นได้ว่าปัจจัยทั้งสองต้องอาศัยซึ่งกันและกัน เพราะหากมีแต่ผู้อื่นชักจูง (ปรโตโฆชะ) แต่ตนไม่มีปัญญา หรือคิดวิเคราะห์อย่างมีระบบแล้ว ก็เปรียบเสมือนไก่ได้พลอย หรือลิงได้แก้ว แต่ไม่สามารถนำข้อมูลที่ได้มาพิจารณาเพื่อแก้ปัญหาที่ตน หรือ หากมีแต่ปัญญา ความคิด วิเคราะห์อย่างเดียว(โยนิโสมนสิการ) แต่ขาดผู้ชี้แนะที่ถูกต้อง ย่อมเปรียบเสมือนคนที่เดินทางอยู่ในป่าแต่ไม่แผนที่หรือเข็มทิศเพื่อช่วยนำทาง ดังนั้นหากผู้ที่มีทั้งปรโตโฆชะ และโยนิโสมนสิการ ก็อาจเปรียบได้กับนักเดินทางที่มีเข็มทิศหรือแผนที่คอยช่วยนำทางสู่ความสำเร็จหรือเป้าหมายโดยเร็ว และการสร้างเสริมปรโตโฆชะ ต้องเริ่มต้นจากศรัทธาเป็นสำคัญ และมีกัลยาณมิตรช่วยส่งเสริม ส่วนโยนิโสมนสิการเป็นการใช้ความคิด วิเคราะห์ด้วยปัญญาพิจารณาไตร่ตรองซึ่งเป็นปัจจัยภายในตัวบุคคล ปรโตโฆชะ และโยนิโสมนสิการ สามารถอธิบาย ดังภาพ ต่อไปนี้

ภาพที่ 3 แสดงการเกิดสัมมาทิฐิ

จากภาพ อธิบายความได้ว่า ปรโตโทษะและโยนิโสมนสิการนั้นจะเกิดขึ้นได้ ย่อมมีปัจจัย ดังนี้ คือ ปัจจัยภายนอก เริ่มจากศรัทธาที่สามารถเกิดได้จากบุคคลรอบข้างสื่อต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนที่ดี ข้อมูลข่าวสาร หนังสือที่ให้ความรู้ ล้วนเป็น กัลยาณมิตร ปัจจัยเหล่านี้ก่อให้เกิดปรโตโทษะ ส่วนปัจจัยภายใน คือ ปัญญา ก่อให้เกิดโยนิโสมนสิการ และเมื่อปัจจัย ภายนอกและปัจจัยภายในรวมกันก่อให้เกิดสัมมาทิฐิ โดยปัจจัยทั้งสองมีความสัมพันธ์และเอื้อต่อกัน จะขาดตัวใดตัวหนึ่ง ไม่ได้ ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ ได้แก่ ปรโตโทษะที่ดีงาม การหล่อหลอมกล่อมเกล้าในทางที่ถูกต้องจากสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ ดี เฉพาะอย่างยิ่งกัลยาณมิตรมิตรหรือการเสวนากับสัตบุรุษ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551) ปัจจัยเหล่านี้ส่งเสริมให้ เกิดสัมมาทิฐิต่อไป

แต่ในทางตรงกันข้าม หากขาดกัลยาณมิตร ทำให้พบกับปรโตโทษะที่ผิดพลาด และใช้ความคิดผิดวิธี ผลลัพธ์ที่ได้ จะกลายเป็นมิจฉาทิฐิทันทีที่สามารถอธิบายดังภาพ ต่อไปนี้

ภาพที่ 4 แสดงการเกิดมิจฉาทิฐิ

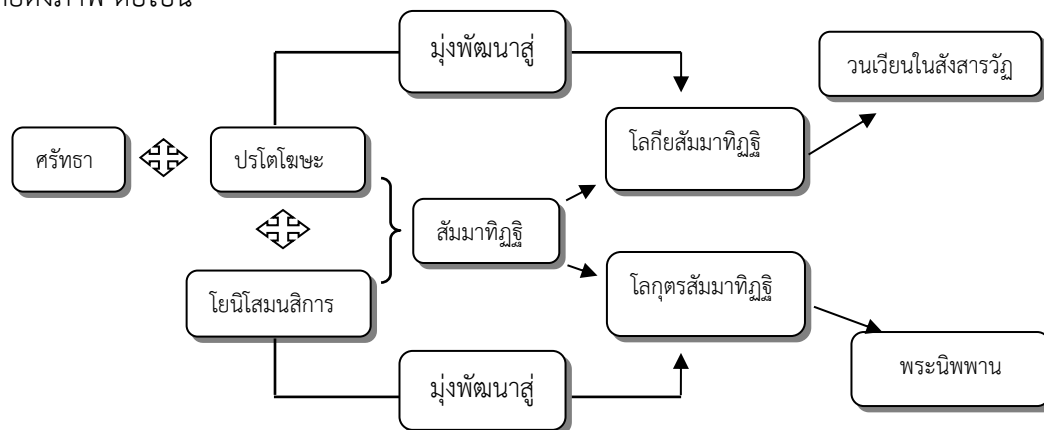
จากภาพ อธิบายความได้ว่า ปัจจัยภายนอกที่ประกอบด้วยศรัทธาที่ขาดปัญญาเป็นรากฐาน ประกอบกับการมี บาบมิตรแล้วถือว่าเป็นกับปรโตโทษะที่ผิดพลาด ส่วนปัจจัยภายในที่ขาดปัญญา ก่อให้เกิดอโยนิโสมนสิการ ส่งผลให้เกิด มิจฉาทิฐิตามมา ทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในมีความสัมพันธ์กันและไม่อาจขาดกันได้ เพราะปัจจัยให้เกิดมิจฉาทิฐิ

ได้แก่ ปรัชญาที่ไม่ดีงาม สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ชั่วร้าย เฉพาะอย่างยิ่งบาปมิตรและโยนิโสมนสิการคือ การทำในใจโดยไม่แยบคาย ไม่รู้จักคิด คิดไม่เป็น คิดไม่ถูกวิธี ทั้งสองปัจจัยที่ไม่เอื้ออำนวยซึ่งกันและกันย่อมก่อให้เกิดมิจฉาทิฐิในที่สุด

เมื่อสัมมาทิฐิเกิดขึ้น ย่อมส่งผลหนุนนำให้ประพัตติในสิ่งที่ถูกต้อง ดีงาม ก่อเกิดกุศลกรรมต่อใน โดยสัมมาทิฐิสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1) โลกียสัมมาทิฐิ เป็นความเห็นชอบระดับโลกีย์ หมายถึง ความเห็น ความเชื่อ ความเข้าใจเกี่ยวกับโลกและชีวิตที่ต้องตามหลักแห่งความดี เป็นไปตามคลองธรรม หรือสอดคล้องกับศีลธรรม โดยสัมมาทิฐิประเภทนี้เกิดจาก ปรัชญาที่เป็นปัจจัยภายนอก ด้วยอาศัยศรัทธาเป็นเครื่องเชื่อมโยงชักนำให้เกิดขึ้น

2) โลกุตตรสัมมาทิฐิ เป็นความเห็นชอบระดับโลกุตระ หมายถึง ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโลกและชีวิตที่ต้องตามความเป็นจริง หรือรู้เข้าใจตามสภาวะของธรรมชาติ โดยสัมมาทิฐิประเภทนี้ต้องเกิดจากโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นปัจจัยภายในช่วยพัฒนาให้เกิดขึ้น ส่วนปรัชญาที่ดีหรือกัลยาณมิตรอาจช่วยได้เพียงการกระตุ้นให้บุคคลนั้นใช้โยนิโสมนสิการแล้วรู้เห็นเข้าใจเอง ซึ่งพุทธศาสนิกชนที่ศรัทธาในกรรม เรียกว่า กัมมัสสกตาศรัทธาเป็น โลกียสัมมาทิฐิ ซึ่งสามารถพัฒนาสู่โลกุตตรสัมมาทิฐิได้ เพราะโลกุตตรสัมมาทิฐิเป็นเป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนา ประเภทของสัมมาทิฐิ สามารถอธิบายดังภาพ ต่อไปนี้

ภาพที่ 5 แสดงประเภทของสัมมาทิฐิ

จากภาพ อธิบายความได้ว่า เริ่มจากศรัทธาที่ประกอบด้วยปรโตโฆชะซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก ร่วมกับปัจจัยภายใน คือ โยนิโสมนสิการซึ่งเป็นปัจจัยภายใน ทั้งสององค์ประกอบก่อให้เกิด สัมมาทิฐิ โดยสัมมาทิฐิสามารถแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ 1. โลกียสัมมาทิฐิ ซึ่งต้องอาศัยปรโตโฆชะที่ดีเพื่อก่อให้เกิดโลกียสัมมาทิฐิ และต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ อยู่ แต่หากเป็น 2. โลกุตตรสัมมาทิฐิ ซึ่งจะเกิดได้ต้องอาศัยโยนิโสมนสิการที่เป็นปัจจัยภายในกระตุ้นให้เกิดโลกุตตรสัมมาทิฐิ โดยปรโตโฆชะหรือกัลยาณมิตรอาจช่วยได้เพียงกระตุ้นให้บุคคลใช้โยนิโสมนสิการแล้วรู้เห็นเข้าใจเอง ดังนั้น สัมมาทิฐิประเภทนี้ไม่อาจเกิดขึ้นได้เพียงการรับฟังแล้วเชื่อตามคนอื่นด้วยศรัทธา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2551) จะเป็นความรู้ความเข้าใจอย่างเดียวยังไม่พอ ทั้งนี้เมื่อเกิดโลกุตตรสัมมาทิฐิแล้วจะเข้าสู่นิพพานที่เป็นเป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าปัจจัยภายนอกคือ ปรโตโฆชะ ล้วนส่งผลได้ถึงศรัทธา จบลงเพียงแค่โลกียสัมมาทิฐิเท่านั้น ซึ่งไม่ใช่เป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนา ยังคงต้องวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏ แต่หากต้องการหลุดพ้นจากสังสารวัฏจะต้องพัฒนาโยนิโสมนสิการ แล้วโยนิโสมนสิการ จึงจะสามารถนำไปสู่โลกุตตรสัมมาทิฐิบรรลุจุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าเราสามารถที่จะเลือกปฏิบัติให้ไปสู่โลกียสัมมาทิฐิ หรือโลกุตตรสัมมาทิฐิก็ได้ และในอริยมรรคมีองค์ 8 ในหลักไตรสิกขา(ศีล สมาธิ ปัญญา) จัดได้

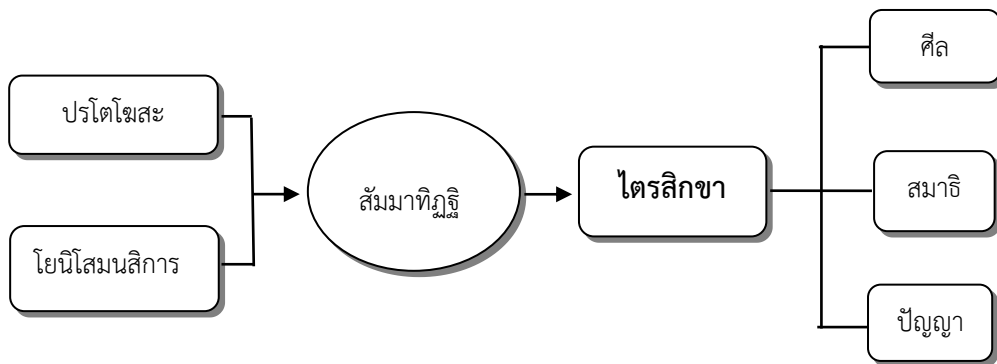
ว่าสมาธิปฏิบัติเป็นส่วนหนึ่งของปัญญา และเป็นหัวหน้า ดังพุทธพจน์กล่าวในมหาจิตตาริสกสูตร (ม.อ.(ไทย) 14/136/174-175.) ว่า

“...สมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) อันเป็นอริยะ ที่มีอุปนิสัย มีปริชาารเป็นอย่างไร

คือ สมาธิปฏิบัติ(เห็นชอบ) สมาธิสังกับปะ(ดำริชอบ) สมาธิวาจา(เจรจาชอบ) สมาธิกัมมันตะ(กระทำชอบ) สมาธิอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) สมาธิวายามะ(พยายามชอบ) สมาธิสติ(ระลึกชอบ) สภาวะที่จิตมีอารมณ์เดียว แวดล้อมด้วยองค์ 7 นี้เราเรียกว่าสมาสมาธิอันเป็นอริยะที่มีอุปนิสัยบ้าง เรียกว่า สมาสมาธิอันเป็นอริยะมีปริชาารบ้าง

บรรดาองค์ 7 นั้นสมาธิปฏิบัติเป็นหัวหน้าคือ ภิกษุรู้ชัดมิจฉาปฏิบัติว่าเป็นมิจฉาปฏิบัติ รู้ชัดสมาธิปฏิบัติว่าเป็นสมาธิปฏิบัติ ความรู้ของภิกษุนั้นเป็นสมาธิปฏิบัติ...”

จากพุทธพจน์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าในอริยมรรคมีองค์ 8 นั้นสมาธิปฏิบัติมีความสำคัญ กล่าวคือเป็นธรรมที่เป็นหัวหน้านำธรรมอื่นๆ สมาธิปฏิบัติจึงเป็นจุดตั้งต้นในการพัฒนาชีวิต การฝึกฝนความรู้จักคิด ความคิดเห็น ตลอดจนความเชื่อถือถูกต้องที่เรียกว่า สมาธิปฏิบัติ ซึ่งเป็นแกนนำของชีวิตที่ดำรงมาทั้งหมด (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2549) ดังนั้นในการพัฒนาปัญญา จึงควรพัฒนาสมาธิปฏิบัติ ให้เป็นแกนนำหรือเป็นรากฐาน ซึ่งการพัฒนาปัญญาภายในตัวบุคคลดำเนินไปได้ กระบวนการนี้แบ่งเป็น 3 ขั้นตอนใหญ่ เรียกว่า ไตรสิกขา คือ 1. การอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริตทางกาย วาจาและอาชีวะ เรียกว่า อธิศีลสิกขา (ศีล) 2. การฝึกฝนอบรมทางจิตใจ การปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพของจิต เรียกว่า อธิจิตตสิกขา(สมาธิ) และ 3. การฝึกฝนอบรมทางปัญญา ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้ความเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่ทำให้แก้ไขปัญหไปตามแนวทางเหตุผล รู้เท่าทันโลกและชีวิตจนสามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์ หลุดพ้นจากความยึดมั่นในสิ่งต่างๆ ดับกิเลสดับทุกข์ได้ เป็นอยู่ด้วยจิตใจอิสระ ผ่องใส เบิกบาน เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา(ปัญญา) การพัฒนาปัญญาด้วยองค์ประกอบทั้ง 3 นี้จึงเป็นการพัฒนาที่ครบสมบูรณ์ตามหลักพุทธธรรม การพัฒนาปัญญา สามารถอธิบายดังภาพ ต่อไปนี้

ภาพที่ 6 แสดงการพัฒนาปัญญา

จากภาพ อธิบายความได้ว่า ในการพัฒนาปัญญา ควรเริ่มพัฒนาสมาธิปฏิบัติ ให้เป็นแกนนำหรือเป็นรากฐานก่อน ซึ่งการพัฒนาปัญญาภายในตัวบุคคลดำเนินไปได้ กระบวนการนี้สามารถแบ่งเป็น 3 ขั้นตอนใหญ่ เรียกว่า ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล, สมาธิและปัญญา กล่าวคือ สมาธิปฏิบัติจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัย ปรัตโหมะ ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก และโยนิโสมนสิการซึ่งเป็นปัจจัยภายใน ทั้งสองปัจจัยนี้ต้องสัมพันธ์กันจึงจะเกิดสมาธิปฏิบัติ ซึ่งสมาธิปฏิบัติเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาปัญญา และในการะบวนการพัฒนาปัญญาเรียกว่า หลักไตรสิกขา ซึ่งประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา ดังนั้น การส่งเสริมและพัฒนาสมาธิปฏิบัติจึงเป็นการพัฒนาปัญญา ดังพระพุทธองค์ทรงตรัสใน อัจฉราสูตร (ส.ส. (ไทย) 15/46/60.) ความว่า

“...ทางนั้น เชื่อว่าทางตรง ทิศนั้นเชื่อว่าไม่มีภัย รถเชื่อว่าไม่มีเสียงดัง ประกอบด้วยล้อคือธรรม มีหิริเป็นฝา มีสติเป็นเกราะกัน ธรรมรณนั้นเรบอกให้ มีสัมมาทิฏฐินำหน้าเป็นนายสารถ...”

จากพุทธพจน์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบชีวิตมนุษย์เหมือนรถ มีชิ้นส่วนต่างๆ ประกอบด้วยตัวรถ แต่รถจะไม่มีประโยชน์ใดๆ หากรถไม่สามารถเล่นได้ สัมมาทิฏฐิจึงเปรียบเสมือนนายสารถผู้นำรถขับเคลื่อนไปข้างหน้าสู่จุดหมายที่วางไว้ ธรรมะข้ออื่นต่างก็มีความสำคัญ แต่ไม่ใช่ตัวนำหรือเข็มทิศให้มุ่งหน้าสู่เป้าหมายได้ ในขณะที่เดียวกันสัมมาทิฏฐิก็ไม่อาจขาดธรรมะข้ออื่นได้ อุปมาดั่งนายสารถไม่มีรถขับ ดังนั้นทั้งองค์ธรรมต่างๆ และสัมมาทิฏฐิต้องอยู่ควบคู่กันจึงจะสมบูรณ์ นั้นหมายความว่า สัมมาทิฏฐิเป็นเข็มทิศสำคัญในการพัฒนาปัญญา และความเชื่อเรื่องกรรม ซึ่งเป็นความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน เรียกตามหลักวิชาการคำเดียวว่า กัมมัสมกตาญาณ อย่างนี้แล คือ สัมมาทิฏฐิที่ได้เคยกล่าวมาแล้วว่าเป็นโลกียสัมมาทิฏฐิ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551) สัมมาทิฏฐิจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังพุทธพจน์ว่า

“...ภิกษุทั้งหลาย เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่ง ที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วก็เป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้นเหมือนสัมมาทิฏฐิ(ความเห็นชอบ)นี้ เมื่อเป็นสัมมาทิฏฐิ กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วก็เป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น...” (อง.เอกก. (ไทย) 20/299/38.)

จากพุทธพจน์ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า สัมมาทิฏฐินั้นเป็นจุดเริ่มต้น หรือบ่อเกิดของกุศลธรรมทั้งสิ้น ดังนั้นเมื่อบุคคลมีสัมมาทิฏฐิแล้วย่อมเชื่อเรื่องกรรม แล้วส่งผลให้สร้างแต่กุศลกรรมในชีวิตประจำวัน หมั่นสร้างแต่สิ่งที่ดีงาม อยุ่ชั่วกลัวบาป โดยการกระทำที่มีสัมมาทิฏฐิเป็นองค์ประกอบนั้นจะช่วยให้บุคคลประพฤติถูกต้องตามหลักศีลธรรม จัดเป็นโลกียสัมมาทิฏฐิ และสามารถพัฒนาต่อยอดเป็นโลกุตตรสัมมาทิฏฐิได้ การมีสัมมาทิฏฐิจะส่งเสริมให้บุคคลมีสติในการดำเนินชีวิต โดยใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท ตรงตามหลักคำสอนของพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาชีวิตต่อไป และกล่าวได้ว่าความเชื่อในเรื่องกรรมจะมีผลต่อพฤติกรรมมนุษย์ เมื่อบุคคลมีศรัทธาต่อสิ่งใดแล้วย่อมสามารถอุทิศตัวหรือเสียสละเพื่อสิ่งนั้นได้ และความศรัทธาจะมีอยู่ในศาสนาทุกศาสนา แต่ศรัทธาในพุทธศาสนาจะแตกต่างจากศาสนาอื่นตรงที่มีปัญฐานเป็นรากฐานอยู่เสมอ ดังนั้นศรัทธาในพุทธศาสนาจึงมีเหตุผลเป็นองค์ประกอบสำคัญ สอดคล้องกับหลักคำสอนของพุทธศาสนาเพราะพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา โดยเฉพาะหลักคำสอนที่พระพุทธองค์ทรงสอนให้เชื่อในศรัทธา 4 ซึ่งความหมายโดยรวมจะเน้นเรื่องกรรม กล่าวคือ ศรัทธาในเรื่องกรรมเป็นสำคัญ เมื่อบุคคลเกิดศรัทธาในเรื่องกรรมแล้ว สิ่งที่มาคือเกิดสัมมาทิฏฐิ ซึ่งสัมมาทิฏฐิจะนำไปสู่กุศลกรรม โดยสัมมาทิฏฐิจะต้องอาศัยปัจจัยภายนอกคือ ปรโตโฆษะและปัจจัยภายในคือ โยนิโสมนสิการ รวมเข้าประกอบกันจึงจะเกิดเป็นสัมมาทิฏฐิได้ โดยสัมมาทิฏฐิยังสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ (1) โลกียสัมมาทิฏฐิเป็นความเห็นชอบระดับโลกีย หมายถึง ความเห็น ความเชื่อ ความเข้าใจเกี่ยวกับโลกและชีวิตที่ถูกต้องตามหลักแห่งความดี เป็นไปตามคลองธรรม หรือสอดคล้องกับศีลธรรม และ (2) โลกุตตรสัมมาทิฏฐิ เป็นความเห็นชอบระดับโลกุตระ หมายถึง ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโลกและชีวิตที่ถูกต้องตามความเป็นจริง หรือรู้เข้าใจตามสภาวะของธรรมชาติ เป็นเป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนาคือนิพพาน ซึ่งพระวราสที่มีสัมมาทิฏฐินั้นจัดอยู่ในโลกียสัมมาทิฏฐิ โดยบุคคลที่มีสัมมาทิฏฐิแล้วย่อมส่งผลให้กระทำทุกอย่างด้วยความไม่ประมาท มีสติควบคุมการกระทำในการพูด คิด ทำ กล่าวโดยสรุปคือ ความเชื่อเรื่องกรรมด้านแนวคิด คือ สัมมาทิฏฐิ เมื่อบุคคลมีความเชื่อแล้ว ย่อมส่งผลต่อการใช้ชีวิตประจำวัน โดยจะประพฤติถูกต้องตามหลักคำสอนของพุทธศาสนา อยู่ในศีลธรรมอันดีก่อเกิดกุศลกรรม สามารถปฏิบัติตรงตามแนวทางหลักคำสอนในพุทธศาสนา

2. ด้านแนวปฏิบัติ

ความเชื่อสามารถส่งผลต่อพฤติกรรมของบุคคล เมื่อมีแนวคิดความศรัทธาเชื่อในเรื่องกรรมและเกิดสัมมาทิฐิแล้ว สิ่งที่มาคือแนวปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม ผู้วิจัยขอกล่าวถึง หลักปฏิบัติที่เป็นแนวทางในการปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนหรือหัวใจของพระพุทธศาสนานั้นเอง ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“...การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี่คือการสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย...” (ขุ.อิติ. (ไทย) 25/183/90.)

จากพุทธพจน์ ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ จะเน้นให้บุคคล ละชั่ว ทำดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ หรือศีล สมาธิ ปัญญา รวมเป็นไตรสิกขานั้นเอง ในส่วนของพุทธศาสนิกชนนั้นหลักทั่วไปของการปฏิบัติธรรมจะประกอบด้วย ทาน ศีล ภาวนา ที่เรียกว่าบุญสิกขา ซึ่งก็มีสาระสำคัญอย่างเดียวกับไตรสิกขาเช่นกัน (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2540) กล่าวคือเป็นวิธีสร้างบุญในพระพุทธศาสนามีอยู่ 3 ขั้นตอน คือ การให้ทาน การถือศีล และการเจริญภาวนา (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, 2550) ซึ่งวิธีสร้างบุญดังกล่าวเป็นผลให้ได้มาซึ่งความสุข โดยคำว่าบุญต่างเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา เพราะนำมาซึ่งความสุข ความสงบ ความร่มเย็นในใจ ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“...ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอย่ากลัวต่อบุญเลย คำว่าบุญ นี่เป็นชื่อแห่งความสุข นำปรารถนา นำใคร่ นำรัก นำพอใจ...” (ขุ.อิติ. (ไทย) 25/ 22/ 336.)

จากพุทธพจน์ข้างต้น แสดงให้เห็นว่า บุญเป็นสิ่งที่ทุกคนล้วนปรารถนาเพราะนำมาซึ่งความสุข โดยคำว่าบุญ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2551) หมายถึง เครื่องชำระตน,ความดี,กรรมดี การประพาสชอบทางกาย วาจา และใจ ,กุศลกรรม,ความสุข,กุศลธรรม,เครื่องชำระล้างบาป (พุทธทาสภิกขุ, 2543) และหากผู้ใดต้องการได้บุญ ต้องประพาสดีไปในแนวทางแห่งกุศลกรรม บุญจึงเป็นการกระทำชนิดที่เป็นการทำลายตัวกู-ของกู ไม่ว่าจะเป็นการให้ทาน ไม่ว่าจะเป็นการรักษา ศีล หรือจะเป็นการเจริญภาวนา ทั้งทาน ทั้งศีล ทั้งภาวนา สามอย่างนี้ต้องเป็นไปเพื่อทำลายเสียซึ่งตัวกูและของกูทั้งนั้น ดังนั้นการสร้างบุญจึงนำมาซึ่งความสุขใจ สบายใจ ผู้ที่มีความเชื่อเรื่องกรรมแล้วเกิดสัมมาทิฐิจะหมั่นสร้างบุญกุศลเสมอ โดยวิธีสร้างบุญในพระพุทธศาสนามีอยู่ 3 ขั้นตอน คือ การให้ทาน การถือศีล และการเจริญภาวนา ดังมีรายละเอียดดังนี้

2.1 การให้ทาน

พุทธศาสนิกชนโดยมากมักทำบุญด้วยการบริจาคทานเสียส่วนใหญ่ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสะดวกกว่าวิธีอื่น การทำบุญโดยการให้ทานจึงเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายในสังคม ซึ่งทาน หมายถึง การให้,ยกมอบแก่ผู้อื่น, ให้ของที่ดีควรให้แก่คนที่ควรให้เพื่อประโยชน์แก่เขา, สละให้ปันสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น, สิ่งที่ให้,ทรัพย์สินสิ่งของที่มีมอบให้หรือแจกออกไป (พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต), 2551) ซึ่งทานนับเป็นบุญอย่างหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ 3 โดยทานมีนัยนี้ หมายถึง บุญที่สำเร็จด้วยการบริจาคทาน ซึ่งทานที่บริจาค้นั้นจะเป็นสิ่งใดก็ได้ล้วนสามารถจัดรวมอยู่ในหมวดของทานมัยทั้งสิ้น การให้ การเผื่อแผ่แบ่งปันเพื่อช่วยเหลือ เพื่อยึดเหนี่ยวสังคม เพื่อเสริมสร้างความดีงามและทำในสิ่งที่ดี การให้ทานจึงเป็นการสร้างบุญอย่างหนึ่ง ทานพุทธทาสกล่าวถึงทานทั้งหมดทุกอย่างสามารถแบ่งออกได้ 2 ชนิด ดังนี้

1) ทานที่เนื่องด้วยปัญญา คือ ทานที่ต้องมีผู้มารับทาน กล่าวคือ ทานที่มีผู้มารับทานแบ่งเป็น 3 ชนิด คือ ก. **วัตถุทาน** คือการให้วัตถุสิ่งของเป็นทาน ซึ่งเหตุของการให้วัตถุทานมี 4 อย่างคือ (1) ให้เพราะสงสาร ผู้รับคือสัตว์เดรัจฉาน หรือขอทาน หรือคนที่ช่วยตนเองไม่ได้นับเป็นปัญญา (2) ให้เพราะเลื่อมใสในผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ (3) ให้เพื่อบูชาบุญคุณของผู้มีพระคุณ คือ บิดามารดา ครูบาอาจารย์และผู้มีพระมหากรุณาธิคุณและ (4) ให้เพื่อใช้หนี้บุญคุณ เป็นความรู้สึก

รับผิดชอบ **ข. อภัยทาน** คือ การให้อภัย ไม่ถือโทษ ไม่โกรธเคืองเป็นทาน ยอมรับคำขอโทษ ไม่เบียดเบียน ไม่ประทุษร้ายใครทางร่างกายและทางจิตใจ โดยอภัยทานมี 3 ทาง คือ (1)การให้อภัย ให้ขมาโทษ คือ ยอมรับการขอขมาโทษ เรียกว่าการให้อภัยทาน (2) เราไม่เบียดเบียน ประทุษร้ายใคร เรียกว่า ศีลคือการไม่ไปประทุษร้าย ไม่เบียดเบียนชีวิต ร่างกาย จิตใจ และ (3) แผ่เมตตาจิตผู้เป็นปกติ ทุกลมหายใจ เพราะการแผ่เมตตาคือการอภัยทาน และ **ค. ธรรมทาน** คือ ให้ธรรม ความรู้เป็นทาน ให้ความรู้ที่จะทำให้พ้นทุกข์ได้ ไม่เป็นไปเพื่อกิเลส นอกจากนี้การพิมพ์หนังสือธรรมะ ล้วนจัดเป็นธรรมทานทั้งสิ้น โดยธรรมทานสามารถแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ระดับที่ 1 ให้ความรู้พื้นฐานเบื้องต้นทั่วไปเป็นทาน หมายถึงความรู้เรื่องเรียน ระดับที่ 2 เป็นแสงสว่างในทางวิญญานเป็น ธรรมะ และระดับที่ 3 นิพพานเป็นทาน คือ ความเย็นใจ สงบ

2) ทานที่ไม่เนื่องด้วยภวีกาหก คือ ทานที่ไม่ต้องมีผู้รับทาน คือ สุนยุดาทาน เป็นความว่างจากกิเลสเป็นทาน ทานประเภทที่ไม่ต้องมีผู้รับและไม่เวียนว่ายไปในวัฏฏะอีกต่อไป เป็นทานที่ไม่ต้องมีผู้รับ ไม่ต้องรู้สึกว่ามีตัวเราผู้ให้ คือ ถ้าทำได้จริง ทำได้ถึงที่สุดก็จะไม่มีตัวผู้ให้ทาน คือ บริจาคอุปาทานความยึดมั่นถือมั่น เหลือแต่ความว่าง คือ เหลือแต่จิตที่ประกอบด้วยสติปัญญาและจิตที่ไม่เห็นแก่ตัว เป็นจิตบริสุทธิ์ ซึ่งต้องสลัดตัวกู ของกู ดังนี้ ขั้นที่ 1 สละมานะทิฐิอย่างหยาบ เช่น ความดีอีฉัน จงหองไม่ยอมใครทั้งที่ตัวผิด ขั้นที่ 2 สละความเห็นว่ามีอะไรเป็นของตัวเอง เรียกว่า อัตตนิย คือ ความเห็นแก่ตัว และขั้นที่ 3 สละอสมิมานะ อัตตา หรือตัวกู เพราะอัตตาเป็นแกนกลางของกิเลส ความเห็นแก่ตัว ถ้าสามารถสละอัตตาได้ก็เป็นนิพพาน ถ้าใครทำได้อย่างนี้ไม่ต้องไปสนใจเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา ก็ได้ เพราะมันเป็นศีล เป็นสมาธิ เป็นปัญญาอยู่หมดแล้วในการให้ทานแบบนี้ การปฏิบัติธรรมก็หมดกันแค่นั้น เพราะมันได้นิพพานแล้ว โดยการทำทานทุกชนิด ล้วนแล้วแต่มุ่งให้ผู้บริจาคทานสละความตระหนี่ในใจ และเกิดความสุขในใจทุกครั้งที่ได้บริจาคทาน บุญจากการบริจาคทาน ยิ่งเนื่องบุญมีศีลที่สูงมากเท่าใด ยิ่งได้บุญมากขึ้นเท่านั้น แต่ถึงแม้การบริจาคทานเท่าใดบุญก็ไม่เท่าอภัยทาน อภัยทานจึงเป็นบุญที่มากที่สุดเพราะเป็นบ่อเกิดของเมตตา อย่างไรก็ตามบุญที่เกิดจากการบริจาคทานทุกครั้งย่อมส่งผลให้จิตใจเบิกบาน ร่าเริง สุข ปิติในจิตใจ ส่งเสริมให้จิตใจมีเมตตา ท้ายสุดความสุขย่อมเกิดแก่ผู้ให้ทานเสมอ

2.2 การรักษาศีล

แนวปฏิบัติในการสร้างบุญนอกจากการให้ทานแล้ว การรักษาศีลเป็นหนึ่งในวิธีสร้างบุญโดยศีล (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551) หมายถึง ความประพฤติทางกายและวาจา,การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย,ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม การรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย ปกติ สภาวะเดิม, ธรรมชาติ (พระธรรมกิตติวงศ์, 2550) ศีลแปลได้ 3 อย่าง (พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), 2549) คือ (1) ศีลแปลว่า ปกติ คือ ทำกายและวาจาให้เป็นปกติ ให้เรียบร้อยไม่ทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น (2) ศีล แปลว่า เย็น คือทำให้เป็นคนเยือกเย็น ทำให้เย็นกายเย็นใจ ไม่ต้องเดือดร้อนเพราะขาดศีล และ(3) แปลว่าเกษม คือปลอดภัย ทำให้เบากายเบาใจ ศีลมีหลายระดับ คือ ศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 และศีล 227 ข้อ แต่ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยขอกล่าวถึงศีล 5 เพราะเป็นศีลของคฤหัสถ์ถือเป็นพื้นฐานของมนุษย์ที่ต้องปฏิบัติ มนุษย์ทุกคนเป็นผู้มีใจอันประเสริฐ คุณธรรมที่เป็นปกติของมนุษย์ที่ทรงไว้ให้ได้ตลอดคือ ศีล 5 บุคคลที่ไม่มีศีล 5 ไม่เรียกว่าเป็นมนุษย์ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, 2550) การรักษาศีลจะช่วยให้มนุษย์ต่างจากสัตว์อื่น จึงกล่าวได้ว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐ โดยศีล 5 ช่วยควบคุมความประพฤติเป็นศีลพื้นฐาน ประกอบด้วย (1) เว้นจากปาณาติบาต คือ ไม่ทำลายชีวิต มีความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านร่างกาย (2) เว้นจากอทินนาทาน คือ ไม่เอาของที่เขาไม่ได้ให้หรือไม่ลักขโมย เป็นความประพฤติหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านทรัพย์สินและกรรมสิทธิ์ (3) เว้นจากกาเมสุมิฉาจาร คือ ไม่ประพฤติผิดในกามทั้งหมด คือ ประพฤติหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านคู่ครอง บุคคลที่รักษาง่วงเห่น ไม่ผิดประเพณีทางเพศไม่นอกใจคู่ครอง

ของตน (4) เว้นจากมูสาวาท คือ ไม่พูดเท็จความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจาเท็จ โกหก หลอกลวง ตัดรอนประโยชน์หรือแกล้งทำลาย และ (5) เว้นจากของเมาหรือสุรา และเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท คือ ไม่เสพของมึนเมา ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากความประมาท พลังพลาด มัวเมา เนื่องจากการใช้สิ่งเสพติดที่ทำให้เสียสติสัมปชัญญะ

โดยบุคคลจะละเมิดศีลต่อเมื่อกระทำครบองค์ทั้งหมดของการละเมิดดังนี้ ศีลข้อ 1 ปาณาติบาต มiongค์ 5 คือ (1) สัตว์มีชีวิต (2) รู้ยู่ว่าสัตว์มีชีวิต (3) จิตคิดจะฆ่า (4) มีความพยายาม และ (5) สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น ศีลข้อ 2 อทินนาทานมiongค์ 5 คือ (1) ของผู้อื่นหวงแหน (2) รู้ว่าเขาหวงแหน (3) จิตคิดจะลัก (4) มีความพยายาม และ (5) ลักได้ด้วย ความพยายามนั้น ศีลข้อ 3 กาเมสุมิฉฉาจาร มiongค์ 4 คือ (1) อคมณีวัตถุ ได้แก่ สตรีหรือบุรุษที่ไม่ควรละเมิด (2) จิตคิดจะ เสพ (3) มีความพยายามในการเสพ และ (4) ยังมรรค คือ อวัยวะสืบพันธุ์ให้ถึงกัน ศีลข้อ 4 มุสาวาท มiongค์ 4 คือ (1) เรื่องไม่จริง (2) จิตคิดจะกล่าวให้คลาดเคลื่อน (3) มีความพยายามเกิดจากที่จิตคิดจะกล่าวให้คลาดเคลื่อนนั้น และ (4) ผู้อื่นเข้าใจความที่ผิดนั้น และ ศีลข้อ 5 สุราเมรัย มiongค์ 4 คือ (1) สิ่งนั้นเป็นของเมา(2) จิตใคร่จะดื่ม (3) มีความพยายาม จากจิตที่ใคร่จะดื่ม นั้น และ (4) กลืนให้ล่องลำคอไป ศีล 5 ช่วยให้นุชนมีความประพฤติที่ดีงามจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ควรนำไปปฏิบัติ โดย พระพุทธองค์ทรงแสดงถึงศีล 5 ใน คิหิสูตร (อง.ปญจก. (ไทย) 22/179/300-302.) ว่า

“...คฤหัสถ์เป็นผู้มีการงานสำรวมดีในสิกขาบท 5 ประการ อะไรบ้าง คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ 1. เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ 2. เป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์ 3. เป็นผู้เว้นขาดจากการประพฤติดินในกาม 4. เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ 5. เป็นผู้เว้นขาดจากการเสพของมึนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท

คฤหัสถ์เป็นผู้มีการงานสำรวมดีในสิกขาบท 5 ประการนี้ บัณฑิตเห็นภัยในนรกแล้ว พึงเว้นบาปเสียสมาทานอริยธรรม1แล้ว พึงเว้นบาปเสียก็ในเมื่อมีความพยายามอยู่ ไม่พึงเบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย ไม่พึงกล่าวเท็จทั้งที่รู้ ไม่พึงหยิบฉวยสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ พึงยินดีภริยาของตน ไม่พึงยินดีภริยาผู้อื่น ไม่พึงดื่มสุราเมรัย2เครื่องยังจิตให้หลงไหล...”

จากพุทธพจน์ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าศีล 5 ประกอบไปด้วย (1) เว้นจากปาณาติบาต คือ ไม่ทำลายชีวิต รวมไปถึงการไม่เบียดเบียนชีวิตสัตว์และผู้อื่น และการปกป้องขัดขวางไม่ให้ผู้อื่นฆ่าหรือเบียดเบียนสัตว์ เช่น การต่อต้านการค้าสัตว์ป่า, การต่อต้านการใช้แรงงาน เป็นต้น (2) เว้นจากอทินนาทาน คือ ไม่เอาของที่เขาไม่ได้ให้หรือไม่ลักขโมย รวมไปถึงการตระหนักถึงความทุกข์ของผู้ที่ถูกลักขโมย ทรัพย์สินในที่นี้หมายรวมถึงทรัพย์สินทางปัญญา เช่น ลิขสิทธิ์ต่างๆ ดังนั้นการขโมยข้อมูลที่เราเรียกว่า “แฮกเกอร์” นับเป็นการขโมยอีกวิธีหนึ่ง (3) เว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร คือ ไม่ประพฤติดินในกามทั้งหมด การไม่นอกใจคู่สมรสรวมถึงการคุ้มครองเกียรติยศของปัจเจกบุคคล เช่น สิทธิสตรี และการป้องกันการทารุณกรรมทางเพศ (4) เว้นจากมุสาวาท คือ ไม่พูดเท็จ รวมถึงตระหนักถึงความทุกข์ที่เกิดจากการพูดเท็จหรือพูดส่อเสียดผู้อื่น และการพูดวิจารณ์ใส่ร้ายผู้อื่น การให้ข้อมูลเท็จ เช่น การโฆษณาชวนเชื่อเกินจริง และ (5) เว้นจากของเมาหรือสุรา และเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท รวมถึงการให้ความสำคัญในการบริโภคสิ่งที่มีประโยชน์ต่อร่างกายและหลีกเลี่ยงเครื่องดื่มของเมาที่เป็นเหตุให้บั่นทอนทำร้ายร่างกาย (พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร (พรรณนา), 2546) ดังนั้นศีล 5 จึงเป็นศีลพื้นฐานของฆราวาสที่ควรจะต้องปฏิบัติ โดยการปฏิบัติตามศีลจะส่งผลแก่ผู้ปฏิบัติมากมาย ดังพระพุทธองค์แสดงใน เจตนากรณียสูตร (อง.ทสก. (ไทย) 24/1/1-3.) ว่า

“...ศีลที่เป็นกุศลมีอวิปปฏิสารเป็นผล มีอวิปปฏิสารเป็นอนาสงส์ อวิปปฏิสารมีปราโมทย์เป็นผล มีปราโมทย์เป็นอนาสงส์ ปราโมทย์มีปิติเป็นผล มีปิติเป็นอนาสงส์ ปิติมิปปัสสัทธิเป็นผล มีปัสสัทธิเป็นอนาสงส์ ปัสสัทธิมีสุขเป็นผล มีสุขเป็นอนาสงส์ สุขมีสมาธิเป็นผล มีสมาธิเป็นอนาสงส์ สมาธิมีญาณทัสสนะเป็นผล มีญาณทัสสนะเป็นอนาสงส์

ยถาภูตญาณทัสสนะมีนิพพิทาและวิราคะเป็นผล มีนิพพิทาและวิราคะเป็นอานิสงส์ นิพพิทาและวิราคะมีวิมุตติญาณทัสสนะเป็นผล มีวิมุตติญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์ อย่างนี้ อานนท์ ศิลที่เป็นกุศล ย่อมทำอรรถัตผลให้บริบูรณ์โดยลำดับ...”

จากพุทธพจน์ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าการปฏิบัติตามศีล 5 มีอานิสงส์มากมาย ทั้งก่อให้เกิดสุข สมานิ กุศลเหล่านี้ส่งผลให้ถึงนิพพานในที่สุด นั้นแสดงให้เห็นว่าศีลมีคุณประโยชน์มากมายนัก เพราะการถือศีลช่วยชำระจิตใจให้สะอาด บริสุทธิ์ โดยในจุฬามณีวงศ์สูตร (ม.อ. (ไทย) 14/ 289-296/ 349-355.) พระพุทธองค์ทรงแสดงผลธรรมที่เกิดจากการการฆ่าสัตว์โดยกล่าวว่า

“...คนที่มีอายุสั้น ก็เพราะเมื่อชาติก่อนเป็นผู้ชอบฆ่าสัตว์ ด้วยผลแห่งกรรมชั่วนั้น หลังจากตายแล้วจึงได้ไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก หรือหลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ได้ไปเกิดในที่เหล่านั้นได้เกิดมาเป็นมนุษย์ก็จะเป็นคนที่มีอายุสั้น

ส่วนคนที่มีอายุยืน ก็เพราะเมื่อชาติก่อนเป็นผู้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ด้วยผลแห่งกรรมดีนั้น หลังจากตายแล้วจึงได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หรือหลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ได้ไปเกิดในที่นั้นได้เกิดมาเป็นมนุษย์ก็จะเป็นคนที่มีอายุยืน...”

จากพุทธพจน์ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าการที่จะมีอายุยืนยาว หรืออายุสั้นนั้นนอกจากขึ้นอยู่กับคุณละสุภาพตนเองแล้ว เหตุปัจจัยด้านผลกรรมในอดีตหรือวิบากกรรมย่อมส่งผลต่อช่วงอายุด้วย ซึ่งการฆ่าสัตว์ถือเป็นการผิดศีลข้อที่ 1 ปาณาติบาตส่งผลให้มีอายุสั้น ในขณะที่งดเว้นจากกรฆ่าสัตว์ จะส่งผลให้มีอายุที่ยืนยาว ผู้ที่มีความเชื่อเรื่องกรรมมักจะก่อเกิดกุศลกรรมอันดีเสมอ เพราะทราบดีว่าการก่อกรรมดีย่อมส่งผลดีให้แก่ตนเองอย่างแน่นอน แม้ผลกรรมในอดีตไม่สามารถแก้ไขได้ แต่การหมั่นสร้างกรรมดีในปัจจุบันเป็นวิถีทางหนึ่งที่เราสามารถทำได้ ทั้งนี้เพื่อรอผลของวิบากกรรมดีส่งผลในคราวต่อไปนั่นเอง การสร้างกุศลกรรมจึงนับเป็นวิถีชีวิตแนวปฏิบัติของผู้มีสัมมาทิฐิ

สรุปความว่า ผู้มีสัมมาทิฐิจะมีแนวปฏิบัติคือ การสร้างบุญโดยการถือศีล 5 ซึ่งเป็นศีลที่เป็นพื้นฐานของมนุษย์ ประกอบด้วย การเว้นจากปาณาติบาต, การเว้นจากอทินนาทาน, การเว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร, การเว้นจากมุสาวาท และการเว้นจากของเมาหรือสุรา ศีล 5 ช่วยให้ผู้รักษากาย วาจา ให้อยู่ในศีลธรรมอันดี กระทำแต่กุศลกรรม ดังนั้นการสร้างบุญโดยการปฏิบัติตามศีล 5 จึงนับเป็นการอบรมกายให้มีความสะอาด บริสุทธิ์ ร่างกายเกิดสุขที่ได้กระทำความดี ไม่เบียดเบียนผู้อื่นซึ่งจะก่อให้เกิดความทุกข์ ส่งผลให้จิตใจเศร้าหมองได้ ศีล 5 นับเป็นการสร้างบุญในชั้นกลาง เพราะเป็นเพียงระเบียบข้อปฏิบัติให้รักษากายและวาจาให้สงบ ไม่ก่อให้เกิดทุกข์แก่ร่างกายเท่านั้น ส่วนจิตใจนั้นศีลยังไม่ได้ควบคุมให้สะอาด บริสุทธิ์ ดังนั้นการที่จะรักษาจิตใจให้สะอาด บริสุทธิ์ สงบ ได้ต้องสร้างบุญโดยการภาวนา ซึ่งเป็นวิธีการที่ช่วยควบคุมจิตใจให้สงบอย่างแท้จริง

2.3 การเจริญภาวนา

สัมมาทิฐิจะช่วยให้บุคคลมีแนวปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาในการสร้างบุญ เริ่มตั้งแต่ บริจาคทาน และถือศีล เมื่อปฏิบัติตามศีลซึ่งเป็นการปฏิบัติทางกาย วาจา แล้ว ขั้นตอนต่อไปคือเจริญภาวนา เป็นการอบรมจิตใจให้มีพลังและคุณภาพ มีความสงบ สะอาด ตามแนวทางพระพุทธศาสนา คือ การปฏิบัติธรรม นับเป็นการสร้างบุญที่สูงสุดและยิ่งใหญ่ โดยการเจริญภาวนามี 2 คือ สมถะภาวนา(การทำสมาธิ)และวิปัสสนาภาวนา(การเจริญปัญญา) โดยสมถะภาวนาเป็นการทำจิตใจให้สงบเป็นหลักธรรมขั้นสมาธิ สมถะ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551) แปลว่า ความสงบ คือทำให้ให้สงบ ขยายความว่า ข้อปฏิบัติต่างๆ ในการฝึกอบรมจิตใจให้เกิดความสงบจนตั้งมั่นเป็นสมาธิ ถึงขั้นได้ฌานในระดับต่างๆ โดยวิธีการภาวนามีมากมาย ซึ่งพระพุทธองค์ทรงบัญญัติแบบอย่างเอาไว้ 40 ประการ เรียกว่า กรรมฐาน 40 ซึ่งผู้ปฏิบัติสามารถเลือกวิธีที่เหมาะสมกับตนเองตามความเหมาะสม

จุดมุ่งหมายของสมณะคือสมาธิ ซึ่งสมาธิขั้นสูงทำให้เกิดฌาน หลักการของสมณะซึ่งกำหนดใจไว้กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้แน่วแน่มั่นคงอยู่ในสิ่งนั้นสิ่งเดียว ความแน่วแน่มั่นคงของจิตนี้เรียกว่าสมาธิ เมื่อสมาธิแนบสนิทเต็มที่ที่จะเกิดภาวะจิต เรียกว่า ฌาน แบ่งเป็นระดับต่างๆ ส่วนวิปัสสนา แปลว่า การเห็นแจ้ง หมายถึงข้อปฏิบัติต่างๆ ในการฝึกอบรมปัญญาให้เกิดการเห็นแจ้งรู้ชัดสิ่งทั้งหลาย เข้าใจตามความเป็นจริง ความรู้ที่เกิดเรื่อระหว่างปฏิบัติ เรียกว่า ญาณ ส่วนวิปัสสนาภาวนา เป็นการทำให้รู้แจ้งจริงตัดกิเลสได้หมด เป็นหลักธรรมขั้นปัญญา ซึ่งสมณะนั้นเป็นบาทฐานของวิปัสสนาในงานวิจัยนี้ ขอกล่าวถึงการปฏิบัติสมณภาวนา หรือ สมาธิ โดยสมาธิ แปลว่า ความตั้งมั่นของจิตหรือภาวะที่จิตแน่วแน่มั่นคงต่อสิ่งที่กำหนด โดยระดับของสมาธิ แยกออกเป็น 3 ระดับ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551) คือ (1) ขณิกสมาธิ เป็นสมาธิชั่วขณะ (momentary concentration) เป็นสมาธิขั้นต้นซึ่งคนทั่วไปอาจใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่การงานในชีวิตประจำวันให้ได้ผลดี และจะใช้เป็นจุดตั้งต้นในการเจริญวิปัสสนาได้ (2) อุปจารสมาธิ เป็นสมาธิเฉียดๆ หรือ สมาธิจวนแน่วแน่มั่นคง (access concentration) เป็นสมาธิขั้นระบับนิรณันได้ ก่อนที่จะเข้าสู่ภาวะแห่งฌานหรือสมาธิในบุพภาพแห่งอัปปนาสมาธิ (3) อัปปนาสมาธิ เป็นสมาธิแน่วแน่มั่นคงหรือสมาธิแนบสนิท (attainment concentration) เป็นสมาธิระดับสูงสุด โดยลักษณะจิตที่เป็นสมาธิ อธิจิตตสิกขา คือการฝึกปรือเพื่อเสริมสร้างคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ดังนั้นสมาธิซึ่งเป็นเป้าหมายของอธิจิตตสิกขา จึงหมายถึง ภาวะจิตที่มีคุณภาพและมีสมรรถภาพที่ดีที่สุด จิตที่เป็นสมาธิหรือมีคุณภาพดีมีสมรรถภาพสูง มีลักษณะสำคัญดังนี้ (1) แข็งแรงและมีพลัง เปรียบเหมือนกระแสน้ำที่ถูกควบคุมให้ไหลพุ่งไปในทิศทางเดียวย่อมมีกำลังมากกว่าน้ำที่ถูกปล่อยไหลพรากระจ่ายออกไป (2) ราบเรียบ สงบซึ่ง เหมือนสระหรือบึงน้ำใหญ่ที่มีน้ำนิ่งไม่มีลมพัดต้อง ไม่มีสิ่งรบกวนให้กระเพื่อมไหว (3) ไส กระจางมองเห็นอะไรได้ชัด เหมือนน้ำสงบนิ่ง (4) นุ่มนวลควรแก่งาน หรือเหมาะแก่การใช้งาน เพราะไม่เครียด ไม่กระด้าง ไม่ขุ่นมัว ไม่สับสน ไม่กระวนกระวาย ดังนั้นจิตที่เป็นสมาธิขั้นสมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งขั้นฌานประกอบด้วยองค์ 5 คือ (1) ตั้งมั่น (2) บริสุทธิ์ (3) ผ่องใส (4) โปร่งโล่งเกลี้ยงเกลา (5) ปราศจากสิ่งมัวหมอง (6) นุ่มนวล (7) ควรแก่งาน และ (8) อยู่ตัวไม่วอกแวกหวั่นไหว เมื่อจิตเป็นสมาธิแล้วย่อมมีพลัง ในการเจริญภาวนาจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรักษาศีล เพราะศีลเป็นบาทฐาน(เป็นกำลัง)ให้เกิดสมาธิขึ้น พระพุทธองค์แสดงถึงอานิสงส์ของสมาธิที่มีศีลเป็นรากฐานในมหาปริณิพพานสูตร (ที.ม. (ไทย) 10/142/89.) ว่า

“...สมาธิอันบุคคลอบรม โดยมีศีลเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาอันบุคคลอบรมโดยมีสมาธิ เป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตอันบุคคลอบรมโดยมีปัญญาเป็นฐาน ย่อมหลุดพ้นโดยชอบจากอาสวะทั้งหลาย คือ กามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ...”

จากพุทธพจน์ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าสมาธิที่ดีย่อมมีศีลเป็นรากฐาน และสมาธิเป็นรากฐานของปัญญา ย่อมส่งผลให้หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายได้ ประกอบกับใน ปฐมปัญญุตินิทาน (วิ.มหา. (ไทย) 1/165/136-137.) พระพุทธองค์ได้แสดงถึงประโยชน์จากการเจริญสมาธิว่า

“...ภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติ สมาธิแม้ในที่เจริญแล้วทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นสภาพสงบประณีต สดชื่น เป็นธรรม เครื่องอยู่เป็นสุข และทำอกุศลธรรมชั่วร้ายที่เกิดขึ้นแล้ว ๆ ให้อันตรธานไป สงบไป โดยเร็ว เปรียบเหมือนฝุ่นละอองที่ฟุ้งขึ้นท่ายฤดูร้อน ถูกฝนใหญ่่นอกฤดูกาลให้อันตรธานไป สงบไปโดยเร็ว อานาปานสติสมาธิที่เจริญแล้วอย่างไร ทำให้มากแล้ว อย่างไร จึงเป็นสภาพสงบประณีต สดชื่น เป็นธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขและทำอกุศล ธรรมชั่วร้ายที่เกิดขึ้นแล้ว ๆ ให้อันตรธานไป สงบไปโดยเร็ว...”

จากพุทธพจน์ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าผู้ที่เจริญสมาธิย่อมสุข สดชื่น สงบแก่จิตใจตนเองก่อเกิดกุศลกรรมอันดี นอกจากนี้อกุศลกรรมอื่นใดก็จะอันตรธานหายไปสิ้น การปฏิบัติสมาธิส่งผลดีเป็นประโยชน์ต่อร่างกายดังนี้ (1) เป็นการ

เตรียมจิตใจพร้อมที่จะใช้ปัญญาพิจารณาให้รู้แจ้งสภาวะธรรมตามความเป็นจริง เป็นบาทแห่งวิปัสสนา (2) การบรรลุภาวะที่จิตหลุดพ้นจากกิเลสชั่วคราว กล่าวคือ หลุดพ้นจากกิเลสด้วยอำนาจพลังจิต กิเลสถูกกำลังสมาธิข่มหรือทับไว้ตลอดเวลาที่อยู่ในสมาธิ (3) ทำให้มีจิตใจและบุคลิกลักษณะเข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง สงบ เยือกเย็น นุ่มนวล สดชื่น ผ่องใส กระฉับกระเฉง กระปรี้กระเปร่า เบิกบาน มีเมตตากรุณามีความมั่นคงทางอารมณ์ (4) ช่วยให้จิตใจผ่อนคลาย หายเครียด เกิดความสงบปราศจากความวิตกกังวล ทำให้สบายมีความสุข (5) เสริมประสิทธิภาพในการทำงานเพราะจิตเป็นสมาธิ แน่นแนกับสิ่งที่กำลังทำ ไม่ฟุ้งซ่านและ (6) ช่วยส่งเสริมสุขภาพกายและแก้ไขโรค การภาวนานับเป็นบุญสูงสุดในแนวปฏิบัติ ดังนั้นผู้ที่มีสัมมาทิฐิย่อมเล็งเห็นความสำคัญของการภาวนานี้และดำเนินชีวิตโดยนำแนวทางปฏิบัตินี้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน

สรุปความว่า ความเชื่อในเรื่องกรรมจะมีอิทธิพลและสามารถส่งผลต่อพฤติกรรมมนุษย์ เมื่อบุคคลมีความเชื่อและศรัทธาต่อสิ่งใดแล้วย่อมสามารถอุทิศตัวหรือเสียสละเพื่อสิ่งนั้นได้ ดังนั้นหากบุคคลเกิดศรัทธาและเชื่อในเรื่องกรรมแล้วสามารถส่งผลต่อบุคคลทั้งด้านแนวคิดและแนวปฏิบัติ กล่าวคือ สัมมาทิฐิเป็นความเชื่อเรื่องกรรมด้านแนวคิด ซึ่งสัมมาทิฐิจะนำไปสู่การก่อกุศลกรรม เพราะเมื่อบุคคลมีความเชื่อแล้ว ย่อมส่งผลต่อการใช้ชีวิตประจำวัน โดยจะประพฤติดุกต้องตามหลักคำสอนของพุทธศาสนา อยู่ในศีลธรรมอันดีก่อเกิดกุศลกรรม สามารถปฏิบัติตรงตามแนวทางหลักคำสอนในพุทธศาสนา ส่วนในด้านแนวปฏิบัตินั้นประกอบไปด้วยการให้ทาน การรักษาศีลและการเจริญภาวนา ด้วยแนวทางปฏิบัติดังกล่าวนับเป็นการสั่งสมบุญ ดังนั้นผู้ที่มีแนวคิดที่เป็นสัมมาทิฐิแล้วจะประพฤติดุกต้องตามแนวทางปฏิบัติเป็นสำคัญ

บทสรุป

ความเชื่อเป็นสิ่งที่มามีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์เป็นอย่างมาก เพราะความเชื่อสามารถกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ให้ เป็นไปตามความเชื่อของแต่ละบุคคล ดังนั้น หากบุคคลมีความเชื่อในสิ่งที่ถูกต้องแล้วย่อมส่งผลให้กระทำในสิ่งที่ถูกต้องตามมา ในสังคมปัจจุบันได้ให้ความสนใจในความเชื่อเรื่องกรรมเป็นอย่างมาก รายการโทรทัศน์หรือละครที่กล่าวถึงเรื่องกรรมต่างเป็นภาพสะท้อนแสดงให้เห็นชัดเจนถึงอิทธิพลความเชื่อเรื่องกรรมว่าสังคมให้ความสนใจความเชื่อเรื่องกรรมอย่างมาก และในความเป็นจริงความเชื่อเรื่องกรรมได้ปรากฏในสังคมไทยมาช้านานนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งอิทธิพลความเชื่อเรื่องกรรมต่างก็มีหลายด้าน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละบุคคลว่าสิ่งแวดล้อมรอบตัวได้หล่อหลอมอิทธิพลความเชื่อเรื่องกรรม ส่งผลให้แสดงออกในด้านใดและมากน้อยเพียงใด

เอกสารอ้างอิง

- เกียรติวรรณ อมาตยกุล. (2530). *วิถีแห่งพุทธะ:วิถีชีวิตแห่งความสุข*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- พระธรรมกิตติวงศ์. (2550). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด ศัพท์วิเคราะห์*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: เลียงเชียง.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2552). *วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ หจก.ไทยรายวันการพิมพ์.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปญฺโญ). (2539). *กรรมและการอยู่เหนือกรรม*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2538). *นรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก จำกัด.
- _____. (2540). *ชีวิตที่ดีงาม หลักทั่วไปของการปฏิบัติธรรม*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- _____. (2544). *พุทธธรรม (ฉบับเดิม)*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.

- _____. (2546). *พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ)*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). (2549). *กฎแห่งกรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2547). *แก่นแท้ของพุทธศาสนา แก่นธรรมเพื่อชีวิต*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สื่อตะวัน.
- _____. (2549). *วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: ศยาม.
- _____. (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 17). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสมบุรณ์ วุฑฺฒิกโร (พรรณา). (2546). *พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม : กรณีศึกษาการตีความศีลห้าของเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ*. (พุทธศาสนดุสิตบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พุทธทาสภิกขุ. (2543). *บุญยิ่งกว่าบุญ*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- ไพลิน เตชะวิวัฒนาการ. (2538). เกณฑ์ตัดสินความดีในพุทธปรัชญาเถรวาทเปรียบเทียบกับปรัชญาของคานท์. *Journal of Buddhist Studies Chulalongkorn University*, 2(2), 30–42.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วรินทร์ วิษณุโรจน์. (2549). *เข้าใจ เข้าถึง พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: หจก.สามลดา.
- วศิน อินทสระ. (2545). *หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด*. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย จำกัด.
- สนิท ไชยวงศ์คต. (2552). ศีลห้าพาโลกสู่สันติ. *พุทธจักร*, 63(8), 52-62.
- สภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย. 1 ใน 84000. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2550). *วิธีสร้างบุญบารมี*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: พิมพ์สวย.

Buddhadhamma Idealism and Disciples in Buddhism: To Develop a Mechanism for The Development of Holistic Health for The Elderly

Phrapalad Raphin Buddhiso^{1*}

¹ Department of Political Science, Faculty of Social Science, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

* Corresponding author. E-mail: raphind@yahoo.com

ABSTRACT

This article studies the doctrine in Buddhism. To be used as a tool to promote and develop the elderly by Buddhist. Use the study of research papers and concepts presented in the study. The findings found many doctrinal principles that promoted the concept of care for the elderly in conceptualizing the practice of Buddhism and the case study. Including agencies or organizations that apply the Buddhist concept. A guide to practice. As the Buddha case, please Buddhist father, Saree son to please his mother as elderly, Or the Buddha and Saree Sons provide the elderly ordained as the ordained. The principles that are aimed at managing the elderly are as follows. Main ou definition Gratitude, gratitude, etc., all of which are aimed at promoting the management and development of the elderly to be healthy both physically, mentally, mentally, and intellectually. Well worth Happy old the principle in Buddhism as well.

Keywords: Disciple in Buddhism, Mechanism for The Development of Holistic Health, Elderly

พุทธธรรมแนวคิด หลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนา: เพื่อพัฒนาให้เป็นกลไกในการพัฒนาสุขภาวะแบบองค์รวมในผู้สูงอายุ

พระปลัดระพิน พุทธิสาร^{1*}

¹ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: raphind@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาถึงหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุตามแนวพุทธ ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร งานวิจัย และแนวคิดที่เกี่ยวข้อง เรียบเรียงออกมาเป็นบทความวิชาการ ผลที่ได้จากการศึกษา พบว่ามีหลักธรรมคำสอนจำนวนมากที่ส่งเสริมให้เกิดเป็นหลักคิด แนวปฏิบัติ สำหรับดูแลผู้สูงอายุ โดยจะส่งผลให้เกิดเป็นหลักคิดในการปฏิบัติตามแนวทางพระพุทธศาสนา และกรณีศึกษา ตัวอย่างเพื่อการปฏิบัติ รวมไปถึงหน่วยงานหรือองค์กรที่นำแนวคิดทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ดังกรณีพระพุทธเจ้าโปรดพุทธบิดา พระสารีบุตรโปรดมารดาที่อยู่ในฐานะผู้สูงอายุ หรือการที่พระพุทธเจ้าและพระสารีบุตรจัดให้มีการสงเคราะห์บวชผู้สูงอายุอย่างพระราธะ รวมไปถึงหลักธรรมที่มีเป้าหมายเพื่อการจัดการส่งเสริมผู้สูงอายุอย่าง หลักสปปายะ หลักอิทธิบาทธรรม หลักอุตุนิยาม หลักกตัญญูตเวทิตา เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดเป็นหลักที่มีเป้าหมายเพื่อการส่งเสริม จัดการ และพัฒนาผู้สูงอายุให้มีสุขภาวะทั้งทางกาย จิตใจ ชีวิต ความคิด และปัญญาให้มีผลเป็นความสุข อยู่อย่างมีค่า ชราอย่างเป็นสุข ตามคติหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน

คำสำคัญ: หลักธรรม, กลไกการพัฒนาสุขภาวะแบบองค์รวม, ผู้สูงอายุ

© 2023 JSDP: Journal of Spatial Development and Policy

บทนำ

ในปี 2565 สัดส่วนผู้สูงอายุของไทยได้เพิ่มเป็นประมาณร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด ทำให้สังคมไทยเป็น “สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์” แล้ว และในปี 2583 ผู้สูงอายุไทยจะเพิ่มเป็นร้อยละ 31.4 ของประชากรทั้งหมด การเข้าสู่สังคมสูงอายุ ได้ส่งผลกระทบในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านสุขภาพ ที่เป็นนัยสำคัญต่อระบบการดูแลสุขภาพของประเทศ โดยปัญหาสุขภาพหลักของผู้สูงอายุมักจะเป็น “ภาวะที่เกิดจากโรคเรื้อรัง” “โรคเกี่ยวกับความผิดปกติของอวัยวะรับสัมผัส” และ “โรคความผิดปกติทางระบบประสาท” จากปัญหาด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ เราจึงต้องพัฒนาระบบบริการด้านสาธารณสุขอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีค่าใช้จ่ายที่สูงมาก ดังนั้น เป้าหมายในการลดปัญหาด้านสุขภาพของประเทศไทยคือการมุ่งเน้นให้ ประชากรสามารถช่วยเหลือดูแลตนเองในยามสูงวัยให้นานที่สุด รวมไปถึงการดูแลและลดปัจจัยเสี่ยงทางสุขภาพก่อนเข้าสู่ผู้สูงอายุ (รายงานสุขภาพคนไทย, 2566)

ในพระพุทธศาสนาจะมีหลักธรรมอันใดที่จะเป็นหลักคิด และพัฒนาไปเป็นกลไกการปฏิบัติเพื่อส่งเสริม พัฒนาให้ผู้สูงอายุมีสุขภาวะที่ดี เป็นหน้าที่ของนักวิจัย ต้องแสวงหาองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการผู้สูงอายุ ในเชิงระบบร่วมกับ

หน่วยงานอื่นๆ รวมไปถึงการแสวงหาหลักคิด ทฤษฎี เพื่อเป็นแนวปฏิบัติหรือฐานในการปฏิบัติโดยมีความเกาะเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ซึ่งเมื่อสำรวจได้พบว่า พระพุทธศาสนา มีหลักธรรมคำสอน อันเป็นแนวคิด หลักปฏิบัติ ที่นำมาประยุกต์ใช้เป็นกลไกการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพระพุทธศาสนาอย่างสำคัญด้วยเช่นกัน การนำหลักวิถีพุทธมาใช้ในการส่งเสริมสุขภาพนั้น นอกจากจะช่วยให้ร่างกายแข็งแรงแล้ว ยังช่วยในเรื่องสุขภาพจิตของผู้สูงอายุได้เป็นอย่างดีด้วย เพราะหลักวิถีพุทธหรือหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นจะช่วยพัฒนาจิตวิญญาณของผู้สูงอายุให้สูงขึ้นเมื่อสุขภาพจิตดี สุขภาพกายก็ดีตาม ตรงกับหลักธรรมที่ว่า “จิตเป็นนายกายเป็นบ่าว” ทำให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขตลอดอายุขัยในช่วงบั้นปลายของชีวิต (ฐิตียา เนตรวงษ์ และ รัชฎาพร ธีรารณ, 2562)

กลไกเชิงกายภาพ ได้ทำให้เกิดการขับเคลื่อนด้วยระบบปฏิบัติในการจัดการและดูแลผู้สูงอายุ ส่วนในสังคมไทยจะมีพระพุทธศาสนาเป็นฐานของระบบคิด หรือระบบปฏิบัติการที่เรียกว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเมื่อจำเพาะไปเรื่องผู้สูงอายุหรือการดูแลผู้สูงอายุ พระพุทธศาสนาก็มีแนวคิดหลักธรรม คำสอนจำนวนมากที่มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้เกิดกลไกการปฏิบัติผ่านระบบคิดทางพระพุทธศาสนา และเป็นเครื่องมือสำคัญของการใช้พระพุทธศาสนาให้เกิดการขับเคลื่อนในองค์กรด้วยเช่นกัน สำหรับทำให้สังคมเห็นความสำคัญของคนที่หลากหลาย ดังกรณีทศ 6 กับการบริหารสมาชิกในระบบโครงสร้างองค์กร การบริหารระบบคิดผ่านแนวคิดการจัดการเพื่อประโยชน์ของผู้สูงอายุ แนวคิดเรื่องกตัญญู แนวคิดเรื่องการสะสมทรัพย์ตามแนวพุทธ แนวคิดเรื่องรัตตัญญูผู้เกิดมานาน แนวคิดเรื่องการสร้างประโยชน์โดยไม่จำกัดอายุ เพศ และวัย เป็นต้น เหล่านี้เป็นระบบปฏิบัติการทางความคิดเพื่อส่งเสริมให้สมาชิกในสังคมได้รับสวัสดิการทางความคิดผ่านกิจกรรมและการปฏิบัติในองค์กรด้วยเช่นกัน ซึ่งในบทความนี้จะได้ยกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นกรอบในการคิดและการตัดสินใจ ซึ่งจะทำให้มีหลักคิดที่เนื่องด้วยพระพุทธศาสนาและในเวลาเดียวกันแนวคิดเหล่านี้ก็ยังมีอยู่ในสังคมและจะส่งผลเป็นการขับเคลื่อนผ่านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน ซึ่งจะได้ทำการศึกษาวิเคราะห์เป็นข้อมูลเป็นลำดับไป

พระพุทธศาสนากับแนวคิด หลักปฏิบัติต่อผู้สูงอายุ

แนวคิดเรื่องรัตตัญญู ผู้รู้ราตรินาน หรือการที่พระพุทธศาสนายกย่องบุคคลที่เกิดมานานว่ามีประสบการณ์ “รัตตัญญู” ดังกรณีที่ยกย่องพระมหากัสสปะ รวมไปถึงการที่สมาชิกในศาสนามีสุขภาวะและอายุที่ยืนยาวดังกรณีพระพุทธเจ้าปรินิพพานในขณะที่อายุ 80 ปี หรือมีพระภิกษุอีกจำนวนหลายรูป อาทิ พระโมคคัลลานะ พระสารีบุตร พระมหากัสสปะ พระอานนท์ ล้วนมีอายุยืนยาวดังที่ปรากฏว่ากว่า 120 ปี ซึ่งเหล่านี้เป็นข้อมูลที่สำรวจได้ รวมไปถึงการที่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ โดยยังมองว่าผู้สูงอายุยังเป็นบุคลากรที่สามารถพัฒนา ส่งเสริมได้ ดังกรณีเปิดโอกาสให้พระราธะ ที่เป็น “ผู้สูงอายุ” มาบวชในพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาจิต ยกใจ จนกระทั่งเป็นผู้ไปถึงเป้าหมายในพระพุทธศาสนาได้ หรือเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุที่เป็นผู้ป่วยติดเตียงดังกรณีที่พระพุทธเจ้าในฐานะบุตรพระเจ้าสุทโธทนะ พร้อมส่งสวากไปเยี่ยม ซึ่งในขณะนั้นถือว่าพระเจ้าสุทโธทนะ เป็นผู้สูงอายุ เป็นผู้ป่วยติดเตียง รวมทั้งพระพุทธศาสนามีแนวคิดในเรื่อง “กตัญญูตา” ที่เปิดโอกาสให้แสดงคำว่า “อุปัการคุณ” ที่จะพึงแสดงต่อผู้คนที่เคยมีอุปการคุณในการส่งเสริมคุณธรรมภายในเพื่อส่งเสริมการมีชีวิตร่วมกับบุคคลที่เคยอยู่มาก่อน ดังปรากฏเป็นแนวคิดตอนที่นางจุฬาสัทธา บุตรสาวของอนาถปิณฑิกเศรษฐี จะเดินทางไปอยู่กับครอบครัวของสามี เศรษฐีจึงเรียกลูกสาวเข้ามาอบรมสั่งสอนด้วยหลักคำสอน 10 ประการ โดยมีข้อ 1 ที่สะท้อนถึงการให้ความสำคัญกับสมาชิกในครอบครัวที่เนื่องด้วยผู้มีอุปการคุณที่ว่า “จงให้แก่คนที่ให้และไม่ให้ หมายถึง ญาติมิตรแม้ยามของไปแล้วจะคืนหรือไม่คืนก็ตาม ก็ควรให้ยืมอีก” ใน

ความหมายก็คือการให้แกบุคคลใกล้ชิด อาจเป็นพ่อแม่ พี่น้อง แต่ในแนวคิดนี้สะท้อนให้เห็นว่าผู้มีอุปการคุณควรได้รับการดูแลคืนกลับและให้ความสำคัญแก่เขาอย่างเหมาะสมและเป็นประโยชน์ในองค์รวม รวมทั้งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนายังมีอีกหลายหลัก ที่จะใช้เป็นฐานและเป็นแนวคิดในการปฏิบัติ รวมไปถึงเป็นแนวทางส่งเสริมให้เกิดการนำไปปฏิบัติได้ด้วยเช่นกัน ดังนั้นเมื่อพิจารณาในองค์รวมเกี่ยวกับแนวคิด หลักปฏิบัติ ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุทั้งมีกลไกและแนวปฏิบัติเพื่อการพัฒนาผู้สูงอายุให้เกิดขึ้น

ภาพที่ 1 พระพุทธเจ้าในบทบาท “ญาติตถจริยา” สงเคราะห์ญาติ ซึ่งเป็นพระเจ้าสุทโธทนะ (บิดา) ที่เป็นทั้งผู้สูงอายุและผู้ป่วย นำมาเป็นแนวคิดในเรื่องหลักธรรมเพื่อผู้สูงอายุ (ภาพ: ออนไลน์)

หลักธรรม หลักคิดในเรื่องสถานที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุตามแนวคิดสัปปายะ 7

แนวคิดทางการจัดการผ่านหลักธรรมว่าด้วยเรื่องสัปปายะ มีผู้ทำการศึกษาไว้ในหลายๆ เรื่อง ซึ่งสะท้อนถึงแนวคิดในการนำสัปปายะมาเป็นกลไกร่วมในการบริหารสถานที่เพื่อเอื้อต่อการอยู่อาศัย และปฏิบัติธรรมรวมทั้งการดำเนินชีวิต ดังที่ปรากฏในงานของ พระวชิระศักดิ์ ชยธมโม (สุวรรณวงศ์) เรื่อง แนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปปายะ 7 : กรณีศึกษา วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี หรือในงานของ ชีโรติ เกิดแล้ว (2547) ในงานเรื่อง “สัปปายะ 7 : หลักคิดการจัดระเบียบเพื่อความสมดุลของครอบครัว/สังคม หรือในงานของ พระครูสังฆรักษ์วิสิทธิ์ ธรรมวโร (วัฒนคุณ) (2559) การบริหารสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเชิงพุทธบูรณาการ-The Buddhist Administration Province Dhamma Practice Centers โดยในงานวิจัยที่พบจะยกกรณีของสัปปายะมาเป็นกรอบในการบริหาร

ในงานวิจัยให้ความหมายของสัปปายะ อันหมายถึง มีประโยชน์ก่อให้เกิดความเจริญ เป็นธรรมที่มีอุปการะต่อการศึกษาและปฏิบัติ (อง.สตุตท.อ. (บาลี) 3/38/179) หมายถึง ธรรมอันเป็นที่สบาย 7 อย่าง (พระพุทธโฆสเถระ, 2548) สิ่งทีสบาย สภาพเอื้อ สิ่งทีเกื้อกูล ต่อการอยู่ดีและจะพัฒนาคุณภาพชีวิต สิ่งทีเหมาะสมกัน อันเกื้อหนุนในการเจริญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต, 2551) ความสะดวก ความเหมาะสม ความเกื้อกูล ความสราญ ในคำไทย ใ้ว่า สบาย คำวัดใช้สัปปายะ หมายถึง สิ่งทีเหมาะสม สิ่งทีสนับสนุนเกื้อกูล ส่งเสริมหรืออำนวยความสะดวกสบายเกิดความคล่องตัวในการเป็นอยู่ในการทำมาหากิน เช่น ในการบำเพ็ญเพียรหรือทำกรรมฐาน (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2548) โดยมี 7 อย่าง คือ 1) อาวาสสัปปายะ (ที่อยู่อาศัยเป็นที่สบาย) 2) โคจรสัปปายะ (แหล่งอาหารเป็นที่สบาย) 3) ภัสสสัปปายะ (ถ้อยคำเป็นที่สบาย) 4) บุคคลสัปปายะ (บุคคลเป็นที่สบาย) 5) โภชนสัปปายะ

(อาหารเป็นที่สบาย) 6) อุตุสัปปายะ (อุณหภูมิมืดเป็นที่สบาย) และ 7) อิริยาบถสัปปายะ (การเคลื่อนไหวเป็นที่สบาย) (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2548)

สัปปายะ เป็นสถานที่หรือบุคคล ซึ่งเป็นที่สบาย เหมาะกัน เกื้อกูล หรือเอื้ออำนวย โดยเฉพาะที่ช่วยเกื้อกูลแก่การบำเพ็ญ และประคับประคองรักษาสมาธิท่านแสดงไว้ 7 ข้อ คือ 1) อาวาส (ที่อยู่) 2) โจร (ที่บิณฑบาตหรือแหล่งอาหาร) 3) ภัตตะ (เรื่องพุดคุยที่เสริมการปฏิบัติ) 4) บุคคล (ผู้ที่เกี่ยวข้องด้วยแล้วช่วยให้จิตใจสงบมั่นคง) 5) โภชนะ (อาหาร) 6) อุตุ (สภาพแวดล้อมและอุณหภูมิ) และ 7) อิริยาบถ ทั้งหมดนี้เหมาะสมกันเป็นสัปปายะ ไม่เหมาะสมกันเป็นอัสัปปายะ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2548, หน้า 274. และ อง. ทสก. (ไทย) 24/11/18-19) โดยสิ่งที่เกื้อกูล สิ่งที่เหมาะสม เป็นประโยชน์ มีสภาพที่เอื้อ อันเกื้อหนุนในการเจริญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย มี 7 สิ่ง ดังนี้

(1) อาวาสสัปปายะ (Suitable Abode) ที่อยู่อาศัย หรือ วัด รวป่า โคนต้นไม้ สำนักปฏิบัติธรรม ภูมิสงฆ์ อาราม เรือนว่างอันเป็นที่สบาย สงบ ปราศจากผู้คนสัญจรไปมา ไม่ใกล้หนองน้ำ บ่อน้ำ หรือแหล่งชุมชนจนเกินไป อันอาจเกิด ความรำคาญจากการไปมาของผู้คน มีรั้วรอบขอบชิด ปลอดภัยต่อความเป็นอยู่ สถานที่นั้นเหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม การเดินทางเปลี่ยนอิริยาบถ ที่อยู่อาศัยเป็นที่สบาย เหมาะกัน ปลอดภัย ไม่พลุกพล่าน จอแจ พระพุทธเจ้าแนะนำให้ภิกษุทั้งหลาย ไปเลือกปลีกวิเวกปฏิบัติอยู่คนเดียวที่ เรือนว่างบ้าง โคนไม้บ้าง ในป่าบ้าง ในถ้ำบ้าง บนเขาบ้าง หรือถ้าอยู่ในวัด ควรปลูกกุฏิห่างกัน พอประมาณ ไม่ควรมองเห็นกัน เพื่อไม่รบรบกวนกัน มีทางเดินเข้าและออก ที่สะดวกพอประมาณ มีทาง สำหรับเดินทางในที่ตั้งบ แม้พระพุทธองค์ก็ทรงตรัสสรรเสริญถึงแหล่งที่เป็นสัปปายะ เหมาะในการบำเพ็ญภาวนา โดย ยกตัวอย่าง ตำบลอรุเวลาเสนานิคม ในแคว้นมคธว่า ภูมิประเทศเป็นที่น่ารื่นรมย์ มีราวป่าที่น่าเพลิดเพลินใจ มีแม่น้ำไหลรินไม่ ขาดสาย มีทำน้ำสะอาดดี น่ารื่นรมย์ มีโคจรคามอยู่โดยรอบ เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรของกุลบุตรผู้ปรารถนาจะบำเพ็ญ เพียร (ม.ม. (ไทย) 13/329/398; ม.ม. (ไทย) 13/477/604; ม.ม. (ไทย) 12/279/303-304; ม.ม. (ไทย) 12/373/409) นิमित ที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็ตั้งมั่นอยู่ได้ไม่หายไป สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏขึ้น จิตที่ยังไม่สงบ ยังไม่ตั้งมั่น ก็มี ความสงบตั้งมั่นขึ้นได้ (พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, 2539)

(2) โจรสัปปายะ (Suitable Resort) สถานที่แห่งนั้นต้องมีทางโจร หรือ ทางเดิน ถนนหนทางไปมาได้สะดวก ไม่ใกล้นัก ไม่ไกลนัก หนทางในการบิณฑบาตไม่ลำบากนัก เหมาะแก่การจาริก อีกทั้งภายในสถานที่ก็ควรมีทางเดินทางธรรมที่ เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม มีเส้นทางที่พอใช้เดินได้ไม่เสี่ยงอันตราย ไม่ลำบากเกินไป พ้นจากแสงอาทิตย์ขึ้นส่องหน้าใน เวลาไปหรือกลับจากบิณฑบาต และภิกษุรู้จักเส้นทางนั้นดีซึ่ง อยู่ไม่ไกลเกินไป ประมาณ หนึ่งโกสะ ถึงหนึ่งโกสะครึ่ง (1-5 กิโลเมตร) พอที่จะเดินไป และเดินกลับได้ในเวลาพอสมควร (พระพุทธโฆสเถระ, อ้างแล้ว, หน้า 221.) และข้อสำคัญ ที่โจร ไปนั้นต้องไม่เป็นแหล่งยั่วชวนกวนกิเลสซึ่งจะเป็นอันตรายต่อการประพฤติ และปฏิบัติกรรมฐาน เช่นแหล่งอบายมุข หรือ แหล่งของหญิงแพศยา (วิ.ม.อ. (ไทย) 4/139; ชุ.ธ.อ. (บาลี) 25/168-169/85) เป็นต้น ซึ่งเป็นแดนอโจร เพราะเสี่ยงต่อการ เกิดกามคุณ 5 (ส.ม. (ไทย) 19/372/218-219) คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ที่รู้แจ้ง (จิตเห็น) ทางตา หู จมูก ลิ้น และกาย ว่าน่าปรารถนา น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด

(3) ภัตตสัปปายะ (Suitable Speech) การสนทนา พุดคุย การฟัง คือ การสนทนา พุดคุยกันแต่สิ่งที่เป็น ประโยชน์ต่อการปฏิบัติ ได้ฟังสิ่งที่จะทำให้จิตใจเกิดสัทธา วิริยะ อุสาหะ ความสงบระงับในการที่จะทำความเพียร หรือมีผู้รู้ พหูสูตร ครูบาอาจารย์ที่อบรมสั่งสอนกรรมฐานให้ได้รับความรู้ และเป็นอุปการคุณแก่การเจริญกรรมฐานให้ก้าวหน้า ให้เว้น การสนทนา พุดคุยในสิ่งที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ไม่เป็นสัปปายะนั้นเสีย การพุดคุยที่เหมาะสมเป็นที่สบาย พุดคุยเล่าขานกัน แต่ในกถาวัตถุ 10 และพุดแต่พอประมาณ เฉพาะข่าวสารและสื่อสารที่เอื้อปัญญา

(4) บุคคลสัปปายะ (Suitable Person) สถานที่นั้นๆ มีบุคลากรและสมาชิกเอื้อต่อการอยู่อาศัย บุคคลที่อยู่ร่วมกัน บุคคลที่ติดต่อคบหา ควรเป็นผู้ตั้งมั่นในศีลธรรม มีความสันโดษ มักน้อย ชักจูงแนะนำไปในทางที่จะเป็นประโยชน์ต่อการทำความเพียร ความสงบ และถ้าเป็นครูบาอาจารย์ หรือบุคคลที่เคยเจริญกรรมฐานมาแล้ว ก็จะเป็นประโยชน์มาก ให้พิจารณาการคบหาสมาคมกับบุคคลที่มีจิตฟุ้งซ่าน บุคคลที่มากไปด้วยกามารมณ์ในทางโลกีย์ หมายถึง บุคคลที่ถูกกันเหมือนกัน เช่น ไม่เป็นคนร้าย เป็นผู้ทรงคุณธรรม ทรงภูมิปัญญาเป็นที่ปรึกษาที่เหมาะสม เป็นผู้ถือกุศล อำนวยประโยชน์ให้ และมีอุปนิสัยเข้ากันได้ดีทั้งผู้เป็นศิษย์และอาจารย์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้ พระจูฬปันถก ในสมัยที่พระภิกษุพี่ชายคือพระมหาปันถกได้ออกจากวัด ก็คิดน้อยใจว่าพี่ชาย คงหมดเนื้อในตัวตนแล้วอย่างไม่ต้องสงสัย วันรุ่งขึ้นแต่เช้าตรู่ จึงเดินออกจากวัดไปตั้งใจจะสึก ขณะเวลาใกล้รุ่งนั้นพระศาสดาทรงตรวจดูโลก (คือหมู่สัตว์) ทรงเห็นเหตุนี้แล้ว จึงเสด็จล่วงหน้าไปก่อน ได้ทรงหยุดจงบรมอยู่ที่ซุ้มประตูใกล้ทางที่พระจูฬปันถกไป พระจูฬปันถกเมื่อเดินไปพบพระศาสดา จึงเข้าไปเฝ้าถวายบังคม พระพุทธองค์ทรงลูบศีรษะด้วยความเมตตา กรุณา ทรงจับแขน พาเข้าไปสู่สังฆาราม ให้นั่งที่หน้ามุขพระคันธกุฎี แล้วสอนด้วยวิธีที่เหมาะสมกับความสามารถในการเรียนรู้ของพระจูฬปันถก โดยพระศาสดาได้ประทานผ้าสำหรับเช็ดเท้าให้พระจูฬปันถก แล้วทรงตรัสว่า เธอจงอธิษฐานผ้าสะอาดนี้ เมื่อพระจูฬปันถก ลูบไล้ผ้าผืนนั้นและ ยกผ้าขึ้นอธิษฐาน หันหน้าไปทางทิศตะวันออกแล้วบริกรรมว่า “รโหโรณิ รโหโรณิ” จากผ้าที่ขาวสะอาด เมื่อถูกลูบไล้นานเข้าจึงเปื้อนเหลืองจากมือของจูฬปันถก ผ้าผืนนั้นกลายเป็นผ้าหมองคล้ำ จิตเริ่มเห็นความไม่เที่ยงของสังขาร พระศาสดาทรงทราบ ว่า จิตของพระจูฬปันถกขึ้นสู่วิปัสสนาแล้ว จึงส่งกระแสจิตถึงจูฬปันถก ว่าเธออย่าทำความเข้าใจเฉพาะที่นั่นว่า เศร้าหมองแล้ว ดิตถุสสี, ก็อุสสีทั้งหลาย มีอุสสีคือรากจะเป็นต้น มีอยู่ในภายในของเธอ, เธอจงนำ (คือกำจัด) มันออกเสีย แล้ว ทรงแปลงพระรัศมี เป็นผู้มียพระรูปปรากฏดุจประทับนั่งตรงหน้าจูฬปันถก พร้อมทั้งได้ทรงภาษิตคาถาเหล่านี้ว่า

รากะ โทสะ โมหะ ชื่อว่าอุสสี แต่เรณู (ละออง) ท่านหาเรียกว่า (อุสสี) ไม่ คำว่า อุสสีนั้นเป็นชื่อของรากะ โทสะ และโมหะเมื่อภิกษุทั้งหลายละอุสสีเหล่านั้นได้ขาดแล้วย่อมอยู่ในศาสนาของพระพุทธเจ้าผู้ปราศจากอุสสีได้ (ขุ.เถร. (ไทย) 26/557-566/437)

เมื่อทรงจบคาถา พระจูฬปันถก ซึ่งเคยสะสมบาปมาแต่ปางก่อน ได้บรรลุพระอรหัต พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย

(5) โภชนสัปปายะ (Suitable Food) ได้แก่ อาหารที่บริโภคนั้น ควรเป็นอาหารที่สบายต่อความเป็นอยู่ในอัตภาพแห่งตน เมื่อบริโภคเข้าไปแล้ว ไม่ทำให้เกิดทุกข์เวทนา เช่น ท้องอืด ท้องร่วง ท้องเดิน เป็นอาหารที่จะเป็นคุณประโยชน์แก่ร่างกายโดยประมาณ โดยไม่ต้องคำนึงถึงรสของอาหารแม้รสจะดีแต่เมื่อทำให้ร่างกายเกิดทุกข์เวทณาก็ควรดเสีย อาหารที่เหมาะสมกับร่างกาย อาหารนั้นถูกย่อยไปเลี้ยงร่างกายได้ง่าย เกื้อกูลต่อสุขภาพ และฉ้นไม่ยาก ดังมีเรื่องที่ว่า พระศาสดาตรัสเล่าเมื่อประทับอยู่ที่เชตวันาราม เมืองสาวัตถี ว่ามีบ้านอยู่หมู่บ้านหนึ่ง ชื่อมาติกคาม ใกล้เชิงเขาแห่งแคว้นโกศล วันหนึ่งภิกษุประมาณ 60 รูปเรียนกรรมฐานจากสำนักพระศาสดาแล้วไปสู่มาติกคามนั้น ได้มารดาของผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้อุปถัมภ์ให้บำเพ็ญสมณธรรมโดยสะดวก ครั้งหนึ่งอุบาสิกหรือมาติกมาตา ได้ถามพระทั้งหลายว่า สมณธรรมนั้นคืออะไร พระตอบว่า พวกเราทำมาหากินสาธยายอาการ 32 มีผม ขน เล็บ ฟัน หนังเป็นต้นว่า โดยความเป็นของปฏิกุศลคือไม่สะอาด และ พิจารณาความสิ้นและความเสื่อมในอัตภาพอยู่ นางจึงขอให้ภิกษุได้บอกอาการ 32 นั้นแก่นางเพื่อปฏิบัติบ้าง

เมื่อภิกษุบอกแล้วนางก็จากไป สาธยายอยู่ไม่นานนักก็ได้บรรลุอนาคามีรรค อนาคามีผล ก่อนภิกษุเหล่านั้นเสียอีก นอกจากนี้ นางยังได้ปฏิสัมภิทา 4 และโลกียอภิญญา 5 อีกด้วย (เวทนาสาวิกขญญาณ นอกนั้นเป็นโลกียอภิญญามีอิทธิวิธีแสดงฤทธิ์ได้และทิพจักขุตาพิทย เป็นต้น) นางได้ออกจากสุขอันเกิดแต่มรรคและผลแล้ว ตรวจดูด้วยทิพจักขุ ใคร่ครวญอยู่ว่า “เมื่อไรหนอพระคุณเจ้าทั้งหลาย จักบรรลุธรรมนี้” จึงรู้ว่า “พระคุณเจ้าทั้งหมดยังมี รากะ โทสะและโมหะ ยังไม่ได้แผ้วแผ่

มานและวิปัสสนา” จึงตรวจดูด้วยทิพยจักขุว่า “อุปนิสัยแห่งอรรถมรรค-ผล ของพระคุณเจ้ามีอยู่หรือไม่หนอ” ได้เห็นว่ามีอยู่ จึงรำพึงต่อไปว่า “พระคุณเจ้าทั้งหลายยังขาดอะไรอยู่ ที่อยู่หรือเสนาสนสัปปายะ เพียงพอสบายดี บุคคลสัปปายะ ก็มีได้ขาด อาหารสัปปายะ อาหารอันเป็นที่สบาย มีอยู่หรือไม่หนอ นางได้เห็นว่ พระคุณเจ้าทั้งหลายยังขาดอาหารอันเป็นที่สบายหรืออาหารอันสมควรแก่การทำสมาธิเพียร”

นับแต่นั้น นางสั่งให้จัดอาหารอันประณีตหลายอย่างไปถวายแล้วแต่จะเลือกฉันให้เหมาะกับความต้องการของร่างกายและจิตใจ เมื่อภิกษุได้อาหารอันเป็นที่สบาย สรีระก็กระปรี้กระเปร่า จิตก็ตั้งลงสู่อารมณ์เดียว เจริญวิปัสสนาไม่นานนักได้บรรลุอรหัตตผล พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย เธอเหล่านั้นระลึกถึงอุปการะของอุบาสิกาว่ การแหงตลอดมรรคครั้งนี้เป็นเพราะได้อาศัยอาหารอันดีของอุบาสิกา

เมื่อออกพรรษา ปาวณาแล้ว ภิกษุเหล่านั้นได้ลาอุบาสิกาเพื่อไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ที่พระเชตวันมหาวิหาร อุบาสิกาได้ตามมาส่งในสถานที่ควร กล่าวคำอันเป็นเหตุให้ระลึกถึงและขอร้องให้ภิกษุเหล่านั้นมาเยี่ยมอีก แล้วกลับสู่เรือนของตน ฝ่ายภิกษุเหล่านั้นเข้าเฝ้าพระศาสดา เมื่อพระพุทธองค์ทรงตรัสถามถึงเรื่องต่างๆ มีเรื่องอาหารบิณฑบาต เป็นต้น ภิกษุเหล่านั้นทูลเล่าถึงอุปการะของอุบาสิกา ผู้เป็นมารดาของนายมาติกะและสรรเสริญอุบาสิกานั้นเป็นอเนกประการ เช่นเป็นผู้ถวายอาหารบิณฑบาตอันประณีต และสามารถรู้วาระจิตของพวกตนว่าต้องการอะไร ไม่ต้องการอะไร เป็นต้น (วคินอินทสระ, 2559)

นอกจากอาหารตามปกติแล้ว คิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ก็เป็นสิ่งสัปปายะ คิลานปัจจัยเภสัชบริขาร คือ เภสัช 5 ชนิด ได้แก่ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย (วิ.อ. (บาลี) 2/290/40; สารตถ.ฎีกา. (ไทย) 2/290/393) โดย (1) เป็นสิ่งสัปปายะสำหรับภิกษุผู้เจ็บไข้ จัดว่าเป็นบริขารคือบริวารของชีวิต ดูกำแพงล้อมพระนครเพราะคอยป้องกันรักษาไม่ให้อาพาธที่จะบั่นทอนชีวิต ได้ช่องเกิดขึ้นและเป็นสัมภาระของชีวิต คือคอยประคับประคองชีวิตให้ดำรงอยู่นาน (2) เป็นเครื่องป้องกันโรค บำบัดโรคที่เกิดขึ้นทุกขเวทนา เนื่องจากธาตุกำเริบให้หายไป

(6) **อุตุสัปปายะ (Suitable Climate)** อากาศเป็นที่สบาย คือ ดินฟ้าอากาศ ธรรมชาติที่แวดล้อมที่เหมาะสม เช่นไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น ดังตัวอย่างภูมิประเทศของแคว้นกุรุซึ่งอยู่ในบริเวณที่มีอากาศดี อากาศเหมาะสมทุกฤดูกาล ก่อให้เกิดความสบาย ดังนั้นประชาชนชาวกุรุจึงมีสุขภาพแข็งแรง กำลังกายดี และสุขภาพจิตของชาวกุรุก็สมบูรณ์ดี พระพุทธเจ้าทรงทราบข้อนี้ดี พระพุทธองค์ทรงพิจารณาแล้วเห็นว่า ชาวแคว้นกุรุมีความเหมาะสม สามารถรับเทศนาที่ลึกซึ้งของพระองค์ได้ ดังนั้นพระพุทธองค์ จึงทรงตรัสสอนมหาสติปัฏฐานสูตร ซึ่งมีเนื้อหาหลักซึ่งอย่างยิ่ง แล้วทรงตรัสสอนคัมภีร์อื่นที่มีความลึกซึ้งอีก คือ มหานิทานสูตรในคัมภีร์ทีฆนิกาย สติปัฏฐานสูตร มหาสารโฆปมสูตร รุกโขปมสูตร รัฏฐบาลสูตร มัคคณิยสูตร อาเนญยสัปปายสูตร ซึ่งพระสูตรเหล่านี้อยู่ในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย จากข้อมูลในคัมภีร์ แสดงให้เห็นว่าชาวกุรุเป็นชาวเมืองที่สนใจในการปฏิบัติสติปัฏฐาน อาจจะทำให้สุขภาพดีก็ได้

(7) **อิริยาบถสัปปายะ (Suitable Posture)** ได้แก่อิริยาบถอันเป็นที่สบาย หมายถึงอิริยาบถทั้ง 4 หรือ การเคลื่อนไหว ยืน เดิน นั่ง นอน อิริยาบถใดที่ทำให้จิตไม่สงบระงับ ก็แสดงว่าอิริยาบถนั้นไม่สบายไม่เหมาะสม จึงเว้นเสียจากการใช้อิริยาบถนั้น หากเมื่อจำเป็นก็ใช้แต่น้อย **อิริยาบถที่เหมาะสมเอื้อต่อการสร้างสุขภาวะทางกายให้เกิดขึ้นสำหรับผู้สูงอายุโดยในทางพระพุทธศาสนา** อาจหมายถึง การเดินจงกรม การนั่งสมาธิ หรือการเคลื่อนไหวต่างๆ สามารถเป็นสื่อให้จิตเกิดความตั้งมั่นได้เช่นกัน แนวทางในการปฏิบัติเบื้องต้น คือ ความตั้งใจในการเดินไปและกลับในจังหวะต่างๆ ตามระยะทางที่กำหนดไว้ (พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ), 2532) โดยในการปฏิบัติผู้ปฏิบัติจะต้องมีสติตามกำหนดรู้ให้ทันกับอิริยาบถ อย่าให้ช้าหรือเร็วเกินไป ขณะที่เดินถ้ามีสิ่งใดมากระทบ หรือเกิดเวทนาเกิดธรรมใดๆ ขึ้นมา ให้มีสติตาม

กำหนดรู้ให้ทัน แล้วจึงกำหนดเดินต่อไป ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาจะต้องเริ่มจากเดินจงกรมทุกครั้งๆ ละประมาณ 15-30 นาที ก่อนที่จะนั่งสมาธิ ในการทำอิริยาบถที่เหมาะสมนั้น แต่ละคนก็จะมีอริยาศัยแตกต่างกัน เช่น บางคนถูกกับการเดินจงกรม บางคนถูกกับนั่งสมาธิ เป็นต้น

โดยสรุปหลักสัปปายะ 7 เป็นแนวคิดที่ประยุกต์เพื่อนำไปใช้ในการปรับปรุงสถานที่ให้เอื้อต่อการอำนวยความสะดวกให้ผู้สูงอายุ หรือบุคคลที่อยู่อาศัยและบุคคลที่เข้ามาใช้ประโยชน์ 7 ด้าน คือ 1) อาวาสสัปปายะ เน้นพัฒนา ออกแบบ วางระบบให้ที่อยู่อาศัยนั้นเป็นที่สบายเหมาะแก่การดำเนินชีวิตอันว่าด้วยเรื่องสถานที่ 2) โจรสัปปายะ (แหล่งอาหารเป็นที่สบาย) 3) ภัสสสัปปายะ (ถ้อยคำเป็นที่สบาย) 4) บุคคลสัปปายะ (บุคคลเป็นที่สบาย) 5) โกชนสัปปายะ (อาหารเป็นที่สบาย) 6) อุตุสัปปายะ (อุณหภูมิเป็นที่สบาย) และ 7) อิริยาบถสัปปายะ (การเคลื่อนไหวเป็นที่สบาย)

หลักการ หลักคิดในเรื่องเพื่อการพัฒนาจิต ยกความคิด และยกใจสำหรับผู้สูงอายุ

“วัย” หรือ “วย” ในภาษาบาลี หมายถึง การก้าวเข้าสู่ความเสื่อมไป ในทางพระพุทธศาสนาจัดความแก่หรือความชราเป็นสภาวะทุกขอย่างหนึ่ง รวมทั้งคำว่า ผู้สูงอายุ มีความหมายว่า ชรา คือ ความแก่ ความเสื่อม ดังนั้นพระพุทธศาสนาจัดความแก่ ความชราเป็นทุกขอย่างหนึ่ง หลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังปรากฏในทุกข์ 11 ประการ และ ชรา ที่จัดอยู่ในปฏิจจสมุปบาท 12 แม้ในพุทธประวัติก็ได้กล่าวถึงสาเหตุการออกผนวช ปรากฏในมหาปทานสูตร (ที. มหา. 10/1/1) ว่า สิทธัตถะเสด็จประพาสพระอุทยานทรมพบเทวทูต 4 คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะ ตามลำดับ ในการประพาสแต่ละครั้ง การพบเทวทูตหรือความทุกข์ของชีวิต ทำให้ทรงตระหนักถึงความไม่เที่ยงแท้และไร้แก่นสารของชีวิต ลดความมัวเมาในความเป็นหนุ่ม ความมีสุขภาพดีและความมัวเมาในชีวิต ทรงเตือนพระองค์เองว่า พระองค์หนีความแก่ ความเจ็บและความตายไม่พ้น แต่ยังมีทางหลุดพ้นเหลืออยู่สายหนึ่งนั่นคือ การเลือกใช้ชีวิตแบบสมณะนักรบวชอันปลอดจากภารกิจที่เป็นเครื่องถ่วงไม่ให้ค้นพบความดับทุกข์ที่แท้จริง เช่นเดียวกับพระประวัติของพระพุทธเจ้านามวิปัสสี ซึ่งได้พบกับเทวทูต 4 (ที.มหา. 10/32/20) ก่อนออกผนวช

พระพุทธศาสนามีทัศนะว่าความชราเป็นทุกข์ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความเสื่อมไปของสังขาร ร่างกายตามธรรมชาติ เพื่อเตือนมนุษย์ให้ปรับวิธีคิด ละความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน เป็นตามความเป็นจริงของสังขารร่างกาย (ชั้นธ 5) พระพุทธศาสนาสอนเรื่อง “ชราเป็นทุกข์” ไม่ใช่การกล่าวว่า ความแก่ชราไม่ดี แต่เพื่อแสวงหาวิธีการดับทุกข์ เพราะในความเป็นจริงความแก่ชราเป็นธรรมชาติที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ แต่พระพุทธศาสนาสอนให้ปรับท่าที รู้เท่าทัน เพื่อสร้างปัจจัยเกื้อหนุน เป็นการกระทำดี ตามคติในทางพระพุทธศาสนา ดังที่กล่าวไว้ในชนสูตร 1 ว่า

“ดูกรพราหมณ์ ที่แท้ พวกท่านเป็นคนชรา แก่เฒ่า ล่วงกาลผ่านวัยมาโดยลำดับ มีอายุได้ 120 ปี แต่มิได้สร้างความดี มิได้ทำกุศล มิได้ทำกรรมอันเป็นที่ด้านทานความฉลาดไว้ ดูกรพราหมณ์ โลกนี้ถูกชรา พยาธิ มรณะ นำเข้าไปอยู่ เมื่อโลกถูกชรา พยาธิ มรณะ นำเข้าไปอยู่ เมื่อโลกถูกชรา พยาธิ มรณะ นำเข้าไปอยู่เช่นนี้ ความส่ำรวมทางกาย ความส่ำรวมทางวาจา ความส่ำรวมทางใจในโลกนี้ ย่อมเป็นที่ด้านทาน เป็นที่เร้น เป็นที่เภา เป็นที่พึง เป็นที่ยึดหน่วงของเขาลู่ละไปแล้ว ชีวิตถูกชรานำเข้าไปใกล้ความมีอายุสั้น ผู้ที่ถูกชรานำเข้าไปใกล้แล้ว ย่อมไม่มีที่ด้านทาน เมื่อบุคคลเล็งเห็นภัยในความตายนี้ ควรทำบุญทั้งหลาย อันนำความสุขมาให้ ความส่ำรวมทางกาย ทางวาจา และทางใจ ในโลกนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสุขแก่ผู้ที่ละโลกนี้ไปแล้ว ผู้ซึ่งสร้างสมบุญไว้แต่เมื่อยังมีชีวิตอยู่” (อง.เอก-ทุก-ติก. 20/491/174)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวว่า อายุนั้นตามความหมายทั่วไป ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน แปลว่า เวลาที่ดำรงชีวิตอยู่ เวลาชั่วชีวิต ช่วงเวลานับตั้งแต่เกิดหรือมีมาจนถึงเวลาที่กล่าวถึง พูดสั้นๆ ว่า ช่วงเวลาแห่งชีวิต

หรือ ช่วงชีวิตนับแต่เกิดมา อายุเป็นคำเดิมในภาษาบาลีมีความหมายลึกลงไปอีก หมายถึงเนื้อตัวของชีวิต หรือพลังชีวิตที่เป็นแกนของชีวิต ก็ได้ คือหมายถึงพลังที่ทำให้ชีวิตสืบต่อดำเนินไป หรือพลังที่ช่วยให้องค์ประกอบต่างๆ ของชีวิตเจริญงอกงามขึ้นได้ นั่นคือสิ่งที่เรียกว่า พร คือ สิ่งน่าปรารถนาที่บุคคลหนึ่งอำนวยความสะดวกให้หรือแสดงความประสงค์ด้วยความปรารถนาดีให้เกิดมีขึ้นแก่บุคคลอื่น พรที่เป็นชุดมีจำนวน 5 ข้อบ้าง 6 ข้อบ้าง พรที่รู้จักกันมากได้แก่ ชุดที่มีจำนวน 4 ข้อ ซึ่งเรียกกันว่า จตุรพิธพร หรือ พร 4 ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ (ขุ.ธ. 25/18/29; อง.จตุกก. 21/58/83) และที่จะกล่าวถึงก็คือ พร 5 คือ อายุ วรรณะ สุขะ โภคะ พละ (ที.ปา. 11/50/85; ส.ม. 19/709/198) ได้ให้ความหมายไว้ว่า

1. อายุ คือ พลังที่หล่อเลี้ยงทรงชีวิตให้สืบต่ออยู่ได้ยาวนาน ได้แก่ อิทธิบาท 4
2. วรรณะ คือ ความงามเอิบอ้อมพ่องใส่น่าเจริญตาเจริญใจ ได้แก่ ศีล
3. สุขะ คือความสุข ได้แก่ ฌาน 4
4. โภคะ คือ ความพร้อมด้วยทรัพย์สินและอุปกรณ์ต่างๆ อันอำนวยความสะดวก สุข ความสะดวกสบาย ได้แก่ อปัณณียา หรือพรหมวิหาร 4

5. พละ คือ กำลังแรงความเข้มแข็งที่ทำให้ข่มขจัดได้แม้แต่กำลังแห่งมาร ทำให้สามารถดำเนินชีวิตที่ดั่งงามปลอดโปร่งเป็นสุข บำเพ็ญกิจด้วยบริสุทธิ์และเต็มที่ ไม่มีกิเลสหรือความทุกข์ใดใดจะสามารถบีบคั้นครอบงำ ได้แก่ วิมุตติ ความหลุดพ้น หมดสิ้นอาสวะ หรืออรหัตตผล

ด้วยเหตุนี้ในบาลีมากมายหลายแห่ง อายุจึงหมายถึงความมีชีวิตยืนยาว หรือการเป็นผู้สืบต่อไปได้ยาวนาน อย่างที่เรียกกันทั่วไปว่า “อายุยืน” ใน พร 6 คือ อายุ วรรณะ สุขะ ยศ เกียรติ สักกะหรือสวรรค์ พร้อมทั้ง ออกจากกลิ่นตาคือความมีตระกูลสูง (อง.ปญจก. 22/43/51) พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า

“ธรรม 5 ประการนี้ เป็นสิ่งที่คนปรารถนา น้าใคร น้าพอใจ เป็นของหาได้ยากในโลก กล่าวคือ อายุ วรรณะ สุขะ ยศ สวรรค์

“ธรรม 5 ประการนี้ เราไม่กล่าวว่าจะพึงได้มาด้วยการอ้อนวอน หรือด้วยความปรารถนา ถ้าได้ธรรม 5 ประการนี้ จะมีได้ด้วยการอ้อนวอนหรือเพียงด้วยปรารถนาเอาแล้วไซ้ ใดๆ ในโลกนี้จะพึงพลาดขาดอะไร

“อริยสาวกผู้ปรารถนาอายุ ไม่ควรอ้อนวอนหรือมัวเพิลิตเพิลินกับอายุ เพราะเห็นแก่อายุนั้นเลย แต่อริยสาวกผู้ปรารถนาอายุ พึงดำเนินตามข้อปฏิบัติที่เป็นไปเพื่ออายุ เพราะข้อปฏิบัติอันเป็นไปเพื่ออายุ ที่ดำเนินตามแล้วนั้นแหละ จึงจะเป็นไปเพื่อการได้อายุ อริยสาวกนั้นจึงจะเป็นผู้ได้อายุไม่ว่าจะเป็นของทิพย์หรือของมนุษย์

“อริยสาวกผู้ปรารถนา วรรณะ สุขะ ยศ สวรรค์ ก็ไม่ควรอ้อนวอนหรือมัวเพิลิตเพิลินกับวรรณะ สุขะ ยศ สวรรค์ เพราะเห็นแก่วรรณะ สุขะ ยศ สวรรค์นั้นเลย แต่อริยสาวกผู้ปรารถนาวรรณะ สุขะ ยศ สวรรค์ พึงดำเนินข้อปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อวรรณะ สุขะ ยศ สวรรค์”

อายุเป็นตัวนำ เป็นแกนเป็นพื้นฐานรองรับคุณสมบัติอย่างอื่นๆ ทั้งหมด เพราะเหตุว่า ต่อเมื่อยังทรงอายุคือมีชีวิตเป็นไปอยู่ คุณสมบัติอย่างอื่นๆ เช่น วรรณะ สุขะ ยศ และความไร้โรค เป็นต้น จึงจะมีได้และจึงจะบังเกิดประโยชน์แก่ผู้นั้นได้ ฉะนั้น อายุคือพลังขับเคลื่อนชีวิตและความมีชีวิตยืนยาว จึงเป็นธรรมสำคัญที่คนทั่วไปปรารถนา นอกจากนี้ ยังมี พร 6 คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ (อง.ปญจก. 22/37/44) และ อายุ วรรณะ ยศ เกียรติ สุขะ พละ (อง.จตุกก. 21/34/45; อง.ปญจก. 22/32/38; ขุ.อิติ. 25/270/299) อายุ วรรณะ ยศ สุข อาธิปจจะ คือ ความเป็นใหญ่ (อง.จตุกก. 21/34/45; อง.ปญจก. 22/32/38; ขุ.อิติ. 25/270/299) อย่างไรก็ตาม พึงทราบไว้ว่า คำว่า พร ในที่นี้ เป็นการใช้โดยอนุโลมตามความหมายในภาษาไทย ซึ่งเพี้ยนไปแล้วจากความหมายเดิมในภาษาบาลี ในภาษาบาลีแต่เดิม พร หมายถึง ผลประโยชน์หรือสิทธิพิเศษ

ที่อนุญาตหรืออำนวยความสะดวกให้ตามทีขอ พรที่กล่าวถึง ณ ที่นี้ทั้งหมด ในบาลีไม่ได้ เรียกว่า พร แต่เรียกว่า ฐานะ หรือธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ

ข้อปฏิบัติที่จะทำให้มีอายุยืน หรือปฏิบัติอันเป็นไปเพื่อการได้อายุนั้น แยกได้เป็น 2 ด้านคือ ด้านกายกับด้านจิตใจ ด้านกาย อายุย่อมอาศัยความมีร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรง มีสุขภาพดี ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน หรือมีโรคเบาบาง การรู้จักบำรุงร่างกายอย่างมิใช่ปรนเปรอ การระวังรักษาสุขภาพ การป้องกันและบำบัดโรค การรู้จักบริโภคปัจจัยสี่และปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมด้วยปัญญาอย่างที่ว่ามี “โยนิโสมนสิการ” ในทางพระศาสนา ท่านมองเห็นความสำคัญของการรักษาสุขภาพทางกายเพื่อดำรงอายุไว้ โดยถือว่าเป็นส่วนประกอบอย่างหนึ่งของชีวิตที่ดีในระดับทฤษฎีธรรมมีกัตตะ คือประโยชน์ปัจจุบัน ดังตัวอย่างพุทธโอวาทที่ประทานแก่พระเจ้าแผ่นดินแคว้นโกศล

“คนที่มีสติอยู่ตลอดเวลา รู้จักประมาณในการบริโภค ย่อมมีเวทนาเบาบาง แก่ช้า ครองอายุอยู่ได้นาน”

พระเจ้าโกศล ทรงให้เด็กหนุ่มคนหนึ่งจำคานี้ไว้ และคอยกล่าวในเวลาเสวยทุกครั้ง เป็นเครื่องเตือนพระสติให้ทรงยับยั้งไม่เสวยเกินประมาณ ต่อมาทรงมีพระวรกายแข็งแรง ทรงสามารถวังขับจับม้าจับกวางได้ มีพระดำรัสชื่นชมพระมหากษัตริย์ของพระพุทธเจ้าว่า ได้ทรงอนุเคราะห์พระองค์ ทั้งด้วยประโยชน์ที่มองเห็น และด้วยประโยชน์ที่เลิกลายตา ดังที่ทรงตรัสถึงสิ่งแวดล้อมซึ่งส่งผลต่อโภชนาการไว้ในอัมมิกสูตร ว่า

“...เมื่อฝนตกต้องตามฤดูกาล ข้าวกล้าก็สุกเสมอกัน ดุกรกษุทั้งหลาย มนุษย์ผู้บริโภคข้าวกล้าที่สุกเสมอกัน ย่อมมีอายุยืน มีผิวพรรณดี มีกำลัง และมีอาพาธน้อย” (อง. จตุกก. 21/70/82)

ในมุณฑิกชาดก ตรัสเล่าถึงพระชาติที่กำเนิดในสัตว์เดรัจฉาน โดยตรัสถึงลักษณะของผู้มีอายุยืนว่า

“ท่านอย่าริษยาหมู่หมู่นิกะเลย มันกินอาหารอันเป็นเหตุให้เดือดร้อน ท่านจงเป็นผู้มีความขวนขวายน้อย กินแต่เกลบเถิด นี่เป็นลักษณะแห่งความเป็นผู้มีอายุยืน” (ขุ. ชา. 27/30/8)

ในสาธุชาดกตรัสเล่าถึงอุบายไม่ให้ถูกฆ่า ว่า

“ท่านอย่าปรารถนาอาหารอย่างหมูเชื้อสาธุกะเลย เพราะว่า หมูเชื่อว่าสาธุกะนี้ บริโภคอาหารเป็นเครื่องเดือดร้อน ท่านจงเป็นผู้มีความขวนขวายน้อย เคี้ยวกินแต่ข้าวลีบนี้เถิด นี่เป็นลักษณะแห่งความอายุยืน” (ขุ. ชา. 27/458/96)

โดยสรุปก็คือ ทรงสรรเสริญการบริโภคอาหารแต่พอประมาณ เรียกว่า โภชนะมัถฺยตฺถตา และมีสติพิจารณาบริโภคอาหารที่มีประโยชน์เหมาะสมกับสภาพร่างกาย

ดังนั้น พุทธดำรัสที่ตรัสย้ำอยู่เสมอก็คือ คำแนะนำให้บริโภคสิ่งต่างๆ ด้วยโยนิโสมนสิการ คือ รู้จักพิจารณาถึงคุณค่าถึงคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งนั้นๆ เพื่อให้พอดีที่จะไม่เกิดโทษ แต่ให้เป็นคุณประโยชน์ เป็นเครื่องส่งเสริมชีวิตที่ดีงาม เช่น กินอาหารมิใช่เพื่อเห็นแก่สนุกสนานมัวเมา แต่เพื่อหล่อเลี้ยงร่างกายให้เป็นอยู่ผาสุก สามารถดำเนินชีวิตที่ดีงามประเสริฐได้ ใช้เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัย เพื่อป้องกันและบรรเทาหนาวร้อนลมแดด คมภัย พักผ่อน ใช้ชีวิตส่วนตัว เป็นต้น มิใช่เพื่อฟุ้งเฟ้อแข่งขัน หรือเมาเกียติเมายศอวดชมใครๆ ผู้ใดคุมตนให้ปฏิบัติได้ตามที่ปัญญาบอกอย่างนี้ เรียกว่ามี นิสสรณปัญญา คือ มีปัญญาที่ชีวิตให้เป็นอิสระ หรือมีปัญญาพาไปสู่ความรอด หรือมีปัญญาสำหรับปลดปล่อยตัวเป็นอิสระ ถ้าสามารถปลดปล่อยตัวให้เป็นอิสระได้แล้ว ก็นับว่ามีความพร้อม หรือมีคุณสมบัติพื้นฐานที่จะไปช่วยปลดปล่อยผู้อื่นต่อไปได้อย่างดี เมื่อชีวิตเป็นอิสระปลอดโปร่งปราศจากสิ่งบีบคั้นก็ย่อมเกื้อกูลแก่การที่อายุจะดำรงอยู่ได้ยืนนาน ซึ่งธรรมที่ช่วยให้อายุยืน มีพุทธพจน์แสดงข้อปฏิบัติที่เกื้อกูลแก่อายุไว้หลายแห่ง ดังในอนายุสสูตรบทที่ 1 ว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม 5 ประการนี้ เป็นเหตุให้อายุสั้น 5 ประการเป็นไฉน คือ บุคคลไม่เป็นผู้ทำความสบายแก่ตนเอง 1 ไม่รู้จักประมาณในสิ่งที่สบาย 1 บริโภคสิ่งที่ย่อยยาก 1 เป็นผู้เที่ยวในกาลไม่สมควร 1 ไม่ประพฤติเพียงดังพรหม 1 ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม 5 ประการนี้แล เป็นเหตุให้อายุสั้น”

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม 5 ประการนี้ เป็นเหตุให้อายุยืน 5 ประการเป็นไฉน คือ บุคคลเป็นผู้ทำความสบายแก่ตนเอง 1 รู้จักประมาณในสิ่งที่สบาย 1 บริโภคสิ่งที่ย่อยง่าย 1 เป็นผู้เที่ยวในกาลสมควร 1 เป็นผู้ประพฤติเพียงดังพรหม 1 ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม 5 ประการนี้แล เป็นเหตุให้อายุยืน” (อง. ปญจก-ฉก. 22/125/150)

ในอนายสสูตรบทที่ 2 ว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม 5 ประการนี้แล เป็นเหตุให้อายุสั้น 5 ประการเป็นไฉน คือ บุคคลยอมไม่กระทำความสบายแก่ตนเอง 1 ไม่รู้จักประมาณในสิ่งที่สบาย 1 บริโภคสิ่งที่ย่อยยาก 1 เป็นคนทุศีล 1 มีมิตรเลวทราม 1 ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม 5 ประการนี้ เป็นเหตุให้อายุยืน 5 ประการเป็นไฉน คือ บุคคลยอมเป็นผู้ทำความสบายแก่ตนเอง 1 รู้จักประมาณในสิ่งที่สบาย 1 บริโภคสิ่งที่ย่อยง่าย 1 เป็นผู้มศีล 1 มีมิตรดีงาม 1 ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม 5 ประการนี้แล เป็นเหตุให้อายุยืน” (อง. ปญจก-ฉก. 22/126/151)

อายุวัฒนธรรม ก็คือ ธรรมที่ช่วยให้อายุยืน สรุปได้ 5 ประการคือ

1. สัปปายการี สร้างสัปปายะ คือทำอะไรๆ ให้เป็นที่สบายเกื้อกูลแก่สุขภาพ
2. สัปปายะ มัตตัญญู แม้ในสิ่งที่สบายนั้น ก็รู้จักประมาณทำแต่พอดี
3. ปริณตโหชิ บริโภคสิ่งที่ย่อยง่าย (เช่น เคี้ยวให้ละเอียด)
4. กาลจารี มีศีล ปฏิบัติตนให้เหมาะสมในเรื่องเวลา เช่น รู้จักจัดเวลา ทำพอดีเวลา
5. พรหมจารี รู้จักถือพรหมจรรย์ตามควร และมีมิตรที่ดี

การบริหาร คือ ปฏิบัติตนในด้านกายจะเป็นสิ่งสำคัญ แต่กายก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งของชีวิต ชีวิตนั้นประกอบด้วยรูปและนาม ต้องมีทั้งกายและจิต จึงจะมีชีวิตอยู่ได้ และกายกับจิตนั้น ย่อมสัมพันธ์ต้องอาศัยกันส่งผลถึงกัน ในการที่จะมีอายุยืน นอกจากจะระวังรักษาและบำรุงกายแล้ว ก็จะต้องมีข้อปฏิบัติทางจิตใจด้วย คือจะต้องรู้จักระวังรักษาบำรุงจิตใจ เครื่องรักษาบำรุงจิตใจคือคุณธรรม การฝึกอบรมจิตใจและเจริญปัญญา

ในบรรดาคุณธรรมที่เกื้อกูลแก่อายุนั้น ข้อที่มีผลมากโดยตรงได้แก่ เมตตาและกรุณา คือความรัก ความปรารถนาดี มีไมตรี คือช่วยเหลือเกื้อกูลปราศจากพยาบาทความคิดร้ายผูกใจเจ็บแค้น ดำรงในอหิงสา คือ ปราศจากวิหิงสา ไม่ข่มเหงเบียดเบียนผู้อื่น ไม่คิดร้ายมุ่งทำลาย ดังพุทธพจน์ว่า

“การที่บุคคลละปณาดิบาท เว้นขาดจากการทำลายชีวิต วางทณชะ วางคัสตรา มีความละเอียดอ่อนประกอบด้วยเมตตา ใฝ่ใจช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ปวงสัตว์ นี่คือข้อปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีอายุยืน”

ความรัก เมตตา ความมีไมตรี ย่อมส่งเสริมความมีอายุยืนทั้งแก่ตนเอง และแก่ผู้อื่น สำหรับตนเอง เมื่อมีเมตตาจิตใจก็ผ่องใส สดชื่นเบิกบาน ระบบต่างๆ ในร่างกายก็ไม่ตึงเครียดทำงานคล่องแคล่วเบาสบาย ช่วยให้มีความสุขผาสุก เมื่อต่างคนต่างก็รักใคร่ ไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้ายกัน ต่างก็มีชีวิตอยู่ได้ยาวนานเท่ากับช่วยเหลือกันให้อายุยืนไปด้วยกัน และเมื่อมีเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่อดหนุนส่งเสริมกัน คนที่สมควรได้รับความช่วยเหลือ ก็มีคนช่วยเหลือ เช่นคนที่ขาดแคลนก็ได้รับการแบ่งปันด้วยการให้อาหารและปัจจัยยังชีพอย่างอื่นฯ เมื่อคนขัดสนยากไร้ อ่อนแอ ได้รับอาหารและปัจจัยยังชีพทำให้เป็นอยู่ได้ หรือกลายเป็นคนแข็งแรง ก็เท่ากับได้รับการต่ออายุให้ยืนยาวหรือทำอายุให้มั่นคง ปรากฏในสุตตสูตร พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า

“ผู้ใดยอมให้โภชนะโดยเคารพ ตามกาลอันควร แก่ท่านผู้สํารวม บริโภคโภชนะที่ผู้อื่นให้เป็นอยู่ ผู้นั้นชื่อว่าให้ฐานะทั้ง 4 คือ อายุ วรรณะ สุขะ และพละ นรชนผู้มีปรกติ ให้อายุ วรรณะ สุขะ พละ ย่อมเป็นผู้มีอายุยืน มีบริวารยศในที่ที่ตนเกิดแล้ว” (อง. จตฺกก. 21/60/71)

ในโขนสูตร พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสถึงการให้โภชนะแก่ภิกษุผู้สํารวมแล้ว ย่อมเป็นผู้มีอายุยืน (อง. จตฺกก. 21/60/71) ดังปรากฏหลักฐานที่ว่า

“ปราชญ์ผู้มีปัญญา ให้อายุย่อมได้อายุ ให้กำลังย่อมได้กำลัง ให้วรรณะย่อมได้วรรณะ ให้ปฏิภาณย่อมได้ปฏิภาณ ให้สุขย่อมได้สุข ครั้นให้อายุ กำลัง วรรณะ สุข และปฏิภาณแล้วจะเกิดในที่ใดๆ ย่อมเป็นผู้มีอายุยืน มียศ” (อง. ปญจก-ฉก. 22/38/41)

เมื่อบุคคลได้รับการอดทนด้วยปัจจัยสี่ มีภัตตาหารเป็นต้น ก็เท่ากับได้รับการถวายอายุให้สามารถบำเพ็ญกิจของผู้ดำรงและสืบทอดธรรมอยู่ต่อไป ส่วนทางฝ่ายผู้ให้ หรือผู้บำรุงอดทนนั้น ก็ชื่อว่าได้ประกอบกุศลธรรม ซึ่งก่อให้เกิดความปีติยินดี และความมีจิตใจเบิกบาน ผ่องใส เป็นพลังส่งเสริมอายุ สามารถช่วยหนุนให้มีอายุยืนยาวได้ เมื่อให้อายุแก่ผู้อื่นแล้ว ตนเองก็เป็นผู้ได้อายุด้วยเช่นเดียวกัน

เมื่อคนทั่วไปหรือคนส่วนใหญ่ มีไมตรีจิต รักใคร่ ประรณนาดีต่อกัน กระแสจิตเมตตา ก็จะแผ่เอิบอาบซึมซ่านกระจายไปทั่วทั้งสังคม บันดาลให้เกิดความสงบสุข รู้สึกร่มเย็นแผ่ปกคลุมอยู่ทั่วไป ในสภาพสังคมเช่นนี้ ชีวิตด้านกายก็ปลอดภัย จิตใจก็มีสุขภาพสมบูรณ์ นับว่าเป็นสภาพอุดมคติของสังคมพุทธที่แท้จริง ซึ่งหากเป็นได้เช่นนี้ คนทั้งหลายก็ย่อมจะมีอายุยืนยาวทั่วกัน และจะยืนยาวยิ่งขึ้นไป

สุขภาวะทางจิตกับการพัฒนาจิต ส่งเสริมกำลังใจของผู้สูงอายุ

การดูแลสุขภาพจิตผ่านทางผัสสะต่างๆ เนื่องจากผลกระทบจากสิ่งแวดล้อมภายนอกทั้งหมดสามารถตัดสินใจที่ความรู้สึกทางใจทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นสภาพแวดล้อมที่เกิดจากประสาทสัมผัส หรือสภาพแวดล้อมที่เป็นมนุษย์ก็ตาม ซึ่งคำว่า “ผัสสะ” เป็นศัพท์ที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี เพราะประสบการณ์เชิงผัสสะนั้น สามารถครอบคลุมมากกว่า คำว่า ประสาทสัมผัสที่วิชาวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ได้จำกัดไว้ แค่เพียง 5 ประการ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย แต่ในทางพระพุทธศาสนานั้น ผัสสะสัมพันธ์กับคำว่า “อายตนะ” คือ อายตนะทั้ง 6 อันมี “ใจ” เป็นส่วนที่เพิ่มเติมขึ้นจากวิทยาศาสตร์ (โกศล จึงเสถียรทรัพย์, 2553) ผัสสะ ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ความกระทบ ความประจวบกันแห่งอายตนะภายใน อายตนะภายนอก และวิญญาณ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551) อธิบายให้เข้าใจง่าย ๆ ว่า ผัสสะ หรือสัมผัสทางพระพุทธศาสนามี 6 อย่าง คือ (1) จักขุสัมผัส หมายถึง ความกระทบทางตา คือ ตา+รูป+จักขุวิญญาณ (2) โสตสัมผัส หมายถึง ความกระทบทางหู คือ หู+เสียง+โสตวิญญาณ (3) ชานสัมผัส หมายถึง ความกระทบทางจมูก คือ จมูก+กลิ่น+ชานวิญญาณ (4) ชิวหาสัมผัส หมายถึง ความกระทบทางลิ้น คือ ลิ้น+รส+ชิวหาวิญญาณ (5) กายสัมผัส หมายถึง ความกระทบทางกาย คือ กาย+โผฏฐัพพะ (เช่น ร้อน เย็น อ่อน แข็ง)+กายวิญญาณ และ (6) มโนสัมผัส หมายถึง ความกระทบทางใจ คือ ใจ+ธรรมารมณ์(สิ่งที่ใจนึกคิด)+มโนวิญญาณ (โกศล จึงเสถียรทรัพย์, 2553)

การที่มนุษย์มีความรู้สึกต่อสิ่งต่างๆ ว่าดีหรือไม่ดีนั้น เป็นเพราะเกิดกระบวนการเปรียบเทียบสิ่งที่รับรู้กับชุดข้อมูลเก่าที่เคยมีอยู่ ในระบบความจำ เรียกว่า “สัญญา” ซึ่งหมายถึง การจำได้หมายรู้ ก่อนที่ตาจะไปกระทบกับรูป คนเราโดยทั่วไปจะมีข้อมูลชุดหนึ่งที่บันทึกเอาไว้ในจิตใจหรือในสมองของเราอยู่ก่อนแล้ว เมื่อตากระทบกับรูป ก็ส่งสัญญาณไปเปรียบเทียบกับชุดข้อมูลเดิม แล้วประมวลผลออกมาเป็นความรู้สึกที่ดี ไม่ดี หรือว่าเฉยๆ ซึ่งก็จะมีชุดข้อมูลในทุกๆ ช่องทาง

ของการรับรู้ทั้ง 6 ช่องทาง ผลที่ประมวลออกมาได้ เรียกว่า “เวทนา” ซึ่งแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ 3 กลุ่มคือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา และ อทุกขมสุขเวทนา หรือ ไม่สุขไม่ทุกข์ พุดง่าย ๆ คือ เฉยๆ นั่นเอง

ภาพที่ 2 วัดในหน่วยวิจัย กับบาทบาทในการนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นฐานในการพัฒนาผู้สูงอายุ

(จังหวัดสมุทรปราการ สมุทรสาคร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช เชียงราย เชียงใหม่ ขอนแก่น และอุดรธานี)

ที่มา: คณะนักวิจัย

ในพระพุทธศาสนา เป้าหมายสูงสุดของการฝึกฝนจิตได้ดีก็คือ ผัสสะจะต้องไม่เกิดผลกระทบต่ออารมณ์ของเราได้ คือฝึกให้เกิดความรู้สึกเฉยๆ ไม่ยินดียินร้ายกับ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ ดังนั้น เมื่อตากระทบรูปที่เห็นก็เกิดการปรุงแต่งในอารมณ์ขึ้นมา เกิดความรู้สึกที่ดีหรือไม่ดีกับสิ่งที่เห็น และไม่สามารถก้าวข้ามไปสู่การวางเฉยอย่างรู้เท่าทันได้ ทำให้เกิดเวทนา (เวทนา หมายถึง การเสวยอารมณ์ หรือเสวยรับรู้ในรสชาติของทั้ง รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส และธรรมารมณ์ อันล้วนเกิดแต่เหตุปัจจัยดังข้างต้นที่มากกระทบผัสสะกันนั่นเอง) ในรูปแบบต่างๆ ตามที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งก็จะมี ความเครียด ความหงุดหงิด และความกังวลเป็นอารมณ์ ส่งผลต่อระบบสุขภาพของร่างกาย เพราะเมื่อเกิดผัสสะ ก็เกิดกระบวนการประมวลผลจากความรู้หรือความทรงจำเก่าๆในอดีต ที่เป็นตัวกำหนด ทศณคติ ความเชื่อ คุณค่า และเจตนา ในการกระทำของมนุษย์ทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ ทั้งหมดนี้ จัดเป็นสภาพแวดล้อมภายในจิตใจของมนุษย์ ดังนั้นจึงต้องจัดสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เอื้อต่อจิตใจของผู้อยู่อาศัยด้วย สภาพแวดล้อมที่สัมผัสได้ด้วยจิตเจ้านั้นส่งผลต่อบุคคลแตกต่างกัน บุคคลที่มีจิตใจที่ดี ผ่านการฝึกฝนพอสมควรก็อาจรับรู้สภาพแวดล้อมได้อย่างรู้เท่าทัน จากคำที่กล่าวว่า จิตที่ฝึกแล้วย่อมนำสุขมาให้ (ขุ.ธ. (ไทย) 25/35/36) การสร้างสภาพแวดล้อมในจิตใจให้เป็นสภาพแวดล้อมที่ดีหรือ สุขภาวะทางจิตเจ้านั้น นอกจากจะต้องผ่านการยอมรับและฝึกฝนด้วยตนเองแล้ว แรงสนับสนุนทางด้านสังคม (Social Support) ก็มีบทบาทมากในการโน้มน้าวจิตใจของบุคคลที่อาจจะมีภาวะที่ไม่มั่นคง อ่อนไหว ให้มั่นคงขึ้น เมื่อพิจารณาในแง่ของผัสสะ สามารถแบ่งออกเป็น 6 ด้านด้วยกัน ดังนี้

(1) รูป หมายถึง สิ่งที่เห็น คือ สิ่งสัมผัสด้วยตา เช่น รูปงาม รูปน่าเกลียด รูปที่พึงอารมณ์ รูปที่ไม่พึงอารมณ์ เป็นต้น เช่น การเห็นต้นไม้ เห็นแม่น้ำ หรือเห็นดอกไม้ธรรมชาติที่สบายตาน่ารื่นรมย์ ก็ส่งผลต่อจิตใจดี เช่น นางเขมาเห็นผู้หญิงที่สวยกว่าตนเองทำให้เกิดความสบายใจและเกิดปัญญา ส่วนรูปที่น่าเกลียดทำให้คนตกใจได้

(2) เสียง หมายถึง สิ่งสัมผัสด้วยหู เช่น เสียงดัง เสียงค่อย เสียงที่พึงอารมณ์ เสียงที่ไม่พึงอารมณ์ เป็นต้น ดังนั้น หากเสียงเป็นเสียงที่ไม่ดังหรือ ค่อยจนเกินไป ก็น่าจะเป็นเสียงที่มีความเหมาะสม เช่น เสียงน้ำไหล หรือเสียงสายลมที่พัดผ่านใบไม้ เสียงนกร้องในยามเช้า เสียงไก่ขัน ที่เป็นเสียงที่มีตามธรรมชาติ เมื่อพระภิกษุฟังแล้วก็เกิดความสบายใจ เกิดความรื่นรมย์ใจจึงเป็นเสียงที่เหมาะสมแก่การฟัง หรือกรณีเสียงนั้นไม่ได้ดังแต่เป็นเสียงที่มีความน่ากลัวสยดสยองก็มีผลต่อจิตใจ ดังนั้น เสียงที่ดีจึงเป็นเสียงที่น่าฟัง และไม่ดังไม่คอยจนเกินไป

(3) กลิ่น หมายถึง สิ่งสัมผัสด้วยจมูก เช่น กลิ่นหอม กลิ่นเหม็น กลิ่นที่พึงอารมณ์ กลิ่นที่ไม่พึงอารมณ์ เป็นต้น ดังนั้น กลิ่นที่ดี กลิ่นสะอาดก็ทำให้พระจิตใจดี เช่น การได้กลิ่นดอกไม้ เครื่องหอมที่ได้รับการปรุงอย่างดี หรือการได้กลิ่นดิน กลิ่นป่าไม้จากธรรมชาติ ก็ส่งผลต่อจิตใจที่ดี

(4) รส หมายถึง สิ่งสัมผัสด้วยลิ้น เช่น รสหวาน รสขม รสเค็ม เป็นต้น ดังนั้น การที่พระภิกษุได้บริโภคอาหารที่มีรสชาติดี ก็ย่อมเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจ รวมทั้งเป็นคุณูปการต่อพระภิกษุผู้เป็นโยคาวจรผู้บำเพ็ญธรรม

(5) โผฏฐัพพะ หมายถึง สิ่งสัมผัสด้วยกาย เช่น ความเย็น ความร้อน อ่อน แข็ง (ประเวศ วะสี, 2550, หน้า 81) ดังนั้น ที่นั่งที่อยู่ หากมีความนุ่ม แต่ไม่นุ่มจนเกินไป หรือมีความแข็ง แต่ก็ไม่แข็งจนเกินไป หรือสถานที่นั้นไม่ร้อนและไม่เย็นจนเกินไป ก็เป็นที่สบายของพระภิกษุ

(6) ธรรมารมณ์ หมายถึง สิ่งที่ถูกใจรับรู้ เช่น ในบางขณะเราไม่ได้สัมผัสอะไรจากภายนอกเลย ไม่ว่าทางตา หู จมูก ลิ้น กาย แต่ใจเกิดรับรู้ขึ้นมา เช่น นึกถึงภาพผู้หญิงที่เคยเห็น เรียกว่ามีผัสสะระหว่างใจกับภาพผู้หญิงที่เคยเห็น (ขณะนั้นไม่มีผู้หญิงคนนั้น หรือรูปของผู้หญิง คนนั้นให้สัมผัสด้วยตา) แต่เป็นการสัมผัสด้วยใจ ภาพของผู้หญิงคนนั้นมาจากความทรงจำ สิ่งนี้เรียกว่า ธรรมารมณ์ (ประเวศ วะสี, 2550, หน้า 80) ดังนั้น ในด้านของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมก็เช่นเดียวกัน ไม่ว่าเราจะแสดงเรื่องราวอะไร ก็ส่งผลต่อจิตใจผู้คนที่ได้รับฟังเสมอไม่ว่าทางบวกก็ทางลบ เมื่อเล่าเรื่องหรือแสดงเรื่องราวที่ดี เรื่องราวที่ก่อให้เกิดความคิดในด้านกุศลก็ส่งผลต่อจิตใจของผู้ฟัง เรื่องราวที่ดีมีประโยชน์ เหมาะแก่การเล่าให้ผู้อื่นฟัง เพื่อให้ผู้อื่นได้รับฟังเรื่องราวที่ดีๆ และมีความสุขสบายใจ เช่น เรื่องราวของการฟังข้อธรรมะที่ดีมีประโยชน์

ดังนั้น เมื่อตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง ลิ้นกระทบรส กายได้สัมผัส และใจได้เกิดเป็นธรรมารมณ์ขึ้น เรียกว่าเกิดผัสสะเป็นกระบวนการเริ่มต้นการทำงานของจิต ดังนั้นเมื่อมีอะไรมากระทบหรือเกิดผัสสะ ก็เกิดความรู้สึกสุข ชอบ ไม่สุขหรือทุกข์ ไม่ชอบ หรือเฉยๆ เรียกว่าเกิดเป็นเวทนาขึ้น ดังนั้น การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมนั้น เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรมฝึกจิตภาวนา โดยมีความสำคัญ 2 ด้านคือ (1) ความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และ(2) ความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางจิตภาพ

หลักภาวนา 4 เป็นหลักการสำคัญเป็น 2 ประการ คือ ประการที่ 1 การจัดการภายนอก และหลักการที่ 2 การจัดการภายใน มีรายละเอียดดังนี้ (ประเวศ วะสี, 2550)

ประการที่ 1 การจัดการภายนอก คือ การดูแลตนเองและสังคมหรือผู้อื่นที่อาศัยอยู่ร่วมกัน แบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ การฝึกอบรมตนทางกาย และการฝึกอบรมตนเองทางศีล ดังนี้

(1) กายภาวนา หรือ ภาวิตกาย (Physical Development) เป็นการฝึกอบรมกาย คือ มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในทางที่เกื้อกูล และได้ผลดี เป็นคุณ ไม่เกิดโทษ เริ่มแต่รู้จักบริโภคปัจจัย 4 รู้จักใช้อินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ในการเสพหรือใช้สอยวัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนเทคโนโลยีทั้งหลาย ในทางที่จะเป็นการส่งเสริมสันติสุข (กินเป็น ใช้เป็น บริโภคเป็น ดูเป็น ฟังเป็น) โดยสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หมายถึง สิ่งไม่มีชีวิต ซึ่งรวมถึงสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ได้แก่ ดิน น้ำ อากาศ แร่ธาตุ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ได้สร้างหรือดัดแปลงขึ้น โดยอาศัยความรู้ทางเทคโนโลยี หรือความสามารถทางศิลปะ เช่น บ้านเรือน ถนนหนทาง โรงงาน วัด โบสถ์ รูปปั้น เป็นต้น

(2) สิลภาวนา หรือ ภาวิตศีล (Social Development) การฝึกอบรมพฤติกรรมทางด้านกาย วาจาไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น มีวินัยในตนเอง และประกอบอาชีพที่สุจริต มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล

สร้างสรรค์และส่งเสริมสันติสุข (เสวนาคบหาเป็น สังคมเป็น พุดเป็น สื่อสารเป็น ทำเป็น) คือ สิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ บุคคลต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเรา

สองข้อธรรมนี้จัดอยู่ในหลักการฝึกอบรมพัฒนาตนในหลักไตรสิกขา กล่าวคือ ศีล หมายถึง การดูแลร่างกายของตนเอง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2549) อันหมายถึง การดูแลร่างกายให้สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยอาหาร ซึ่งต้องใช้ปัญญาไตร่ตรองว่าอาหารชนิดใดมีโทษต่อร่างกาย และไม่มีโทษต่อร่างกาย ร่างกายจะทำงานได้เป็นปกติไม่เกิดความบกพร่องเสียหายก็ด้วยอาหารที่ไม่มีโทษ (อาหาร) การดูแลตนเองด้วยการใส่เสื้อผ้า ไม่ให้เกิดความร้อนหรือหนาว และเพื่อไม่ให้จุจาดตาต่อผู้พบเห็นด้วยการสวมใส่เสื้อผ้าอาภรณ์ที่เหมาะสมแก่ฤดูกาล และไม่สั้นหรือบางจนเกินไป (จีวร) การดูแลร่างกายให้อยู่ในสถานที่ที่ปลอดภัย ด้วยการอยู่ในอาคารสถานที่ ปลอดภัยจากความร้อน ฝน แดด และสัตว์ร้าย (ที่อยู่อาศัย) การดูแลร่างกายให้มีสุขภาพที่ดี ด้วยยารักษาโรคต่างๆ (ยารักษาโรค) นอกจากดูแลเรื่องของยารักษาโรคในยามป่วยไข้แล้ว ยังต้องดูแลเรื่องของสุขอนามัยต่างๆ ด้วยดังนี้ การอาบน้ำชำระร่างกายทุกวัน การใช้ไม้สัปน์ เพื่อชำระฟัน การตัดเล็บเสมอ เนื้อ การไม่ให้เล็บยาว ไม่ไผ่ผมยาวจะไว้ได้เพียง 2 เดือน หรือ 2 นิ้ว ไม่ไผ่หนวดเครา ไม่ไผ่ขนจมูก มีการซักจีวรให้มีความสะอาดเสมอ ล้างบาตรหลังฉันอาหารเสร็จแล้ว คว่ำกลางแดด การเดินจงกรม ควรฉันทน้ำที่มีการกรองด้วยผ้ากรองน้ำ เป็นต้น (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2543)

การทำความสะอาดที่อยู่อาศัย ดังปรากฏในกัณฑ์ที่ 14 ได้แก่ การปิดกวาดเสนาสนะที่อยู่อาศัยให้มีความสะอาดอยู่เสมอ ตั้งน้ำฉันน้ำใช้ การปูลาดอาสนะไว้ให้พร้อม เหล่านี้เป็นกิจที่ทำร่วมกัน มารยาทในการฉัน การอยู่การไปเป็นต้น สอนให้มีความเกรงใจผู้อื่น ล้างเท้าก่อนเข้ามาเสนาสนะที่พักอาศัย ให้มีความใส่ใจในเรื่องของการรักษาความสะอาดด้านอนามัย เช่น ไม่ถ่มเสมหะลงพื้น จะขึ้นที่พักให้ถอดรองเท้า ถ้าเท้าเปื้อนหรือเปียกก็ห้ามเข้าให้เช็ดให้สะอาดเรียบร้อย ให้ทำการกวาดหยากไย้อยู่เสมอ หากมีการใช้กระโถน ก็ต้องรักษาความสะอาดด้วย จัดให้มีห้องส้วมที่เหมาะสมและเพียงพอและดูแลรักษาความสะอาดเสมอ

สรุปความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เรียกว่าศีล ดังนั้น เมื่อมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในลักษณะที่ดี จะช่วยให้เกิดสิ่งแวดล้อมที่ดี เช่น การรับประทานอาหารที่ดีมีประโยชน์ ไม่เกิดโทษหรือเป็นพิษต่อร่างกาย เสื้อผ้าที่ใส่ให้มีความพอเหมาะพอดีไม่คับหรือหลวมจนเกินไป ถ้าเสื้อผ้ามคับจนเกินไป ก็เกิดการหายใจไม่ออก อึดอัด หรืออาจเกิดการกดทับตรงบริเวณขีบ หรือตะเข็บทำให้เกิดแผล หรือถูกกดเป็นเวลานานๆ ก็อาจทำให้เกิดเป็นซีสได้ อยู่ในสถานที่อาศัยที่มีความปลอดภัย ดูแลสุขอนามัยของร่างกาย และสุขอนามัยแวดล้อม

หลักการที่ 2 การจัดการภายในตนเอง คือ การฝึกอบรมพัฒนาสมาธิและปัญญาของตนเองให้เกิดความรู้แจ้งชัดในสังขาร แบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ การฝึกอบรมตนทางสมาธิ และการฝึกอบรมตนเองทางปัญญา ดังนี้

(3) ภาวจิตต หรือจิตตภาวนา (Emotional Development) เป็นการฝึกอบรมด้านจิตใจ ให้สมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิตที่ดี (ตั้งจิตเป็น วางใจเป็น ทำใจเป็น) ได้แก่ การมีจิตใจที่มีคุณธรรม เมตตา เอื้ออารี มีความเคารพ ความอ่อนน้อม มีความกตัญญูรู้คุณ ด้านสมรรถภาพจิตได้ แก่ การมีจิตใจที่เข้มแข็ง มั่นคง เพียรพยายาม อุตสาหะ มีความรับผิดชอบ มีสติและสมาธิ ส่วนด้านสุขภาพจิตที่ดี ได้แก่ การมีจิตใจร่าเริงแจ่มใส เบิกบานสดชื่น อิ่มเอิบ ผ่องใส และสบาย

2) สมาธิ คือ การดูแลพัฒนาภาวะจิต หรือสมาธินี้ เป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงเน้นในการเสริมสร้างจิตให้มีสุขภาพะต้องมีการสร้างเสริมให้เกิดจิต 3 ลักษณะ คือ (1) จิตมีความเข้มแข็ง มีความสามารถ (2) จิตมีคุณภาพ และมีคุณธรรม และ (3) จิตมีสุขภาพดีคือโปร่งโล่ง ไม่เครียด สงบ เย็น อ่อนโยน นุ่มนวล (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2549)

หลักในการดูแลใจให้มีสุขภาพใน 3 ลักษณะ เป็นดังนี้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2539) (1) หลักการดูแลใจให้มีประสิทธิภาพ ได้แก่ การฝึกใจให้มีสมาธิเป็นอันดับแรก นอกจากนี้ ต้องฝึกสติ และวิริยะให้เกิดกับจิตตลอดเวลา จิตจึงจะมีสมรรถภาพตามที่ต้องการ (2) หลักการดูแลใจให้มีคุณภาพ ได้แก่ หมั่นฝึกใช้คุณธรรมหรือปลูกธรรมในใจเสมอ โดยเริ่มตั้งแต่คุณธรรมที่ทำให้จิตใจมีความประณีตงดงาม เช่น ความมีเมตตา มีศรัทธา มีความกตัญญูต่อเวทีย และ (3) หลักการดูแลใจให้มีสุขภาพ ได้แก่ การทำใจให้มีความสุข มีความสบาย มีความเบิกบาน มีปิติ มีความปรารถนา ซึ่งวิธีการทำให้ในเกิดสภาวะที่เรียกว่า “สุขภาพ” มีหลายวิธีด้วยกัน เช่น การได้ทำในสิ่งที่ใจรัก และสิ่งที่ใจรักเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม หรือการนั่งสมาธิเพื่อให้ใจสงบเย็น ก็เป็นวิธีหนึ่ง แต่วิธีที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้พระภิกษุใช้มากที่สุด คือ “อานาปานสติ” (ขุ.ปา. (ไทย) 31/152/233)

การดูแลตนในด้านจิตใจ ก็เพื่อให้บุคคลมีความสุขสบายใจไม่คิดมาก ไม่มีความกังวลใจ โดยในทางพระพุทธศาสนามีวิธีที่ทำให้จิตใจสงบ เช่น การฝึกสมาธิ การฟังธรรม การสวดมนต์ การเดินจงกรม การทำบุญ 10 วิธีหรือบุญกิริยาวัตถุ 10 เป็นวิธีการแห่งความสุขที่ทำให้จิตใจสงบและมีความสุข ดังนั้นในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำรงอยู่ของชีวิต ก็ต้องมีการจัดในมิติด้านจิตใจของบุคคล กล่าวคือเมื่อบุคคลอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อจิตใจไม่หตุ การฝึกใจให้มีความสุข มีความสบายอิมเอบ แต่วิธีที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้พระภิกษุใช้มากที่สุดวิธีหนึ่งคือ อานาปานสติ การภาวนาหรือกรรมฐาน โดยใช้สติกำหนดลมหายใจเข้าออก โดยได้ทรงกล่าวถึงสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การกำหนดอารมณ์กรรมฐานด้วยกายหายใจเข้าออกว่ามีลักษณะดังนี้ “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี นั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า มีสติหายใจออก มีสติหายใจเข้า” (วิ.ม. (ไทย) 1/165/139)

(4) ภาวิตปัญญา หรือปัญญาภาวนา (Wisdom Development) การฝึกอบรมด้านปัญญา ได้แก่ รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหา และรู้จักจัดทำดำเนินการต่างๆ ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งมองดูรู้เข้าใจเหตุผล มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่มีอคติเคลือบแฝง เป็นอิสระจากการครอบงำของกิเลส เป็นอยู่ด้วยความรู้เท่าทันธรรมดาของโลกและชีวิต (คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น ดับทุกข์เป็น) การดูแลสุขภาพทางปัญญาในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การเสริมสร้างให้ปัญญามีความเจริญก้าวหน้า โดยการพัฒนาปัญญาทางพระพุทธศาสนามี 3 ประการคือ (1) สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการฟัง (2) จินตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิด และ (3) ภาวนามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการอบรม (ที.ปา. (ไทย) 11/305/271)

การฝึกอบรมตนในทางพระพุทธศาสนาก็เพื่อให้บรรลุผลขั้นสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังทำให้เห็นให้รู้ไตรลักษณ์ ยอมรับกับสิ่งที่เป็ได้ คนที่ป่วยแล้วมาภาวะของการกลัวตาย เกิดความเครียด หวาดหวั่น วิตกกังวล เกิดความเครียดเหตุเพราะยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไม่ได้ แต่ในทางพระพุทธศาสนานั้นทำให้บุคคลสามารถยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้นได้

สรุปได้ว่า หลักการของแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมภายในตามหลักภาวานา 4 นั้น พบว่า มีการกล่าวถึงสิ่งแวดล้อมไว้ 2 ข้อคือ กายภาวนา เป็นเรื่องของความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพซึ่งหมายถึง สิ่งไม่มีชีวิต ซึ่งรวมถึงสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ได้แก่ ดิน น้ำ อากาศ แร่ธาตุ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ได้สร้างหรือดัดแปลงขึ้น โดยอาศัยความรู้ทางเทคโนโลยีหรือความสามารถทางศิลปะ เช่น บ้านเรือน ถนนหนทาง วัด โรงพยาบาล เป็นต้น และสัทภาวานา เป็นเรื่องของสิ่งแวดล้อมทางสังคม หรือบุคคลต่างๆ ที่อยู่รอบตัว ซึ่งหลักการนิเวศวิทยาวัฒนธรรมตามหลักภาวานา 4 นี้ เป็นการพัฒนากายกับจิตของบุคคลที่อยู่อาศัยและบุคคลที่เข้ามาใช้ประโยชน์ โดยใช้หลักภาวานา 4 แบ่งออกเป็น 2 แนวทาง คือ (1) นิเวศวิทยาวัฒนธรรมทางกาย ได้แก่ กายภาวนา (Physical Development) เป็นการฝึกอบรมกายให้รู้เท่าทันกับธรรมชาติ เป็นการฝึกอบรมกาย

คือ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพให้สอดคล้องสมดุลกันกับธรรมชาติ ได้แก่ ดิน น้ำ อากาศ แร่ธาตุ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ได้สร้างหรือดัดแปลงขึ้น โดยอาศัยความรู้ทางเทคโนโลยี หรือความสามารถทางศิลปะ เช่น บ้านเรือน ถนนหนทาง สระน้ำ โรงงาน วัด โบสถ์ เป็นต้น และสัปปายะ (Social Development) การฝึกอบรมพฤติกรรมทางด้านกาย วาจาไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น มีวินัยในตนเอง และประกอบอาชีพที่สุจริต มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์และส่งเสริมสันติสุข (2) นิเวศวิทยาวัฒนธรรมทางจิต ได้แก่ จิตตภาวนา (Emotional Development) เป็นการฝึกอบรมด้านจิตใจ ให้สมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิตที่ดี ได้แก่ การมีจิตใจที่มีคุณธรรม เมตตา เอื้ออารี มีความเคารพ ความอ่อนน้อม มีความกตัญญูรู้คุณ ด้านสมรรถภาพจิตได้แก่ การมีจิตใจที่เข้มแข็ง มั่นคง เพียรพยายาม อุทิศตน มีความรับผิดชอบ มีสติและสมาธิ ส่วนด้านสุขภาพจิตที่ดี ได้แก่ การมีจิตใจร่าเริงแจ่มใส เบิกบานสดชื่น อิ่มเอิบ ผ่องใส และสงบสุข และปัญญาภาวนา (Wisdom Development) การฝึกอบรมด้านปัญญา ได้แก่ รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหา และรู้จักจัดทำดำเนินการต่างๆ ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งมองดูรู้เข้าใจเหตุผล มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่มีอคติเคลือบแฝง เป็นอิสระจากการครอบงำของกิเลส เป็นอยู่ด้วยความรู้เท่าทันธรรมดาของโลกและชีวิต

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่สนับสนุนด้านจิตใจให้ผู้สูงอายุสามารถมีอายุยืนยาวได้นั้น ปรากฏในหลักอิทธิบาท 4 (ที. ม. 10/1/112; ที.ปา. 11/231/233; อภิ.วิ. 35/505/292) ในมหาปริณิพพานสูตร ที่มณีกาย มหาวรรค เรื่องมีว่า ครั้งที พระพุทธเจ้าทรงปลงอายุสังขาร ณ ปาวาลเจดีย์ พระพุทธเจ้าทรงแสดงนิมิตโอกาสแก่พระอานนท์เพื่อเป็นนัยะบอกว่า ผู้ใด เจริญอิทธิบาท 4 ประการดีแล้ว ถ้าปรารถนาก็อาจมีอายุยืนอยู่ได้ถึงกัปหรือเกินกัป (อรรถกถากล่าวว่า กัปหนึ่งคือ มีอายุได้ 100 ปี) แต่พระอานนท์ไม่ได้นึกถึงด้วยอุกมารถใจ จึงไม่ได้อาราธนาขียนิมิตพระพุทธองค์ไว้ หลักอิทธิบาท 4 จึงมีความเหมาะสมอย่างยิ่งในการบูรณาการเข้ากับกิจกรรมของผู้สูงอายุ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2538) ให้ความหมายไว้ว่า

อิทธิบาท 4 เป็นธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จหรือทางแห่งความสำเร็จ คือ หลักความสำเร็จ ปฏิบัติตามหลักธรรม ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการนั้นๆ อิทธิบาท มาจากคำว่า อิทธิ หมายถึง การบรรลุผล ความสำเร็จ และคำว่า บาท หมายถึง รากฐานที่นำไปสู่ความสำเร็จ มีอยู่ 5 ประการ คือ

1. ฉันทะ ความพอใจ เป็นกระบวนการเริ่มต้นในการทำงานนั้น **พื้นฐานของความพึงพอใจ** เป็นความชอบใจ ความยินดี ความต้องการ ความรักใคร่ต่อสิ่งนั้นในการทำงานให้สำเร็จและบรรลุเป้าหมาย จุดเริ่มต้นของการทำงานขึ้นอยู่กับใจ เมื่อใจรักก็อยากทำ เต็มใจทำงานนั้น พระพรหมคุณาภรณ์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2538) กล่าวว่า บุคคลที่ทำการด้วยฉันทะ จะเริ่มต้นการกระทำจากความคิดหรือเข้าใจเหตุผลและได้ประจักษ์ผลที่ตามมาของการกระทำที่เป็นสาเหตุ จึงไม่เกิดทุกข์ โดยสรุปก็คือ มีใจรัก พอใจจะทำสิ่งนั้น และทำด้วยใจรักต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจหรืองานที่ทำ มิใช่สักว่าทำพอให้เสร็จๆ หรือ เพียงเพราะอยากได้รางวัลหรือผลกำไร (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)) การปรับประยุกต์ใช้ก็คือ สร้างความต้องการให้ผู้สูงอายุ มีใจอยากให้งานที่ทำอยู่สำเร็จผลอย่างสมบูรณ์ ความมีใจรักในการทำงานที่เหมาะสมกับวัย และพอใจใฝ่รักในจุดหมายของการทำงานนั้น พูดง่ายๆ ว่า มีใจรักงานและรักความสำเร็จของงาน ความรักเอาใจใส่ปรารถนาต่อภาวะดีงามเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นจุดหมายของสิ่งที่กระทำ เกิดมีสิ่งที่เป็นความจริงขึ้น ความอยากที่เป็นฉันทะนี้ไม่ใช่ความอยากที่เป็นกิเลส เพราะเป็นความอยากทำในสิ่งที่ดีงาม ก่อให้เกิดความสุขสงบทางใจ เกิดความชื่นชม เมื่อเห็นสิ่งนั้น ขณะที่เมื่อสิ่งนั้นหรืองานนั้นกำลังเดินทางไปสู่จุดหมาย ก็เกิดความปิติเป็นความอิ่มเอมใจ ความพอใจ ครั้นเมื่อสิ่งนั้นหรืองานนั้นบรรลุจุดหมายก็เกิดความโสมนัสยินดี

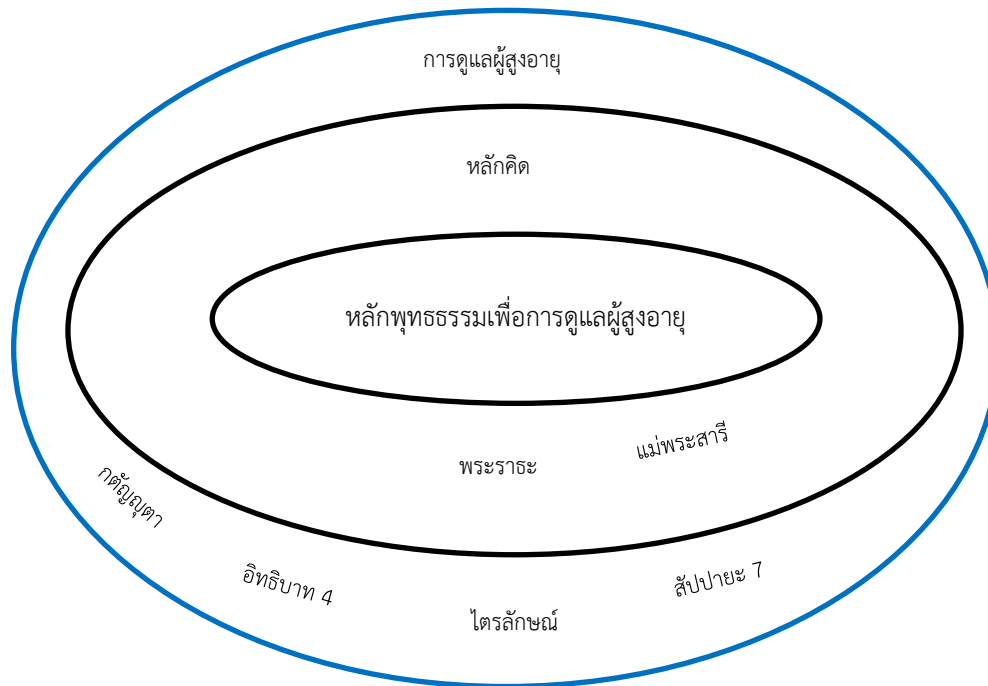
2. วิริยะ คือ ความเพียร ได้แก่ ความบากบั่น ความพยายามทำหน้าที่อย่างไม่ท้อถอยในการทำงาน แม้ว่าจะถูกใจ หากบุคคลใดเกิดวิริยะแล้ว บุคคลนั้นจะมีความเพียรพยายาม มีความเข้มแข็ง ไม่หวั่นกลัวหรือท้อถอยต่ออุปสรรคและความยากลำบาก และกลับเห็นว่าอุปสรรคหรือความยากลำบากนั้นเป็นสิ่งที่ท้าทายที่ต้องเอาชนะหรือปฏิบัติให้บรรลุความสำเร็จ และผลสำเร็จของงานนั้นเกิดจากความพยายามของตนมิใช่ผลจากการดลบันดาลจากสิ่งใด โดยสรุปคือ พากเพียรทำ ขยันหมั่นเพียร หมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2538) การปรับประยุกต์ใช้ก็คือ การสร้างความอาจหาญ แก่กล้า ใจสู้ ไม่ย่อท้อไม่หวั่นกลัว ต่ออุปสรรคและความยากลำบาก แม้จะมีอายุมาก แต่ก็มีคามมานะพยายามโดยใช้กำลังสติปัญญาและจิตใจเป็นสำคัญ และรู้ว่าตนมีคุณค่าควรแก่การทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมาย ไม่ใช่ความคิดเกี่ยวกับอุปสรรคทางกายมาปิดกั้นความเพียรพยายาม ถึงแม้จะใช้เวลานานตรากตรำชีวิต แต่ก็ไม่ต้องถอยในการสร้างแบบอย่างที่ดีแก่คนในรุ่นต่อไป ดังกรณี พระพุทธเจ้าที่ทรงตรัส เทศนาสั่งสอนแก่พระสาวกองค์สุดท้ายจนบรรลุพระอรหันต์ ถึงแม้ขณะนั้นจะทรงชราภาพและทพพลภาพจวนเจียน บริณิพพานแล้วก็ตาม ก็ทรงไม่ท้อถอยที่จะเทศนาสั่งสอนเวไนยสัตว์ จะเห็นได้ว่า ทรงเป็นแบบอย่างของพระสงฆ์และผู้สูงอายุ เป็นอย่างยิ่ง

3. จิตตะ คือ เอาใจใส่ เอาใจฝักใฝ่สิ่งนั้นไม่วางธุระ มีความคิดจดจ่อไม่ฟุ้งซ่าน ในการทำงานต้องเอาใจใส่กับงานที่ทำ ไม่ปล่อยปละละเลย คอยตรวจตรางานอยู่เสมอ จะสามารถปรับปรุงแก้ไขงานที่ทำให้ประสบผลสำเร็จได้ เป็นการตั้งใจ รับผิดชอบในสิ่งที่ทำ หากบุคคลใดเกิดจิตตะแล้ว จะเป็นบุคคลที่มีจิตจดจ่อกับงาน มองเห็นความสำคัญของงาน หากมีความเสียหายอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นหรือมีข้อบกพร่องในการทำงาน บุคคลนั้นจะสามารถแก้ไขได้อย่างทันท่วงที ไม่ปล่อยให้เกิดความเสียหายรุนแรง โดยสรุปคือ เอาใจฝักใฝ่ ตั้งจิตรับผิดชอบในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2538, หน้า 488) การปรับประยุกต์ใช้ก็คือ การสร้างความคิดจดจ่อในการงาน ความมีจิตผูกพันเฝ้าคิดเรื่องนั้นไม่ห่าง ซึ่งไม่ใช่การคิดหมกมุ่น แต่เป็นการคิดแบบมีสมาธิและสติสัมปชัญญะคอยกำกับตลอดเวลา ไม่ใช่คิดเรื่องนั้นแล้วลืมทุกสิ่งทุกอย่างโดยขาดสติ ซึ่งนั่นไม่ใช่ความติดแบบจิตตะ การมีใจจดจ่อฝักใฝ่ย่อมสร้างพลังทางความคิดให้แน่วแน่ชัดเจนต่อการงานจนประสบผลสำเร็จได้

4. วิมังสา คือ ความสอบสวนไตร่ตรอง หมั่นตริตระตรองเหตุผลในสิ่งนั้นในการทำงานโดยใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้นๆ ริเริ่มใช้วิธีการใหม่ๆ เพื่อช่วยให้งานนั้นง่ายขึ้น การใช้ปัญญาจึงเป็นกุญแจสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จในการทำงาน หากบุคคลใดเกิดวิมังสาแล้ว จะใคร่ครวญ ตรวจตรา คิดหาเหตุผลและทดลองแก้ไขหรือปรับปรุงงานให้ประสบความสำเร็จ หรือมีคุณภาพดียิ่งขึ้น โดยสรุปคือ ใช้ปัญญาสอบสวน หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่องขัดข้อง เป็นต้น ในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น เพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2538) การปรับประยุกต์ใช้ก็คือ การสร้างความคิดแบบวิเคราะห์ ใช้ปัญญาพิเคราะห์ปัญหาหรือการงานนั้นอย่างมีระบบ ใคร่ครวญหาเหตุผล ตรวจสอบข้อบกพร่องหรือกิจการงานที่ขัดข้องจากอุปสรรคปัญหา รู้จักทดลองและคิดค้นหาทางแก้ไขปรับปรุง มีการคาดการณ์ผลสำเร็จและผลกระทบ แยกแยะองค์ประกอบ และปัจจัยที่จะทำให้การงานประสบผลสำเร็จ เพราะการงานทุกอย่างนั้น ถึงแม้จะดำเนินการอย่างรอบคอบ ก็อาจไม่สำเร็จผลตามจุดมุ่งหมายก็ได้

ดังนั้น การรู้เท่าทันว่า ปัจจัยใดบ้างที่จะทำให้ประสบผลสำเร็จ และเหตุปัจจัยใดที่จะทำให้การงานล้มเหลวหรือสำเร็จกิจเพียงครึ่งหนึ่ง ก็จะทำให้ผู้ทำงานไม่รู้จักย่อท้อต่อการงาน แต่กลับสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ใหม่ที่จะส่งผล

ต่อการตัดสินใจทำงานต่อไป หรือบอกกล่าวแก่ผู้อื่นได้ ซึ่งผู้สูงอายุจะมีวิม้งสามาก เนื่องจากเป็นผู้ผ่านประสบการณ์และทำงานมาตลอดชั่วชีวิต จะเป็นทีปรึกษาของผู้อื่นต่อไปได้อย่างดี

ภาพที่ 3 แผนภาพการจัดการผู้สูงอายุโดยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

หลักธรรมกับการพัฒนาให้เป็นกลไกในการพัฒนาสุขภาวะแบบองค์รวมในผู้สูงอายุ

แนวคิดที่ยกมาต้องการสื่อให้เห็นว่าหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาจะเป็นฐานในการปฏิบัติ หรือมีกรอบคิดในการปฏิบัติในเชิงสังคม ดังกรณีความกตัญญู จะเป็นต้องเป็นส่วนสำคัญในการปฏิบัติคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดประโยชน์

กรณีศึกษาหมายถึง กรณีที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาทั้งในส่วนพระภิกษุในอดีต และภาระงานของพระสงฆ์ในปัจจุบัน จะต้องเป็นกลไกของการเกิดขึ้นและทำให้เกิดการเรียนรู้เพื่อพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ จนกระทั่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อชีวิตและการดำเนินชีวิต ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

ดังนั้น ในกระบวนการของการทำให้หลักทางพระพุทธศาสนาเป็นกลไกร่วมแบบองค์รวมในการพัฒนาผู้สูงอายุตามแนวพุทธ คือการทำให้หลักเป็นอุดมคติ หรือกลไกทางความคิด ดังกรณีหลักกตัญญู หลักสัปปายะ ที่ออกแบบสำหรับผู้สูงอายุ หลักกตัญญู ที่จะต้องเข้าไปสร้างกลไกให้เกิดการออกแบบและปฏิบัติสำหรับผู้สูงอายุ การสร้างตัวแบบที่เคยเกิดขึ้นในครั้งพุทธกาล เพื่อสะท้อนให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาแนวคิด หลักปฏิบัติอย่างไร รวมทั้งแนวทางอันเป็นกลไกการปฏิบัติในปัจจุบันสำหรับผู้สูงอายุให้เกิดแนวทางร่วมของการพัฒนาผู้สูงอายุให้เกิดหรือให้เห็นความสำคัญที่ขับเคลื่อนคนเหล่านั้นให้เป็นพลังหรือพลวัตในการพัฒนาตนเองไปสู่กลไกของการปฏิบัติในองค์รวมด้วยเช่นกัน แนวคิดที่สำคัญและก่อให้เกิดการขับเคลื่อนและพัฒนาไปจะเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาคนเพื่อรองรับเป็นสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ

ดังปรากฏในงานของ ทิพวรรณ สุธานนท์ (2556) ในเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุ” หรือในงานของ จิตติวรรณ แสงสิงห์ (2556) ที่ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิถีชีวิตของผู้สูงอายุตามหลักพุทธธรรม : กรณีศึกษาชุมชนบ้านลือคำหาญ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี” หรือในงานของ พระมงคลธรรมวิธาน

และ ประสิทธิ์ สระทอง (2560) ในเรื่อง “ผู้สูงอายุกับการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม” หรือในงาน ทิพย์ธัญญา สรณะ และ ประสพชัย พสุนนท์ (2560) ในเรื่องหลักธรรมกับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ กรณีศึกษา แหล่งชุมชน ณ บริเวณวัดศรีเมือง จังหวัดจันทบุรี หรือในงาน สมบูรณ์ วัฒนะ (2559) แนวคิดการดูแลผู้สูงอายุ ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยในงาน เหล่านี้ได้ก่อให้เกิดความแตกต่าง ในวิธีการในการดูแลผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่ แต่ในอีกความหมายหนึ่งกลับกลายเป็นการจัดกรอย่างเป็นระบบและส่งผลเป็นการในการขับเคลื่อนนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปเป็นส่วนสำคัญในการบริหารพระพุทธศาสนาในองค์กรวม ดังปรากฏในงานวิจัย ดังนั้นแนวคิดที่สำคัญ ก็คือการนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ และนำไปเป็นแนวปฏิบัติที่จะเป็นเงื่อนไข ทำให้เกิดการปฏิบัติและไม่ปฏิบัติในพระพุทธศาสนาได้

บทสรุป

ในกระบวนการของการทำให้หลักทางพระพุทธศาสนาเป็นกลไกร่วมแบบองค์รวมในการพัฒนาผู้สูงอายุตามแนวพุทธ คือการทำให้หลักเป็นอุดมคติ หรือกลไกทางความคิด ดังกรณีหลักกตัญญู หลักสปปายะ ที่ออกแบบสำหรับผู้สูงอายุ หลักอุตุนิยาม ที่จะต้องเข้าไปสร้างกลไกให้เกิดการออกแบบและปฏิบัติสำหรับผู้สูงอายุ การสร้างตัวแบบที่เคยเกิดขึ้นในครั้งพุทธกาล เพื่อสะท้อนให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาแนวคิด หลักปฏิบัติอย่างไร รวมทั้งแนวทางอันเป็นกลไกการปฏิบัติในปัจจุบันสำหรับผู้สูงอายุให้เกิดแนวทางร่วมของการพัฒนาผู้สูงอายุให้เกิดหรือให้เห็นความสำคัญที่ขับเคลื่อนคนเหล่านั้นให้เป็นพลังหรือพลวัตในการพัฒนาตนเองไปสู่กลไกของการปฏิบัติในองค์กรวมด้วยเช่นกัน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณคณะนักวิจัยจากพื้นที่ต่างๆ ทั้งในส่วนนักวิจัยภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ และภาคอีสานอันเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยนี้ ที่ได้พยายามศึกษาแนวคิดทางพระพุทธศาสนากับการดูแลผู้สูงอายุตามแนวพุทธ อันเป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “กลไกการขับเคลื่อนศักยภาพชีวิตความสามารถของผู้สูงอายุโดยบูรณาการหลักพุทธธรรม” โดยมี ศ.ดร. บุญทัน ดอกไธสง เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย โดยได้รับทุนมุ่งเป้าประจำปีงบประมาณ 2560 ของสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ และในบทความนี้ได้นำองค์ความรู้บางส่วนมาเผยแพร่เพื่อประโยชน์ต่อการเรียนรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการผู้สูงอายุตามแนวพุทธดังปรากฏ

เอกสารอ้างอิง

- โกศล จิงเสถียรทรัพย์. (2553). Healing Environment: การออกแบบสภาพแวดล้อมสถานพยาบาลให้เอื้อต่อการเยียวยา
เอกสารการบรรยายเรื่อง Healing Environment และการเปลี่ยนแปลง. ใน *SHA Conference & Contest ความงามและความหมายนิยามใหม่ของงานคุณภาพ จัดโดยสถาบันรับรองคุณภาพสถานพยาบาล (องค์การมหาชน), ณ โรงแรมอิมพีเรียล ควีนส์ ปาร์ค กรุงเทพมหานคร, วันที่ 15-17 ธันวาคม 2553.* (น. 45). กรุงเทพฯ: สถาบันรับรองคุณภาพสถานพยาบาล (องค์การมหาชน).
- ฐิตยา เนตรวงษ์ และ รัชฎาพร อีรวรรณ. (2562). การใช้โปรแกรมส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุตามหลักวิถีพุทธที่ส่งผลต่อสุขภาพจิตที่ดีของผู้สูงอายุ. *วารสารวิทยาลัยราชสุดา, 15(1), 50-62.*
- ฐิตีวรรณ แสงสิงห์. (2556). *การศึกษาวีถีชีวิตของผู้สูงอายุตามหลักพุทธธรรม : กรณีศึกษาชุมชนบ้านลือคำหาญ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุดรธานี.* (พุทธศาสนคณาจารย์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).

- ทิพย์ธัญญา สรณะ และ ประสพชัย พสุนนท์ (2560) หลักธรรมกับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ กรณีศึกษาแหล่งชุมชน ณ บริเวณวัดศรีเมือง จังหวัดจันทบุรี. ใน การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ครั้งที่ 9 “ราชมงคลสร้างสรรค์นวัตกรรมที่ยั่งยืนสู่ประเทศไทย 4.0” (น. 1367-1375). นครปฐม: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์.
- ทิพวรรณ สุวานนท์. (2556). การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุ. (พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- ธีรโชติ เกิดแล้ว. (2547). “สัปายะ 7 : หลักคิดการจัดระเบียบเพื่อความสมดุลของครอบครัว/สังคม. วารสาร มจร.วิชาการ, 8(15), 80-92.
- ประเวศ วะสี. (2550). วิถีชีวิตมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 ศูนย์ แห่ง แก้ว. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: แปลนปรินต์ติ้ง จำกัด.
- พระครูสังฆรักษ์วิสิทธิ์ ธมมวโร (วัดนาค). (2559). การบริหารสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเชิงพุทธบูรณาการ. วารสารครูศาสตร์ปริทรรศน์, 3(2), 142-153.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2548). คำวัด. กรุงเทพฯ: เลียงเชียง.
- พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ). (2532). วิปัสสนากรรมฐาน ภาค 2. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2538). จริยธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- _____. (2539). ธรรมกับการพัฒนาชีวิต. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2549). สุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด.
- _____. (2551). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ: บริษัท เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด.
- พระพุทธโฆสเถระ. (2548). คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธปาหังจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: ธนาเพรส.
- พระมงคลธรรมวิธาน และ ประสิทธิ์ สระทอง. (2560). ผู้สูงอายุกับการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม. Verdian E-Journal Silpakorn University, 10(3), 1849-1864.
- พระวีระศักดิ์ ชยธมโม (สุวรรณวงศ์). (2557). แนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปายะ 7 : กรณีศึกษาวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี. (พุทธพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. (2539). ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ 9 เล่ม 1 สมถกรรมฐานที่ปณี. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ.
- รายงานสุขภาพคนไทย. (2566). “มิติด้านสุขภาพ” ของสังคมสูงวัยในประเทศไทย. สืบค้น 4 มกราคม 2566. จาก https://www.thaihealthreport.com/th/articles_detail.php?id=222.
- วศิน อินทสระ. (2559). จิตที่ดี นำความสุขมาให้. สืบค้น 4 มกราคม 2566. จาก <http://www.dharma-gateway.com/ubasok/wasin/wasin-040.htm>.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2543). วินัยมุข เล่ม 2 (หลักสุตธรรมาภิบาล). (พิมพ์ครั้งที่ 31). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

- _____. (2552). วินัยมุข เล่ม 1 (หลักสูตรนักระหมื่นชั้นตรี). (พิมพ์ครั้งที่ 40). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมบูรณ์ วัฒนะ. (2559). แนวคิดการดูแลผู้สูงอายุ ตามแนวพระพุทธานุศาสนานาเถรวาท. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 24(44), 173-193.

Parivaskamma in Thai- Isan society from the past to the present

Thippavit Saichart^{1*}

¹ Mahachulalongkornrajavidyalay University, Khon Kaen Campus, Thailand

* Corresponding author. E-mail: sanya2515_15@hotmail.com

ABSTRACT

The purpose of this article is to present the Parivaskamma into the Isan Thai society from the past to the present. Practicing past karma is an individual matter with the aim of purifying oneself from impurities. Relief from serious offenses that have many penalties: Direct Sangkhadises offense Monks who are in retreat themselves will retreat from mingling with the group and live alone in a quiet place for the effect of freeing themselves from their sins. There is punishment for monks who enter the retreat and conduct themselves clearly outside the framework of the Dhamma and Vinaya. and there were no other rituals such as Brahmin ordination. Phutthaphisek and exorcism, etc., of past religious practices in Isan Thai society. This is clearly different from the current period of initiation. Because at present it will be a form of traditional merit making done as a group. There is more than one purpose. Both want to be relieved of serious offenses and want to provide knowledge in the practice of Dhamma and discipline. and meditation for monks and interested citizens. There are public relations for monks as well as the public to come and participate in this merit-making ceremony as much as possible. As a result, it will be a force in sustaining and spreading Buddhism even more widely. There are no penalties. It's a compromise. Compromise between each other There are other ceremonies such as the Brahmin ordination ceremony. Buddhist consecration and exorcism rituals are involved. As a result, the purpose of entering the Parivaskamma has changed as seen today.

Keywords: Parivaskamma, Thai Society, Isan

การเข้าปรีวากรรมในสังคมไทยอีสานจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ทิพย์วิวัฒน์ ไสชาติ^{1*}

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: sanya2515_15@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์นำเสนอการเข้าปรีวากรรมในสังคมไทยอีสานจากอดีตสู่ปัจจุบัน การเข้าปรีวากรรมในอดีตเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อชำระล้างมลทิน ปลดปล่อยอาบัติหนักที่มีโทษมากคือ อาบัติสังฆาทิเสสโดยตรง ภิกษุผู้อยู่ปรีวากรรมเองก็จะหลีกเลี่ยงจากการคลุกคลีด้วยหมู่คณะไปอยู่แต่เพียงรูปเดียวในที่สงบสงัดเพื่อผลในการปลดปล่อยตนเองจากอาบัติ มีการลงโทษแก่ภิกษุผู้เข้าปรีวากรรมแล้วประพัตตินอกนอกรอบแห่งพระธรรมวินัยข้อวัตรปฏิบัติอย่างชัดเจน และไม่มีการจัดพิธีกรรมอื่นๆ เช่น การบวชชีพรามณ์ พุทธาภิเษกและการสะเดาะเคราะห์ เป็นต้น ของการเข้าปรีวากรรมในอดีตของสังคมไทยอีสาน ซึ่งแตกต่างจากการเข้าปรีวากรรมในปัจจุบันอย่างชัดเจน เพราะปัจจุบันจะเป็นลักษณะรูปแบบของบุญประเพณีทำกันเป็นหมู่คณะ มีจุดมุ่งหมายมากกว่าหนึ่งอย่างคือ ทั้งต้องการปลดปล่อยอาบัติที่มีโทษมากและต้องการจะอบรมให้ความรู้ในข้อวัตรปฏิบัติพระธรรมวินัย และพระกรรมฐานแก่พระภิกษุสงฆ์และประชาชนผู้สนใจ มีการประชาสัมพันธ์ให้พระภิกษุสงฆ์รวมทั้งประชาชนให้มาเข้าร่วมในบุญเข้าปรีวากรรมนี้ให้มากที่สุด เพื่อผลคือจะได้เป็นกำลังในการจรรโลงและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แพร่หลายมากยิ่งขึ้น ไม่มีบทลงโทษใด เป็นความประณีประนอม อะลุ่มอล่วยระหว่างกัน มีการจัดพิธีกรรมอื่น เช่น พิธีบวชชีพรามณ์ พุทธาภิเษกและพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์เข้ามาเกี่ยวข้อง จึงทำให้จุดมุ่งหมายในการเข้าปรีวากรรมเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นกันอยู่ในปัจจุบัน

คำสำคัญ: การเข้าปรีวากรรม, สังคมไทย, อีสาน

© 2023 JSDP: Journal of Spatial Development and Policy

บทนำ

การเข้าอยู่ปรีวากรรมเป็นส่วนหนึ่งในสิกขาบทของพระวินัย ที่กล่าวถึงข้อประพัตติปฏิบัติสำหรับพระภิกษุที่ก้าวล่วงหรือละเมิดสิกขาบทใดสิกขาบทหนึ่งในสังฆาทิเสสทั้ง 13 สิกขาบท การเข้าอยู่ปรีวากรรมในสมัยพุทธกาลมีขึ้นหลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติอาบัติสังฆาทิเสสแก่ภิกษุแล้ว ภิกษุทั้งหลายในสมัยพุทธกาลต้องอาบัติสังฆาทิเสสในสิกขาบทต่างๆ และมีการเข้าอยู่ปรีวากรรมในสำนักสงฆ์มากขึ้น แต่ก็ยังประพัตตินไม่เหมาะสมโดยประการต่างๆ พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติติปรีวาสิกวัตร 94 ข้อ โดยแบ่งออกเป็น 8 หมวด สำหรับให้ภิกษุผู้อยู่ปรีวากรรมได้ประพัตติการประพัตติวัตรตลอดเวลา สร้างความลำบากให้แก่ภิกษุผู้อยู่ปรีวากรรมเป็นอย่างมาก พระพุทธองค์ยังได้ทรงบัญญัติข้อปฏิบัติเพิ่มเติมอีก เช่น การเก็บวัตร การสมาทานวัตร เป็นต้น การเข้าอยู่ปรีวากรรมในสมัยพุทธกาลจึงมี 4 อย่าง คือ ปฏิจันนปรีวาส อปฏิจันนปรีวาส สุทนต์ปรีวาส สโมธานปรีวาส (พระมหาวิจิตร ธีรญาโณ, 2556)

ในปัจจุบันการเข้าอยู่ปริวาสกรรมของพระสงฆ์ไทย เป็นการชำระศีลในส่วนที่เป็นครุภาบัติที่พอแก้ไขได้ทำความบกพร่องของศีลให้มีความสมบูรณ์ขึ้น มีขั้นตอนและวิธีการเข้าอยู่ คือ ขั้นตอนและวิธีการก่อนเข้าอยู่ ขั้นตอนละวิธีการขณะเข้าอยู่ ขั้นตอนและวิธีการหลังเข้าอยู่ กิจกรรมการเข้าอยู่ปริวาสกรรม เช่น การฟังธรรม การนั่งสมาธิ เดินจงกรม การบอแก้วตบถ การเก็บวัตร เป็นต้น ซึ่งรูปแบบการปฏิบัติในแต่ละสำนักมีความแตกต่างกัน โดยยึดถือตามธรรมเนียมในแต่ละท้องถิ่นตามรูปแบบของคณะครูบาอาจารย์ที่ได้นำปฏิบัติสืบๆ กันมา แต่ไม่ว่าการเข้าอยู่ปริวาสกรรมจะมีรูปแบบการปฏิบัติแตกต่างกัน อย่างไรก็ตามก็มีวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน คือ เพื่อความบริสุทธิ์แห่งศีล และเพื่อความผ่องใสแห่งจิต (พระภานุพงศ์ อนุตตโร (โคตรศรีกุล), 2555)

บทความนี้จึงมุ่งนำเสนอการเข้าปริวาสกรรมในสังคมไทยอีสานจากอดีตสู่ปัจจุบัน โดยมุ่งหวังว่าให้ประชาชนมีความเข้าใจถูกต้องเกี่ยวกับกระบวนการเข้าอยู่ปริวาสกรรมของพระภิกษุที่ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนาและเชื่อมโยงให้เห็นคุณค่าการปริวาสกรรมตาม ประเพณี “ฮีต 12” ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และสืบอายุพระพุทธศาสนาต่อไป

รูปแบบการเข้าปริวาสกรรมในอดีตของสังคมไทยอีสาน

รูปแบบการเข้าปริวาสกรรมในพระพุทธศาสนานั้น เป็นเรื่องที่ว่าด้วยระเบียบวิธีลงโทษพระภิกษุผู้ล่วงละเมิดสิกขาบท ชื่อสังฆาติเสสข้อใดข้อหนึ่งหรือทั้งหมด ด้วยการอยู่ปริวาสกรรม ให้ครบตามจำนวนวันที่ตนเองปกปิดไว้ จนกว่าจะสิ้นสุดของขั้นตอนการออกจากอาบัติดังกล่าว จึงชื่อว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ในสิกขาบทเหมือนเดิม ในประเด็นนี้ผู้วิจัยต้องการให้เห็นรูปแบบการเข้าปริวาสกรรมในอดีตของสังคมไทยอีสาน

หากจะกล่าวถึงรูปแบบการเข้าปริวาสกรรมในอดีตของสังคมไทยอีสานแล้ว ประการแรกสุดนั้นที่เห็นความแตกต่างอย่างชัดเจนก็ได้แก่ขั้นเตรียมงาน ถ้าเราหันมามองตามเนื้อหาของวินัยเท่าที่ปรากฏอยู่ตามคัมภีร์ต่างๆ โดยเฉพาะคัมภีร์จุลวรรคก็พอทราบได้ว่ารูปแบบการเข้าปริวาสกรรมในอดีตของสังคมไทยอีสานนั้น มีพัฒนาการมาจากการเข้าปริวาสกรรมในสมัยพุทธกาล เพราะเนื่องจากว่าในสมัยนั้นมีการอยู่ปริวาสกันมากมายพอสมควร (วิ.จุ. (ไทย) 6/84/106) แต่ว่าการอยู่ปริวาสในสมัยนั้นไม่ใช่ปริวาสจัดตั้งเหมือนในสมัยปัจจุบัน หมายความว่า การอยู่ปริวาสในสมัยนั้นเป็นปริวาสที่พระลูกกรรมเป็นผู้ริเริ่มขึ้นเอง เพื่อชำระความผิดหมองอันเกิดจากการละเมิดครุภาบัติของตนโดยตรง กล่าวคือเมื่อภิกษุรูปใดต้องครุภาบัติเข้าแล้ว เธอจะปิดไว้หรือไม่ก็ตาม แต่ว่าเมื่อเธอต้องการที่จะเปลื้องอาบัตินั้น เธอก็เข้าไปแจ้งความประสงค์ให้สงฆ์ทราบ อาจจะเป็นรูปเดียวหรือหลายรูปก็ได้ จากนั้นก็ขอปริวาสนั้นๆ เพื่อประโยชน์แก่การประพฤติ เมื่อสงฆ์รับทราบแล้วก็ให้ปริวาสตามที่เธอขอ นั้น การอยู่ประพฤติปริวาสก็เป็นอันเริ่มต้นขึ้นแล้วตั้งแต่วินาทีนั้นเป็นต้นไป จนกว่าจะสิ้นสุดขั้นตอนสุดท้ายคืออาพาณ ซึ่งคณะสงฆ์ฝ่ายอาจารย์กรรมผู้ทำหน้าที่อนุเคราะห์แทบไม่มีบทบาทอะไรเลย มีแต่คอยตอบสนองด้านสังฆกรรมเท่านั้น ผู้ที่มีบทบาทและเป็นผู้ริเริ่มงานกลับเป็นฝ่ายลูกกรรมเองதாகหากซึ่งอาจจะมีการปฏิบัติ (พระมหาสม สิริบุญ โณ, 2539)

แต่การเข้าปริวาสกรรมในอดีตของสังคมไทยอีสานนั้น นับว่าเป็นบทบาทของคณะสงฆ์ที่เป็นอาจารย์กรรมโดยสิ้นเชิง ทุกขั้นตอนถูกกำหนดบทบาทด้วยคณะอาจารย์กรรมจนหมดสิ้น นับตั้งแต่กำหนดวันที่จัดงาน โฆษณากำหนดตัวบุคคลที่จะรับผิดชอบในแผนต่างๆ เช่น แผนกประชาสัมพันธ์ วิชาการ ปฏิคม อบรมและสถานที่ เป็นต้น ในแต่ละหน้าที่ก็มีความละเอียดแยกย่อยออกไปอีก เช่น การโฆษณาเองก็มีรูปแบบต่างๆ ที่เพิ่มพูนความซับซ้อนแสดงออกในรูปแบบหลากหลายทางสื่อมวลชน ไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ วิทยุ ก็ไม่ยกเว้น นี่ถือว่าเป็นข้อแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด แต่ว่าข้อแตกต่างนี้ไม่ใช่เป็นผลเสียแต่ประการใด อาจถือได้ว่าเป็นวิวัฒนาการหรือการปรับเปลี่ยนกระบวนการของบรรดาพระอาจารย์กรรม เพื่อให้

3. ภิกษุผู้อยู่ปริวาสกรรม จะหลีกเลี่ยงจากการคลุกคลีด้วยหมู่คณะไปอยู่แต่เพียงรูปเดียวในที่สงบสงัดเพื่อผลในการปลดปล่อยตนเองจากอาบัติ

4. มีการลงโทษแก่ภิกษุผู้เข้าปริวาสกรรมแล้ว ประพฤติตนออกนอกกรอบแห่งพระธรรมวินัยข้อวัตรปฏิบัติอย่างชัดเจน

5. ไม่มีการจัดพิธีกรรมอื่นๆ เช่น การบวชชีพรหมณ์ พุทธาภิเษกและการสะเดาะเคราะห์ เป็นต้น

ดังนั้น การเข้าปริวาสกรรมในอดีตของสังคมไทยอีสานนั้น จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อชำระล้างมลทินความมัวหมอง คือ อาบัติหนักที่มีโทษมากที่ตนได้ล่วงละเมิดอย่างเดียวนั้น เป็นกิจของสงฆ์โดยเฉพาะ ไม่เกี่ยวข้องกับฆราวาส แม้แต่การบวชชีพรหมณ์แก่อุบาสกและอุบาสิกาก็ตาม จะเน้นความสำคัญไปที่ตัวบุคคลเป็นหลัก และกระทำกันอย่างเรียบง่ายไร้พิธีต้องมากเหมือนกับที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ ต่างกับสมัยปัจจุบันที่เป็นการประยุกตโดยมีจุดมุ่งหมายแยกย่อยออกไปอีกคือ เพื่อปลดปล่อยอาบัติหนัก เพื่ออบรมสั่งสอนให้ความรู้เกี่ยวกับข้อวัตรปฏิบัติ และความรู้ในด้านอื่นๆ แก่พระภิกษุสงฆ์ซึ่งมาจากถิ่นต่างๆ กัน ที่มีพื้นฐานความรู้ที่แตกต่างกัน ให้นำเอาความรู้ที่ได้จากการอยู่ปริวาสกรรมเหล่านั้นกลับไปพัฒนาตนและอบรมประชาชนในท้องถิ่นของตนให้มีคุณภาพ มีศีลธรรม คุณธรรมประจำใจ ในการดำรงชีวิตประจำวันให้มากยิ่งขึ้นต่อไป ซึ่งก็นับว่าเป็นอุบายที่แยบยลยิ่งอีกวิธีหนึ่ง

รูปแบบการเข้าปริวาสกรรมในปัจจุบันของสังคมไทยอีสาน

การอยู่ปริวาสกรรมของภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส เป็นเรื่องของพระที่ล่วงละเมิดพระวินัยหรือศีลแล้วเกิดโทษหรือความผิด เมื่อเกิดโทษแล้วก็ต้องมีการลงโทษอันเป็นเรื่องธรรมดา จึงมีรูปแบบ กระบวนการ ขั้นตอนในการออกจากอาบัตินี้ ดังกล่าว ดังนั้นรูปแบบ กระบวนการ และขั้นตอนการเข้าปริวาสกรรมในปัจจุบันของสังคมไทยอีสาน ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึง ในประเด็นต่างๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (สมพร พิมรัตน์, 2540)

1. ขั้นตอนเตรียมการ

ประการแรกเลยก็ต้องมีการจัดเตรียมการในการทำบุญเข้าปริวาสกรรมนี้ จากการศึกษาเอกสารของการเข้าปริวาสกรรมในสังคมไทยอีสานปัจจุบัน ซึ่งมีรูปแบบ กระบวนการ และขั้นตอนต่างๆ ที่พอสรุปให้เห็นตามที่ปรากฏในปัจจุบันตามลำดับ ดังนี้

1.1 การประชาสัมพันธ์

1.1.1 ป้ายโฆษณา ทางวัดที่จัดงานปริวาสกรรม มักจะขึ้นป้ายประกาศขนาดใหญ่เชิญชวน พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และประชาชนทั่วไปได้เข้าร่วมในประเพณีบุญเข้าปริวาสกรรม โดยมีข้อความที่บ่งบอกถึงประเภทของบุญ กำหนดการ วันเวลา และสถานที่เอาไว้อย่างชัดเจน

1.1.2 ทางสถานีวิทยุ ทางวัดได้จัดให้มีการออกอากาศโฆษณาทางสถานีวิทยุ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อผลคือชักชวนบรรดา พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และประชาชนผู้สนใจ การทำบุญเนื่องในประเพณีเข้าปริวาสกรรมนี้ได้รับทราบถึงกำหนดการ วันเวลา สถานที่โดยทั่วกัน

1.1.3 ฎีกา ทางวัดจะมีฎีกาบอกบุญไปยังพ่อค้า แม่ค้า คหบดี หน่วยงาน องค์กรเอกชน ตลอดจนผู้มีจิตศรัทธาเพื่อเชิญชวนให้ร่วมสนับสนุนในการทำบุญตามประเพณี

1.2 สถานที่

โดยทั่วไปแล้วเกี่ยวกับสถานที่นั้น ทางวัดจะจัดไว้เป็น 2 แห่ง ได้แก่

1.2.1 สถานที่เข้าปรีวาสกรรมของพระภิกษุที่มาเข้าปรีวาสกรรม เขตแห่งการเข้าปรีวาสกรรมจะมีการกำหนดเขตให้ชัดเจน โดยการชิงเชือกฟาง หรือเส้นด้ายรอบบริเวณที่เป็นเขตปรีวาสกรรม

1.2.2 สถานที่ปฏิบัติธรรมของอุบาสก อุบาสิกา สถานที่อยู่ปฏิบัติธรรมของอุบาสก ผู้ที่ปรารถนาจะประพฤติธรรมให้ยิ่งกว่า โดยการสมาทานศีลแปด ตลอดวันเวลาแห่งการเข้าปรีวาสกรรมของพระภิกษุเป็นเวลา 9 วัน 10 คืน หรืออาจจะไม่ครบตามกำหนดก็ได้ ไม่มีการบังคับแล้วแต่ความสะดวกสบายของผู้ที่จะเข้าร่วมในพิธีกรรมนี้ ทางวัดจะจัดให้อยู่ ณ ที่มุมแห่งใดแห่งหนึ่งของสถานที่วัด ซึ่งห่างจากสถานที่เข้าปรีวาสกรรมของพระภิกษุและของอุบาสก อุบาสิกาอยู่มากพอสมควร

1.2.3 กองอำนวยการจัดงาน สถานที่แห่งนี้จำเป็นต้องจัดให้มี ภายในสถานที่ที่จะประกอบไปด้วย พระพุทธรูป แจกันดอกไม้ สมุดลงทะเบียนพระภิกษุและอุบาสกอุบาสิกาผู้เข้าร่วมในการเข้าปรีวาสกรรม ผู้รับบริจาครวมทั้งมีเครื่องกระจายเสียงซึ่งใช้ในการประกาศเชิญชวนประชาชนผู้ผ่านไปมาให้ร่วมอนุโมทนาการทำบุญตามประเพณีนี้อีกด้วย

1.2.4 ผาม หรือ ปะรำกลาง เป็นศูนย์กลางแห่งการทำกิจวัตรประจำวันตามประเพณีเกือบทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นการประชุมทำวัตร ไหว้พระสวดมนต์ การรับฟังการอบรมจากพระเถรานุเถระทั้งหลาย รวมถึงการฝึกอบรมพระกรรมฐานและยังใช้เป็นต่างศาลาโรงฉันอีกด้วย ผามหรือปะรำกลางนี้ทางวัดจะสร้างขึ้น โดยการนำเอาต้นไม้มาลง จะมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับความใหญ่ของงาน ส่วนมากจะมีการประดับตกแต่งอย่างดี เป็นรูปลักษณะต่างๆ ด้วยผ้าหลากสี ทำให้เกิดความเจริญตาและชวนให้เลื่อมใสในพิธีกรรมอย่างยิ่ง และภายในผามหรือปะรำกลางจะมีวัตถุสิ่งของต่างๆ เช่น โต๊ะหมู่บูชา ธรรมาสน์ เป็นต้น

1.2.5 สถานที่พักของพระอาจารย์กรรม ทางวัดจะจัดให้มีสถานที่พักของพระอาจารย์กรรมแยกออกจาก ห่างจากที่อยู่พระภิกษุผู้เข้าปรีวาสกรรมมากพอสมควร สถานที่แห่งนี้จะเป็นที่พักที่หลับนอน พักผ่อนของพระอาจารย์กรรมตั้งแต่วันแรกจนถึงวันสุดท้ายของงาน

1.2.6 ห้องน้ำห้องส้วมนับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะวัดที่มีชื่อเสียงเช่นนี้ ดังนั้นทางวัดต้องจัดเตรียมห้องน้ำห้องส้วม ให้เพียงพอต่อจำนวนคน ไม่ว่าจะเป็นพระภิกษุผู้อยู่ปรีวาสกรรม พระอาจารย์กรรม อุบาสกและอุบาสิกา แต่อาศัยที่วัดเป็นวัดใหญ่ สถานที่ดังกล่าวจึงมีจำนวนเพียงพอไม่เป็นอันเดือดร้อนแก่ผู้แสวงบุญแต่ประการใด

1.2.7 โรงครัวชั่วคราว เนื่องจากสถานที่จัดงานอยู่ในป่าช้า ดังนั้น ทางวัดจึงต้องจัดสร้างโรงครัวชั่วคราวขึ้น โดยการใช้เต็นท์ มุงบังกันแดด เมื่อเวลากลางวัน โรงครัวชั่วคราวจะเป็นสถานที่ประกอบอาหารเสริมสำหรับพระภิกษุในกรณีที่เกิดปัญหาไม่พอฉันหรือในช่วงการถวายน้ำปานะซึ่งหมายถึงน้ำซึ่งสมควรจะใช้ในการดื่มกินมีน้ำและน้ำหวาน เป็นต้น

1.3 วัตถุสิ่งของ

วัตถุสิ่งของจำเป็น ซึ่งทางวัดจะต้องจัดเตรียมให้มีไว้พร้อมก่อนการจัดงานบุญเข้าปรีวาสกรรมในครั้งนี้มีดังนี้

1.3.1 โต๊ะหมู่บูชา ทางวัดจะใช้โต๊ะหมู่บูชาชุดใหญ่หรือชุดกลางก็ได้ ในการนำมาตั้งเพื่อประกอบพิธีกรรมสวดมนต์ไหว้พระ หรือกระทำกิจอื่นใดก็ดีซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความขลังและศักดิ์สิทธิ์สมกับที่บุญนี้เป็นบุญใหญ่ บนโต๊ะ จะประกอบไปด้วยพระพุทธรูปทองสำริด พานพุ่มขนาดใหญ่ แจกันดอกไม้ เชิงเทียนและกระถางธูป และหมากเบ็ง ด้านข้างขอโต๊ะหมู่ทางด้านขวาของพระพุทธรูปจะประกอบไปด้วยธงชาติผืนใหญ่ ด้านซ้ายของพระพุทธรูปจะตั้งไว้ด้วยพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

1.3.2 โองน้ามนต์ โองน้ามนต์จะเป็นโองน้ามนต์ขนาดใหญ่ จำนวน 3 ใบ ตั้งอยู่หน้าโต๊ะหมู่บูชา บรรจุน้ำเต็มรอบปากโองน้าจะยึดและผูกโยงด้วยด้ายสายสิญจน์หลายรอบและหลายเส้นโยงระยงออกมารอบขอบบิรมณฑล โองน้ามนต์

นี้ในสมัยโบราณจะไม่ตั้งโถงน้ำมนต์แยกไว้ต่างหากจากสถานที่ประชุมทำกิจวัตรของพระภิกษุผู้เข้าปริวาสกรรมอย่างในปัจจุบัน หากจะตั้งเอาไว้ในท่ามกลางแห่งภิกษุผู้เข้าปริวาสกรรมเหล่านั้น เพื่อภิกษุทั้งหลายจะได้ร่วมกันทำน้ำมนต์และในขณะเดียวกัน น้ำอันนี้ก็จะเป็นที่พระเถระใช้สาธตสงลงโทษแก่พระภิกษุผู้เข้าปริวาสกรรม ซึ่งต้องรื้อและฝ่าฝืนกฎระเบียบและกติกาสถาบันอีกด้วย

1.3.3 ด้ายสายสิญจน์ ด้ายสายสิญจน์นี้จะทำด้วยฝ้ายดิบนิยมใช้เป็นใจมาต่อกัน โดยชาวบ้านกำหนดว่าฝ้าย 1 ม้วนมี 5 ใจแต่ละใจจะแบ่งออกเป็น 3 เส้นและทบเป็น 9 เส้น ตามความเชื่อในด้านความเป็นสิริมงคล โดยให้มีความยาวครอบคลุมสถานที่สำหรับเข้าปริวาสกรรมของพระภิกษุผู้เข้าปริวาสกรรมทั้งนี้เพื่อเป็นการแบ่งเขตที่อยู่ของพระผู้เข้าปริวาสกับบรรดาพระภิกษุปกติทั่วไป และเขตแดนนี้พระภิกษุผู้เป็นปกติทั้งหลายหาควรเข้าไปไม่

1.3.4 ธงชาติและธงเสมาธรรมจักร ธงชาติและธงเสมาธรรมจักรมีขนาดยาวและกว้างพอประมาณ นับว่าเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งในประเพณีบุญเข้าปริวาสกรรมที่ว่าได้ ทางวัดได้ปักธงทั้งสองนี้สอดสลับกันไปมาในสองข้างทางเข้าวัดไปจนถึงบริเวณงานซึ่งจัดขึ้นบริเวณสำนักวิปัสสนากรรมฐานใกล้กับเมรุเผาศพของวัด การปักธงชาติและธงเสมานี้ ถือว่า เป็นการบอกให้ผู้คนที่สัญจรผ่านไปมาให้ได้ทราบว่า ทางวัดกำลังจัดงานบุญบำเพ็ญกุศล ถ้าใครมีจิตศรัทธาก็สามารถเข้าไปทำบุญร่วมกับทางวัดได้

1.3.5 ศาลเพิงตา ศาลเพิงตาจะถูกสร้างขึ้นด้วยไม้ไผ่มี 4 เสา ยกสูงขึ้นเพิงตา มีไม้ตียึดติดกับหัวเสาทั้งสี่ พื้นรองด้วยไม้ไผ่ขัดและฝารอบด้วยไม้ไผ่ขัดเช่นเดียวกัน บนศาลเพิงตาจะประกอบไปด้วย พระพุทธรูป 1 องค์ ผ้าไตร 1 ไตร ชั้นหมากเบ็ง 1 คู่ เทียน 1 คู่ และรูป 3 ดอกและร่มสำหรับกันไม่ให้องค์พระพุทธรูปถูกแดดอีก 1 อัน

1.3.6 ข้าวสารและอาหารแห้ง ข้าวสารอาหารแห้ง นับว่าเป็นหนึ่งในปัจจัย 4 ดังนั้น เพื่อความสมบูรณ์ของงานและป้องกันความบกพร่องอันอาจจะเกิดขึ้นทางวัดจะจัดให้มีการประชุมสัมพันธเป็นฎีกาบอกบุญไปยังพ่อค้า คหบดี ห้างร้านต่างๆ เพื่อแจ้งให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ในการจัดงาน พร้อมทั้งขอบริจาคสิ่งของต่างๆตามกำลังศรัทธา ซึ่งเมื่อได้มาแล้ว ก็จะมอบหมายให้แม่ชี ซึ่งมีสำนักชีอยู่ในเขตป่าช้าของวัดเป็นผู้ทำการจัดเก็บรวบรวมไว้ก่อนวันงาน พร้อมกับทำบุญชื่อกับคุณดูแลเอาไว้อย่างเรียบร้อย ครั้นพอถึงวันงานจึงจะนำเอาสิ่งของเหล่านั้น รวมทั้งรายนามของผู้บริจาคปัจจัยสนับสนุนเอามาอ่าน เพื่อบุคคลและห้างร้านนั้นจะได้ร่วมอนุโมทนาในกุศลผลบุญที่พวกเขาได้สร้างขึ้น

1.3.7 ธรรมาสน์ เป็นที่สำหรับนั่งแสดงธรรมและให้การอบรมของพระเถระแก่บรรดาพระภิกษุผู้เข้าปริวาสกรรมและอุบาสก อุบาสิกา และประชาชนผู้สนใจ ตัวธรรมาสน์จะทำด้วยไม้ มีขาสี่ขา พื้นปูด้วยไม้กระดานแข็ง ด้านข้างยกสูงและมีที่วางพอที่จะวางสิ่งของที่หายากหายากถวายให้ได้ ด้านหลังมีไม้เป็นพนักพิง ธรรมาสน์ที่วัดแห่งนี้มีความสวยงามสลักเสลาอลวดลายอย่างวิจิตรยิ่ง และตรงขาของธรรมาสน์จะแกะสลักเป็นขาลิงหมี

1.3.8 อาสนะ ได้แก่ที่ปูรองนั่งของพระเถระตลอดจนพระภิกษุทั้งหลายผู้เป็นปกติอาจารย์ ส่วนมากจะทำจากผ้าใบสังเคราะห์มีความกว้างประมาณหนึ่งคอกเศษส่วนอาสนะหรือที่สำหรับรองนั่งของพระภิกษุ ผู้เข้าปริวาสกรรมจะต้องจัดหามาเอง

1.3.9 เสื่อ คือวัสดุที่ทำจากกกหรือไหลหรือฟื่อ เสื่อเป็นสิ่งที่วัดจะต้องจัดเตรียมเอาไว้สำหรับให้พระภิกษุผู้เข้าปริวาสได้เอาไว้นั่งและนอน จะขาดเสียมิได้

1.3.10 หมอน หมอนก็เป็นความจำเป็นอย่างหนึ่งที่ทางวัดได้จัดเตรียมเอาไว้สำหรับพระภิกษุผู้เข้าปริวาสกรรมผู้มีความต้องการ ทั้งนี้เพราะพระภิกษุเหล่านั้นมาแต่ไกล ไม่สะดวกในการที่จะแบกขนสัมภาระเหล่านั้นมาด้วย ดังนั้นทางวัดจึงได้จัดเตรียมเอาไว้

1.4 บุคคล

เนื่องจากบุญประเพณีนี้เป็นบุญใหญ่ ดังนั้นทางวัดจึงจำเป็นต้องเตรียมบุคลากรทางด้านต่างๆ ให้พร้อม ซึ่งในการเข้าปรีวาสกรรมเมื่อปี 2538 ที่ผ่านมาทางวัดได้จัดเตรียมบุคคลดังนี้

1.4.1 การจัดเตรียมวิทยากร วิทยากรผู้ที่จะมาให้ความรู้แก่พระภิกษุผู้เข้าปรีวาสกรรม รวมทั้งอุบาสก อุบาสิกาและประชาชนทั่วไปผู้สนใจในการรับฟังการอบรมหลักธรรม และพระกรรมฐาน การจัดเตรียมวิทยากรถือว่าเป็นหัวใจสำคัญงานนี้จะประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับว่าวิทยากรมีส่วนสำคัญอย่างมาก ถ้าได้วิทยากรที่มีความรู้ความสามารถในการที่ชักนำจิตใจกล่อมเกลาคิดใจของบรรดาพระภิกษุ อุบาสกอุบาสิกาตลอดจนประชาชนทั่วไปให้พวกเขาเหล่านั้นได้รู้ในสิ่งที่ยังไม่เคยได้รู้ได้ฟังในสิ่งที่ยังไม่เคยได้ฟัง นับว่าจะเป็นประโยชน์ต่อพระศาสนาอย่างมากและถือว่าการงานประเพณีนี้สำเร็จผลเกินครึ่งหนึ่งแล้ว

1.4.2 การจัดเตรียมแต่งตั้งพระภิกษุสามเณรตลอดจนทายาททายิกาในหน้าที่ต่างๆ เป็นต้นว่า การรับรายงานตัว การจัดเตรียมน้ำดื่มและน้ำปานะการต้อนรับ เจ้าหน้าที่จัดเตรียมเครื่องอาหารคาวหวาน และเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ ถือว่าเป็นหน้าที่ที่ทางวัดจะต้องจัดแต่งตั้งเอาไว้เพื่อป้องกันไม่ให้นางบุญเข้าปรีวาสกรรมนี้บกพร่อง

1.4.3 พระกรรมวาจาจารย์ทางวัดจะจัดนิมนต์พระเถระผู้มีความรู้ความสามารถ เพื่อมาเป็นพระกรรมวาจาจารย์สวดให้กับพระภิกษุผู้ที่จะเข้าอยู่ปรีวาสกรรมใน 3 วาระคือ ในการอยู่ปรีวาส หมายถึง การอยู่ใช้ คือภิกษุต้องอาบัติหนักแล้ว ปกปิดไว้จำนวนกี่วันก็เดือน หรือกี่ปี เมื่อมาประพฤติปรีวาสจะต้องอยู่ชดใช้ตามวันที่ตนเองได้ปกปิดไว้ หรืออีกนัยหนึ่งหมายถึง การอยู่ค้างคืนการอยู่แรมคืน ชื่อกรรมที่ภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสจะต้องประพฤติกักกับริเวณตัวเองอยู่ในที่จำกัด ในการประพฤติมานัตต์ ซึ่งหมายถึง กรรมที่สงฆ์ทำแก่ ภิกษุผู้ต้องอาบัติหนักให้เป็นภิกษุที่นับเข้าหมู่สงฆ์ได้ เรียกว่า สวดมานัตต์ และในการออกจากอาบัติสังฆาทิเสส ภิกษุจะต้องประพฤติมานัตต์ 6 ราตรี และในการขออภัยหมายถึง การชักกลับมา การรับภิกษุผู้ต้องอาบัติหนักที่อยู่ปรีวาสแล้ว ให้กลับคืนเป็นผู้บริสุทธิ์เหมือนเดิม ซึ่งในการเข้าปรีวาสกรรมที่วัดบูรพาภิรามนี้ ได้นิมนต์พระเถระเพื่อมาเป็นองค์สวดคือ พระกรรมวาจาจารย์จำนวน 3 รูป ทั้งนี้ก็เพราะจำนวนพระภิกษุสงฆ์ที่แสดงความจำนงในการขออยู่ปรีวาสกรรมนั้นมีมาก ดังนั้นจำนวนพระกรรมวาจาจึงต้องมากตามไปด้วยเพื่อให้แต่ละรูปเหนื่อยเกินไป

1.4.4 พระอาจารย์กรรม ทางวัดจะจัดนิมนต์พระภิกษุเพื่อมาเป็นพระพี่เลี้ยงแก่พระภิกษุผู้เข้าปรีวาสพร้อมกับเป็นหมู่สงฆ์ที่จะร่วมเป็นสักขีพยานในคราวทำสังฆกรรมอันสำคัญใน 3 วาระ คือ ปรีวาส มานัตต์ และอภัยทาน จำนวน 21 รูป

1.5 วันเวลา

เนื่องจากประเพณีบุญเข้าปรีวาสกรรมนี้ทางวัดได้จัดติดต่อกันมาเป็นเวลานานหลายปี ดังนั้น กำหนดวันในการเข้าปรีวาสกรรมของวัด จึงได้ถูกกำหนดเอาไว้ตายตัว คือวันใดวันหนึ่งที่กำหนดแล้วตายตัวของทุกปี โดยทุกปีทางวัดจะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามกำหนดวันนี้ จะคลาดเคลื่อนไม่ได้ ทั้งนี้ก็เพื่อให้เป็นการง่ายต่อการจดจำของบรรดาพระภิกษุ ผู้แสวงบุญเพื่อเข้าอยู่ปรีวาสกรรมนี้ในแต่ละปี จะได้จดจำวันได้อย่างแม่นยำ และสามารถมาร่วมงานบุญประเพณีนี้ได้โดยไม่มีผิดพลาด

ดังนั้น การจัดปรีวาสกรรมของแต่ละวัดในสังคมไทยอีสาน จึงมีสิ่งสำคัญอยู่ 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนเตรียมการ ในขั้นนี้ก็จะประกอบไปด้วยการประชาสัมพันธ์ ได้แก่ ป้ายโฆษณา ทางสถานีวิทยุ ภูิก้า ต่อมาก็เป็นเรื่องของสถานที่ ประกอบไปด้วยสถานที่เข้าปรีวาสกรรมของพระภิกษุที่เข้าปรีวาสกรรม สถานที่ปฏิบัติธรรมของอุบาสก อุบาสิกา ตามด้วยกองอำนวยการ

จัดงาน ผาม หรือ ปะรำกลาง สถานที่พักของพระอาจารย์กรรม ห่องน้ำห้องส้วม โรงครัวชั่วคราว บางวัดก็เพิ่มเรื่องของวัตถุสิ่งของ เช่น โต๊ะหมู่บูชา โองน้ามนต์ ด้ายสายสิญจน์ ธงชาติและธงเสมาธรรมจักร ศาลเพิงตา ข้าวสารและอาหารแห้ง ธรรมาสน์ อาสนะ เสื่อ หมอน ส่วนด้านบุคคล ได้แก่ การจัดเตรียมวิทยากร การจัดเตรียมแต่งตั้งพระภิกษุสามเณรตลอดจน ทายกทายิกาในหน้าที่ต่างๆ พระกรรมวาจาจารย์ทางวัดจะจัดนิมนต์พระเถระผู้มีความรู้ความสามารถ พระอาจารย์กรรม และสุดท้ายก็จะเป็นเรื่องของวันเวลา ที่มีการกำหนดไว้แล้วอย่างชัดเจนตายตัวไม่คลาดเคลื่อนเหมาะสมตามฤดูกาลและความพร้อมของทางวัด

2. การดำเนินการจัดงานเข้าปริวาสกรรม

เมื่อกำหนดวันงาน ทางวัดอันประกอบไปด้วยพระภิกษุ สามเณร อุบาสกอุบาสิกา และทายกทายิกาทั้งหลายได้มาพร้อมกัน ณ สถานที่ที่กำหนดคือ บริเวณที่จะประกอบพิธี ซึ่งขั้นตอนดำเนินการมีดังต่อไปนี้ (พระมหาสม สิริปัญโญ, 2539)

2.1 การรับรายงานตัว ทางวัดจะจัดให้มีสถานที่ในการรายงานตัวเพื่อเข้าอยู่ปริวาสกรรมของพระภิกษุที่มาจากที่ต่างๆ พร้อมมีเครื่องหมายเป็นตัวเลขเพื่อปักไว้ที่มุมบนด้านขวาของหน้าอก เรียงตามลำดับผู้ที่มารายงานตัวก่อนหลัง ซึ่งบรรดาพระภิกษุบางรูปก็มาจากต่างจังหวัดที่อยู่ห่างไกลมาก เช่น จังหวัดภูเก็ต เชียงใหม่ สมุทรสาคร และอุบลราชธานี เป็นต้น แต่ด้วยแรงศรัทธาจึงได้พากันเดินทางมาเพื่อเข้าร่วมในพิธีกรรมนี้

2.2 การจัดให้เข้าอยู่อาศัย พระบางรูปซึ่งมาจากถิ่นไกล ส่วนมากจะมาก่อนวันงานประมาณ 1-3 วัน ดังนั้น พอถึงกำหนดวันงาน หลังรายงานตัว เพื่อลงทะเบียนแล้ว ก็จะมีพระภิกษุหรือสามเณรหรือฆราวาสตามแต่ทางวัดจะมอบหมาย นำไปยังสถานที่สำหรับเข้าปริวาสกรรม เพื่อปักกลดภายในขอบเขตของวงด้ายสายสิญจน์หรือเชือกฟางรอกคอยเพื่อสหธรรมิกที่จะติดตามมาภายหลังต่อไป

2.3 การรับบริจาค ทางวัดจะจัดให้มีเจ้าหน้าที่ทั้งพระภิกษุ และฆราวาสเพื่อรอรับศรัทธาจากบรรดาประชาชนผู้ใจบุญกุศลทั้งหลายที่จะร่วมกันบริจาคปัจจัยสี่เพื่อเป็นแรงสนับสนุนในบุญเข้าปริวาสกรรมอีกหน้าที่หนึ่ง

2.4 กิจวัตรประจำวัน ความเป็นไปของงานนับแต่วันแรกจนถึงวันสุดท้าย หลังจากทำพิธีกรรมในการสมาทานอยู่ปริวาสกรรมเรียบร้อยแล้ว พระภิกษุผู้เข้าปริวาสกรรมจะต้องร่วมกิจกรรมต่างๆ ตามกฎระเบียบของทางวัดคือ ทำวัตรสวดมนต์เช้า ออกบิณฑบาตซึ่งการออกบิณฑบาตนี้ บางวันก็ออกบิณฑบาตนอกวัด บางวันก็บิณฑบาตภายในวัด ซึ่งประชาชนทั้งหลายก็พากันมาร่วมทำบุญด้วยดีมิได้ขาดตกบกพร่อง ร่วมรับฟังโอวาทจากพระเถระ พักผ่อน ภาควายรังฟังโอวาทและฝึกปฏิบัติธรรม พักผ่อน ทำวัตรสวดมนต์เย็นรับฟังโอวาท และเข้าจำวัดในเวลาประมาณ 21 นาฬิกา ปฏิบัติอย่างนี้เป็นประจำทุกวัน ถ้าหากมีการฝ่าฝืนก็จะมีกลงโทษกันตามสมควร (สมพร พิมรัตน์, 2540)

ดังนั้น เมื่อกำหนดวันงานมาถึงแล้ว ทางวัดอันประกอบไปด้วยพระภิกษุ สามเณร อุบาสกอุบาสิกา และทายกทายิกาทั้งหลายก็จะมาพร้อมกัน ณ สถานที่ที่กำหนดคือ บริเวณที่จะประกอบพิธี ซึ่งคณะกรรมการผู้ที่ได้รับมอบหมายหน้าที่ต่างๆ ก็จะเริ่มปฏิบัติหน้าที่ เช่น การรับรายงานตัว การจัดให้เข้าอยู่อาศัยตามที่จัดไว้ให้ การรับบริจาคจากผู้เข้าร่วมงาน และผู้ที่มีจิตศรัทธาทั่วไป สุดท้ายก็จะเป็นการปฏิบัติตามกิจวัตรประจำวันซึ่งทางวัดได้กำหนดไว้ จนกว่าจะสิ้นสุดกระบวนการของการเข้าปริวาสกรรม

3. องค์ประกอบในประเพณีบุญเข้าปริวาสกรรม

ในประเพณีบุญเข้าปริวาสกรรมนี้ จากการที่ได้ศึกษาสามารถที่จะจัดองค์ประกอบของประเพณีนี้ออก เป็น 4 ประการ คือ (พระมหาสมชัย รตนญาโณ, 2542)

1.1 บุคคล ในประเพณีบุญเข้าปรีวาสกรรมนี้ บุคคลซึ่งเป็นมูลเหตุแห่งการเข้าปรีวาสกรรมและนับว่าเป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญสามารถแบ่งแยกย่อยออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

1.1.1 พระกรรมวาจาจารย์ ในการจัดงานเข้าปรีวาสกรรม ทางวัดจะต้องมีพระสงฆ์ผู้รู้ธรรมวินัยด้วย พระสงฆ์เหล่านี้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการประกอบพิธีกรรมจะเป็นผู้นำในการนัดแนะทำข้อตกลงกับพระภิกษุผู้จะเข้าอยู่ปรีวาสกรรมเกี่ยวกับวัน เวลา สถานที่ในโรงอุโบสถ รวมทั้งเป็นผู้นำในการพิธีกรรมสงฆ์ทุกอย่างมีการทำวัตรสวดมนต์ให้ปรีวาสให้มานัตต์เป็นต้น เพื่อผลคือการชำระอาบัติ เครื่องเคร้าหมองของบรรดาภิกษุผู้เข้าอยู่ปรีวาสกรรมทั้งหลาย

1.1.2 พระภิกษุผู้เข้าปรีวาสกรรมหรือพระลูกกรรม คือ พระภิกษุผู้ประสงค์จะเข้าอยู่ปรีวาสกรรมเพื่อชำระตนให้บริสุทธิ์ปราศจากมลทินเครื่องเคร้าหมอง คืออาบัติสังฆาทิเสส โดยภิกษุผู้ต้องอาบัตินี้จะล่องละเมียดสิกขาบทโดยตั้งใจหรือไม่ได้ตั้งใจก็ตามเมื่อทราบว่าจะต้องอาบัติเข้าแล้วจะต้องหาแนวทางเพื่อออกจากอาบัตินี้ ตามปกติธรรมดาในอดีต เท่าที่ปรากฏในพระธรรมวินัย พระภิกษุผู้ต้องอาบัตินี้ ข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อรวมกัน จะต้องห่มผ้าฉะวียงบ่า เจ้าไปหาพระเถระกล่าวคำขออยู่ปรีวาสแต่ในสมัยปัจจุบัน ชาวอีสานได้มีการจัดพิธีกรรมนี้ขึ้นเป็นประจำ ดังนั้นพระภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือมิได้ต้อง หากแต่มีความประสงค์จะบำเพ็ญสมณธรรมให้อุภกฤษฎียิ่งไปกว่าธรรมดาที่ได้สมัครมาเพื่อขอเข้าอยู่ปรีวาสกรรมด้วย ซึ่งในปีที่ออกวิจยมีพระภิกษุจากทุสสารทิศมาร่วมมากในบุญประเพณีมากเป็นพิเศษ คือมีจำนวน 300 รูป ซึ่งภิกษุผู้เข้าปรีวาสกรรมเหล่านี้จะต้องจัดเตรียมเครื่องนุ่งห่มและบริวารอื่นๆ มาใช้สำหรับตนแล้ว สิ่งที่เขาได้เสียมิได้คือ บาตร และกลด

1.1.3 พระอาจารย์กรรม ในประเพณีบุญเข้าปรีวาสกรรม ทางวัดต้องมีพระสงฆ์ที่เป็นพระอาจารย์กรรมจำนวน 21 รูป โดยพระอาจารย์กรรมจะเป็นพระภิกษุที่คอยควบคุมดูแลเป็นพระพี่เลี้ยงให้การอบรมแก่พระผู้เข้าปรีวาสกรรม พระอาจารย์กรรมเหล่านี้ทางวัดได้นิมนต์มาจากวัดต่างๆ ในเขตจังหวัดนั้น หรือต่างจังหวัด สำหรับคุณสมบัติของพระภิกษุผู้ที่จะมาทำหน้าที่เป็นพระอาจารย์กรรมที่วัดดังกล่าวนี้ ทางวัดจะเลือกเอาพระภิกษุที่มีอายุพรรษาตั้งแต่ 5 พรรษาขึ้นไป ทั้งนี้ก็เพื่อจะเป็นผู้ที่สามารถให้คำแนะนำแก่พระภิกษุที่เข้าปรีวาสกรรมได้ (สมพร พิมพ์รัตน์, 2540)

1.2 วัตถุสิ่งของ ในการประกอบพิธีกรรมในการเข้าปรีวาสกรรมที่พบในวัด ได้แก่ โต๊ะหมู่บูชาซึ่งตั้งอยู่ภายในพระอุโบสถด้านหน้าพระพุทธรูปทองเหลืองขนาดใหญ่และเล็กจำนวนมาก บนโต๊ะหมู่บูชาประกอบไปด้วย พระพุทธรูป ปานพุ่ม แจกันใส่ดอกไม้ เชิงเทียนและกระถางธูปเช่นเดียวกับโต๊ะหมู่บูชาที่ตั้งเอาไว้ที่ปะรำสำหรับประกอบศาสนกิจ

1.3 สถานที่ ในการประกอบพิธีกรรมบุญเข้าปรีวาสกรรมสำหรับพระภิกษุผู้ที่ต้องเข้าปรีวาสกรรมนั้น มีอยู่จำนวน 2 แห่งด้วยกัน คือ

1.3.1 พระอุโบสถ พระอุโบสถของวัดจะใช้เป็นสถานที่สำหรับทำสังฆกรรมอันสำคัญในประเพณีบุญเข้าปรีวาสกรรมของพระภิกษุเข้าปรีวาสกรรม คือ ในคราวขอปรีวาสครั้งหนึ่ง ในคราวขอมานัตต์ครั้งหนึ่ง และในการขออัพทานต่อสงฆ์ครั้งหนึ่ง รวมเป็น 3 ครั้ง สังฆกิจเหล่านี้ไม่สามารถจะทำในสถานที่อื่นเว้นจากพระอุโบสถได้

1.3.2 สถานที่บำเพ็ญสมณกิจ มีทำวัตรสวดมนต์เช้า เย็น และฟังโอวาทของพระเถรานุเถระนั้น เป็นสถานที่ปลูกสร้างขึ้นมาอีกสถานที่หนึ่ง ซึ่งจะปลูกเป็นผามหรือปะรำเอาไวกว้างใหญ่พอประมาณกับจำนวนสงฆ์ที่จะมาเข้าประพฤติปรีวาส สถานที่แห่งนี้ของทางวัดจะปลูกสร้างเอาไวกว้างๆ กับสถานที่ในการเข้าปรีวาสกรรมของพระภิกษุสงฆ์ภายในบริเวณงาน

1.4 ระยะเวลาดำเนินงาน ระยะเวลาในดำเนินงาน ในการเข้าปรีวาสกรรมของวัดนั้นจะกำหนดเอาไว้วันใดวันหนึ่งที่ชัดเจน โดยมาจะเริ่มตั้งแต่หลังออกพรรษาไปแล้วจนถึงก่อนเข้าพรรษา 1 เดือน ของทุกปี ทั้งนี้เพราะกำหนดของวัน

ดังนั้น การจัดปฐกฐนของแต่ละวัดในสังคมไทยอีสาน จึงมีสิ่งสำคัญอยู่ 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการ ป้าย โฆษณา ทางสถานีวิทย์ ภูิก้า สถานที่เข้าปฐกฐนของพระภิกษุที่มาเข้าปฐกฐน สถานที่ปฏิบัติธรรมของอุบาสก อุบาสิกา กองอำนวยการจัดงาน สถานที่พักของพระอาจารย์กรรม หอมน้ำหอมน้ำหอม โรงครัวชั่วคราว สิ่งขาดไม่ได้ คือ โต๊ะ หมูบูชา โอ่งน้ำมนต์ ด้ายสายสิญจน์ ธงชาติและธงเสมอธรรมจักร บางแห่งก็จะมีศาลเพิงงา ข้าวสารและอาหารแห้ง ธรรมาส์ อาสนะ เสื่อ หมอน เตรียมวิทยากร เตรียมแต่งตั้งพระภิกษุสามเณรตลอดจนทายกทายิกาในหน้าที่ต่างๆ สำหรับ วันเวลานั้นจะถือเอาตามความเหมาะสมของฤดูกาลและความพร้อมของทางวัด

องค์ประกอบของการเข้าปริวาสกรรมจึงประกอบไปด้วย บุคคล เช่น พระกรรมวาจาจารย์ พระภิกษุผู้เข้าปริวาสกรรมหรือพระลูกกรรม พระอาจารย์กรรม สำหรับวัตถุสิ่งของก็จะประกอบด้วย โตะหมี่บูชา พระพุทธรูป พานพุ่ม แจกันใส่ดอกไม้ เชิงเทียนและกระถางธูป สำหรับสถานที่นั้นก็จะประกอบไปด้วยพระอุโบสถ สถานที่บำเพ็ญสมณกิจ สุดท้ายเรื่องระยะเวลาดำเนินงานทางวัดจะกำหนดเอาไว้วันหนึ่งที่ชัดเจนตายตัวไว้แล้ว เมื่อถึงวันงานทางวัดอันประกอบไปด้วยพระภิกษุ สามเณร อุบาสกอุบาสิกา และทายกทายิกาทั้งหลายก็จะมาพร้อมกัน ณ สถานที่ที่กำหนดคือ บริเวณที่จะประกอบพิธี ซึ่งคณะกรรมการผู้ที่ได้รับมอบหมายหน้าที่ต่างๆ ก็จะเริ่มปฏิบัติหน้าที่ เช่น การรับรายงานตัว การจัดให้เข้าอยู่อาศัยตามที่ได้จัดไว้ให้ การรับบริจาคจากผู้เข้าร่วมงานและผู้ที่มีจิตศรัทธาทั่วไป สุดท้ายก็จะเป็นการปฏิบัติตามกิจวัตรประจำวันที่ทางวัดได้กำหนดไว้ จนกว่าจะสิ้นสุดกระบวนการของการเข้าปริวาสกรรม

กระบวนการการเข้าปรีวาสกรรมในปัจจุบันของสังคมไทยอีสาน ที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย ได้แก่สุทนต์ปรีวาส ที่นิยมปรีวาสกรรมประเภทนี้ก็เพราะเป็นปรีวาสที่ต้องพลิกแพลงได้ตามอำนาจของสงฆ์ ดังนั้น ท่านจึงให้อยู่ปรีวาสเพียง 3 ราตรีเป็นส่วนมากก็ถือว่าเพียงพอ คณะสงฆ์ก็อนุญาตให้ขอมานัดได้ ซึ่งความเป็นจริงแล้ว คำว่า สุทนต์ปรีวาส เป็นปรีวาสที่ไม่มีกำหนดแน่นอน นัปราตรีไม่ได้ หากคณะสงฆ์จะให้อยู่ถึง 10 ปี ก็ต้องอยู่ก็ต้องยอม ไม่มีทางอื่นที่จะเลือกเพราะขึ้นอยู่กับสงฆ์ ถ้าสงฆ์ยอมให้ขอมานัดได้ภายในราตรีเดียวก็ถือว่าบริสุทธ์เช่นกัน แต่โดยทั่วไปทุกวันนี้ก็นิยมสมมุติเอาว่า 3 ราตรีเป็นเกณฑ์ สรุปว่าคณะสงฆ์ผู้จัดจะให้อยู่ราตรีเดียวก็ได้ (พระมหาไพฑล อดุลวิโส (วงศ์อำมาตย์), 2545)

กระบวนการของการจัดปรีวาศกรมในปัจจุบัน เบื้องต้นนั้นเมื่อผ่านการจัดเตรียมงานเรียบร้อยแล้ว ทางพระเจ้าหน้าที่จะให้สัญญาณระฆังหรือเครื่องขายเสียงประชาสัมพันธ์ให้คณะสงฆ์ทั้งหมดไปรวมกันตามอุโบสถที่ประสานงานเตรียมไว้ ภายในอุโบสถจะมีคณะสงฆ์ที่พระอาจารย์กรรมประมาณ 6 รูป โดยรูปหนึ่งจะทำหน้าที่เป็นพระกรรมวาจาจารย์สำหรับสวดให้ปรีวาศ

เมื่อพร้อมกันแล้วประธานในพิธีนั้นจะสั่งให้คณะสงฆ์นับดูว่ามีพระที่จะเข้าปฐกฐณที่รูปในอุโบสถหลังนั้น สำหรับวิธีการนับนั้นจะใช้ธินับแบบให้แต่ละรูปออกเสียงแทนตัวเอง คือ รูปที่หนึ่งขวามือสุดจะนับหนึ่งที่ตัวท่าน แล้วรูปต่อมาก็จะนับสอง สามไปเรื่อยๆ จนครบ พอทราบจำนวนแน่นอนแล้ว ประธานในพิธีก็จะจุดธูปเทียน และกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย เมื่อจบแล้วภิกษุผู้เป็นหัวหน้าคณะสงฆ์ฝ่ายของพระลูกกรรม คือพระที่จะขอเข้าอยู่ปฐกฐณขึ้นนะโม 3 จบแล้ว จึงกล่าวนำเพื่อขอลุลสัทธันตปฐกฐณแบบหมู่

หลังจากที่ภิกษุได้ชำระสิกขาบทจนพ้นจากความมัวหมอง โดยผ่านขั้นตอนการประพตปิวิสาส อย่างน้อย 3 ราตรี และ ผ่านการประพติมานัต 6 ราตรีเป็นอย่างน้อย ซึ่งถือว่าได้ผ่านขั้นตอนหรือกระบวนการของการประพตวิภูฐานวิธี ตามที่พระวินัยกำหนด ถือว่าภิกษุนั้นไม่มีความมัวหมองหรือต่างพร้อยติดตัวแล้ว พระวินัยกำหนดให้คณะสงฆ์เรียกภิกษุผู้นั้น เข้าหมู่ได้ การเรียกเข้าหมู่นี้ เรียกว่า “อภกาน” โดยการใช้สังฆสวด จำนวน 20 รูปขึ้นไป เมื่อคณะสงฆ์ทำสังฆกรรมนี้แล้ว ภิกษุผู้นั้นถือว่าเป็น “ปริสุทโธ” คือเป็นภิกษุผู้บริสุทธิ์ มีสิทธิ์เท่ากันทุกอย่างในทางพระวินัย และในเรื่องของปัจจัยสี่ทั้งหลาย (พระมหาสมชัย รตนญาโณ, 2542)

ดังนั้น กระบวนการหรือขั้นตอนการปฏิบัติในการเข้าปริวาสกรรมในปัจจุบันของสังคมไทยอีสาน สามารถแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการขอเข้าอยู่ปริวาสกรรม ขั้นตอนการเข้าอยู่ประพตปิวิสาสกรรม และขั้นตอนการขออภกาน ประเพณีของปริวาสกรรมที่นิยมกันอย่างแพร่หลายในสังคมไทยอีสานปัจจุบัน ได้แก่สุทธนต์ปริวาส ที่ต้องอยู่เพื่อประพตปิวิสาสอย่างน้อย 3 ราตรี อยู่ประพติมานัตอย่างน้อย 6 ราตรี และขออภกานในขั้นตอนสุดท้าย ในแต่ละขั้นตอนจะมีพระกรรมวาจาจารย์ 1 รูป เพื่อสวดให้ปริวาส มานัต และอภกานสำหรับภิกษุผู้เข้าปริวาสกรรม เพียงแต่การขอปริวาสกรรม ขอมานัตนั้นมีพระกตัตตาจารย์ไม่ต่ำกว่า 5 รูป และการขออภกานมีพระกตัตตาจารย์ตั้งแต่ 21 รูปขึ้นไป จึงจะถือว่าปริวาสกรรมนั้นสมบูรณ์

พิธีกรรมอื่นที่มีในการเข้าปริวาสกรรมของสังคมไทยอีสาน

พิธีกรรมอื่นที่ปรากฏในการเข้าปริวาสกรรมของสังคมไทยอีสาน มีอยู่เพียงพิธีกรรมเดียวคือ พิธีกรรมการบวชชีพราหมณ์ ซึ่งทางวัดจะจัดให้สำหรับผู้ที่มีความประสงค์จะรักษาศีลอุโบสถศีล คือศีลแปด เป็นการชั่วคราวในช่วงเวลาเข้าปริวาสกรรมนี้ หรืออาจจะน้อยกว่านั้น ก็ได้แต่ความประสงค์ของผู้จะบวชไม่มีการบังคับอาจจะเป็น 3 วัน 5 วัน 7 วัน ก็ได้ ไม่ถือว่าเป็นสิ่งที่ต้องห้าม ทั้งนี้ เพราะการทำความดี สามารถทำได้ทุกขณะ เวลา การบวชชีพราหมณ์ ผู้มีความประสงค์ไม่จำเป็นต้องปลงผม โกนคิ้ว เหมือนกับ การบวชชีของแม่ชีทั่วไปซึ่งเราสามารถพบเห็นได้ตามวัดหรือสำนักสงฆ์ต่างๆ เป็นแต่เพียงว่าผู้มีความประสงค์จะต้องเตรียมผ้านุ่งผ้าห่มให้เป็นสีขาว คือถ้าเป็นชายก็กางเกงขาว เสื้อขาว เป็นหญิงก็เสื้อขาว ผ้านุ่งขาว พร้อมกับเตรียมสัมภาระอื่นๆ เป็นต้นว่า มุ้ง ที่นอนและผ้าผัดเปลี่ยนอื่นๆ ซึ่งควรจะเป็นสีขาวเช่นเดียวกัน เพื่อจะมากักค้างแรมที่วัดตามกำหนด เวลาที่ตนกะเอาไว้ในใจ ส่วนสถานที่นั้นทางวัดจัดเตรียมเอาไว้ให้เรียบร้อยแล้วแยกเป็นเขตที่อยู่ของอุบาสก และอุบาสิกาไว้คนละฝ่ายไม่ปะปนกัน ซึ่งพิธีกรรมนี้จะเริ่มทำในตอนเย็นของวันก่อนวันเข้าปริวาสกรรมของพระภิกษุหนึ่งวัน พิธีบวชชีจะทำงานๆ ก็คือ ผู้ประสงค์จะบวชจะจัดเตรียมขัน 5 ประกอบด้วย เทียน 5 คู่ ดอกไม้ 5 คู่ และรูป 5 คู่ ซึ่งเป็นสิ่งที่ใช้แทนรูปและนามดังข้อความว่าขันธ แปดว่า กอง พวก หมวด หมายถึง ส่วนของรูปและที่แยกเป็น 5 กองเรียกว่า ขันธ 5 มีในอภิกธัมมัตถสังคหะคือ 1) รูป ได้แก่ ร่างกาย 2) เวทนา ได้แก่ ความรู้สึกสุขทุกข์ 3) สัญญา ได้แก่ ความจำได้หมายรู้ 4) สังขาร ความนึกคิด 5) วิญญาณ ได้แก่ ความรู้ซึ่งเมื่อคนเราได้ตายลงขันธทั้งห้า ก็จะดับสิ้นและจิตจะไปถือปฏิสนธิใหม่ ดังนั้นสิ่งของทั้งหมดที่เราได้ตกแต่งไว้ในขันธ 5 จึงมีความหมายใช้แทนกองแห่งสังขาร 5 กองดังที่กล่าวมานี้ส่วนอีกนัยหนึ่งกล่าวว่า รูปใช้บูชาพระพุทธเจ้าผู้เปรียบเหมือนดวงประทีปของโลก เทียนใช้บูชาพระธรรม ส่วนดอกไม้ใช้บูชาพระสงฆ์ หมายถึง พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ตามบทสวดสรรเสริญสังฆคุณ เป็นผู้ดำเนินรอยตามเบื้องยุคลบาทของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า มีศีลจรรยาวัตรงดงามดังนั้นกลิ่นของศีลของพระสงฆ์ จึงมีความงามและความหอมเหมือนเช่นดอกไม้และสามารถฟุ้งกระจายไปได้แม้ในที่ทวนลม และตามลม ส่วนขัน 8 นั้น ก็จะประกอบไปด้วย ดอกไม้ 8 คู่ เทียน 8 คู่ และรูป 8 คู่ ซึ่งขันแปดนี้ นิยมใช้ในพิธีกรรมบวงสรวง บางวัดก็อาจใช้ในพิธีนี้ร่วมกัน น้อมเข้าไปหาพระเถระหรือ

พระภิกษุผู้ที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งมีความรู้ ความสามารถรูปใดรูปหนึ่ง กล่าวคำนมัสการพระรัตนตรัยแล้วอาราธนาศีล 8 รับศีลจากพระเถระก็เป็นอันเสร็จพิธีซึ่งพราหมณ์เหล่านี้จะต้องทำกิจวัตร ไหว้พระสวดมนต์ รับฟังโอวาทจากผู้ทรงคุณความรู้ ร่วมกับพระภิกษุผู้เข้าปริวาสกรรม ในทุกวันตามที่ตนกำหนดไว้ในใจหรือจนกว่าจะเสร็จบุญเข้าปริวาสกรรม (พระมหาสม สิริบุญโญ, 2539)

ดังนั้น จึงพอสรุปได้ว่า พิธีกรรมอื่นที่ปรากฏในงานปริวาสกรรม ซึ่งมีอยู่เพียงพิธีกรรมเดียวคือ พิธีกรรมการบวชชีพราหมณ์ ซึ่งทางวัดจะจัดให้สำหรับผู้ที่มีความประสงค์จะรักษาอุโบสถศีล คือศีลแปด เป็นการชั่วคราวในช่วงเวลาเข้าปริวาสกรรมนี้ หรืออาจจะน้อยกว่านั้น ก็ได้แต่ความประสงค์ของผู้จะบวชไม่มีการบังคับอาจจะเป็น 3 วัน 5 วัน 7 วัน นอกจากนั้นก็มีพิธีกรรมพิเศษในบางวัดที่เคยถือปฏิบัติจนเป็นประเพณี เช่น พิธีสวดสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาของชีวิต พิธีสวดพุทธานุสสติ เป็นต้น

กิจวัตรประจำวันและกิจกรรมต่างๆ ในขณะที่อยู่ปริวาสกรรม

การอยู่ปริวาสกรรมของวัดที่จัดปริวาสกรรมในปัจจุบันของสังคมไทยอีสานนั้น โดยมีกำหนดการที่แน่นอน คือ จะถือเอาวันใดวันหนึ่งที่ตายตัวของทุกปี เพราะทางคณะกรรมการจัดงานพิจารณาว่าเป็นฤดูกาลที่เหมาะสมที่สุดของพระภิกษุสามเณร และอุบาสก อุบาสิกาทั่วไปที่จะมาร่วมงานได้ เนื่องจากพระภิกษุสามเณรจะสอบพระปริยัติธรรม แผนกธรรมเสร็จแล้ว ในขณะที่เดียวกันบางรูปที่เป็นพระบวชใหม่ใคร่จะลาสิกขา ต้องการอยู่ปริวาสกรรมก่อน เพื่อความไม่ประมาท ทั้งนี้เพราะประเพณีทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน) จะให้ความสำคัญในเรื่องนี้มาก จึงเป็นโอกาสดีเพราะไม่รอนานเกินไป หลังจากออกพรรษาและรับกฐินเสร็จแล้ว ในส่วนของฆราวาสที่มาปฏิบัติธรรมและถวายความอุปถัมภ์แก่พระภิกษุสามเณรที่มาอยู่ปริวาสกรรมก็เป็นกิจที่ควรทำ เพราะถือว่าเป็นข้อปฏิบัติของชาวอีสานที่เรียกว่า ฮีตสิบสองคองสิบสี่ (จารีต ฮีตคอง) ซึ่งตรงกับข้อที่ 1 ในบรรดาหลายข้อของฮีตสิบสอง (พระมหาสม สิริบุญโญ, 2539)

อีกอย่างหนึ่งในช่วงนี้จะเป็นช่วงที่เก็บเกี่ยวข้าวจนจะเสร็จแล้ว จึงทำให้พอมีเวลาปลีกตัวมาได้ และในขณะนั้นก็เป็นฤดูหนาวไม่มีฝนตกให้เป็นอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจของพระภิกษุสามเณร และอุบาสก อุบาสิกาทั่วไปแต่ประการใด ด้วยเหตุผลดังที่กล่าวมา ทางวัดที่จัดปริวาสกรรมจึงได้กำหนดจัดงานปริวาสกรรมในช่วงเวลาที่คิดว่าเหมาะสมที่สุดของทุกปี และปรากฏว่าได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตเป็นอย่างดี ส่วนการจัดงานของแต่ละวัดนั้น จะนิยมจัดเป็นเวลา 10-12 วัน โดยจะมีกำหนดการกิจกรรมต่างๆ ในแต่ละวัน ตั้งแต่วันแรกไปจนถึงวันสุดท้าย ที่ควรปฏิบัติตามดังต่อไปนี้ (พระมหาไพฑูล อตถวิโส (วงศ์อำมาตย์), 2545)

วันที่ 1 ของการเข้าปริวาสกรรม

เวลา 04.00 น.	ให้สัญญาณระฆัง เพื่อให้ผู้เข้าร่วมงานตื่นขึ้นทำภารกิจส่วนตัว
เวลา 04.30 น.	ผู้ร่วมงานทั้งหมดพร้อมเพรียงกันที่ลานธรรม เพื่อทำวัตร สวดมนต์และปฏิบัติธรรมร่วมกัน
เวลา 06.00 น.	พระภิกษุสามเณรจะแบ่งสายออกมารับบิณฑบาตจากพุทธศาสนิกชนทั่วไป เมื่อรับบิณฑบาตมาแล้ว ทุกรูปจะต้องนำมารวมกันไว้ที่โรงครัว เพื่อเป็นการเผื่อแผ่แก่ท่านที่ไม่ได้ ออกรับบิณฑบาตตลอดถึงญาติโยมทั่วไปที่มาร่วมงานด้วย
เวลา 08.30-10.00 น.	ให้สัญญาณระฆังมาพร้อมกันที่ศาลาการเปรียญ เพื่อฉันภัตตาหาร เมื่อทุกฝ่ายพร้อมกันแล้วพิธีกรก็จะอาราธนาพระสงฆ์ที่เป็นองค์แสดงพระธรรมเทศนาขึ้นสู่

ธรรมาสัน หลังจากรับทำพิธีไหว้พระ รับศีล ถวายสังฆทาน และอาราธนาธรรม ตั้งใจฟังธรรมต่อไป ในขณะนั้นพระภิกษุสามเณรก็จะพิจารณาฉันภัตตาหารไปด้วย ฟังพระธรรมเทศนาไปด้วยพอการแสดงธรรมจบลงก็จะถวายกัณฑ์เทศน์ และอนุโมทนา พระสงฆ์ทั้งนั้นให้พรเป็นภาษาบาลี เป็นเสร็จพิธี จากนั้นก็แยกย้ายกันไปพักผ่อนตามอัธยาศัย (การฉันภัตตาหารจะฉันเพียงครั้งเดียวในแต่ละวัน)

เวลา 12.00-17.00 น.

ลงทะเบียนสำหรับผู้มาร่วมงาน โดยให้กรอกลงในแบบฟอร์มที่ทางวัดเตรียมไว้ให้ สำหรับเอกสารที่ต้องนำมาแสดงต่อเจ้าหน้าที่นั้นได้แก่ หนังสือสุทธิสำหรับพระภิกษุสามเณร และบัตรประจำตัวประชาชนสำหรับอุบาสก และอุบาสิกาทั่วไป เมื่อลงทะเบียนเรียบร้อยแล้ว ก็จะไปจัดแจงที่พักของแต่ละบุคคล ในส่วนของพระเจ้าหน้าที่จะปฏิบัติดังนี้

- ก. คัดรายชื่อผู้ที่มีความประสงค์จะเป็นพระอาจารย์กรรม พระลูกกรรม พระเจ้าหน้าที่ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ว่ามีจำนวนเท่าใด
- ข. คัดลำดับพรรษาของพระภิกษุที่จะเข้าอยู่ปริวาสกรรม
- ค. เขียนป้ายเลขที่สำหรับติดหน้าทุกรูป/คน
- ง. จัดที่นั่งไว้ที่ลานธรรมสำหรับแต่ละรูป/คนตามแผนผัง

เวลา 18.00-21.00 น.

สวดมนต์ทำวัตรเย็นและปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานร่วมกัน

วันที่ 2 ของการเข้าปริวาสกรรม

เวลา 04.00 น.

ทำวัตรเช้า สวดมนต์ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานร่วมกัน

เวลา 06.00 น.

ออกรับบิณฑบาต

เวลา 08.30-10.00 น.

ฉันภัตตาหาร และฟังพระธรรมเทศนา

เวลา 12.00-15.00 น.

ขอปริวาสกรรม

เวลา 16.00-17.00 น.

ฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยวิปัสสนาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ

เวลา 18.00 น.

ทำวัตร สวดมนต์เย็น

เวลา 19.00-21.00 น.

ทำพิธีปฐมนิเทศ เสร็จแล้วพระลูกกรรมสมาทานวัตรปริวาส และเข้าที่พัก

วันที่ 3-11 ของการเข้าปริวาสกรรม

เวลา 04.00 น.

บอกวัตรปริวาส ทำวัตรเช้า สวดมนต์ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานร่วมกัน และเก็บวัตรปริวาส สำหรับพระลูกกรรม

เวลา 06.00 น.

ออกรับบิณฑบาต

เวลา 08.30-10.00 น.

ฉันภัตตาหาร และฟังพระธรรมเทศนา

เวลา 12.00 น.

เจ้าคณะจังหวัดมหาสารคามประธานฝ่ายสงฆ์กล่าวเปิดงาน (อาจจะเป็นเจ้าคณะผู้ปกครองสูงสุดในจังหวัดหรืออำเภอ ตามแต่จะนิมนต์ที่เห็นสมควร)

เวลา 13.00 น.

ผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม และนายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองมหาสารคาม

กล่าวต้อนรับ

เวลา 16.00-17.00 น.	ฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยวิปัสสนาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ
เวลา 16.00 น.	ฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน
เวลา 18.00 น.	ทำวัตร สวดมนต์เย็น
เวลา 19.00-21.00 น.	ฟังการบรรยายธรรมพิเศษ จบแล้วพระลูกกรรมสมาทานวัตรปริวาส แล้วจึงเข้าที่พัก

วันที่ 12 (วันสุดท้าย) ของการเข้าปริวาสกรรม

เวลา 04.00 น.	บอกวัตรมานัต ทำวัตร สวดมนต์เช้า ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานร่วมกัน พระลูกกรรมเก็บวัตรมานัต
เวลา 06.00 น.	ออกรับบิณฑบาต
เวลา 08.30 น.	ฉันภัตตาหาร และฟังพระธรรมเทศนา
เวลา 12.00-17.00 น.	ออกอัฟฟาน
เวลา 19.00-21.00 น.	ทำพิธีปัจฉิมนิเทศ เสร็จแล้วเข้าที่พัก เตรียมตัวเดินทางกลับในวันพรุ่งนี้ (บางรูปวัดอยู่ใกล้ก็อาจจะกลับวันนี้นั่นเลย อันนี้แล้วแต่ความสะดวกเรื่องยานพาหนะเป็นสำคัญ)

หมายเหตุ. กำหนดการนี้อาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม

ดังนั้น กำหนดการหรือกิจวัตรประจำวันของการเข้าปริวาสกรรมในปัจจุบันของสังคมไทยอีสาน จะมีกิจกรรมประจำวันในลักษณะเดียวกันนี้ อาจจะมีแตกต่างไปบ้างก็เล็กน้อย แต่กิจวัตรหลักๆ เห็นจะได้แก่ การทำวัตร สวดมนต์เช้า-เย็น ออกรับบิณฑบาต ฉันภัตตาหาร ฟังธรรมเทศนา ปฏิบัติธรรม บอกวัตร สมาทานวัต เก็บวัตร อย่างนี้เป็นต้น โดยมากแล้วก็จะเน้นให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องพระธรรมวินัยและเรื่องอื่นๆ ที่เห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญเร่งด่วนควรรู้ จึงได้มีการนิมนต์หรือเชิญวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิจากวัดและหน่วยงานต่างๆ เวียนกันมาให้ความรู้กันตลอดงาน ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็ต้องการให้ผู้เข้าอยู่ปริวาสกรรมนั้นได้มีโอกาสฝึกประพฤติกัมมัฏฐานไปด้วยในตัว เมื่อออกอัฟฟานเสร็จจากการเข้าปริวาสกรรมแล้ว ก็จะได้นำความรู้ความเข้าใจ และประสบการณ์ที่ได้จากการเข้าปริวาสกรรมนี้ไปเผยแผ่แก่พุทธศาสนิกชนต่อไป

ปัญหาที่พบในงานปริวาสกรรมปัจจุบันของสังคมไทยอีสาน

การประพฤติภูฐานวิธีนั้นถ้าผู้ที่ไม่เคยได้ประพฤติมาก่อนจะไม่รู้เลยว่า มีความหลากหลายแค่ไหน สำหรับผู้ที่ผ่านมาแล้วอย่างซ้ำของเท่านั้นจึงได้รู้ถึงรสชาติของงานปริวาสได้เป็นอย่างดีความหลากหลายที่ว่านั้นก็คงไม่พ้นเรื่องปัญหาเล็กน้อยๆ อันเกิดขึ้นจากพระอาจารย์กรรมกับพระลูกกรรมบ้าง อาจารย์กรรมกับอาจารย์กรรมบ้าง ลูกกรรมกับลูกกรรมเองบ้าง ในส่วนที่เป็นปัญหาของพระปริวาสนั้นพอประมวลได้ดังนี้ (พระมหาสม สิริปัญโญ, 2539)

1. ขาดความกระตือรือร้น ในการที่จะบำเพ็ญวัตรของตนให้สมบูรณ์ พอถึงเวลาให้ สัญญาณระฆังถ้าเป็นตอนกลางวันเพื่อนก็ต้องได้ค้อย ถ้าเป็นตอนค่อนรุ่งเพื่อนก็ต้องได้ตามจนถึงปรก เพราะความขี้เกียจที่สั่งสมมานาน ตีระฆังก็แล้วเรียกทางเครื่องขยายเสียงก็เรียกแล้ว แต่ท่านก็ยังแสดงความเพียรด้วยการแบกหมอนอยู่นั่นเอง ถึงเวลาสวดมนต์ทำวัตรก็ไม่ค่อยเข้าร่วม หรือหากเข้าร่วมก็ไม่ตั้งใจทำจริงๆ ถ้าไม่ทำจะนั่งสมาธิหรือเดินจงกรมก็ว่าไปอย่าง แต่นี่บางครั้งเพื่อนทำวัตรอยู่

นั่งสมาธิอยู่ ตนเองก็ออกไปนั่งคุยกันหยอกกันเล่นกันอยู่ข้างนอกเสียเลย ลักษณะนี้ไม่ผิดวินัยในการที่จะปรับอาบัติ แต่ก็จัดเข้าข่ายในการไม่เอื้อเพื่อต่อพระธรรม จัดเป็นบาปกรรมเป็นมลทินต่อมรรคผลนิพพานของตนเอง เพราะเท่าที่ทราบ ไม่มีเลยที่บุคคลจะประสบผลสำเร็จได้ด้วยความซื่อเกียจ ส่วนมากแล้วจะประสบผลสำเร็จได้ด้วยคามเพียรทั้งสิ้น เช่น พุทธองค์เองก็ดี พระโอรสเถระก็ดี พระสีกะเถระก็ดี สมเด็จพระสังฆราชจีนองค์ที่สองพระนามว่าชิงกวงก็ดี สัตบุรุษเหล่านี้ล้วนแต่ประสบผลสำเร็จได้ด้วยคามเพียรเท่านั้น สมดังพุทธภาษิตว่า วิริเยน ทุกขมจเจติ ฉะนั้น ดังนั้นผู้ประสงค์ความไพบูลย์แห่งมรรคผลของตนจึงไม่ควรเกียจคร้านเลย

2. ความมักมาก ในงานปริวาสใดก็ตามถ้ามีการออกบิณฑบาตนอกสถานที่แล้วมักจะได้อาหารแห่งมากมาย เช่น จำพวกมาม่า ขนม ปลากระป๋อง ผลไม้และจำพวกเครื่องเทศ เป็นต้น พอได้มามากๆ บางรูปทานก็ไม่เอาเข้ากองกลาง หรือบางครั้งก็แบ่งไว้บางส่วน โดยเฉพาะมาม่าปลากระป๋อง และที่เป็นของแห้งอื่นๆ ทานก็จะเก็บส่งสมไว้ในลังกระดาชจนถึงวันออกอัฎฐาน บางรูปได้ตั้งหลายลัง พอวันกลับวัดก็ได้ดูชุกเคลื่อนที่กันอย่างพร้อมหน้า ปัญหานี้จะหมดไปก็ต่อเมื่อตัวของเขาเองนั้นจะเป็นผู้รู้จักประมาณตัวเองว่าสมควรหรือไม่แค่นั้นเพียรไร ส่วนการออกบิณฑบาตนอกสถานที่นั้นคงห้ามกันไม่ได้เพราะบางแห่งนั้นมีความจำเป็นในเรื่องของการขบฉันจริงๆ ในกรณีที่มีความจำเป็นทางภูมิประเทศ สังคม และเศรษฐกิจเช่นนี้จำเป็นจะต้องออกบิณฑบาตข้างนอก แต่ทั้งนี้ต้องไม่มีจุดประสงค์เพื่อแสวงหาลาภ ไม่ว่าจะเป็นทางสำนักจัดปริวาสหรือพระปริวาสผู้เข้าไปบิณฑบาตก็ตาม เพราะเรื่องเหล่านี้มีอุทาหรณ์ให้เห็นอยู่ทุกปีลงข่าวทางหน้าหนังสือพิมพ์ว่าพระจัดงานปริวาสเพื่อบิณฑบาตหาเงินสร้างโบสถ์ก็มี เพื่อความผุดผ่องของงานปริวาสทั้งคณะสงฆ์ผู้จัดและลูกกรรมก็ไม่ควรจะเป็นขุนคลังสั่งสมมาม่า

3) ขยายหรือให้เข้าพระเครื่อง ปัญหาข้อต่อมาที่สำคัญมาก เพราะมันแสดงออกถึงภูมิปัญญาของพระรูปนั้นๆ ปัญหาที่ว่านี้ก็ได้แก่ พระที่เป็นพ่อค้าขายพระเครื่องขายตะกรุด ขายเหล็กไหลไสยเวทย์อาคม น้ำมันเสน่ห์นางกวัก สารพัดนับไม่ถ้วน พอฉันข้าวเสร็จมีเวลาให้พักผ่อนหรือทำสมาธิ พวกนี้จะสละพายห่อของขลังที่ว่ำนั่นเดินเที่ยวหาสมาชิกผู้มีจิตเดียวกันกับตน จากนั้นก็ต้องทำอะไรกันแหละ นั่งส่งพระเครื่องอย่างเดียวแล้วก็ตกลงซื้อขายกันอย่างเป็นน้ำเป็นเนื้อทีเดียว การค้าขายพระเครื่องเป็นต้นนั้น ไม่ว่าใครจะทำ จะเป็นทางสำนักปริวาสเองก็ตาม อาจารย์หรือลูกกรรมทำก็ตาม ถือว่าไม่สมควรโดยประการทั้งปวง ถ้าไม่นั่งสมาธิเสียก็พากันนั่งสนทนาธรรมหรือว่าถามข่าวคราวกันและกันยังดีกว่านั่งส่งพระเครื่อง ในส่วนนี้ไม่ได้มีอคติเป็นส่วนตัวต่อท่านเหล่านั้นเลยแม้แต่เท่าปลายเส้นผม แต่ที่ต้องแสดงความเห็นเช่นนี้เพราะแม้ฆราวาสเองเขาก็เคยติงมาแล้วนับครั้งไม่ถ้วน เราารู้สึกอายนะ เพราะว่าฆราวาสที่เป็นนักปราชญ์มีคุณธรรมสูงกว่านักบวชก็มี นี่เป็นความจริงที่ปรากฏ ซึ่งไม่อาจปฏิเสธได้ว่าไม่มี พระบางรูปถึงกับตั้งหน้าล่าปริวาสก็เพียงเพื่อจุดประสงค์เดียวนี้เอง

4. บอกห่วย พอได้จังหวะมีโยมเดินผ่านก็จะฉวยโอกาสแจกห่วย แม้เข้าไปบิณฑบาตก็จะทิ้งเศษกระดาชชิ้นเล็กๆ ที่เขียนตัวเลขใส่ไว้แล้วพันเข้าเหมือนชิ้นฉลากอย่างนั้น ปากหวานพูดเก่งอีกต่างหาก ซึ่งเรื่องเหล่านี้ไม่ใช่เรื่องเล่นๆ เพราะในขณะที่ประพฤติวุฒฐานวิธียุ่่นั้น การพูดจาอาจเป็นสาเหตุของมูลาปฏิกัสสนาได้โดยไม่รู้ตัว บางครั้งลูกกรรมประเภทนี้จะมโหฬารพอสมควร จนอาจารย์กรรมไม่กล้าที่จะบอกกล่าว บางแห่ง ขณะที่อาจารย์เรียกลูกกรรมให้ออกไปบอกวัตร ทางหนึ่งนั้นยังสะเดาะเคราะห์ดูดวงเลขอยู่ก็มี ทำเป็นทองไม่รู้ร้อนเหมือนกับตนเองไม่ใช่ผู้กำลังอยู่กรรมก็มี แม้เรื่องนี้ก็เคยมีมาแล้วเช่นกัน

5. การละเมิดกฎทางสำนัก อยู่เป็นประจำ เช่น ไม่เข้าร่วมประชุมฟังธรรม ทำวัตรสวดมนต์ พุดคุยเสียงดังในขณะที่ฟังธรรม ไม่รักษาเวลา ไม่รักษากิริยามารยาท มีการสูบบุหรี่ในห้องประชุม เป็นต้น การทำสิ่งเหล่านี้ให้โยมเห็นนั้นเป็นภาพลบมาก บางรายขอต่อบุหรี่จากโยมก็มี ถือว่าเป็นผลเสียต่อพระธรรม เพราะขัดกับบอณิพจน์หวัชระข้อแรกในจำนวน 10

ข้อของบรรพชิต ไม่ใช่แต่ในงานปริวาสเท่านั้น แม้เวลาอื่นบรรพชิตก็ไม่ควรทำ และการสวดมนต์นั้นแม้ทางบ้านเมืองเขาก็กำลังรณรงค์ให้ประชาชนเลิกสูบกันอยู่ โดยให้พระสงฆ์ทำตัวเป็นแบบอย่าง แต่บางครั้งองค์ที่ท่านสวดท่านก็ย้อนว่าผู้ไม่สวดมนต์ก็ไม่เห็นมีใครร่ำรวยเท่าไร ไม่มีใครเหาะเหินเดินอากาศได้ อาจจะอายุสั้นกว่าผู้สวดมนต์เสียอีก ท่านว่าอย่างนั้น ซึ่งความจริงแล้วการไม่สวดมนต์นั้นไม่ใช่จุดประสงค์อยู่ที่ความร่ำรวยหรือเหาะเหินเดินอากาศและอายุยืน อีกอย่างความร่ำรวยก็ไม่ใช่เกณฑ์วัดคุณธรรม แม้ใจก็อาจจะรวยได้ความมีอายุยืนก็ไม่ใช่เกณฑ์วัดคุณธรรมเช่นกัน เพราะคนมีบุญมากอาจตายใน 10-50 ปีก็ได้ คนบาปมากอาจมีอายุยืนถึง 100 ปีก็ได้ เพราะอายุไม่ใช่เครื่องวัดคุณงามความดีโดยส่วนเดียวนั่นเอง แต่ท่านย้อนด้วยอารมณ์ผสมอายและความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ข้างๆ คูๆ ไปเท่านั้นเอง ปัญหาที่เกิดขึ้นในงานปริวาสฝ่ายลูกกรรมนั้นก็พอสรุปได้เป็นคำขวัญ คือ พระซีเกียจฉมัง พระขุนคลังสั่งสมมามา พระพ่อค้าขายพระเครื่อง พระกระต๊อเรือใบห่วย พระไม่อ่านเวทย์ตามกฎของสำนัก

6. พระอาจารย์กรรม ในฝ่ายอาจารย์กรรมนั้นไม่ค่อยมีมากเท่าไรนัก หากจะมีบ้างก็เห็นจะเรื่องสังฆกรรมที่เกิดขึ้นจากความสงสัยของลูกกรรมแล้วก็ไม่สามารถชี้แจงแก้ปัญหาให้ลูกกรรมหายสงสัยได้ จนเป็นเหตุนำไปสู่การถกเถียงกันขึ้นอย่างรุนแรงไปก็มี ในเรื่องนี้ก็ต้องระวังให้จงหนัก เพราะการถกเถียงกันนั้นเป็นสาเหตุของการนำไปสู่วิวาทาธิกรณ์ได้ง่ายมาก ดังนั้นเมื่อมีอะไรก็ให้ค่อยๆ คุยกันแล้วให้พระเถระผู้ใหญ่หรือผู้เป็นพหูสูตรคงแก่เรียนบางท่านมาเป็นกลางแก้ปัญหาให้ เพราะถ้าไม่ทำเช่นนั้นแล้วก็ไม่แล้ววิวาทาธิกรณ์แน่นอน เพราะในเมื่อต่างฝ่ายต่างก็เข้าใจว่าตนเท่านั้นถูกต้อง

7. หน้าที่โฆษก อีกปัญหาหนึ่งก็เห็นจะเป็นตัวผู้ที่รับหน้าที่โฆษก โฆษกนี้มีหน้าที่ควบคุมเกมส์ ควบคุมเวลา ควบคุมพระทั้งอาจารย์กรรมและลูกกรรมด้วยการใช้เสียง เพื่อให้ทุกอย่างเป็นไปตามกำหนดและจัดคิวในการอบรมธรรมให้แก่พระปริวาส และจัดคิวให้แก่ผู้ที่จะมาเป็นวิทยากรอบรมธรรม ปัญหานี้มีแทบทุกงาน เพราะโฆษกมีคุณสมบัติไม่เพียงพอ เช่น พูดจาไม่เป็นปียาวจา ไม่เข้าหลัก ใช้สรรพนามไม่ค่อยถูก พูดมากเกินไป สรุปแล้วก็คือยังไม่บรรลุนิติภาวะในการเป็นนักพูดนั่นเอง แม้ผู้เขียนเองก็เคยเจอกับตนเองมาแล้วเมื่อคราวเริ่มเป็นนักพูดใหม่ๆ พอวันออกอัฎฐาณเท่านั้นเองก็ถูกพระลูกกรรมอภิปรายเสียผู้เสียคนมาแล้วในข้อหาพูดมากเกินไป ฉะนั้น ผู้ที่เป็นโฆษกจึงควรระวังไว้ให้มากในเรื่องนี้ การใช้วาจาแบบเผด็จการเหมือนทหารโดยเข้าใจว่าตนเป็นอาจารย์กรรม เขาเป็นลูกกรรมนั้น มันล้าสมัยแล้ว เพราะการอยู่ปริวาสกรรมนั้นมันเป็นการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ตลอดทั้งเป็นการสงเคราะห์แก่พระวินัยอีกด้วย ไม่ใช่ระบบทาส แต่ถ้าอาจารย์ไม่เข้าใจในหลักนี้ก็ช่วยไม่ได้

ด้วยความเข้าใจผิดว่าตนเป็นต่อนี้เองจึงทำให้ปริวาสหลายๆ สำนักตั้งกฎกติกาจุกจิกสารพัดกฎขึ้นมา การตั้งกฎขึ้นมานั้นนอกจากแสดงให้เห็นถึงความหย่อนสมรรถภาพของอาจารย์กรรมเองแล้วยังทำให้ความหมายเดิมของปริวาสเปลี่ยนไป ความหมายเดิมในที่นี้ก็คือว่าในสมัยพุทธกาลนั้นพระปริวาสเป็นผู้ที่มีภาวียเหนือกว่าไม่ใช่ฝ่ายอาจารย์กรรม เพราะงานนี้จะเริ่มขึ้นทันทีเมื่อมีผู้ประสงค์จะขออยู่ปริวาส ไม่ใช่อาจารย์กรรมจะจัดขึ้นได้โดยไม่มีเหตุ นี่เป็นความหมายเดิมจริงๆ ในครั้งพุทธกาลเท่าที่ปรากฏในทางคัมภีร์ที่เคยกล่าวถึงมาบ้างแล้วในบทก่อนๆ แต่ปัจจุบันนี้อาจารย์กรรมเป็นคนจัดขึ้นเอง ในลักษณะของปริวาสจัดตั้ง เลยพลอยเข้าใจไปว่าตนเป็นนายฝ่ายพระปริวาสเป็นทาส บางแห่งก็ให้ตักส้วมบางแห่งก็ให้สวดอิติปิโสร้อยแปด บางแห่งให้นั่งสมาธิ บางแห่งก็ให้เดินรอบสระจนบางแห่งมีผู้พูดว่าอาจารย์กรรมบ้าอ้อมก็มี

8. การลงโทษพระลูกกรรม ส่วนปัญหาที่พระปริวาสต้องโดนทำโทษนั้น บางปัญหาก็ไร้สาระสิ้นดี เช่น ข้อห้ามองหน้าอาจารย์กรรม นั่งหลังออ ผลอโงก เป็นต้น หรือบางสำนักก็ห้ามนอนเสียเลยก็มี เรื่องเหล่านี้ทั้งหมดเป็นเรื่องที่พูดจាកันได้ทั้งนั้น ไม่ใช่เรื่องที่จะมาบังคับจนถึงกับลงโทษกัน การทำอย่างนั้นตามความเป็นจริงแล้วจะได้เพียงความยอมตามทางกายเท่านั้น แต่ไม่มีวันที่จะได้หัวใจเขาเป็นอันขาด แล้วก็เที่ยวพูดอ้างว่าสำนักของตนเคร่ง แต่บางอาจารย์พูดว่า การทำเช่นนั้น

ไม่ใช่เครื่อง แต่เป็นการคลังมากกว่า เราต้องยอมรับอย่างหนึ่งว่ามนุษย์ทุกคนนั้นมีอัธยาศัยไม่เท่ากัน โดยเฉพาะเรื่องของอินทรีย้า ห้า เช่น พระบางรูปอินทรีย้ากายของท่านอ่อนแอ แต่อินทรีย้าใจของท่านแข็งแกร่ง เวลาถึงสมาธิหลังของท่านก็อาจจะงอไปบ้าง แต่ไม่ได้หมายความว่าจิตของท่านจะงอไปด้วย แม้ในกรณีงอกและอื่นๆ ก็พึงเทียบตามนี้ ถ้ามีพระเกรงจริงๆ บางรูปอันนั้นก็ต้องการวิธีอื่นที่ดีกว่าการลงโทษเยาะเย้ยไป เราเป็นถึงอาจารย์กรรมจะจนปัญญาเชี่ยวชาญหรือ และเมื่อมีพระว่ายากสอนยากดังกล่าว ก็ใช้วิธีการที่ถูกต้องเฉพาะรูปๆ ไป ส่วนวิธีการทำโทษนั้นนอกจากจะไม่ควรอยู่แล้วยังไม่น่าพูดให้แพร่พรายออกไปทางเครื่องขยายเสียงให้ญาติโยมเขาได้ยินอีกด้วย เพราะเคยเห็นโทษบางท่านชอบใช้ว่าจาที่ไม่เหมาะสมกับพระปริวาสสิกขาท่อน้ำยาติโยม

ส่วนกฎที่นิยมตั้งกันขึ้นมานั้นก็ล้วนแต่เป็นเรื่องคิดเอาเองทั้งนั้น เช่น ห้าหน้าที่ให้พร้อมกันทุกรูปเกินห้าหน้าที่หลังให้สัญญาณระฆังแล้วยืนคอยจดชื่อกันเป็นแถว แม้กฎอื่นๆ ก็เหมือนกัน ไม่เป็นไปตามธรรมชาติและโดยเฉพาะอาจารย์กรรมก็ทำได้ แต่ตั้งกฎเอาไว้เฉพาะลูกกรรมเท่านั้น ด้วยสาเหตุนี้เองวันออกอัฏฐานจึงไม่นิยมให้มีการเปิดใจกัน เพราะกลัวว่าพระลูกกรรมจะออกมาฆ่าและก็เลยทำเป็นงุบงิบไปเสียการงุบงิบนั้นมันไม่ใช่ว่าการแก้ปัญหามาแต่จะทำให้เสียในระยะยาว เพราะว่าต่อไปก็ต้องจะต้องทำเช่นนั้นอีก เพราะไม่เปิดโอกาสให้พระปริวาสได้เปิดออกและชี้จุดบกพร่องเพื่อที่จะนำไปแก้ไข ในคราวต่อไปในวันสุดท้าย ส่วนมากพระอาจารย์กรรมบางรูปที่ท่านชอบทำโทษเพื่อนนั้น จะหาหนทางไปก่อนวันออกอัฏฐานเสมอ

ในเรื่องของการจัดงานปริวาสเพื่อแสวงหาลาภ เพื่อขายพระเครื่อง เป็นต้นนั้น ได้กล่าวถึงบ้างแล้ว และความเป็นจริงก็ไม่ค่อยมีอยู่แล้วในเรื่องนี้ เพราะถ้าเจ้าสำนักและคณะอาจารย์กรรมร่วมกันจัดปริวาสที่เป็นไปโดยมีจุดประสงค์ไม่บริสุทธิ์ ย่อมต้องล้มละลายอย่างแน่นอนไม่ว่าวันใดก็ตามหนึ่ง เพราะว่าการกระทำที่ไม่มีความจริงใจต่อพระธรรมนั้น ผลสุดท้ายก็ต้องแพ้ไปเอง

ดังนั้น ปัญหาที่พบในงานปริวาสกรรมปัจจุบันของสังคมไทยอีสาน สามารถสรุปได้ดังนี้ คือผู้เข้าปริวาสกรรมนั้นมักจะขาดความกระตือรือร้น ในการที่จะบำเพ็ญวัตรของตนให้สมบูรณ์ ความมักมากในเรื่องของปัจจัยสี่ นิยมขายหรือให้เช่าพระเครื่องและเครื่องรางของขลัง บอกใบ้ให้ห่วยแก่ผู้ที่มาทำบุญหรือผู้ที่มาบวชชีพรหมณ์ การละเมิดกฎทางสำนักอยู่เป็นประจำไม่ยอมเชื่อฟังและเคารพกฎกติกา รวมทั้งฝ่ายของพระอาจารย์กรรมเองด้วยเรื่องระเบียบเล็กๆ น้อยๆ สำหรับหน้าที่โทษเองก็เกิดปัญหาตรงที่ไม่รักษาเวลา พูดมากเกินไป และไม่มีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเองดีพอ สุดท้ายเห็นจะเป็นเรื่องของการลงโทษพระลูกกรรมของพระอาจารย์

ทางออกหรือทางรอดของการเข้าปริวาสกรรมในอนาคต

ทางออกหรือทางรอดของการเข้าปริวาสกรรมในอนาคต จำเป็นต้องอาศัยหลักการเดิมของพระพุทธศาสนา ที่ใช้เป็นเครื่องมือในการยึดเหนี่ยวการประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ผู้ที่จะดำรงหรือสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนเจริญมั่นคงต่อไป ต้องอาศัยเหตุแห่งการบัญญัติสิกขาบทเดิม 10 ประการที่พระพุทธองค์ทรงประทานให้แก่หมู่สงฆ์ เพื่อเหตุแห่งความอยู่รอดของคณะสงฆ์ในอนาคต ถ้าปราศจากหลักการนี้แล้ว การประพฤติเสียหายในทางพระวินัยของพระสงฆ์ก็จะเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก และแก้ไขได้ยากยิ่ง ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องอาศัยเหตุแห่งการบัญญัติพระวินัย 10 ประการนั้น เป็นจุดยืนในการรักษาไว้ซึ่งพระธรรมวินัยเป็นอันดับแรก

พระพุทธองค์และคณะสงฆ์ในสมัยนั้นบัญญัติวินัยหรือสิกขาบทเพื่อประโยชน์ หรือวัตถุประสงค์ที่เหมือนกัน 10 ประการ (วิมพา. (ไทย) 1/39/26) ย่อได้เป็น 5 หมวด (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2541) คือ

1) เพื่อประโยชน์แก่สงฆ์หรือส่วนรวม

(1) เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ คือเพื่อความดีงามของสถาบันสงฆ์ทั้งหมด โดยส่วนรวมที่มีความเรียบร้อยอยู่กัน ด้วยดีด้วยการตั้งวินัยขึ้นมาบนฐานแห่งความยอมรับร่วมกัน

(2) เพื่อความสำคัญแห่งสงฆ์ไม่ใช่เฉพาะแต่อยู่เรียบร้อยดีต้องอยู่สุขสบายของส่วนรวม

2) เพื่อประโยชน์แก่ตัวบุคคล

(1) เพื่อกำราบคนหน้าด่าน คือผู้เก้อยาก

(2) เพื่อความผาสุกของภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก

3) เพื่อประโยชน์แก่ชีวิตมนุษย์ คือคำนึงถึงผลดีและผลร้ายที่จะเกิดกับชีวิตของมนุษย์เช่น เรื่องความดี ความชั่ว เป็นต้น โดยมุ่งที่จะสร้างสภาพแวดล้อมต่อชีวิตที่ดีงาม

(1) เพื่อปกป้องอาสวะอันจะบังเกิดขึ้นในปัจจุบัน

(2) เพื่อปกป้องอาสวะอันจะบังเกิดขึ้นในอนาคต

4) เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไปที่เป็นสังคมใหญ่ คือ เพื่อผลดีแก่จิตใจของประชาชน ทำให้คนมีจิตใจผ่องใสด้วย อาศัยความดีงามของพระสงฆ์เป็นสื่อ

(1) เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส

(2) เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว

5) เพื่อประโยชน์แก่ตัวพระศาสนา

(1) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระธรรมวินัย

(2) เพื่อถือตามพระธรรมวินัย นั่นก็คือเพื่อช่วยค้ำจุนให้ระเบียบแบบแผน และระบบต่างๆ เกิดมีผลในการปฏิบัติ ตามหลักการอย่างหนักแน่นมั่นคง เป็นไปตามวัตถุประสงค์อย่างมั่นคง

จากหลักการในการบัญญัติสิกขาบท 10 ประการข้างต้นนั้น ทำให้ปริวาสกรรมในอนาคตมีทางออกที่จะทำให้สังฆกรรมดังกล่าวนี้ได้อยู่ได้ และมีพระสงฆ์ให้ความสำคัญพระวินัย ก็ต้องขึ้นอยู่กับคณะสงฆ์ผู้จัดงานปริวาสกรรมว่ามีความถูกต้องตามพระวินัยหรือไม่ ถ้าหากไม่เป็นไปตามหลักพระวินัยแล้ว ปริวาสกรรมก็อาจกลายเป็นเพียงแค่พิธีกรรมที่อาศัยการแสวงหาลาภสักการะเท่านั้นเอง ฉะนั้น ผู้วิจัยเองจึงอยากนำเสนอให้เห็นถึงความเอาใจใส่ของคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลที่รักษาพระวินัยมาถึงปัจจุบันได้ ก็เพราะอาศัยการรวบรวมหรือสังคายนาพระธรรมวินัยเอาไว้

ดังจะเห็นได้หลังจากที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ทำให้เหล่าพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นพระเสขบุคคลต่างก็พากันเศร้าโศก ไม่มีสมาธิที่จะปฏิบัติธรรมพากเพียรในการศึกษาธรรมของพระองค์ ดุจเช่นกับบุตรผู้ขาดบิดามารดา บรมครูของตนสิ้นไปก็เหมือนกับกำลังใจที่จะทำความดีหมดสิ้นไปด้วย ในช่วงที่ประชุมเพลิงพระบรมสรีระศพของพระพุทธเจ้านั้น ได้ก็มีพระภิกษุผู้เฒ่ารูปหนึ่ง ชื่อว่าสุภททะ ได้กล่าวทักท้วงห้ามไม่ให้ใครเศร้าโศกหาพระองค์ผู้เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้วนั้น ให้พวกภิกษุทั้งหลายดีใจกับการจากไปของพระพุทธเจ้า เศร้าโศกทำไม ควรดีใจที่พระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานแล้ว เมื่อสมัยก่อนเราจะพูดจะคิดอะไรก็ได้เป็นอิสระแห่งตนเอง กระทำความผิดพลาดอะไรๆ ก็มักถูกตำหนิติเตียน โดยใจความว่า “พอทีเถิด พวกท่านอย่าโศกเศร้า อย่าคร่ำครวญเลย พวกเราอดพ้นดีแล้วจากพระมหาสมณะรูปนั้นที่คอยจ้ำจี้จ้ำไชพวกเราอยู่ว่า สิ่งนี้ควรแก่เธอสิ่งนี้ไม่ควรแก่เธอ บัดนี้พวกเราปรารถนาสิ่งใด ก็จักทำสิ่งนั้น ไม่ปรารถนาสิ่งใด ก็จักไม่ทำสิ่งนั้น” (วิ.จ. (ไทย) 7/477/336)

ในเหตุการณ์ครั้งนั้น ฝ่ายพระมหากัสสปะได้ยืนถ้อยคำอย่างนั้น มีความรู้สึกเป็นห่วงต่อภัยพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง นัก จึงปรารภขอมติต่อที่ท่ามกลางสงฆ์ว่า พวกเราควรทำสังคายนาธรรมวินัยกันเถิด ภายหน้าสภาวะมิใช่ธรรมจะรุ่งเรือง ธรรมจะเสื่อมถอย สภาวะมิใช่วินัยจะรุ่งเรือง วินัยจะเสื่อมถอย ภายหน้าธรรมวาทีบุคคลจะมีกำลัง ธรรมวาทีบุคคลจะเสื่อมกำลัง อวินัยวาทีบุคคลจะมีกำลัง วินัยวาทีบุคคลจะเสื่อมกำลัง (วิ.จ. (ไทย) 7/477/336) เพราะมองนัยที่พระองค์มิได้มอบอำนาจแห่งการปกครองให้แก่ใครเลย ดังพุทธพจน์ที่ทรงตรัสกับพระอานนท์ว่า “ดูอานนท์ ธรรมวินัยใดที่เราแสดงบัญญัติไว้แก่พวกเธอ ธรรมวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลายเมื่อเราสิ้นไป” (ที.ม. (ไทย) 10/216/164)

เนื่องจากว่าในช่วงต้นสมัยพุทธกาลยังไม่มีการบัญญัติวินัย เพราะจำนวนพระภิกษุสงฆ์มีน้อย และทุกรูปต่างก็ตั้งใจประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด ต่างสำนึกดีว่า อะไรเป็นสิ่งที่ควรทำหรือไม่ควรทำ แต่เมื่อมีจำนวนพระภิกษุเพิ่มมากขึ้น การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะใหญ่ๆ ไม่ว่าจะเป็นสังคมคฤหัสถ์หรือบรรพชิตก็ดี ซึ่งมีพื้นฐานแตกต่างกัน ถ้าไม่ได้ฝึกฝนตนเองให้อยู่ในประเพณีวัฒนธรรมที่สังคมนั้นๆ กำหนดไว้ ย่อมจะก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งได้เพราะต่างคนต่างคิดต่างคนต่างทำ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการระเบียบกฎเกณฑ์กติกาที่คนส่วนใหญ่ยอมรับมาใช้เป็นแนวปฏิบัติ ซึ่งสามารถควบคุมความประพฤติของสมาชิกในหมู่คณะให้เป็นไปในทางเดียวกัน ก่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามในสังคมนั้นๆ

พระธรรมวินัย คือ ระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับ หรือข้อบัญญัติสำหรับควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา และใจ เป็นทางออกที่ดีที่สุดจากปัญหาการละเมิดพระวินัย เพื่อเป็นเครื่องมือของสังคมสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม เป็นแบบแผนอย่างเดียวกัน เพราะว่าการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ ถ้าขาดระเบียบวินัย ความขัดแย้งและลักลั่นก็จะเกิดขึ้น ยิ่งมากคนก็มากเรื่อง ไม่มีความสุข โดยเฉพาะสังคมของพระสงฆ์ที่มาจากพื้นฐาน วรรณะ และสังคมที่แตกต่างกัน พระสงฆ์จึงถือเป็นกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญ เพราะเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พึงสังวรอย่างยิ่ง ในฐานะเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณและเป็นที่คาดหวังของประชาชน เมื่ออยู่รวมกันเป็นหมู่คณะเดียวกันโดยมีพระพุทธเจ้าเป็นสังฆบิดร

การบัญญัติพระวินัย หรือสิกขาบท พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติหลังจากที่มีพระภิกษุจำนวนมากขึ้น เพราะมีผู้ประพฤติไม่เหมาะสม ประพฤติผิดนอกกริตนอกทาง ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้พระพุทธเจ้าทรงพิจารณากำหนดขอบเขตข้อวัตรปฏิบัติสำหรับเหล่าพระอรหันต์และสมมติสงฆ์ได้ประพฤติปฏิบัติเพื่อไม่ให้กระทบกระเทือนหรือสั่นคลอนให้คนนอกศาสนาได้เห็นได้ พระพุทธเจ้าอาศัยผลแห่งการกระทำของพระภิกษุผู้ประพฤติผิดนั้น แล้วนำมาเป็นข้อบัญญัติเพื่อปกป้องมิให้ใครต่อใครประพฤติผิดเช่นนั้นอีก ในการบัญญัติแต่ละครั้งล้วนเป็นมติคณะสงฆ์เห็นร่วมด้วยทุกครั้งไป และสิกขาบทเหล่านั้น มีทั้งหนักและเบาตามแต่โทษานุโทษนั้นๆ เป็นที่น่าสังเกตว่าการบัญญัติพระธรรมวินัยของพระพุทธองค์มิได้บัญญัติเป็นหมวดๆ หมู่ๆ หรือเรียงตามมาตรหรือข้อหนักเบา แต่เป็นการบัญญัติตามความผิดที่พระภิกษุผู้ประพฤติ และการบัญญัติพระธรรมวินัยหรือสิกขาบทของพระพุทธองค์มิได้ทรงบัญญัติล่วงหน้า และพระธรรมวินัยหรือกฎข้อบังคับที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นมานั้น สามารถนำไปใช้ได้ตลอดเวลา และไม่มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สอดคล้องตามโลกหรือตามสถานการณ์บ้านเมือง จึงนับได้ว่าพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้านั้นเป็นธรรมนูญแห่งชีวิตของพระภิกษุสงฆ์อย่างแท้จริง

ดังที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กล่าวให้เหตุผลในการบัญญัติสิกขาบทไว้ดังนี้

- 1) เมื่อใดความเสียหายเกิดขึ้น เมื่อนั้นพระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบท ห้ามประพฤติเช่นนั้น เป็นอย่างๆ ไป
- 2) ตั้งแล้วไม่เพิกถอน แต่จะเพิ่มหรือแก้ไขให้เหมาะแก่ที่จะประพฤติได้ ถ้ายังหลวมอยู่ ไม่พอจะห้ามความเสียหายนั้นเด็ดขาด ทรงบัญญัติรัดซ้ำเข้าไปอีก ถ้าตึงนักก็แก้ไปหย่อนลงมา

- 3) ตั้งแล้วไม่เพิกถอน แต่เพิ่มอนุบัญญัติพระบัญญัติที่ตั้งไว้ครั้งแรก เรียกว่า มูลบัญญัติข้อที่ทรงบัญญัติเพิ่มเติมทีหลัง เรียกว่าอนุบัญญัติ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2517)

นอกจากที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กล่าวให้เหตุผลในการบัญญัติสิกขาบทไว้แล้ว ก็ยังมี พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ประชาณผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาได้ให้ทัศนะว่า วินัยคือระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์ แบบต่างๆ ที่ตั้งขึ้นโดยอาศัยหลักธรรมคำสอนนั้น และเพื่อให้คำสอนหรือหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้นั้น ให้เกิดผลเป็นจริงเป็นจังขึ้นมาแล้วก็ถือว่าการนำสู่จุดหมายของพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า (พระเทพเวที (ประยูร ปยุตฺโต) และ ระเบียบ ภาวิไล, 2532) และวินัย คือการจัดตั้งวางระบบและระเบียบแบบแผน กับทั้งด้วยกฎหมาย ระเบียบ กฎเกณฑ์กติกา ที่เป็นข้อกำหนดในการจัดตั้งรวมทั้งการจัดการให้ประพฤติปฏิบัติ หรือให้กิจการดำเนินไปตามด้วยกฎหมาย เมื่อคนตั้งอยู่ในวินัยโดยปฏิบัติตามสิกขาบทก็เป็นผู้มีศีล ศีลจึงเป็นคุณสมบัติของคน เป็นสภาพการฝึกฝนพัฒนาที่ อยู่ในตน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2541)

นอกจากที่ได้นำเสนอไปแล้วนั้น ยังมีอีกมิติหนึ่งที่จะเป็นทางออกที่เปิดให้พระสงฆ์ได้ปฏิบัติธรรม และดำรงไว้ซึ่งวินัย ได้ดี ก็คือส่วนที่กล่าวว่าการอยู่ปริวาสมีโอกาสได้ปฏิบัติธรรมมากกว่าทุกงานนั้น เพราะมันมีความผูกมัดกันในทางวินัย トラบใดที่ยังไม่ออกอาภานก็ยังไปไหนไม่ได้ ต้องอยู่จนตลอดการจำงาน เมื่ออยู่จนตลอดก็ต้องได้รับธรรมอย่างเป็นระบบจากคณะสงฆ์ผู้จัด ยกเว้นว่าผู้เข้ารับการอบรมจะไม่รับเอาเองเท่านั้น ส่วนงานอบรมธรรมอื่นนั้นก็ดี ไม่ใช่ไม่ดี แต่ข้อผูกมัดไม่มี ใครใคร่อยู่อยู่ ใครใคร่ไปไปความเป็นระเบียบก็อาจจะขาดเกินไปบ้าง แต่งานปริวาสนั้นพร้อมเพรียงกันพรึบทุกวัน จะไม่มีการแหกปริวาสหนีบ้างก็คงมีแต่ที่ไม่ค่อยเต็มบาทเท่านั้น หรือไม่ก็เป็นประเภทที่เก่งมากเกินไป จนคณะอาจารย์กรรมตามไม่ทัน ท่านจงไปตามทางของนักปราชญ์ของท่าน (พระมหาสม สิริบุญโญ, 2539)

ดังนั้น ทางออกของการจัดปริวาสกรรมในอนาคตจึงขึ้นอยู่กับการศึกษาหลักการเดิม ที่พระพุทธองค์ได้บัญญัติไว้เพื่อประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับปริวาสกรรมจึงจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจตั้งแต่ต้นจนถึงขั้นตอนสุดท้ายของสังฆกรรมประเภทนี้ เพราะถ้าหากไม่มีความรู้ความเข้าใจแล้ว ก็จะกลายเป็นทางเสื่อมของปริวาสกรรม ด้วยการทำลายหลักการเดิมให้ผิดไปจากพุทธประสงค์ ประโยชน์ของการเข้าปริวาสกรรมที่แท้จริงเพื่อออกจากอาบัติสังฆาติเสสก็จะเป็นเพียงแค่วิธีกรรมที่ไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย ก็อาจทำให้พุทธศาสนาเสื่อมไปด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ฉะนั้น จึงควรศึกษาตัวอย่างวัดที่จัดปริวาสกรรมได้อย่างถูกต้อง และฟังคำแนะนำจากผู้รู้และมีประสบการณ์ในการจัดปริวาสกรรม ที่เน้นการสงเคราะห์พระสงฆ์ต้องอาบัติสังฆาติเสส และต้องการออกจากอาบัตินี้โดยแท้ ไม่นั้นพุทธพาณิชย์ เกียรติยศและลาภสักการะแต่อย่างใด จึงจะถือว่าเป็นทางออกของปริวาสกรรมในอนาคตได้เป็นอย่างดี

การเข้าปริวาสกรรมในอนาคตอาจทำให้เกิดความเสื่อมเสียได้มาก ถ้าหากผู้จัดงานปริวาสเองไม่มีความเข้าใจในวัตถุประสงค์เดิมของการเข้าปริวาสกรรม ในที่นี้ผู้วิจัยจะขอเสนอทางรอดของการเข้าปริวาสกรรมที่จะเกิดประโยชน์อย่างแท้จริงทั้งแก่ผู้เข้าปริวาสกรรมเองด้วย พระอาจารย์กรรม ผู้อุปถัมภ์ ตลอดจนพระพุทธศาสนา เพื่อให้มันคงและสำเร็จประโยชน์สูงสุดทุกครั้งเมื่อมีงานปริวาสกรรมเกิดขึ้น ก็ควรมีหลักการไว้พิจารณาให้เห็นทางออกอันถูกต้องของการเข้าปริวาสกรรมอย่างแท้จริงในอนาคต ดังต่อไปนี้ (พระมหาสมชัย รตนญาโณ, 2542)

1. ควรศึกษาเรื่องเรื่องรัตติเถของปริวาสและของมานัต ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้และชัดเจนเสียก่อน จะได้ขอประพจน์วัดได้อย่างถูกต้อง ไม่ประพจน์ผิดพลาดจนเกิดการเสียหายได้ เรื่องรัตติเถนี้จัดเป็นเรื่องที่สำคัญมากต่อการอยู่ปริวาสและประพจน์มานัต ท่านอาจสำคัญผิดคิดว่าได้ประพจน์วัดจนครบกำหนดแล้ว แต่ถ้าบางราตรีเป็นรัตติเถแล้วท่านไม่รู้ แล้วไปขออาภานกับสงฆ์ อาภานนั้นย่อมใช้ไม่ได้ เป็นสังฆกรรมวิบัติ ท่านย่อมติดอยู่ในสังฆกรรมอันวิบัตินั้นและติดอยู่ในอาบัตินั้นด้วย ซึ่งเป็นโทษมากกว่าเดิมเสียอีก

2. สถานที่หรือวัดที่จะเข้าอยู่ปริวาสนั้นควรเลือกให้ห่างไกลจากโคจรของภิกษุโดยทั่วไปหรือไกลจากถนนใหญ่อย่างน้อย 2 เลหุบาท ทั้งนี้เพื่อป้องกันรังตีเถต

3. สถานที่หรือวัดที่จะใช้สำหรับเข้าอยู่ปริวาสนั้น ต้องไม่ลำบากในเรื่องบิณฑบาต

4. ควรมิภิกษุผู้รู้พระวินัยเป็นอย่างดีอยู่ร่วมในสถานที่หรือวัดนั้นด้วยจนกว่าจะเสร็จสิ้นการทำสังฆกรรม

5. กรรมวาจาจารย์ ต้องสวดให้ชัตถ้อยชัตถาคำ ไม่ขาดตกบกพร่อง ไม่สวดเร็วและเร็วเกินไป เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญมากอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งไม่ควรทำให้ผิดพลาดเป็นอันขาด เพราะเมื่อกรรมวาจาวิบัติก็ส่งผลให้สังฆกรรมวิบัติด้วย ภิกษุนั้นย่อมติดอยู่ในสังฆกรรมและติดอยู่อาบัตินั้นด้วย เมื่ออัพภานไม่เป็นอัพภาน (เนื่องจากกรรมวาจาวิบัติ) และภิกษุที่ขออัพภานกับสงฆ์นั้นสำคัญผิดคิดว่าตนเองบริสุทธิ์แล้ว จึงไปนั่งหัตถบาตเพื่ออัพภานภิกษุรูปอื่นๆ อีก ก็ส่งผลให้เกิดสังฆกรรมวิบัติเป็นลูกโซ่การอัพภานภิกษุรูปอื่นๆ นั้นย่อมใช้ไม่ได้ทั้งหมด ดังนั้น ผู้เป็นกรรมวาจาจารย์จึงควรระมัดระวังไว้เป็นกรณีพิเศษ ไม่ควรรีบร้อนจนลืมความถูกต้อง

6. ในขณะกำลังประพตวิตรกัถี หรือในขณะที่เก็บวัตรแล้วกัถี หากต้องอาบัติสังฆาติเลสอีกให้รับแจ้งปกติตตอาจารย์โดยทันที ไม่ควรปกปิด เพราะจะทำให้การแก้ไขทำได้ยากและใช้เวลานาน ภิกษุใดที่มีได้ต้องอันตราบัติ ก็ไม่ควรเข้ามุลายปฏิบัติสัสนา เพราะถ้าพลาดพลั้งไปแล้วอาจแก้ไขได้โดยยาก

7. สถานที่ใดหรือวัดใดก็ตาม จัดให้ภิกษุเข้าอยู่ปริวาสในเชิงพาณิชย์ ก็ไม่ควรเข้าไปร่วมในสังฆกรรมนั้น เพราะผิดวัตถุประสงค์ และผิดหลักพระวินัยด้วย วัตถุประสงค์ของการเข้าอยู่ปริวาสมีเพียงประการเดียวเท่านั้น คือ เพื่อชำระศีลให้หมดจดจากอาบัติ

8. ในการประพตข้อวัตรของปริวาสและมานัต ถ้ากล่าวโดยวิธีปฏิบัติมี 2 แบบ คือ แบบอุกฤษฏ์และแบบธรรมดา ยกตัวอย่าง เช่น ปาริวาสภิกษุบางรูปไม่ยอมเข้าชวยการร่วมกับภิกษุรูปอื่นๆ อย่างนี้ถือว่าเป็นการปฏิบัติอย่างอุกฤษฏ์ แต่ปาริวาสภิกษุบางรูปเข้าอยู่ในชวยคาเดียวกับภิกษุอื่น เพียงแต่ไม่ยอมเอนกายนอนร่วม เช่นนี้ถือว่าเป็นการปฏิบัติแบบธรรมดา ใช้ได้ทั้ง 2 แบบ แล้วแต่จะเลือกเอาเปรียบเสมือนภิกษุ 2 รูป รูปแรกฉวันละ 1 มื้อ ภิกษุรูปที่ 2 ฉวันละ 2 มื้อ ถือว่าใช้ได้ทั้ง 2 รูป เป็นข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง การอยู่ปริวาสแบบไม่เก็บวัตร เป็นการอยู่แบบอุกฤษฏ์และการอยู่ปริวาสแบบเก็บวัตรเป็นการอยู่แบบธรรมดา ถือว่าใช้ได้ทั้ง 2 กรณี

9. ไม่ควรด่วนรีบเก็บวัตร ควรรอจนกว่าจะได้อรุณที่ 3 เสียก่อน มิฉะนั้นอาจเข้าภษิต ทว่า “เรื่อร่มเมื่อจอด” การคาบเกี่ยวของเวลาระหว่างวันเก่ากับวันใหม่ ก็ทำให้รังตีเถต (ขาดราตรี) ได้เหมือนกัน ดังนั้นจึงควรรอจนกว่าจะชัตแจ้งเสียก่อน จะได้ไม่เกิดข้อสงสัยใดๆ ทั้งสิ้น

10. อาบัติสังฆาติเลสนั้นเป็นอาบัติหนัก ปิดบังมรรค ผล นิพพาน ภิกษุรูปใดต้องอาบัติแล้วไม่แก้ไข หรือกระทำการแก้ไขอย่างไม่ถูกต้องไม่ถูกวิธี ย่อมไม่อาจบรรลุดุธรรมขั้นสูงได้เมื่อปฏิบัติกิจการงานใดๆ ย่อมล้มเหลว ไม่ประสบผลสำเร็จ และเมื่อละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมไปสู่อบายคือ นรก

สำหรับภิกษุที่ต้องอาบัติสังฆาติเลสแล้วลาสิกขาไปเป็นคฤหัสถ์ ตัวอย่างความวิบัติที่ได้เคยพบเห็นมาแล้วคือ ทำมาหากินไม่ขึ้น ทรัพย์วิบัติ และบางท่านประสบเหตุเภทภัยต่างๆ อย่างแสนสาหัส ต้องกลับมาบวชใหม่ แล้วเข้าอยู่ปริวาสเพื่อทำการแก้ไข จึงพ้นจากความวิบัติดังกล่าวได้ สังฆกรรมปริวาสนั้น เป็นสังฆกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์และละเอียดอ่อน เปรียบเสมือนเครื่องฟอกธาตุ ฟอกธรรม ให้บริสุทธิ์ เป็นเบื้องต้น เป็นกุญแจไขไปสู่ความบริสุทธิ์แห่งศีลอันเป็นข้อแรกที่ภิกษุทุกรูปต้องสอบให้ผ่าน มิฉะนั้นก็มีอาจบำเพ็ญไตรสิกขาให้สำเร็จได้ ดังนั้นจึงขอให้ทุกๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับสังฆกรรมนี้ไม่ว่าจะเป็นปาริวาสภิกษุ มานัตตารหิกษุ มานัตตจาริกภิกษุ ปกตตตอาจารย์ จึงควรศึกษาให้แจ่มแจ้งทุกขั้นตอนและปฏิบัติด้วยความ

สุขุม รอบคอบรัดกุม ชัดเจนไม่ประมาท กระทำด้วยความเคารพในสังฆกรรมและเนื่องจากเป็นพระพุทธานุญาต ท่านทั้งหลายซึ่งไม่ควรถูกดูหมิ่นพระภิกษุผู้เข้าปรีวาสเพราะเป็นวิธีเดียวเท่านั้นที่จะช่วยให้ภิกษุเหล่านั้นพ้นจากความวิบัติได้ การใช้คำพูดอันไม่เหมาะสมอาจเป็นเหตุให้แตกแยกในหมู่สงฆ์ได้

สำหรับภิกษุใดก็ตามที่ให้การสงเคราะห์อนุเคราะห์แก่ภิกษุผู้อยู่ปรีวาสเพื่อชำระศีลให้บริสุทธิ์ (อย่างถูกพระธรรมวินัย) ย่อมได้รับมหากุศล เพราะนอกจากเป็นการช่วยให้ภิกษุพ้นจากความวิบัติและนรกแล้ว ยังช่วยให้ภิกษุนั้นตั้งอยู่บนความบริสุทธิ์แห่งศีลอีกด้วย ความบริสุทธิ์แห่งศีลของภิกษุนั้นเป็นรากฐานเบื้องต้นแห่งพระพุทธศาสนา (พระมหาสมชัย รัตนญาโณ, 2542)

ทางรอดอีกท่านหนึ่งเกี่ยวกับปรีวาสกรรมในอนาคต ที่ท่านพระอาจารย์ไพศาล วิสาโล ได้ให้คำแนะนำหรือทางรอดของปรีวาสกรรมในอนาคตในฐานะที่เป็นผู้มีประสบการณ์ผ่านการเข้าปรีวาสกรรมมาแล้ว จึงเห็นจุดเด่นจุดด้อยในงานปรีวาสกรรม และมองเห็นทางรอดที่ดีควรปรับปรุงแก้ไขแล้วปรีวาสกรรมในอนาคตก็จะเป็นที่นิยมและยอมรับว่าได้ประโยชน์อย่างแท้จริง ปรีวาสเหมือนงานพบปะสังสรรค์ แต่ที่จริงเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อ “ลงโทษ” พระที่ทำผิดวินัยชั้นกลางเรียกว่าสังฆาติเสส (ต่ำกว่าปาราชิกแต่หนักกว่าอาบัติทั่วไป) ตามพระวินัย พระรูปใดที่ต้องอาบัติดังกล่าว จะพ้นผิดได้ต้อง “อยู่กรรม” 6 วัน 6 คืน บวกกับจำนวนวันที่ปกปิดอาบัติดังกล่าวเอาไว้อีก ตลอดเวลาดังกล่าวท่านจะอยู่ในสภาพเหมือนถูกกักบริเวณ สิทธิหลายอย่างจะถูกเพิกถอน เช่น สอนใครไม่ได้ ไม่มีสิทธิได้รับความเคารพจากพระที่มีอาวุโสต่ำกว่า เป็นต้น

อย่างไรก็ตามเนื่องจากการปรีวาสนั้นมีรายละเอียดปลีกย่อยมาก ดังนั้นวัดส่วนใหญ่ไม่สะดวกที่จะจัดกิจกรรมดังกล่าว มีเพียงไม่กี่วัดที่ “ให้บริการ” เรื่องนี้ ซึ่งส่วนใหญ่จัดทำปีละครั้ง แต่มีบางวัดที่ให้บริการตลอดปี เมื่อความต้องการมีมาก แต่วัดที่ตอบสนองมีน้อย จึงเป็นธรรมดาที่หากมีจัดปรีวาสที่ไหน ก็มักจะมีพระไปร่วมเป็นจำนวนมาก อาจเป็นหลายสิบหรือเป็นเรือนร้อย ประกอบกับมีความเชื่อว่าการก่อนสักการะเข้าปรีวาส เพราะระหว่างที่บวชอยู่อาจต้องอาบัติไปโดยไม่รู้ตัว ออกจากปรีวาสแล้วจะได้ “บริสุทธิ์” สึกไปจะได้พบกับความสุขความเจริญ ขณะเดียวกันชาวบ้านก็มีค่านิยมว่าทำบุญกับพระที่ออกจากปรีวาสจะได้บุญมาก เพราะท่านบริสุทธิ์แล้ว จึงนิยมทำบุญในงานปรีวาส ซึ่งก็เท่ากับดึงดูดให้พระไปเข้าปรีวาสกันมากขึ้น เลยกการเป็นงานชุมนุมพระสงฆ์ไปโดยปริยาย สิบวันที่เข้าปรีวาส เป็นทั้งการปฏิบัติธรรมและการเปิดหูเปิดตาไปพร้อมกัน ที่แล้วมาปฏิบัติธรรมในที่ที่สงบวิเวก คราวนี้ได้มาปฏิบัติธรรมในที่ที่เต็มไปด้วยสิ่งเร้าและกระตุ้นผัสสะ ซึ่งทำให้ได้บทเรียนไม่น้อย ขณะเดียวกันก็ได้เปิดหูเปิดตาว่า พระจำนวนไม่น้อยนั้นเขาอยู่กันอย่างไร จะว่าไปแล้วพระที่ข้าพเจ้าได้ประสบสัมผัสระหว่างปรีวาสน่าจะเป็นตัวแทนของพระส่วนใหญ่ในเวลานี้ได้ กล่าวคือเป็นพระบ้านหรือพระเมือง มีการศึกษาไม่สูงนักทั้งทางโลกและทางธรรม แต่ถนัดในเรื่องพิธีกรรมและการสวดมนต์

นอกจากจะเห็นอิทธิพลของบริโภคนิยมแล้ว ยังได้เห็นอิทธิพลของ “ไสยนิยม” ในหมู่พระ พระจำนวนไม่น้อยทั้งวันคุยแต่เรื่องวัตถุมงคล หลายรูปแขวนจตุคามรามเทพด้วยความรู้สึกโก้ เก๋ ขณะที่หลายรูปคุยเรื่องพลังจิตและการทายจิต งานปรีวาสซึ่งควรมีบรรยากาศของการฝึกฝนขัดเกลาเพื่อให้ไม่พลั้งเผลอกับความผิดพลาด กลายเป็นบรรยากาศของการสังสรรค์ คล้ายสโมสรและรีสอร์ท ที่ใครๆ มาพักผ่อน พบปะเพื่อนฝูง ดูหนัง ฟังเพลง ส่องพระ เล่นหมากรุก ดูโทรทัศน์ หรือหาของอร่อยกินสุดแท้แต่ความลึกของกระเป๋า นี่เป็นอีกโลกหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าได้มารู้จัก และทำให้อดเป็นห่วงไม่ได้ว่าพุทธศาสนาของไทยจะเป็นอย่างไรในอนาคต ที่น่าคิดก็คือพระสงฆ์เหล่านี้เห็นด้วยกับการบัญญัติให้พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติในรัฐธรรมนูญ คำถามก็คือพุทธศาสนาที่ท่านเหล่านี้เรียกร้อง เป็นอันเดียวกับพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์ทรงประกาศหรือไม่ ? ถ้าได้มาเห็นบรรยากาศในการปรีวาสดังกล่าว ก็คงรู้คำตอบว่าคืออะไร และถ้าพุทธศาสนาตามแบบที่ท่านเหล่านี้เข้าใจ กลายมาเป็นศาสนาประจำชาติอย่างเป็นทางการ พุทธศาสนาจะดีขึ้นหรือแย่ลง คำตอบก็คงหาได้ไม่ยาก

นอกจากนี้แล้วความอยู่รอดของพระพุทธศาสนาสิ่งสุดท้ายก็คือพระวินัย เมื่อพระวินัยยังมีพระสงฆ์เคร่งครัดและปฏิบัติตามอยู่ トラบนั้นการเข้าปริวาสกรรมก็ยังถือว่าเป็นประโยชน์ เป็นทางรอดของสังฆกรรมประเภทนี้ เนื่องจากว่าทั้งครูบาอาจารย์ พระสงฆ์ กำลังบูรณาการณ ท่านเหมือนกันคือเข้าวัตรกรรม คือการซ่อม เป็นการรักษาอาการป่วยของตนเอง ป่วยเพราะต้องอาบัติอันชั่วร้าย ความเป็นความตายในธรรมวินัยของพระอริยเจ้า เกิดการต้องอาบัติ สังฆาติเสส แต่ยังไม่ถึงกับตาย เป็นการเจ็บไข้ เจียนตายในพระธรรมวินัยนี้ จึงมีชื่อว่า สังฆาติเสส สำหรับความเป็นพระสงฆ์สำหรับผู้ที่ต้องอาบัติชนิดนี้เหลือไว้ที่สงฆ์ ถ้าสงฆ์ไม่ยอมรับก็แสดงว่าตาย เพราะฉะนั้น ชีวิตความเป็นพระ เวลานี้เดี๋ยวนี้ รู้ความสมบูรณ์ บูรณาการณอยู่กับพระอาจารย์กรรม พระสงฆ์ที่ต้องอาบัติสังฆาติเสสก็เลยมาสมัครให้ทำคณะสงฆ์ลงโทษ และเยียวรักษาสังฆาติให้หายจากอาบัติที่ตนล่วงละเมิดแล้ว อย่าถือว่าเป็นเรื่องเล็กๆ น้อยๆ เพราะเรื่องปริวาสกรรมนี้เป็นเรื่องบูรณาการณแห่งพระธรรมวินัยทั้งหมดเลยทีเดียว

ฉะนั้น พระธรรมวินัยนี้ จึงสำคัญมากสำหรับพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาเกิดมากกว่า 2500 กว่าปี เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานไป ประเทศต่างๆ ที่มีพระพุทธศาสนา อย่างประเทศอินเดีย ปากีสถาน เนปาล ทิเบต รอบๆ เซิงเซาหิมาลัย รอยๆ ปริณทลอินเดียนเป็นแหล่งกำเนิดพระพุทธศาสนา สามารถกล่าวได้อย่างชัดเจนว่าตายกันหมดแล้ว ศาสนาพุทธหมดไปแล้ว ที่เหลือมาในโลกนี้คือประเทศไทย เป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาเจริญมั่นคงในประเทศไทย เพราะพระสงฆ์ในประเทศไทยทุกยุคทุกสมัยมีจริยวัตรอันงดงามประพุดิตตามหลักพระธรรมวินัยมาโดยตลอด

ด้วยความต้องการที่จะเปลี่ยนตนให้เป็นผู้บริสุทธิ์จากอาบัติสังฆาติเสส 13 ข้อ เป็นกฎหมายอันหนักรลงมาจากปาราชิก เมื่อต้องสังฆาติเสสแล้วปกปิดไว้ต้องอยู่ปริวาสกรรม ตามจำนวนวันที่ปกปิดไว้ แล้วอยู่มนต์อีก 6 ราตรี จากนั้นสงฆ์ 20 รูป จึงนำสวดอัฏฐานคล้ายกับวันบวชนั้นแหละ จึงจะพ้นโทษไปได้ ผู้อยู่ปริวาสกรรม จงหาความเพียรไปนะ เดินจงกรม ยืนภาวนาอดนอนผ่อนอาหาร ไปหากิจวัตรใดๆ ก็อย่าถือตัว จงเคารพนอบน้อมอย่าให้วาจาไปกระทบกระแทก แดกดันพระเถระ บาบจะไม่ตกไปยันหมั่นเพียรปิดกวาดเช็ดถูศาลาให้มันเรียบร้อย หากความดีล้างบาปมันจึงจะตกไป เราหาคุณงามความดี ผลก็ได้อยู่ดอกเป็นบุญนั้นแหละบุญก็เกิดขึ้น มากขึ้นๆ ผลสุดท้ายก็ชนะเอง นั่นแหละเมื่อครูบาอาจารย์ยกโทษให้แล้วเราก็สบาย (หลวงปู่จันทา ถาวโร, 2555)

พอสรุปได้ว่า ทางออกหรือทางรอดของปริวาสกรรมในอนาคตของสังคมไทยอีสานนั้น จะต้องขึ้นอยู่กับผู้จัดปริวาสกรรมว่ามีความรู้ความเข้าใจในหลักการเดิมหรือพุทธบัญญัติในเรื่องพระวินัยอย่างแท้จริงมากน้อยแค่ไหน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการทำลายพระวินัยด้วยการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เพื่อความบริสุทธิ์ของผู้เข้าปริวาสกรรม อันจะเป็นประโยชน์สูงสุดต่อการสืบอายุพระพุทธศาสนา แม้ผู้เข้าปริวาสกรรมเองก็ต้องถือพระวินัยเป็นใหญ่ ประพฤติปฏิบัติตามหลักการ และขั้นตอนของการออกจากอาบัติสังฆาติเสสให้ถูกต้อง จึงจะทำให้ปริวาสกรรมในอนาคตเป็นที่ยอมรับของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงต่อพระอาจารย์กรรม ผู้เข้าปริวาสกรรม และผู้ให้ความอุปถัมภ์ในการจัดปริวาสกรรม ที่สำคัญที่สุดประโยชน์ก็จะเกิดแก่หลักธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาที่ยังมีผู้ดำรงรักษาไว้ให้คงอยู่กับโลกนี้อีกต่อไปตราบนานเท่านาน

บทสรุป

รูปแบบการเข้าปริวาสกรรมในอดีตของสังคมไทยอีสาน โดยมากจะเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคล มีจุดมุ่งหมายเพื่อชำระล้างมลทิน ปลดปล่อยอาบัตินักที่มีโทษมากคือ อาบัติสังฆาติเสสโดยตรง ภิกษุผู้อยู่ปริวาสกรรม จะหลีกเลี่ยงจากการคลุกคลีด้วยหมู่คณะไปอยู่แต่เพียงรูปเดียวในที่สงบสงัดเพื่อผลในการปลดปล่อยตนเองจากอาบัติ มีการลงโทษแก่ภิกษุผู้เข้าปริวาสกรรมแล้ว ประพุดิตตนออกนอกกรอบแห่งพระธรรมวินัยข้อวัตรปฏิบัติอย่างชัดเจน ไม่มีการจัดพิธีกรรมอื่นๆ เช่น การ

กระบวนการหรือขั้นตอนการปฏิบัติในการเข้าปรีวาสกรรมในอดีตและปัจจุบันของสังคมไทยอีสาน แบ่งออกเป็น 3 ใหญ่ๆ คือ ขั้นตอนการประพติปรีวาสกรรม ใช้เวลา 3 ราตรี เป็นอย่างต่ำ ประกอบด้วยขั้นตอนการขอปรีวาสกรรม จาจารย์สวดให้ปรีวาสกรรม การสมาทานปรีวาสกรรม การบอกปรีวาสกรรม การเก็บปรีวาสกรรม ส่วนขั้นตอนการ ตีมนานต์ ใช้เวลา 6 ราตรีเป็นอย่างน้อย ประกอบด้วยขั้นตอนการขอมานต์ กรรมวาจาจารย์สวดให้มนต์ การสมาทาน การบอกมนต์ การเก็บมนต์ และขั้นตอนสุดท้ายคือการออกอัพทาน ประกอบด้วยขั้นตอนการสมาทานวัตรมนต์ แล้วตามด้วยการบอกวัตรมนต์อีกครั้งหนึ่ง เสร็จแล้วจึงขออัพทานจากหมู่สงฆ์ เพื่อให้สงฆ์สวดให้อัพทานคือเรียกเข้า ก็จะทำให้การยอมรับว่าเป็นผู้บริสุทธิ์เหมือนเดิม ในที่สุดทางออกหรือทางรอดของการเข้าปรีวาสกรรมในอนาคตของ สังคมไทยอีสานนั้น ต้องอาศัยเหตุแห่งการบัญญัติสิกขาบทเดิม 10 ประการ เพื่อความอยู่รอดของคณะสงฆ์ในอนาคต และ เน้นในการรักษาไว้ซึ่งพระธรรมวินัยต่อไป

ดังนั้น เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว การเข้าปรีวาสกรรมในอดีตเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อชำระล้างมลทิน ปลดปล่อยอาบัติหนักที่มีโทษมากคือ อาบัติสังฆาติเสสโดยตรง ภิกษุผู้อยู่ปรีวาสกรรมเองก็จะหลีกเลี่ยงจากการคลุกคลีด้วยหมู่คณะไปอยู่แต่เพียงรูปเดียวในที่สงบสงัดเพื่อผลในการปลดปล่อยตนเองจากอาบัติ มีการลงโทษแก่ภิกษุผู้เข้าปรีวาสกรรมแล้วประพฤติตนออกนอกกรอบแห่งพระธรรมวินัยข้อวัตรปฏิบัติอย่างชัดเจน และไม่มีการจัดพิธีกรรมอื่นๆ เช่น การบวชชีพรามณ์ พุทธาภิเษกและการสะเดาะเคราะห์ เป็นต้น ของการเข้าปรีวาสกรรมในอดีตของสังคมไทยอีสาน ซึ่งแตกต่างจากการเข้าปรีวาสกรรมในปัจจุบันอย่างชัดเจน เพราะปัจจุบันจะเป็นลักษณะรูปแบบของบุญประเพณีทำกันเป็นหมู่คณะ มีจุดมุ่งหมายมากกว่าหนึ่งอย่างคือ ทั้งต้องการปลดปล่อยอาบัติที่มีโทษมากและต้องการจะอบรมให้ความรู้ในข้อวัตรปฏิบัติพระธรรมวินัย และพระกรรมฐานแก่พระภิกษุสงฆ์และประชาชนผู้สนใจ มีการประชาสัมพันธ์ให้พระภิกษุสงฆ์รวมทั้งประชาชนให้มาเข้าร่วมในบุญเข้าปรีวาสกรรมนี้ให้มากที่สุด เพื่อผลคือจะได้เป็นกำลังในการจรรโลงและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แพร่หลายมากยิ่งขึ้น ไม่มีบทลงโทษใด เป็นความประณีประนอม อะลุ่มอล่วยระหว่างกัน มีการจัดพิธีกรรมอื่น เช่น พิธีบวชชีพรามณ์ พุทธาภิเษกและพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์เข้ามาเกี่ยวข้อง จึงทำให้จุดมุ่งหมายในการเข้าปรีวาสกรรมเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นกันอยู่ในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) และ ระวี ภาวิไล. (2532). *พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย*. กรุงเทพฯ: ปัญญา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2541). *นิติศาสตร์แนวพุทธ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระภานุพงศ์ อนุตฺตโร (โคตรศรีกุล). (2555). *ศึกษาการอยู่ปรีวาสกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท: กรณีศึกษาวัดสระพังทอง จังหวัดนครพนม*. (พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระมหาไพฑูล อุตฺตวโส (วงศ์อำมตย์). (2545). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์การประพจน์ฐานวิธีในพระพุทธศาสนาเถรวาท*. (พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระมหาวิจิตร อธิญาณ. (2556). *การศึกษาการเข้าอยู่ปรีวาสกรรมของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน*. (พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระมหาสม สิริบุญโญ. (2539). *ปรีวาสทำไม? ทำไมปรีวาส?*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร.
- พระมหาสมชัย รตนญาณ. (2542). *ปรีวาสกถา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสภา.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2517). *วินัยมุข เล่ม 1*. (พิมพ์ครั้งที่ 30). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมพร พิมรัตน์. (2540). *ประเพณีบุญเข้าปรีวาสกรรมอำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด*. (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม).
- หลวงปู่จันทา ถาวโร. (2555). *พระวินัย 227 เทศน์ภาคปฏิบัติ*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ศิลปะสยามบรรจภัณฑ์ และการพิมพ์จำกัด.

Chu Chun Khanom, Lotus Dessert: Belief in Food in the Auspicious Age Ceremony in Chumphon Province

Direk Duangloy¹ Phrapalad Raphin Buddhisaro^{2*} and Mallika Phumathon³

¹ Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhonsawan Campus, Thailand

² Department of Political Science, Faculty of Social Science, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

³ Faculty of Management Science, Nakhon Sawan Rajabhat University, Thailand

* Corresponding author. E-mail: raphind@yahoo.com

ABSTRACT

The objective of this article is to study Khanom Chu Jun and Khanom Dok Lotus: Beliefs about food in the auspicious age-old ritual in Chumphon Province. Using study methods from documents, research, interviews and participatory observation in the area of the auspicious event, and written in the form of an essay. The results of the study are that desserts are part of the rituals that occur in every society and religion, which is a word called in the southern region it has become a part of the ritual for the auspicious longevity of Luang Por Chao Kahan of Chumphon Province, that is interpreted as consumer or older adults for consumption it will have the meaning of progress and prosperity. According to the interpretation, "snacks" are a symbol of prosperity, rising up according to the frying pattern. It's fried and floats in oil. both concepts and interpretations in the matter "Progress" that indicates age and job positions It is another symbol of blessing, like auspicious desserts, it wouldn't be wrong. will make you live longer progress as appears in birthday parties where lotus cakes (Chu Chun) are a part of such auspicious events.

Keywords: Lotus Dessert, Food in Ceremonies, Chumphon Province

ขนมจุ๋น ขนมดอกบัว : ความเชื่อต่ออาหารในพิธีกรรมอายุวัฒนมงคลที่จังหวัดชุมพร

ดิเรก ค้างลอย¹ พระปลัดระพิน พุทธิสาร^{2*} และ มัลลิกา ภูมะธน³

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ ประเทศไทย

² ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประเทศไทย

³ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: raphind@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ศึกษาถึง ขนมจุ๋น ขนมดอกบัว : ความเชื่อต่ออาหารในพิธีกรรมอายุวัฒนมงคลที่จังหวัดชุมพร ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร งานวิจัย การสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ของงานมงคล และนำเสนอในรูปแบบบทความทางวิชาการ ผลการศึกษาพบว่า ขนมเป็นส่วนหนึ่งของงานพิธีกรรมอันมีในทุกคนสังคมและศาสนา โดยขนมดอกบัว หรือขนมจุ๋น เป็นคำเรียกในถิ่นภาคใต้ ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมที่เนื่องด้วยอายุวัฒนมงคลหลวงพ่ोज้าคณะจังหวัดชุมพร ที่ถูกตีความว่าผู้บริโภคร หรือผู้ใหญ่กว่าให้บริโภค จะมีความหมายเป็นความเจริญก้าวหน้ารุ่งเรือง ตามการตีความว่า “ขนม” เป็นสัญลักษณ์ของความเพื่องฟู ลอยสูงขึ้น ตามรูปแบบการทอด ที่ทอดแล้วฟูลอยในน้ำมัน ทั้งแนวคิดการตีความในเรื่อง “ความเจริญก้าวหน้า” ที่บ่งบอกถึงอายุ และตำแหน่งหน้าที่การงาน เป็นสัญลักษณ์ของการให้พรอีกแบบหนึ่งประหนึ่งขนมมงคลก็คงไม่ผิด จะทำให้มีอายุยืน มีความเจริญก้าวหน้า ดังปรากฏในงานวันเกิดที่ขนมดอกบัว (จุ๋น) เป็นส่วนหนึ่งในงานมงคลดังกล่าว

คำสำคัญ: ขนมดอกบัว, อาหารในพิธีกรรม, จังหวัดชุมพร

© 2023 JSDP: Journal of Spatial Development and Policy

บทนำ

ขนมไทยมงคล ตามหลักโบราณ ถือว่าเป็นอีกหนึ่งเมนูที่ต้องมีติดสำหรับอาหารของชาวไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะด้วยแต่ละสูตรที่ผ่านการคิดค้นมานับร้อยปี ส่งต่อกันมาเป็นขนมมงคลเหมือนในปัจจุบัน นอกจากนั้นด้วยรสชาติที่มีความหอมอร่อยแล้ว ยังมีเรื่องความเชื่อและความเป็นสิริมงคลอีกด้วย ขนมไทยมงคลถือว่าเป็นของหวานที่ขาดไปไม่ได้เลยในพิธีแต่งงานแบบไทย มักนิยมนำขนมไทยมาจัดพานขนมชั้นหมาก และประกอบเป็นเครื่องคาวหวานสำหรับถวายพระหรือเลี้ยงแขกในงาน ซึ่งขนมไทยต่างๆ ที่ใช้ในงานแต่งงานนั้น มักจะมีเรื่องของความดี ความเป็นสิริมงคล เปรียบเสมือนเป็นคำอวยพรให้คู่บ่าวสาวนั่นเอง ในบทความนี้จะขอลำถึงขนมไทยแบบบ้านๆ ที่หาได้ในตลาดท้องถิ่นคือขนมดอกบัว หรือ “ขนมฝักบัว” (Pearl Mermaid Agar Powder Brand, 2565)

ขนมฝักบัวเป็นขนมหวานโบราณที่มีกำเนิดมาจากประเทศจีน และมีกาแฟเป็นเครื่องดื่มที่นิยมในหมู่ชาวไทย คำว่า “ขนมฝักบัว” ได้รับการสืบทอดมาตั้งแต่สมัยก่อนโบราณ ในประเทศไทยขนมฝักบัวเป็นสิ่งที่มีความหมายทางวัฒนธรรมและมีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการบริโภคอย่างหลากหลาย ถูกพบเห็นอยู่บ่อยครั้งในงานฉลองและเทศกาลต่างๆ และเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นอยู่และวัฒนธรรมของชาวไทยในสมัยที่ผ่านมา เมื่อมองไปที่เทศกาลและงานฉลองในประเทศไทย

จะพบว่า ขนมฝักบัวมักเป็นส่วนหนึ่งของการเสิร์ฟบนโต๊ะในงานสำคัญ เช่น งานแต่งงาน วันเกิด งานฉลองในวันสำคัญของพระธาตุ เป็นต้น ซึ่งการเสิร์ฟขนมฝักบัวในเหตุการณ์เชิงพระพุทธศาสนาก็มีความหมายทางศีลธรรมอย่างสำคัญ ในบางพิธีทางศาสนา ขนมฝักบัวมักถูกนำมาเสนอเป็นอาหารที่เป็นบำเพ็ญกายและบำเพ็ญใจในการทำบุญและญาติ ซึ่งแสดงถึงความเคารพและสัญญาขอบเขตต่อพระพุทธเจ้าและอาจารย์ในพระพุทธศาสนา (Ratana Mali, 2566)

ขนมดอกบัว หรือ ขนมฝักบัว เป็นขนมโบราณมีลักษณะ เป็นแผ่นกลม รูปร่างคล้ายฝักบัว แป้งนุ่ม ขอบขนมหักอย่างสม่ำเสมอโดยรอบ และ กระดกขึ้นมาตรงกลางนูนและนุ่ม รสชาติหวาน ด้านล่างของขนมเป็นใยเหมือนสายบัว เมื่อฉีกขนมออกมาภายในจะเป็นโพรงจากกันมาถึงด้านหน้ามีลักษณะเช่นเดียวกับฝักบัวจริงๆ สูตรดั้งเดิม จะใช้แป้งข้าวเจ้า น้ำตาลปึกหรือน้ำตาลมะพร้าว และกะทิ ปัจจุบันมีการดัดแปลงโดยใส่น้ำใบเตยแทนน้ำเปล่า ทำให้เป็นสีเขียว สวย น่ารับประทาน ดั้งเดิมเป็นขนมพื้นเมืองโบราณของคนปักษ์ใต้ โดยดัดแปลงมาจากการทำขนมในเทศกาลเดือนสิบ ที่ชื่อว่า ขนมรังนก คนปักษ์ใต้จะเรียกขนมฝักบัวว่า ขนมจู้จุ่น หรือ จู้จุ่น ส่วนเด็กๆ มักจะเรียกว่า ดือจุ่น หรือ สะดือจุ่น เพราะลักษณะขนมที่พองตรงกลาง เหมือนสะดือจุ่น นั่นเอง ขนมชนิดนี้นับเป็นขนมที่เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้านของบรรพบุรุษของเรา ซึ่งในปัจจุบันนิยมใช้ในเทศกาลทำบุญ พิธีแต่งงาน และ งานพิธีต่างๆ เนื่องจากขนมฝักบัวมีความหมายถึงความเจริญรุ่งเรือง ความก้าวหน้า และโชคลาภ (Ranna coffee and tea, 2564) ลักษณะของขนมดอกบัวในตลาดพื้นบ้านภาคอีสานมีความแตกต่างออกไปคือมีขอบสีน้ำตาลเข้มให้สัมผัสที่กรอบกำลังดี ตัดกับเนื้อแป้งหอมนุ่มสีเขียวอ่อนที่นูนขึ้นตรงกลาง รสชาติหวานมัน สามารถทานได้อย่างเพลิดเพลิน ปัจจุบันเป็นขนมที่หาทานได้ยากแต่สามารถทำทานได้ภายในครัวเรือน อีกทั้งวิธีการทำไม่ยุ่งยาก หากคนในครอบครัวใช้เวลาร่วมกันในการทำขนมชนิดนี้ทาน นอกจากจะเป็นการอนุรักษ์ขนมไทยแล้วนั้นยังทำให้ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวแน่นแฟ้นเหมือนสายใยของขนมดอกบัวด้วย (มิวเซียมไทยแลนด์, 2565)

จากเหตุการณ์ที่ผู้เขียนเข้าร่วมในพิธีอายุวัฒนธรรมมงคลของพระสงฆ์เถระของจังหวัดชุมพร พิธีการในภาพรวมก็คงเหมือนๆ กันทั่วไปปกติ ที่พิเศษหน่อยคงผสมรวมกับความโกลาหลในงานเล็กน้อยจนถึงมาก แต่ความสนใจของผู้เขียนเป็นเหตุการณ์ตอนที่พระพรหมจริยาจารย์ หรือ สมเด็จพระมหาวชิรมังคลาจารย์ (สัจด์ ปญญาวุธ) แห่งวัดกระพังสุรินทร์ จังหวัดตรัง ตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์เป็นเจ้าคณะใหญ่หนใต้ ที่มีอายุพรรษาครบแล้ว 95 ปี เดินเทรลล่องแคล่วตามสภาพของคนในวัยเดียวกันโดยไม่ต้องมีคนประคอง มีเพียงไม้เท้าอันเดียว มาร่วมในพิธีการตามขั้นตอน และมีเหตุการณ์หนึ่งของพิธีการดังกล่าว คือมีพระอุปัชฌาย์ได้นำขนมมาถือนอนแรกก็เข้าใจว่าจะนำมาให้พระผู้เป็นประธานฉัน เพราะด้วยท่านอายุมากคงมีอาหารเฉพาะ และผู้เขียนก็เข้าใจว่าท่านคงเป็นคนสูงอายุที่จะต้องบริโภคอาหารเฉพาะ จึงสอบถามพระมหาผู้เป็นเลขาว่าหลวงพ่อนะอะไร มีชนิดอาหารสำหรับท่านหรือไม่ ? เรียกว่า งงไปชั่วขณะ จนกระทั่งมาถึงบางอ้อว่าท่านถือนอนมาทำอะไร ? ขนมกับความเชื่อ ขนมในพิธีกรรม แต่ยังไม่ประจักษ์ด้วยตาว่าอย่างไรต่อ

ภาพที่ 1 คณะของผู้เขียนร่วมงานอายุวัฒนมงคล เจ้าคณะจังหวัดชุมพร ที่วัดราชบูรณะ และกิจกรรม CSR ของนิสิตหลักสูตรบัณฑิตศึกษาศาสนาภาควิชารัฐศาสตร์ (ภาพผู้เขียน 19 กันยายน 2565)

ภาพที่ 2 การป้อนขนมในงานอายุวัฒนมงคลตามคติความเชื่อโดยการประกอบรวมระหว่างอาหาร ความเชื่อและพระภิกษุในพระพุทธศาสนา (ภาพผู้เขียน 19 กันยายน 2565)

จนกระทั่งตอนสุดท้ายพระพิธีกรรม ที่นิมนต์มาเจริญพุทธมนต์ ได้อนุโมทนากรวดน้ำแล้ว หลวงพ่อเจ้าคณะใหญ่หนใต้ผู้เป็นประธาน ได้มีการประพรมน้ำพุทธมนต์ ให้กับเจ้าของวันเกิด จากนั้นมีการนำขนมจุจุ่นที่ถาในตอนแรกใส่จานเล็กๆ มาส่งต่อถวายท่านผู้เป็นประธาน ได้มีการเตรียมขนมและตักใส่ปาก หลวงพ่อเจ้าคณะจังหวัดชุมพร ในงานวันเกิดของท่าน หรือเรียกภาษาพระว่าอายุวัฒนมงคล ในมุมผู้เขียนสาระสำคัญคงอยู่ที่ขนม เมื่อเสร็จพิธีการจึงได้สอบถามและเดินไปดูขนมหยิบมาและถามว่าคือขนมอะไร ให้สงสัยและนำเกร็ดเหตุการณ์ไปสอบถามอีกหลายท่านว่ามีความหมายว่าอย่างไร ซึ่งในข้อเท็จจริงขนมกับพิธีกรรมเป็นของคู่กัน ส่วนพิธีกรรมอะไรเกี่ยวข้องกับอะไรเป็นของเรื่องแต่ละพิธีกรรมและแต่ละศาสนา แต่ด้วยความสงสัยใครรู้ จึงได้นำมาสืบค้นและนำเรียบเรียงสะท้อนคิดทำการศึกษานำเสนอตั้งปรากฏนี้ต่อไป

ภาพที่ 3 ขนมดอกบัวหรือจุจุ่นในสำเนียงถิ่นใต้ ในงานอายุวัฒนมงคลเจ้าคณะจังหวัดชุมพร ที่วัดราชบูรณะ (ภาพผู้เขียน 19 กันยายน 2565)

วิถีของอาหารว่าด้วยขนม

ขนมกับพิธีกรรมคงมีคล้ายกันในทุกวัฒนธรรม หรือวัฒนธรรมอาหารในพิธีกรรม (สุนทร คำยอด, 2561; ศิริริภา บุญผ่องศรี, จตุวิทย์ แก้วสุวรรณ, 2565; สืบพงศ์ ช้างบุญชู, 2562; เสาวลักษณ์ กันจันะ และคณะ, 2565) การรับประทานขนมของคนไทยสมัยก่อน ส่วนใหญ่เกิดขึ้นในงานเทศกาลงานประเพณีทางศาสนา (ฉัตรชนก บุญไชย, 2563) ดังกรณีอาหารไทยกับประเพณี เช่น ขนมทองหยิบทองหยอดในงานมงคล (เสาวลักษณ์ กันจันะ และคณะ, 2565) ดังมีผู้ศึกษาว่า ขนมไทยหัตถกรรมความอร่อยที่แสดงออกถึงความอ่อนช้อยของความเป็นไทย ตั้งแต่ครั้งอดีตกาลที่ก่อกำเนิดภูมิปัญญาไทยหลากหลายอย่างให้สืบสานต่อทั้งวิถีชีวิตประเพณีวัฒนธรรม ที่สามารถนำวัสดุที่อยู่ในท้องถิ่นมาปรุงแต่งเป็นของหวานได้มากมายหลายรูปแบบ จัดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่บ่งบอกว่าคนไทยมีลักษณะนิสัยอย่างไร เพราะขนมแต่ละชนิดล้วนมีเสน่ห์ แสดงให้เห็นถึงความละเอียดอ่อน ประณีต วิจิตรบรรจงในรูปลักษณ์ ตั้งแต่วัตถุดิบที่ใช้วิธีการทำที่กลมกลืนความพิถีพิถัน สีที่ให้ความสวยงาม มีกลิ่นหอม รสชาติของขนมที่ละเมียดละไมชวนให้รับประทาน แสดงให้เห็นว่าคนไทยเป็นคนใจเย็น รักสงบ มีฝีมือเชิงศิลปะ นอกจากนี้วิถีชีวิตของคนไทยนั้นเป็นสังคมเกษตรที่มีผลิตผลทางธรรมชาติอยู่มากมาย เช่น กล้วย อ้อย มะม่วง รวมไปถึงข้าวเจ้า ข้าวเหนียว ฯลฯ ที่สามารถปรุงเป็น ขนม ได้มากมายหลายชนิด เช่น อยากรได้ กะทิ ก็เก็บมะพร้าวมาขูดคั้นน้ำกะทิ อยากรได้ แป้งก็นำข้าวมาโม่เป็นแป้งทำขนมอร่อยๆ เช่น บัวลอย กินกันเองในครอบครัว ขนมไทยถูกนำไปใช้ในงานบุญตามประเพณีและงานพิธีกรรม ที่เกี่ยวข้องในวิถีชีวิตชาวไทย โดยนิยมทำขนมเชื่อมมีมงคล ได้แก่ ขนมตระกูลทองทั้งหลาย เพราะคนไทยถือว่า “ทอง” เป็น ของดีมีมงคลทำแล้วได้มีบุญกุศล มีเงินมีทอง มีลาภยศ สรรเสริญ สมชื่อขนม (สุนทร คำยอด, 2561; ศิริริภา บุญผ่องศรี, จตุวิทย์ แก้วสุวรรณ, 2565; สืบพงศ์ ช้างบุญชู, 2562; เสาวลักษณ์ กันจันะ และคณะ, 2565; ฉัตรชนก บุญไชย, 2563; เสาวลักษณ์ กันจันะ และคณะ, 2565)

ขนมกับความเชื่อและพิธีกรรม

เมื่อสำรวจเกี่ยวกับขนมไทยในงานพิธีกรรมหรือเทศกาล อาจยกเป็นกรณีเทียบเคียงได้ เช่น งานตรุษสงกรานต์ ที่พระประแดง และราชบุรี ใช้กะละแมเป็นขนมประทานตรุษ สารทไทย เดือน 10 ทุกภาคยกเว้นภาคใต้ ใช้กระยาสารทเป็นขนมหลัก นอกจากนั้น อาจมี ข้าวยาคุ ข้าวมธุปายาส ข้าวทิพย์ เป็นต้น ส่วนทางภาคใต้ จะมี ขนมสารทเดือนสิบ โดยใช้ขนมลา ขนมพอง ขนมท่อนใต้ ขนมบ้า ขนมเจาะหูหรือขนมดีข้า ขนมต้ม (ข้าวเหนียวใส่กะทิห่อใบกะพ้อต้ม ต่างจากขนมต้มของภาคกลาง) ยาสาต (กระยาสารท) ยาหนม (กะละแม) โดยขนมแต่ละชนิดที่ใช้มีความหมายคือ ขนมพอง เป็นแพพาข้ามห้วงมหรรณพ ขนมกงหรือขนมไข่ปลา เป็นเครื่องประดับ ขนมดีข้าเป็นเงินเบี้ยสำหรับใช้สอย ขนมบ้า ใช้เป็นลูกสะบ้า ขนมลา เป็นเสื้อผ้าแพรพรรณ แปลว่าขนมกับความเชื่อเป็นสิ่งที่เนื่องด้วยกัน และกลายเป็นส่วนสำคัญต่อพิธีกรรมหรือการแสดงออกในทางพิธีกรรมความเชื่อของคนในสังคมทุกๆ สังคม ดังปรากฏในงานศึกษาเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์สัญญาณที่ปรากฏในประเพณีบุญสารทเดือนสิบ เมืองนครศรีธรรมราช (พระอธิการอำนาจ สุปญโญ (ทองจีน), พระครูโกศลอรธกิจ, อุทัย เอกสะพัง, 2563) ที่สะท้อนผลการศึกษาถึงขนมในพิธีกรรมที่ว่า

ในงานทำบุญอุทิศให้บรรพบุรุษและเปรต ในวันแรม 1 ค่ำ เดือนสิบถึงวันแรม 15 ค่ำ เดือนสิบ คติความเชื่อว่ายมบาลจะปล่อยเปรตให้มาเยี่ยมและขอส่วนบุญจากลูกหลานในโลกมนุษย์ ลูกหลานจึงต้องทำบุญอุทิศ ตั้งเปรต ชิงเปรต และบังสุกุล ประเพณีนี้มีคุณค่าต่อสังคม 2) ประเพณีบุญสารทเดือนสิบมีการใช้สัญญาณในพิธีกรรมที่แฝงไว้ด้วยความเชื่อ, ศาสนา ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครอง ได้แก่ วันเวลาสัมพันธ์กับผลผลิตทางการเกษตรใหม่ รับภาระบรรจุผลผลิตการเกษตร อาหาร

และเครื่องใช้ถวายแก่พระสงฆ์ ขนมหาสารทเป็นสื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับผีบรรพบุรุษ เปรตเป็นผลของบาปและการจัดระเบียบสังคม การตั้งเปรตและการชิงเปรตเป็นการแบ่งบุญและแบ่งปัน ในงานศึกษาเรื่อง ประเพณีบุญสารทเดือนสิบเมืองนคร (สุตาวรรณ มีบัว, 2560) ที่ให้ข้อมูลถึงขนบในพิธีกรรมที่ว่า 5 อย่าง คือ ขนมหา ขนพอง ขนดีข้าว ขนกงและขนบ้ำ รูปแบบหมรับ [คำว่า "หมรับ" หรือ "มรับ" หมายถึงสำหรับ-ผู้เขียน] แล้วแต่จะจัดแบบใด เช่น จัดในกระเจาด จัดในกะละมังหรือกระบุง หรือคิด ออกแบบเอง การประกอบพิธีกรรม คือ การยกหมรับ การตั้งเปรต การฉลองหมรับและการบังสุกุล ทั้งนี้ในปัจจุบันนี้ประเพณีบุญสารทเดือนสิบเมืองนครยังเป็นประเพณีที่สำคัญและมีเอกลักษณ์ แต่มีการเปลี่ยนแปลงในการจัดงานเทศกาลประเพณีได้ถูกนำมาจัดอย่างใหญ่โตเป็นงานที่รื่นเริง, ตรงกับแรม 1 ค่ำ เดือนสิบ และในวันแรม 14 ค่ำ หรือ แรม 15 ค่ำ เป็นวันส่ง ทั้งนี้ การเตรียมการสำหรับประเพณีสารทเดือนสิบเป็นวันที่เรียกว่าวันจ่าย โดยหาซื้อสิ่งของจากท้องตลาด ประกอบด้วยอุปกรณ์ต่างๆ ที่ต้องนำไปทำบุญตักบาตรถวายพระ คือเสปียงอาหารและผักผลไม้ ของคาวและหวาน เครื่องครัว ของใช้ต่างๆ ในชีวิตประจำวัน และขนมประเพณีต้องมีขนม

ในงานศึกษาเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ข้าวพื้นเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ในจังหวัดเชียงราย (เสถียร ฉันทะ, สุรินทร์ ทองคำ, 2563) ที่ในงานวิจัยยืนยันถึงการผลิตข้าวเพื่อนำมาทำขนมอันเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมด้วย ในงานศึกษาเรื่อง ตัวตนของคนมอญ: ปฏิบัติการทางสังคมเพื่อยืนยันตัวตนของชาวมอญใน จังหวัดลำพูนและเชียงใหม่ (กิ่งแก้ว ทิศติง, ธนพงษ์ ลมอ่อน, 2565) ที่ศึกษาถึงความเป็นมอญผ่านประเพณีต่างๆ เช่น ประเพณีถวายข้าวแช่ แห่งงส์และระตะขาบ การลอยเรือสำเภา นอกจากนี้ยังพบว่าชุมชนบ้านต้นตันยังใช้ความเป็นมอญเพื่อนำเสนอตัวตนผ่าน การสร้างอาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมโดยการทำเส้นขนมจีนเส้นสดและหมักเพื่อจำหน่าย ตลอดจนชุมชนบ้านหนองคูที่ทำขนมข้าวคั่วเพื่อสร้างความเป็นมอญผ่านขนม, หรือสถานการณ์ทางสังคมที่ตนเองหรือกลุ่มต้องเผชิญหน้าที่แตกต่างหลากหลาย ทั้งนี้เพื่อเป็นการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เพื่อให้พวกเขาสามารถดำรงรักษาตัวตนความเป็นมอญไว้ได้ นอกจากการนำเสนอตัวตนความเป็นมอญ ผ่านเรื่องเล่า พวกเขายังพยายามที่จะผลิตและรื้อฟื้นความเป็นมอญมอญผ่านการประกอบอาหารมอญในครัวเรือน การแต่งกาย การนับถือผี หรือแม้กระทั่งการผลิตซ้ำความเป็นมอญผ่านพิธีกรรมที่รับเอามาจากมอญในภาคกลาง

ในงานศึกษาเรื่อง ชักพระทางน้ำ ณ ศิรินทร์ : ปฐมเหตุและการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน (เชษฐา มุทะหมัด, เดโช แชน้ำแก้ว, 2565) ที่เสนอในการศึกษาว่า “การจัดกิจกรรมห่อขนมต้ม ซึ่งทำกันหลังวันออกพรรษา ตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ประเพณีชักเรือพระทางน้ำเป็นประเพณีที่มีมาแต่โบราณโดยอัญเชิญพระพุทธรูปมาประดิษฐานบนบุษบก ในงานเรื่อง องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านอาหารพื้นถิ่นมอญ ลุ่มน้ำแม่กลอง จังหวัดราชบุรี (ปาจริย์ กิจกาญจนกุล, 2566) ที่เสนอข้อมูลจากการศึกษาว่า “อาหารหวานในงานประเพณีมีขนมทอด กาละแม โดยอาหารพื้นถิ่นมอญที่เป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดราชบุรี คือ แกงใบมะขามอ่อนกับถั่วเขียว น้ำปลาย้า”

ในงานศึกษาเรื่อง การศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา อำเภอมะแม่ง จังหวัดเชียงใหม่ (อ้อมตะวัน สารพันธ์, 2562)

พิธีกรรมเข้าคำปลิว พิธีกินอ้อผญา กระดาษสา การตีมีด การจ่อตอง ทำเครื่องรางของขลัง ยันต์ สียื่น การทำของเล่นฉบับละอ่อนเมืองแกน (ของเล่นปะเก๋า) การชอยยา การจักรสานไม้ไผ่ จอบตุ้ม ขนมหันบ้าน (ข้าวแคบ) (ข้าวแต๋น) ตำข้าว – ครกมอง ด้านยาพื้นบ้าน ยาต้ม ยาเมือง การแพทย์แผนไทย นวด

แผนไทย-นวดประคบ การย้อมผ้า, อาหารพื้นบ้าน การปั่นฝ้าย และภาษาล้านนา/อักษรล้านนา(ตัวเมือง)
...วิถีชีวิตการเกษตรเปลี่ยนไปไม่ได้ทำตลอด ความเชื่อของคนยุคใหม่ทำให้เกิดความห่างหายในความเชื่อ
พิธีกรรมที่สืบทอดได้ยาก

นอกจากนี้ยังมีข้อมูลปรากฏใน Museum Thailand ระบบออนไลน์ สะท้อนถึงขนมดอกบัว หรือจุ๋น ไว้และเห็นว่า
เป็นประโยชน์ จึงนำมาเสนอเป็นบทศึกษาร่วมให้เป็นข้อมูลได้คือ

ขนมดอกบัว หรือ ขนมฝักบัว เป็นขนมไทยชนิดหนึ่งที่มีชื่อเรียกตามภูมิภาคต่างๆของประเทศ ใน
ภาคกลางเรียกว่า “ขนมดอกบัว” ในภาคใต้เรียกว่า “จุ๋น” และชาวเขมรสุรินทร์เรียกว่า “ขนมใช้ก” ขนม
ดอกบัวมีลักษณะเป็นขนมที่มีรูปร่างคล้ายดอกบัว มีสีเขียวยาวงาม และมักจะใช้ในพิธีแต่งงานและพิธีการ
ต่างๆเนื่องจากขนมชนิดนี้มีความหมายถึงความเจริญรุ่งเรือง ความก้าวหน้า และโชคลาภ สูตรทำขนม
ดอกบัวมีหลายวิธี แต่สูตรดั้งเดิมโบราณคือ แป้งข้าวเจ้า น้ำตาลปีบหรือน้ำตาลมะพร้าว และกะทิ ปัจจุบันมี
การดัดแปลงโดยใส่น้ำใบเตยแทนน้ำเปล่าทำให้เป็นสีเขียวสวยงามรับประทาน บ้างครั้งมีการใช้สีจาก
ธรรมชาติสีอื่นๆ ลักษณะที่ดีของขนมดอกบัวคือแป้งนุ่ม ขอบขนมต้องกระดกขึ้นมาโดยที่ตรงกลางนุ่มและ
นุ่ม รสชาติหวาน และด้านล่างของขนมเป็นใยเหมือนสายบัว (Museum Thailand, 2566)

ลักษณะของขนมดอกบัวในตลาดพื้นบ้านภาคอีสานมีความแตกต่างออกไปคือมีขอบสีน้ำตาลเข้ม
ให้สัมผัสที่กรอบกำลังดี ตัดกับเนื้อแป้งนุ่มสีเขียวยาวที่นุ่มขึ้นตรงกลาง รสชาติหวานมัน สามารถทาน
ได้อย่างเพลิดเพลิน ปัจจุบันเป็นขนมที่หาทานได้ยากแต่สามารถทำทานได้ภายในครัวเรือนอีกทั้งวิธีการทำ
ไม่ยุ่งยาก หากคนในครอบครัวใช้เวลาร่วมกันในการทำขนมชนิดนี้ทาน นอกจากจะเป็นการอนุรักษ์ขนม
ไทยไม่ให้สูญหายไปตามกาลเวลาแล้วยังทำให้ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวแน่นแฟ้นเหมือนสายใยของ
ขนมดอกบัวด้วย (Museum Thailand, 2566)

พร้อมกันนี้มีผู้ใช้สื่อออนไลน์ในชื่อ วรพล อิทธิคุณศร (2556) ที่ได้เสนอข้อมูลตามอาชีพ คือเป็น Chef ทำหน้าที่
ปรุงอาหารและให้ข้อมูลพร้อมวิธีการปรุงขนมดอกบัวหรือจุ๋นไปด้วย และเห็นว่าจะเป็นการเสริมข้อมูลให้เกิดความสมบูรณ์
ยิ่งขึ้น ผู้เขียนจึงขอนำมาเสนอเป็นข้อมูลร่วมได้ว่า

ขนมฝักบัว หรือขนมดอกบัว ขนมไทยโบราณหาทานยาก หลายๆ คนอาจไม่รู้จักขนมฝักบัว หรือ ขนม
ดอกบัว ขนมไทยโบราณหาทานยากมาก รูปร่างคล้ายใบบัวบาน ทรงกลม ตรงกลางนุ่ม ตรงขอบหัก ขนมฝักบัว
มักจะใช้ในพิธีแต่งงานโดยใส่ในขันหมากและจะขึ้นใหญ่ๆ ความหมายที่ทำให้ใหญ่และนำขนมฝักบัวใส่ในขันหมาก
สันนิษฐานไว้ว่า หมายถึง ความเจริญเติบโตของบัวในสระ ที่เป็นไปอย่างง่ายๆ และรวดเร็ว โดยไม่ต้องใช้การดูแล
มากมาย ด้วยเหตุนี้เลยทำให้คิดกันไปว่าง่ายๆ และรวดเร็วนี้แหละจะเป็นจุดเด่นของการทำขนมฝักบัวมาใน
ขันหมาก เพื่อหวังให้คู่สมรสเจริญรุ่งเรืองและรวดเร็วอย่างง่ายๆเช่นกัน (วรพล อิทธิคุณศร, 2556)

พร้อมกันนี้ผู้เขียนท่านเดียวกันนี้ยังได้นำเสนอเป็นวิธีการทำขนมดอกบัว ดังปรากฏตามตารางด้านล่าง

ตารางที่ 1 วิธีการทำขนมดอกบัว (วรพล อิทธิคุณศรี, 2556)

วัตถุดิบส่วนผสม	วิธีทำ	การใช้
แป้งข้าวเจ้า 2 ถ้วย แป้งข้าวเหนียว 1/2 ถ้วย น้ำตาลทราย 1/2 ถ้วย น้ำใบเตยเข้มข้น 1/2 ถ้วยตวง หัวกะทิ 1/2 ถ้วยตวง เกลือ 1/4 ช้อนชา ตะเกียบ 1 ช้าง เอาไว้ วนตัวขนม ช้อนยาว 1 อัน เอาไว้วกน้ำมันใส่ตัวขนม	- ผสมแป้งทั้งสองตัวเข้าด้วยกัน คนผสมแป้งให้เข้ากันเล็กน้อย แล้วตามด้วยน้ำตาลและเกลือ ตามด้วยน้ำใบเตย คนแป้งให้เนียน ทิ้งไว้อย่างน้อย 3 ชั่วโมง. - ครอบ 3 ชั่วโมง หรือ 1 คืนแล้ว ให้นำกะทิมาใส่ แล้วคนให้ทั่วอีกครั้ง ตั้งกะทิใส่น้ำมันให้ร้อน ใช้ไฟกลางในการทอด ถ้าไฟแรงเกินไป ขอบขนมจะไหม้เร็ว ก่อนตักขนมลงทอด ต้องคนแป้งทุกครั้ง ขนาดของขนมแล้วแต่ความกว้างของกระทะ - เวลาทอด ต้องวกน้ำมันใส่ตัวขนมตลอด เพื่อให้ขนมฟูทั่วทุกด้าน มือซ้ายใช้ตะเกียบวนขนม มือขวาใช้น้ำมันใส่ขนม - พอขนมพองฟูแล้ว ค่อยกลับด้านทอด สังเกตขอบขนมเหลือง เป็นอันสุกใช้ได้ ตักขึ้นให้สะเด็ดน้ำมัน	-อาหาร -อาหารในพิธีกรรม ความเชื่อ

นอกจากนี้ยังมีข้อมูลของ นารี เอี่ยมวิวัฒน์กิจ ชูเรื่องสุข (2552) ที่บันทึกไว้ในเรื่อง ขนมจู้จุ่น...ขนมโบราณของชาวปักษ์ใต้ที่เริ่มจะลาลับเลือน ในระบบออนไลน์ ที่มีประโยชน์และอธิบายถึงพัฒนาการเชิงสังคม จึงนำเสนอให้เห็นว่าขนมดอกบัวหรือจู้จุ่น มีพัฒนาการร่วมกับสังคม

ขนมจู้จุ่นเป็นของพื้นเมืองภาคใต้ ต้องกินกันสดๆ ร้อนๆ ถึงจะอร่อย กรอบนอกนุ่มใน ปัจจุบันไม่ค่อยจะมีคนทำขายกัน วันก่อนทอดลงทำดูเล่นๆ แล้วเอาไปให้พี่สาวชิม หลานชายและหลานสาว อายุสิบกว่าปี ไม่รู้จักขนมจู้จุ่น หลานสาวเรียกว่าขนมไข่ดาว ชาวบ้านส่วนใหญ่มักจะทำกันในวันงานเทศกาลทำบุญ เช่น งานทำบุญเดือนสิบของชาวปักษ์ใต้ เมื่อก่อนนั้นชาวบ้านจะทำขนมจู้จุ่นโดยเอา ข้าวสารเจ้ามาล้างให้ สะอาด แขน้ำจันเมล็ดพอได้ที่นำไปไม่ให้ละเอียด ใส่ถุงผ้าทาบไว้ให้สะเด็ดน้ำ เคี่ยวน้ำตาลให้ละลาย เป็นน้ำเชื่อมวางไว้จนอุ่นพอเอามือจุ่มลงไปได้พอ หนร้อนได้ เอาแป้งใส่ลงไปในววดที่ใส่น้ำมันนี้ เชื่อมใส่ไปเรื่อยๆ นวดไปเรื่อยๆ จนแป้งหมดกะ ความเหนียวพอใช้ช้อนขนาดใหญ่ ตักหยอดได้ ตั้งกะทิใส่น้ำมันพืช ซึ่งใช้ทอดขนมจู้จุ่นที่ใส ผ่อนเท่านั้น เมื่อน้ำมันร้อนได้ที่ ก็ตักแป้งหยอดลงไปน้ำมัน ขนมจะแผ่ตัวเป็นแผ่นกลมไม่ต้องพลิกขนม ใช้ไม้แหลมๆ หมุนขนมไปเรื่อยๆ ตรงกลางขนมจะนูนขึ้นรอบๆ ข้างจะมีสีเข้มเริ่มสุกก่อน เมื่อสุกแล้วตักขึ้นให้สะเด็ดน้ำมัน หรือ บางคนจะใช้แป้งที่เหลือจากทำขนมเจาะหู นำมาเติมน้ำให้เหลวจากนั้นก็หยอดทอดตามปกติซึ่งเป็นวิธีที่ฉันพอจะจำได้ในวัยเด็กที่ได้เห็นผู้ใหญ่ทำคะ

จากภาพรวมที่นำเสนอมาทั้งหมดจากผู้ที่ได้ศึกษาวิจัยไว้ ได้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีอาหารการกิน รวมไปถึงภูมิปัญญาในการออกแบบประดิษฐ์พัฒนาให้เป็นอาหารที่หลากหลายเมนู ที่นำวัตถุดิบมาแปลงรูป ประมวล และสะท้อนถึงความเชื่อและค่านิยมให้ปรากฏในวิถีแห่งอาหารไปด้วย แต่ปลายทางคือการบริโภค นอกเหนือจากนี้ยังผสมผสานไปด้วยกลิ่นอายของความคิด ความเชื่อ การให้นิยามต่อความเชื่อ ความหมาย และคติชนในแต่ละพื้นที่ ที่เนื่องด้วยขนมและอาหารด้วย

ขนมจู้จุ่น ขนมดอกบัว : ความเชื่อต่ออาหารในพิธีกรรมอายุวัฒนมงคลที่จังหวัดชุมพร

ความสนใจต้องบอกว่าเป็นความสนใจส่วนตัวไม่เกี่ยวกับคนอื่นๆ แต่ถือว่าเป็นเรื่องที่ยากบันทึกไว้เป็นความรู้และความเข้าใจของตัวเองด้วย จึงได้สอบถามนางสมศรี แสงแก้ว (2565) สำนักวัฒนธรรมจังหวัด ที่เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ด้าน

วัฒนธรรมของจังหวัด ซึ่งถูกเชิญมาร่วมงาน และปฏิบัติหน้าที่อ่านตราตั้ง ฐานานุกรมในเหตุการณ์ร่วมในงานนั้น ประหนึ่ง การอ่านราชโองการในหนังสือ หรืออ่านใบบอกในบริบทของไทย จึงได้แอบไปสอบถามวัฒนธรรมจังหวัดที่เป็นสตรีประหนึ่ง หาความหมายของขนมว่ามีนิยามอย่างไร? ซึ่งได้ความว่าเป็น “ขนม” ถูกนิยามความหมายว่า ความเพื่องฟู ลอยสูงขึ้น ตาม รูปแบบการทอด ที่ทอดแล้วฟูลอยในน้ำมัน ? ที่อาจใช้แนวคิดการตีความในเรื่อง “ความเจริญก้าวหน้า” ที่หมายถึงอายุ และตำแหน่งหน้าที่การงาน เป็นสัญลักษณ์ของการให้พรอีกแบบหนึ่งประหนึ่งขนมมงคลก็คงไม่ผิด

นอกจากนี้ได้สอบถามพระครูสมุทรศุภฤกษ์ สมุญฺคโล (2565) เลขานุการเจ้าคณะตำบลปากน้ำหลังสวน ครูสอน โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดราชบูรณะ และเรียนจบเอกการสอนภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ศิษย์เก่าวัดโพธิ์เผือก จ.นนทบุรี (ถือจากขนม) ได้ให้นิยามว่า “ขนม” มีความเชื่อในเรื่องความเหนียว ที่อาจหมายถึงความเหนียวแน่น ความสามัคคี ความเป็นเอกภาพ และท่านเดียวกันนี้ยังนิยามต่อไปว่า อายุเหนียว หรืออายุยืน หรืออาจตีความไปถึงมั่นคงในตำแหน่งหน้าที่การงานก็คงไม่ผิดก็เป็นไปได้ แต่โดยหลักใหญ่ใจความเป็นการตีความในเรื่อง ขนมในพิธีกรรมหรือความสำคัญคือเรื่องงานวันเกิด ดังนั้นขนมจึงเป็นเรื่องของเอกภาพและความสำคัญของการเกิดด้วยเช่นกัน ข้อสรุปเกี่ยวกับขนม จึงได้คำตอบว่า (1) ขนมเป็นวิถีพื้นถิ่นว่าด้วยวัฒนธรรมขนมที่มาจากแป้ง และการทอด ส่วนมีที่มาจากอะไร ทำอย่างไรเป็นอีกเรื่องหนึ่ง (2) ขนมกับความเชื่อ และใช้ความเชื่อมาเป็นองค์ประกอบ สร้างทำให้เกิดวัฒนธรรม ความเชื่อในอีกแบบหนึ่ง (3) อาหารได้กลายเป็นประเด็นสำคัญทำให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างวิถีการกินและความเชื่อ (4) อาหารทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ระหว่างผู้ให้กับผู้รับ และอาหารเป็นเครื่องทำให้เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างกัน และกัน

บทสรุป

ขนมในพิธีกรรมนับเป็นวิถีของอาหารและการกิน ที่ปรากฏอยู่ในทุกสังคมและบริบท กรณีของการเดินทางไปจังหวัด ชุมพระ ในงานอายุวัฒนมงคลหลวงพ่อเจ้าคณะจังหวัด เมื่อ 19 กันยายน 2565 วัดราชบูรณะ จ.ชุมพร จึงเป็นการสะท้อน และยืนยันในเรื่องของอาหาร และวิถีอาหารที่เนื่องด้วยความเชื่อในชุมชนและสังคมนั้นด้วย แม้ในวิถีทางศาสนาซึ่งใน พระพุทธศาสนาอาจจะมีการว่าไม่เกี่ยวข้อง หรือไม่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง แต่อย่างน้อยได้เห็นการผสมผสานความเชื่อ พิธีกรรม และกิจกรรมที่เนื่องด้วยพระสงฆ์และพระพุทธศาสนา อย่างน้อยเป็นการยืนยันถึงความมีและไม่มีให้ปรากฏอยู่ใน สังคมปัจจุบันในองค์รวมด้วยเช่นกัน เป็นการสะท้อนถึงการมีอยู่ในบริบทของสังคมดังปรากฏ

เอกสารอ้างอิง

กิ่งแก้ว ทิศตั้ง และ ธนพงษ์ ลมอ่อน. (2565). ตัวตนของคนมอญ: ปฏิบัติการทางสังคมเพื่อนิยามตัวตนของชาวมอญใน

จังหวัดลำพูนและเชียงใหม่. *สังคมศาสตร์*, 34(1), 144-173.

ฉัตรชนก บุญไชย. (2563). ขนมไทยมิติด้านประเพณี. *วารสารวัฒนธรรมอาหารไทย*, 2(1), 1-13.

เชษฐา มุหะหมัด และ เดโซ แชน้ำแก้ว. (2565). ชักพระทางน้ำ ณ ศีรีวง : ปฐมเหตุและการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน.

Journal of Modern Learning Development, 7(3), 336-346.

นารี เอี่ยมวิวัฒน์กิจ ชูเรืองสุข. (2552). *ขนมจู้จุ่น...ขนมโบราณของชาวปักษ์ใต้ที่เริ่มจะลางเลือน*. สืบค้น 3 มกราคม 2566.

จาก <https://www.gotoknow.org/posts/>.

- ปาจริย์ กิจกาญจนกุล. (2566). องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านอาหารพื้นถิ่นมอญ กลุ่มน้ำแม่กลอง จังหวัดราชบุรี. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 23(1), 205-233.
- พระอธิการอำนาจ สปปญโญ (ทองจีน), พระครูโกศลอรธกิจ และ อุทัย เอกสะพัง. (2563). ศึกษาวิเคราะห์สัญญาณที่ปรากฏในประเพณีบุญสารทเดือนสิบ เมืองนครศรีธรรมราช. *วารสารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชบุรี*, 7(8), 244-256.
- วรพล อิทธิคุณเศร. (2556). ตำรับข้างวัง : ขนมฝักบัว หรือขนมดอกบัว. สืบค้น 3 มกราคม 2566. จาก <https://www.facebook.com/trulythaichef/posts/1161776934001771/>.
- ศิริภา บุญผ่องศรี และ จตุวิทย์ แก้วสุวรรณ. (2565). การศึกษาที่มาและบทบาทของขนมเทียนในพิธีกรรมประจำปีของชาวไทยเชื้อสายจีน ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี. *วารสารคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี*, 18(2), 65-90.
- สืบทพงศ์ ช้างบุญชู. (2562). ขนมเต่ากับพิธีกรรมเซ่นไหว้ในชุมชนตลาดน้อย กรุงเทพมหานครและชุมชนบางเหนียว จังหวัดภูเก็ต. *วารสารไทยศึกษา*, 15(2), 83-111.
- สุตาวรรณ มีบัว. (2560). ประเพณีบุญสารทเดือนสิบเมืองนคร. *วารสารนาควิเคราะห์ปริทรรศน์*, 9(2), 221-229.
- สุนทร คำยอด. (2561). ขนม เทศสภาพ การพ่อนผี และพิธีกรรม : กรณีศึกษา การพ่อนผีในจังหวัดเชียงใหม่. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้*, 6(1), 53-63.
- เสถียร ฉันทะ และ สุรินทร์ ทองคำ. (2563). ภูมิปัญญาท้องถิ่นการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ข้าวพื้นเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ในจังหวัดเชียงราย. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์*, 15(1), 67-78.
- เสาวลักษณ์ กันจันะ, สุรีย์พร ชาญกิจ, อานง ใจแน่น, วิฑิตวิภา ไยสำลี, ปพนพัชร ภัทรจิตวิสต์ และ จาตุรงค์ แก้วสามดวง. (2565). “ข้าวเหนียวแดง”: ขนมหวานในประเพณีพิธีกรรมล้านนาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน. *วารสารวัฒนธรรมอาหารไทย*, 4(2), 51-60.
- อ้อมตะวัน สารพันธ์. (2562). การศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสาร มจร.ทริภูมัยปริทรรศน์*, 3(1), 20-30.
- Museum Thailand. (2565). *ขนมดอกบัว*. สืบค้น 3 มกราคม 2566. จาก <https://www.museumthailand.com/th/2161/storytelling/%E0%B8%82%E0%B8%99%E0%B8%A1%E0%B8%94%E0%B8%AD%E0%B8%81%E0%B8%9A%E0%B8%B1%E0%B8%A7/>.
- Pearl Mermaid Agar Powder Brand. (2565). *15 ขนมมงคล ตามหลักโบราณ มีขนมอะไรบ้าง?*. สืบค้น 3 มกราคม 2566. จาก <https://agarmermaid.com/%E0%B8%82%E0%B8%99%E0%B8%A1%E0%B8%A1%E0%B8%87%E0%B8%84%E0%B8%A5/>.
- Ranna coffee and tea. (2564). *ขนมดอกบัว หรือ ขนมฝักบัว*. สืบค้น 3 มกราคม 2566. จาก <https://www.blockdit.com/posts/615d15f036e7990c9d3b0a6d>.
- Ratana Mali. (2566). *ขนมฝักบัว: อร่อยนุ่มหอมกลิ่นไทยที่สร้างความทรงจำ*. สืบค้น 3 มกราคม 2566. จาก <https://citly.me/5YH9e>.